

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БАРАНОВА ВАЛЕРІЯ ВАДИМІВНА

УДК 338.2:330.1(336.7)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНТЕГРАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА: МЕТОДОЛОГІЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРАКТИКА**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.В. Баранова

(підпис, ініціали та прізвище здобувач)

Науковий консультант – Жихор Олена Борисівна, доктор економічних наук,
професор

Запоріжжя – 2020

АННОТАЦІЯ

Баранова В. В. Інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку у забезпеченні економічної безпеки національного господарства: методологія, організація та практика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя; Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2020.

Дисертацію присвячено вирішенню важливої науково-прикладної проблеми, пов'язаної з обґрунтуванням теоретико-методологічних засад та розробкою практичних рекомендацій щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Дослідження праць науковців дозволило дійти висновку, що фінансовий ринок є однією з найскладніших складових національного господарства, і від його функціонування залежить розвиток економіки в цілому та рівень економічної безпеки держави.

Розроблено підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку, метою якої є формування семантичної моделі області дослідження на основі первинних, базових і похідних понять фінансового ринку, враховуючи його складний та багатоаспектний характер. Застосування запропонованого підходу дозволило створити понятійно-термінологічний апарат і єдину методологічну базу проведення наукових досліджень фінансового ринку.

Систематизовано погляди науковців на сутність поняття «ринок» та з врахуванням результатів дослідження ринку в цілому, вивчено поняття фінансового ринку, а також його взаємозв'язок з пов'язаними з ним поняттями області дослідження фінансового ринку.

Сформовано перелік функцій, що виконує фінансовий ринок в національному господарстві. В межах дослідження функцій фінансового ринку виокремлено загальні функції ринку з конкретизацією їхнього змісту по відношенню до фінансового ринку. Виділено також специфічні функції фінансового ринку, що дозволило більш точно визначити сутність фінансового ринку, окреслити його роль та значення в національній економіці.

Обґрунтовано, що на фінансового ринку об'єктами обміну виступають фінансові ресурси – поняття яких тісно пов'язане з поняттями кошти, цінні папери, фінансові активи, капітал, інвестиції тощо.

Вивчено існуючі класифікаційні ознаки фінансового ринку та з огляду на мету дослідження базовими обрано класифікаційні ознаки «вид предмета обігу» та «мінливість ситуації на ринку». Доведено, що найбільш точно охарактеризувати сегменти фінансового ринку, можна за ознакою «вид предмета обігу», тоді як оцінити стабільність ситуації дає змогу класифікація фінансового ринку за ознакою «мінливість ситуації на ринку». Запропоновано доповнити існуючі ознаки новою класифікаційною ознакою «ступінь адаптивності» до зовнішнього середовища.

Встановлено, що взаємозалежність сегментів фінансового ринку підтверджує необхідність дослідження наскільки інтегрованими між собою є сегменти фінансового ринку та наскільки від цієї інтегрованості залежить рівень її економічної безпеки.

Систематизовано підходи до визначення взаємодії та здійснено порівняння характеристик інтеграційної, координаційної та комунікаційної видів взаємодії, встановлено, що ключовою відмінністю між ними є те, що наслідком комунікаційної взаємодії є отримання кількісних результатів для окремих учасників, координаційної – формулювання цільових орієнтацій без змін елементів системи, а для інтеграційної – поява нової якості, цілісності.

Запропоновано інтеграційною вважати взаємодію, яка об'єднує її учасників спільною метою, що призводить до єдино направлених, спільних

та злагоджених дій, які набувають системного характеру та реалізація яких призводить до появи нової якості й цілісності, що має результатом отримання не лише локальних ефектів для кожного учасника взаємодії, але й синергійного ефекту.

Розроблено підхід до ідентифікації інтеграційною взаємодії, цільовий аспект якого передбачає дослідження її мети та підпорядкованих їй принципів і функцій взаємодії. Диференційний аспект ідентифікації передбачає встановлення відповідності форми та типу взаємодії, тоді як функціональний аспект передбачає встановлення її способів, методів та інструментів для досягнення в якості результату взаємодії синергійного ефекту.

Встановлено, що суттєвими характеристиками інтеграційної взаємодії можуть вважатися: наявність спільної мети; наявність синергійного ефекту; наявність системного характеру; єдина направленість та злагодженість дій; поява нової якості, цілісності. Серед цих характеристик з використанням принципу Парето виокремлено ключову характеристику – наявність синергійного ефекту.

Розглянуто визначення синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між окремими сегментами фінансового ринку. Доведено, що такий ефект не може бути визначено прямим шляхом, тоді як опосередковано певні показники можуть свідчити про наявність синергійного ефекту.

Розроблено підхід, на основі якого можна визначити, чи є взаємодія між окремими сегментами фінансового ринку інтеграційною та в подальшому встановити її вплив на економічну безпеку національного господарства.

Здійснено систематизацію існуючих думок щодо визначення економічної безпеки, а саме на мікро, мезо та макро рівнях, яка передбачала виокремлення шляхом логічного узагальнення ключових її характеристик з їх наступним розподілом за семантичними ознаками.

На основі систематизації існуючих визначень економічної безпеки було встановлено відповідність змістовних характеристик певним семантичним ознакам. Розглянуто порівняльний, структурний та цільовий підходи до оцінки економічної безпеки національного господарства, зазначені їх переваги та недоліки.

Обґрунтовано використання цільового підходу, виходячи із узгодженості цілей і показників, що відображають досягнення цих цілей. Розроблено підхід до оцінки економічної безпеки, який ґрунтується на принципі оцінювання економічної безпеки з позиції її забезпечення з використанням показників економічного та соціального розвитку країни, розподілених на ідентифікатори покращення та ідентифікатори погіршення ситуації, що дозволяє шляхом розрахунку коефіцієнтів досягнення прогнозного значення за цими показниками в результаті проведеної оцінки здійснювати інтерпретацію рівня економічної безпеки.

Проведена оцінка економічної безпеки національного господарства, яка засвідчила, що спостерігається задовільний рівень економічної безпеки національного господарства впродовж всього періоду, окрім 2009 та 2014 років, які вирізнялись низьким рівнем економічної безпеки. Доведено, що зміна рівня економічної безпеки відбувається під впливом цілої низки різноманітних чинників, одним з яких є функціонування фінансового ринку та його сегментів.

Розглянуто послідовність формування системи показників яка представлена цільовим; орієнтаційним; диференційним; оціночним; агрегаційним та інтерпретаційним етапами.

На основі сформованої інформаційної бази для оцінювання, системи показників оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів (грошового, кредитного, страхового, валютного, ринку, ринку цінних паперів, інвестицій та нерухомості), було проаналізовано динаміку цих показників за 2006-2018 роки, встановлено вагомість сегментів фінансового

ринку та здійснено розрахунок показника оцінки функціонування фінансового ринку.

На основі результатів оцінки функціонування фінансового ринку та змін зовнішнього середовища встановлено наявність інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку, а також виявлено її вплив на економічну безпеку в цілому.

Доведено, що забезпечення економічної безпеки з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку є складним економічним процесом, що потребує застосування певних критеріїв. Базою для вибору таких критеріїв можуть служити різні аспекти процесу забезпечення та показники, що їх характеризують.

Запропоновано, зважаючи на те, що головною метою забезпечення економічної безпеки, яка досягається внаслідок інтеграційної взаємодії, може вважатись підвищення рівня (ступінь) пристосування до впливу чинників середовища, тобто підвищення адаптивності об'єкта, критерієм забезпечення економічної безпеки з точки зору оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів може вважатись адаптивність фінансового ринку до зовнішнього середовища.

Розглянуто підходи до визначення адаптивності, розглянуто їхні переваги та недоліки, врахування яких засвідчило про доцільність використання комбінованого підходу, який ґрунтується на елементах: параметричного підходу (використовується як основа для оцінювання показників, що характеризують різні аспекти функціонування); реакційного підходу (передбачає використання у процесі оцінювання коефіцієнта, що характеризує швидкість реакції системи на зміну зовнішнього середовища); стабілізаційного підходу (передбачає визначення стабільності функціонування ринку).

Запропоновано розраховувати показник реагування, який відображає швидкість реакції будь якого сегменту фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища, а також показник стабільності функціонування, на

основі яких будується матриця оцінки адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища. Використання для побудови матриці оцінки адаптивності поєднання стабільності функціонування та реакції фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища дозволяє не лише визначити, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища а й встановити наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища.

Розроблено послідовність визначення абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку, яка ґрунтується на застосуванні методу, що базується на співставленні фактичних (отриманих з врахуванням впливу наявного рівня інтеграційної взаємодії) та умовних (безінтеграційних, отриманих за умови нівелювання впливу інтеграційної взаємодії) середніх значень показників реагування по сегментах ринку. Використання даного методу дозволило визначити вплив інтеграційної взаємодії окремих сегментів фінансового ринку на економічну безпеку національного господарства.

Встановлено, що наявність інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку дає можливість отримувати синергійний ефект, та визначити величину синергійного ефекту, яка впливає на показник економічної безпеки.

Доведено, що фінансовому ринку притаманна інтеграційна взаємодія між сегментами, яка знаходить вияв у отриманні синергійного ефекту, від величини якого достатньою мірою залежить рівень економічної безпеки, а отже розробка заходів її забезпечення за рахунок інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку є необхідною.

Виконано прогнозування показника економічної безпеки та встановлено його прогнозний рівень. Обґрунтовано, що для того щоб забезпечити досягнення прогнозного рівня економічної безпеки за сприяння інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку необхідно розробити напрями забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Запропонована концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що ґрунтується на поєднанні теоретичного методологічного та інформаційного блоків, блока оцінки та аналітики, практично-процесуального блоку та блоку підтримки і контролю, та дозволяє з врахуванням величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку визначити найбільш доцільні напрямки та заходи забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: національне господарство, інтеграційна взаємодія, фінансовий ринок, економічна безпека, сегмент, зовнішнє середовище, показники економічного розвитку

SUMMARY

Baranova V. V. Integration interaction in the financial market in ensuring the economic security of the national economy: methodology, organization and practice. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Classic Private University, Zaporizhia; Classic Private University, Zaporizhia, 2020.

The dissertation is devoted to solving an important scientific and applied problem related to the substantiation of theoretical and methodological principles and the development of practical recommendations for identifying integration interaction in the financial market and its impact on economic security of the national economy.

The study of scientists has led to the conclusion that the financial market is one of the most complicated components of the national economy, and its functioning depends on the development of the economy in general and the level of economic security of the State.

An approach to building a logical-conceptual basis of financial market research is developed, the purpose of which is to form a semantic model of the

research area on the basis of primary, basic and derivative concepts of the financial market, taking into account its complicated and multifaceted nature. The application of the proposed approach allowed to create a conceptual and terminological apparatus and a single methodological basis for conducting research on the financial market.

The views of scientists on the essence of the concept of «market» were gathered and analyzed and taking into account the results of market research in general, the concept of financial market was studied, as well as its relationship with related concepts of financial market research.

The list of functions performed by the financial market have been formed. Within the framework of the study of the functions of the financial market, the general functions of the market are singled out with the specification of their content in relation to the financial market. The specific functions of the financial market are also highlighted, which allowed to more accurately define the essence of the financial market, to outline its role and importance in the national economy.

It is substantiated that in the financial market the objects of exchange are financial resources – the concept of which is closely related to the concepts of funds, securities, financial assets, capital, investments, etc.

The existing classification features of the financial market have been studied and, taking into account the purpose of the research, the classification features «type of subject of circulation» and «variability of the market situation» have been chosen as the basic ones. It is proved that the segments of the financial market can be most accurately characterized on the basis of «type of subject of circulation», while the classification of the financial market on the basis of «variability of the market situation» allows to assess the stability of the situation. It is proposed to supplement the existing features with a new classification feature «degree of adaptability» to the external environment.

It is established that the interdependence of financial market segments confirms the need to study how integrated the financial market segments are and how much the level of its economic security depends on this integration.

Approaches to the definition of interaction are systematized and the characteristics of integration, coordination and communication types of interaction are compared; it is established that the key difference between them is that the consequence of communication interaction is quantitative results for individual participants, coordination – formulation of target orientations without changes of system elements. for integration – the emergence of a new quality, integrity.

It is proposed to consider integration as an interaction that unites its participants with a common goal, which leads to unified, joint and coordinated actions that acquire a system character and the implementation of which leads to a new quality and integrity, resulting in not only local effects for each participant in the interaction, but also a synergy effect.

An approach to the identification of integration interaction has been developed, the target aspect of which involves the study of its purpose and subordinate principles and functions of interaction. The differential aspect of identification involves establishing the correspondence of the form and type of interaction, while the functional aspect involves the establishment of its methods, techniques and tools to achieve a synergistic effect as a result of the interaction.

It is established that the essential characteristics of integration interaction can be considered the following: the presence of a common goal; the presence of a synergy effect; the presence of a system nature; unified direction and coherence of actions; emergence of a new quality, integrity. Among these characteristics, implementing the Pareto principle, a key characteristic is the presence of synergy effect.

The definition of synergy effect from integration interaction between separate segments of the financial market is considered. It is proved that such an effect cannot be determined directly, while indirectly certain indicators may indicate the presence of synergy effect.

An approach has been developed on the basis of which it is possible to determine whether the interaction between individual segments of the financial

market is integrative and to further establish its impact on the economic security of the national economy.

The systematization of existing opinions on the definition of economic security is carried out at the micro-, meso- and macro-levels, which provided for the separation by logical generalization of its key characteristics with their subsequent distribution by semantic features.

Based on the systematization of existing definitions of economic security, the conformity of content characteristics to certain semantic features was established. Comparative, structural and targeted approaches to assessing the economic security of the national economy are considered, their advantages and disadvantages are mentioned.

The use of the target approach is substantiated, based on the consistency of goals and indicators that reflect the achievement of these goals. An approach to assessing economic security has been developed, which is based on the principle of assessing economic security from the standpoint of its provision using indicators of economic and social development of the country, divided into identifiers of improvement and deterioration, which allows by calculating coefficients assessments to interpret the level of economic security.

An assessment of the economic security of the national economy was conducted, which showed that there is a satisfactory level of economic security of the national economy throughout the period, except for 2009 and 2014, which were characterized by a low level of economic security. It is proved that the change in the level of economic security occurs under the influence of a number of different factors, one of which is the functioning of the financial market and its segments.

The sequence of formation of the system of indicators which is presented by target is considered; orientation; differential; appraisal; aggregation and interpretive stages.

Based on the formed information base for evaluation, the system of indicators for assessing the functioning of the financial market and its segments (money, credit, insurance, currency, market, securities market, investment and real

estate), the dynamics of these indicators for 2006-2018 was analyzed, segments of the financial market and the calculation of the indicator of the assessment of the functioning of the financial market were defined.

Based on the results of the assessment of the functioning of the financial market and changes in the external environment, the existence of integration interaction between financial market segments has been established, and its impact on economic security in general has been identified.

It is proved that ensuring economic security taking into account the integration interaction in the financial market is a complex economic process that requires the application of certain criteria. The basis for the selection of such criteria can be various aspects of the provisioning process and indicators that characterize them.

It is proposed, taking into account that the main purpose of economic security, which is achieved as a result of integration, may be to increase the level (degree) of adaptation to environmental factors, ie increase the adaptability of the object, a criterion for economic security in terms of assessing the financial market and its segments can be considered the adaptability of the financial market to the external environment.

Approaches to the definition of adaptability are considered, their advantages and disadvantages are considered, taking into account the expediency of using a combined approach, which is based on elements: parametric approach (used as a basis for evaluating indicators characterizing various aspects of functioning); reaction approach (involves the use in the process of estimating the coefficient that characterizes the reaction rate of the system to changes in the environment); stabilization approach (involves determining the stability of the market).

It is proposed to calculate the response rate, which reflects the speed of reaction of any segment of the financial market to changes in the external environment, as well as the indicator of stability, on the basis of which the matrix of assessing the adaptability of the financial market to environmental changes. The use of a combination of stability of the functioning of the financial market and the

response of the financial market to changes in the external environment to build a matrix for assessing the adaptability allows not only to determine how stable the financial market is and how invariable are its reactions to the external environment.

The sequence of determining the absolute value of the synergy effect in the financial market is developed. It is based on the application of the method based on the comparison of actual (obtained taking into account the impact of the existing level of integration interaction) and conditional (non-integration, obtained by leveling the impact of integration interaction) market segments. The use of this method allowed to determine the impact of the integration of certain segments of the financial market on the economic security of the national economy.

It is established that the presence of integration interaction in the financial market makes it possible to obtain a synergy effect and determine the magnitude of the synergy effect that affects the indicator of economic security.

It is proved that the financial market is characterized by integration interaction between segments, which is manifested in obtaining a synergistic effect, the magnitude of which sufficiently depends on the level of economic security, and therefore the development of measures to ensure its integration through financial market interaction is necessary.

The forecast of the economic security indicator has been performed and its forecast level has been established. It is substantiated that in order to ensure the achievement of the forecast level of economic security by promoting integration cooperation in the financial market, it is necessary to develop areas for economic security of the national economy.

The concept of ensuring economic security of the national economy taking into account the integration interaction in the financial market, based on a combination of theoretical methodological and information blocks, evaluation and analysis unit, practical-procedural unit and support and control unit, and allows taking into account the synergy effect of integration interaction between the segments of the financial market to determine the most appropriate areas and measures to ensure economic security.

Key words: national economy, integration interaction, financial market, economic security, segment, external environment, indicators of economic development.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Монографії, розділи в колективних монографіях

1. Баранова В. В. Фінансовий ринок у забезпеченні економічної безпеки національного господарства : монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 366 с. (15,25 д. а.)
2. Баранова В. В., Глущенко В. В. Сучасні питання проблематики розвитку міжбюджетних відносин в Україні : монографія. Харків : Константа, 2006. 116 с.¹ *Особистий внесок: визначено основи диверсифікації джерел фінансування заходів із забезпечення економічної безпеки та доцільність корегування коефіцієнта вирівнювання в розрахунках обсягів трансфертів.* (5,87/3,87 д. а.)
3. Баранова В. В. Міжбюджетні відносини і суб'єкти господарювання. *Вплив фінансово-кредитного механізму на розвиток суб'єктів господарювання* : монографія / відп. ред. В. В. Глущенко. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. С. 96–110. (1,31 д. а.)
4. Баранова В. В. Сучасні загрози економічній безпеці України. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки* : колективна монографія : у 2 т. Дніпропетровськ : ФОП Дробязко С. І., 2014. Т. 2. С. 336–343.² (0,50 д. а.)
5. Баранова В. В. Фінансове забезпечення розвитку регіонів: теоретичні засади та аналіз в умовах децентралізаційних процесів. *Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та*

¹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

² Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

євроінтеграційних процесів : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, доц. В. І. Варцаби. Ужгород : Говерла, 2018. С. 24–35. (0,64 д. а.)

Монографії, розділи в колективних зарубіжних виданнях

6. Баранова В. В. Развитие банковского сегмента международного финансового рынка. *Развитие финансовых отношений в условиях становления инновационной экономики* : коллективная монография / под науч. ред. д-ра екон. наук, проф. М. В. Владыка; д-ра екон. наук, проф. Т. Н. Флигинских; канд. екон. наук, доц. Ю. В. Всяких. Белгород : ИД «Белгород», 2012. С. 207–220. (0,85 д. а.)

7. Baranova V. State regulation as a mechanism of security of economic security of the state. *Transformational processes the development of economic systems in conditions of globalization: scientific bases, mechanisms, prospects* : collective monograph : in 2 vol. / ed. by M. Bezpartochnyi ; ISMA University. Riga : «Landmark» SIA, 2018. Vol. 2. P. 247–255. (0,57 д. а.)

Статті в наукових фахових виданнях України

8. Баранова В. В., Ляшенко В. В. Інфляція, вартість банківських ресурсів та мережа банківських філій – окремі аспекти впливу та взаємозалежності. *Економіка розвитку*. 2007. № 4. С. 64–67.³ *Особистий внесок: досліджено взаємозв'язок між інфляцією й розгалуженістю мережі банківських філій та значенням між відсотками за банківськими ресурсами й кількістю філій у банківській мережі*. (0,38/0,20 д. а.)

9. Куштим В. В., Ляшенко В. В. Динаміка розвитку банківського сегменту міжнародного фінансового ринку. *Фінанси України*. 2007. № 12. С. 96–105.⁴ *Особистий внесок: здійснено аналіз банківського сегмента фінансового ринку*. (0,50/30 д. а.)

³ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

⁴ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

10. Куштим В. В. Динаміка позиціювання банківського сегменту країн Європи, ринки яких є такими що розвиваються. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 3. С. 93–99.⁵ (0,4 д. а.)

11. Куштим В. В. Порівняльна оцінка структури банківського сегменту міжнародного ринку капіталів з погляду країн, які складають певну ринкову групу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2008. № 4. С. 23–26.⁶ (0,38 д. а.)

12. Куштим В. В. Загальна схема аналізу взаємних впливів між різними економічними системами. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*: зб. наук. пр. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. № 54 (2). Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. С. 31–35. (0,28 д. а.)

13. Куштим В. В. Порівняльна оцінка розвитку структури банківського сегменту вітчизняного фінансового ринку. *Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон»*. 2009. № (1) 20. С. 161–164. (0,28 д. а.)

14. Куштим В. В., Ляшенко В. В. Фазовий аналіз динаміки розвитку банків. *Банківська справа*. 2011. № 2. С. 83–94.⁷ *Особистий внесок: проаналізовано показники банківського сегмента фінансового ринку та їх динаміку*. (0,50/0,31 д. а.)

15. Жихор О. Б., Баранова В. В. Сучасні загрози економічній безпеці України. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 1. С. 71–77.⁸ *Особистий внесок: проаналізовано результати впливу загроз на економічну безпеку національного господарства*. (0,76/0,55 д. а.)

16. Баранова В. В. Методологія аналізу функціонування банківського сегменту економіки з погляду оцінки економічної безпеки народного

⁵ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

⁶ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

⁷ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

⁸ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

господарства. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 4. С. 137–142. (0,69 д. а.)

17. Баранова В. В. Ефективність страхового ринку як складова оцінки економічної безпеки народного господарства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 5 (05). С. 149–153. (0,51 д. а.)

18. Баранова В. В. Фінансово-економічна безпека у забезпеченні економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 14. Ч. I. С. 206–209.⁹ (0,55 д. а.)

19. Баранова В. В. Теоретичні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 12. Ч. 1. С. 194–197.¹⁰ (0,57 д. а.)

20. Баранова В. В. Логіко-понятійний базис дослідження фінансового ринку як складової ланки фінансової економічної системи. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13 (1). С. 250–253. (0,44 д. а.)

21. Баранова В. В. Ідентифікація інтеграційної взаємодії між секторами фінансового ринку в межах національної економіки: методологічний аспект. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 286–292. (0,63 д. а.)

22. Баранова В. В. Теоретичні підходи до визначення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку як фактору впливу на економічну безпеку національного господарства. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 2-1 (45). С. 149–154.¹¹ (0,64 д. а.)

⁹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

¹⁰ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

¹¹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

23. Баранова В. В. Підходи до визначення адаптивності фінансового ринку до змін функціонування національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 237–240. (0,47 д. а.)

24. Баранова В. В. Методична база оцінювання функціонування фінансового ринку в умовах розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27 (1). С. 187–193. (0,65 д. а.)

25. Баранова В. В. Фінансовий ринок та його функції в національному господарстві. *Вісник Одеського національного університету імені В. І. Мечникова*. 2018. Т. 23. Вип. 6 (71). С. 210–215. (0,66 д. а.)

26. Баранова В. В. Підходи до оцінки економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 17 (1). С. 186–190.¹² (0,72 д. а.)

27. Баранова В. В. Концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 19 (2). С. 180–185.¹³ (0,65 д. а.)

28. Баранова В. В. Сутність економічної безпеки національного господарства та її характеристики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 21 (2). С. 147–152.¹⁴ (0,85 д. а.)

29. Баранова В. В. Ризики валютного ринку в оцінці економічної безпеки народного господарства (дані вейвлет аналізу). *Вісник Одеського національного університету*. 2019. Т. 24. Вип. 1 (7). С. 137–141. (0,62 д. а.)

¹² Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

¹³ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

¹⁴ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

Статті в зарубіжних виданнях

30. Baranova V. V., Lyashenko V. V. Comparative Aspects of Dynamics of Separate Indications of Bank Sectors of Economy of European Countries. *Economic potential and perspectives of Europe, Russia and CIS states* / ed. by S. Stark. Stuttgart, ORT Publishing, 2012. P. 284–299.¹⁵ *Особистий внесок: проведено порівняльний аналіз показників банківських секторів економік європейських країн. (1,00/0,50 д. а.)*

31. Baranova V. Comparative Aspects of Indications of Bank Sector. *Promising problems of economics and management*: collection of scientific articles. Montreal, Canada : Publishing house «BREEZE», 2015. P. 174–176.¹⁶ *(0,26 д. а.)*

32. Lyashenko V., Matarneh R., Baranova V., Deineko Z. V. Hurst Exponent as a Part of Wavelet Decomposition Coefficients to Measure Long-term Memory Time Series Based on Multiresolution Analysis. *American Journal of Systems and Software*. 2016. Vol. 4. № 2. P. 51–56. DOI: 10.12691/ajss-4-2-4.¹⁷ *Особистий внесок: розглянуто властивості деталізації коефіцієнтів вейвлет-аналізу на фінансовому ринку. (0,53/0,13 д. а.)*

33. Baranova V., Kots H., Matarneh R., Lyashenko V. Stochastic Frontier Analysis as a Tool for Evaluating the Effectiveness of Banks Lending To the Real Economic Sectors in Ukraine. *Account and Financial Management Journal*. 2016. Vol. 1. Issue 8. Dec. P. 487–496. DOI: 10.18535/afmj/v1i8.02.¹⁸ *Особистий внесок: досліджено ефективність банківського кредитування реального сектору економіки України від збалансованої системи депозитів-позик за допомогою стохастичного аналізу. (0,65/0,17 д. а.)*

¹⁵ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar, Bielefeld Academic Search Engine (BASE).

¹⁶ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar, відправлено в Національну бібліотеку і архів Канади (Library and Archives Canada) та Національну бібліотеку і архів Квебека (Bibliothèque et Archives nationales du Québec).

¹⁷ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar, Bielefeld Academic Search Engine (BASE).

¹⁸ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar.

Матеріали конференцій

34. Куштим В. В. Розвиток банківського сегменту міжнародного ринку капіталів. *Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10 жовтня 2008 р.). Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 124–127. (0,18 д. а.)

35. Куштим В. В. Аналіз позиціювання банківського сегменту країн Європи, ринки яких є такими, що розвиваються. *Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2008»* : труди VI-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3–5 грудня 2008 р.). Харків : НТУ «ХП», 2008. С. 72–73. (0,10 д. а.)

36. Куштим В. В. Порівняльні аспекти розвитку банківського сегменту вітчизняного фінансового ринку. *Розвиток фінансових ринків та інститутів в умовах міжнародної інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 19–20 лютого 2009 р.) : у 2 ч. / відп. ред. Р. В. Шинкаренко. Полтава : ПолтНТУ, 2009. Ч. II. С. 70–72. (0,11 д. а.)

37. Куштим В. В. Взаємозалежність вартості банківських ресурсів та розвитку мережі банківських філій. *Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку* : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 30–31 березня 2012 р.). Дніпропетровськ : Інновація, 2012. С. 25–27. (0,13 д. а.)

38. Куштим В. В. Вплив інфляції на розвиток вітчизняної мережі банківських філій. *Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль – м. Чортків, 26–27 квітня 2012 р.). Чортків : Чортків. ін-т підприємництва і бізнесу Терноп. нац. екон. ун-ту, 2012. С. 451–453. (0,20 д. а.)

39. Баранова В. В. Фінансова безпека суб'єктів небанківської сфери. *Правове регулювання економічної безпеки України в умовах євроінтеграції* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 лютого 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2013. С. 65–68. (0,20 д. а.)

40. Баранова В. В. Безпека небанківського фінансового сектора та її місце у безпеці фінансової системи держави. *Актуальні питання фінансової безпеки держави* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (м. Харків, 21 лютого 2014 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Ніканова, 2014. С. 50–53. (0,23 д. а.)

41. Калантарідіс К., Жихор О. Б., Баранова В. В. Корупція – реальна загроза національній безпеці України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 вересня 2014 р.) / ХІБС УБС НБУ (м. Київ). URL: <http://kbi.karazin.ua/naukova-diyalnist/mizhnarodni-naukovi-konferencii/mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferenciya-finansovo-kreditna-diyalnist-problemi-teorii-ta-praktiki/> *Особистий внесок: проаналізовано наслідки корупції в Україні.* (0,19/0,1 д. а.)

42. Баранова В. В. Банківський сектор економіки як об'єкт аналізу загального фінансового ринку. *Актуальні проблеми економіки та фінансів* : III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, Санкт-Петербург, Відень, 31 серпня 2015 р.). Київ ; Санкт-Петербург ; Відень, 2015. С. 10–12.¹⁹ (0,16 д. а.)

43. Baranova V., Deineko Z., Zeleniy O., Lyashenko V. Stochastic Frontier Analysis and Wavelet Ideology in the Study of Emergence of Threats in the Financial Markets. *Problems of Infocommunications. Science and Technology «PIC S&T'2019»* : International Scientific-Practical Conference (Ukraine, Kyiv, 08–11 October 2019). Kyiv, 2019. P. 341–344.²⁰ *Особистий внесок: досліджено ймовірність виникнення загроз на фінансовому ринку.* (0,44/0,15 д. а.)

Прізвище Баранова змінено на Куштим на підставі свідоцтва про шлюб (серія І-ВЛ № 075901 від 27.10.2007).

Прізвище Куштим змінено на Баранова на підставі рішення Ленінського районного суду м. Харкова про розірвання шлюбу від 26.10.2012.

¹⁹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

²⁰ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *SCOPUS* та *IEEE Xplore Digital Library* <https://ieeexplore.ieee.org/document/9061222>.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	24
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО БАЗИСУ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	37
1.1. Теоретичні аспекти побудови базису дослідження фінансового ринку	37
1.2. Види ринків, їх класифікація та сутність фінансового ринку як базового поняття дослідження	60
1.3. Підхід до критерізації виділення ознак класифікації фінансового ринку	86
Висновки до розділу 1	110
Список використаних джерел до розділу 1	112
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ	121
2.1. Теоретичні підходи до визначення інтеграційної взаємодії.....	121
2.2. Методичний підхід до структуризації фінансового ринку.....	137
2.3. Ідентифікація інтеграційної взаємодії між секторами фінансового ринку: методологічний аспект.....	149
Висновки до розділу 2	167
Список використаних джерел до розділу 2.....	169
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	181
3.1. Сутність економічної безпеки національного господарства та її властивості.....	181
3.2. Підходи до оцінки економічної безпеки національного господарства.....	198
3.3. Оцінка економічної безпеки національного господарства України	211

	23
Висновки до розділу 3	241
Список використаних джерел до розділу 3	242
РОЗДІЛ 4. ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТА ЙОГО СЕГМЕНТІВ	248
4.1. Формування інформаційної бази для оцінки фінансового ринку з точки зору забезпечення економічної безпеки	248
4.2. Послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку	267
4.3. Оцінювання результатів функціонування фінансового ринку, його сегментів та зовнішнього середовища	280
Висновки до розділу 4	319
Список використаних джерел до розділу 4	320
РОЗДІЛ 5. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА З УРАХУВАННЯМ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ	323
5.1. Підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства	323
5.2. Оцінка адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища	334
5.3. Концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку	359
Висновки до розділу 5	382
Список використаних джерел до розділу 5	384
ВИСНОВКИ	387
ДОДАТКИ	393

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Національне господарство держави є соціально-економічною системою, яка має багато складових, поєднаних розгалуженими зв'язками. Однією з найскладніших з них є фінансовий ринок, від стабільності функціонування якого багато в чому залежить не лише розвиток економіки в цілому, а й рівень економічної безпеки держави.

В умовах динамічного зовнішнього середовища та нестійких тенденцій зміни внутрішніх параметрів функціонування як національного господарства, так і фінансового ринку зокрема, питання забезпечення економічної безпеки мають виходити на перший план, оскільки процеси, які відбуваються на фінансовому ринку, можуть як сприяти підвищенню рівня економічної безпеки, так і призводити до його зниження. Багатогранний характер фінансового ринку та його сегментів як складових національного господарства зумовлює потребу в дослідженні інтеграційних аспектів їх взаємодії. Більше того, проблеми, які виникають у процесі функціонування національного фінансового ринку, є наслідком неузгодженого розвитку його структурних елементів без урахування ефекту від інтеграційної взаємодії між ними. У цьому контексті вирішення завдань з виявлення умов, що сприяють перетворенню фінансового ринку на підсилювач економічної безпеки; визначення інтеграційної взаємодії учасників фінансового ринку в межах національного господарства, що впливає на економічну безпеку, потребує підвищеної уваги.

Саме тому обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства є надзвичайно актуальними на сьогодні.

Теоретичною базою дослідження стали праці таких видатних представників світової економічної думки, як: Л. Вальрас, С. Джевонс, Дж. Кейнс, Ф. Котлер, К. Маркс, К. Менгер, Ф. Модільяні, Ш. Монтеск'є, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, М. Фрідмен, С. Фішер, С. Хансен, Д. Хікс, Д. Юм та ін. Проблеми забезпечення економічної безпеки на різних рівнях національної економіки вивчали Г. Андрощук, Н. Верхоглядова, О. Гальцова, В. Геєць, Т. Гладченко, О. Грунін, О. Захаров, М. Зось-Кіор, М. Кизим, О. Кириченко, Т. Клебанова, С. Лаптев, А. Могільний, В. Мунтіян, Е. Олейніков, В. Ортинський, О. Покатаєва, П. Пригунов, В. Сідак, О. Трохимець, І. Шульга та ін.

Теоретичні та науково-методологічні основи функціонування фінансового ринку і його сегментів висвітлено в працях провідних українських та зарубіжних науковців, таких як: С. Арбузов, І. Бланк, Д. Бондаренко, В. Васильєв, О. Васильченко, А. Гальчинський, Е. Долан та Д. Ліндсей, Т. Желюк, О. Жихор, А. Загородній, М. Іванов, О. Іваницька, Ю. Колобов, О. Лактіонова, С. Ляшенко, В. Опарін, А. Олешко, А. Пересада, В. Шелудько, І. Школьник.

Ці автори концентрували свою увагу або на фінансовому ринку в цілому, або на окремих сегментах, отже, інтеграційна взаємодія між ними потребує більш детального подальшого вивчення, оскільки за сприятливих умов вона може приводити до позитивного синергійного ефекту, який і сприяє підвищенню економічної безпеки держави.

Отже, важливим завданням є дослідження науково-теоретичних, методологічних і прикладних аспектів забезпечення економічної безпеки держави на основі інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що й визначило вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету за темою «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної

реєстрації 0116U000798), де авторкою встановлено взаємозв'язок інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку з економічною безпекою національного господарства; Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за темою «Формування процедури експертизи законодавчих та нормативно-правових актів в економічній сфері» (номер державної реєстрації 0117U003789), де авторкою розроблено методологічні засади формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку та економічної безпеки національного господарства; ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за темою «Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0115U007117), зокрема здобувачкою обґрунтовано підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки на мезорівні; Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету за темою «Розвиток державних фінансів у контексті сучасних інтеграційних процесів: теорія, практика та зарубіжний досвід» (номер державної реєстрації 0117U004220), де здобувачкою запропоновано цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки національного господарства; Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова за темою «Підприємництво як стратегічний фактор розвитку бізнес-середовища регіону» (номер державної реєстрації 0116U005497, 2016–2018 рр.), де здобувачкою сформовано підхід до визначення адаптивності фінансового ринку на основі стратегічного аналізу швидкості реакції системи за певним параметром функціонування на зміну зовнішнього середовища.

Окремі положення дисертаційної роботи пов'язані з виконанням науково-дослідної теми «Розробка концепції забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки» наукового журналу «Економіка і фінанси» (м. Дніпропетровськ) (номер державної реєстрації ДР

0113U007516), де авторкою систематизовано характеристики економічної безпеки національного господарства, підходи до її визначення.

Мета й завдання дослідження. *Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства.*

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

– дослідити й розширити понятійно-категоріальний апарат дослідження ринку, зокрема фінансового, взаємодії та економічної безпеки як економічних категорій;

– запропонувати підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку;

– дослідити функції фінансового ринку та його класифікаційні ознаки;

– визначити сутність інтеграційної взаємодії як економічного явища;

– розробити підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку на основі виявлення коефіцієнта синергійності;

– удосконалити послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів у контексті забезпечення економічної безпеки національного господарства;

– виявити характеристики економічної безпеки національного господарства та систематизувати її визначення;

– обґрунтувати та провести апробацію цільового підходу до оцінювання економічної безпеки національного господарства;

– визначити методологічні засади формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища;

– здійснити оцінювання функціонування фінансового ринку і його сегментів;

- розвинути підхід до визначення адаптивності фінансового ринку та побудувати матрицю оцінювання адаптивності фінансового ринку;
- запропонувати метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку;
- сформувати підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки;
- розробити концепцію та напрями забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку.

Об'єкт дослідження – процес функціонування фінансового ринку та його сегментів у системі національного господарства.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні положення й практичні аспекти інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Методи дослідження. Методологічну й теоретичну основу дисертаційної роботи формують наукові підходи до визначення сутності економічної безпеки національного господарства, фінансового ринку та інтеграційної взаємодії між його сегментами, а також теоретичні й емпіричні засади виявлення впливу інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку на забезпечення економічної безпеки, відображені в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Дослідження ґрунтується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що надало змогу виконати поставлене завдання щодо розробки рекомендацій із забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку.

У дисертації застосовано такі методи: *логіко-понятійного моделювання* – для побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку (підрозділи 1.1–1.3); *абстрактної логіки та порівняння* – для формування понятійно-термінологічного апарату дослідження фінансового ринку (підрозділ 1.2), вивчення сутності інтеграційної взаємодії (підрозділ 2.1);

логічного узагальнення – для виявлення сутності економічної безпеки та виділення її основних властивостей (підрозділ 3.1), функцій фінансового ринку і їх систематизації (підрозділ 1.2), сегментів фінансового ринку (підрозділ 2.2); систематизації підходів до оцінювання економічної безпеки (підрозділ 3.2); *критеризації, структуризації та ідентифікації* – для виділення ознак класифікації фінансового ринку та впорядкування його видових проявів (підрозділ 1.3); *індексний, стандартизації та цільовий підхід* – для визначення рівня економічної безпеки (підрозділ 3.3); *спостереження, статистичний та індексний* – для формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (підрозділи 4.1, 4.2, 4.3); *індексний, варіаційного аналізу, агрегування й матричний* – для оцінювання функціонування фінансового ринку, його сегментів та зовнішнього середовища (підрозділ 5.1); *кореляційно-регресійного аналізу* – для ідентифікації інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку на основі визначення синергійного ефекту (підрозділ 5.2); *економіко-математичного моделювання* – для визначення зв'язку між інтеграційною взаємодією й економічною безпекою та прогнозування змін рівня економічної безпеки залежно від зміни рівня інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку (підрозділ 5.3); *системного аналізу, діалектичний і феноменологічний* – для побудови концепції забезпечення економічної безпеки на основі інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку (підрозділ 5.3).

Інформаційну базу дослідження становлять аналітичні та статистичні матеріали; річні звіти, інформаційні та аналітичні бюлетені, тижневики, українські та зарубіжні періодичні видання, наукові інтернет-публікації з питань аналізу проблем забезпечення економічної безпеки на основі інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку.

Наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист, полягає в такому:

вперше:

– обґрунтовано підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку, що ґрунтується на застосуванні семантичного моделювання відповідно до принципів структурованості, взаємопов'язаності та ієрархічності й передбачає послідовне здійснення низки етапів, у результаті виконання яких формується сфера дослідження фінансового ринку як сукупність первинних, базових і похідних понять, надаючи змогу тим самим створити відповідні понятійно-термінологічний апарат та єдину методологічну базу;

– запропоновано визначення інтеграційної взаємодії, яке сформульовано на основі систематизації підходів до тлумачення взаємодії як загальнотеоретичного поняття як явища, що об'єднує учасників фінансового ринку загальною метою, приводить до єдиногонаправлених, спільних та злагоджених відносин, які набувають системного характеру, з подальшою конкретизацією її змісту з урахуванням основних відмінностей від інших видів взаємодії, що полягають у меті, результатах, упорядкованості процесу, направленості, дій учасників та наслідку взаємодії, що надає змогу розмежувати інтеграційну й інші види взаємодії сегментів фінансового ринку, яка має за результат отримання не лише локальних ефектів для кожного учасника взаємодії, а й синергійного;

– розроблено концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, яка є стратегічним документом, що ґрунтується на поєднанні таких блоків: теоретичного, методологічного, інформаційного, оцінювання й аналітики, практично-процесуального, підтримки та контролю – і надає змогу з урахуванням величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку визначити

найбільш доцільні напрями й заходи щодо забезпечення економічної безпеки;

удосконалено:

– понятійно-термінологічний апарат дослідження фінансового ринку в контексті забезпечення економічної безпеки, який, на відміну від інших, включає визначення фінансового ринку як такого, на якому об'єктом обміну є саме фінансові ресурси, і надає змогу встановити зв'язки між термінологічними поняттями «кошти», «цінні папери», «фінансові активи», «капітал», «інвестиції» тощо, які найточніше відображають особливості функціонування фінансового ринку;

– підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку на основі виявлення коефіцієнта синергійності, що, на відміну від інших, ґрунтується на використанні кореляційно-регресійного аналізу, застосування якого в процесі реалізації блоку попереднього оцінювання, оціночно-аналітичного та оціночно-діагностичного блоків надає змогу визначити наявність синергійного ефекту не прямим розрахунком, а на основі порівняння результатів оцінювання функціонування фінансового ринку в цілому і його сегментів зокрема;

– послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів у контексті забезпечення економічної безпеки, яка, на відміну від існуючих, представлена блоками інформативних показників функціонування фінансового ринку, що передбачає етапи її формування в певній логічній послідовності й надає змогу розрахувати такий показник, застосування якого в ході оцінювання функціонування фінансового ринку є найбільш обґрунтованим;

– цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки національного господарства, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на принципі оцінювання економічної безпеки з позиції її забезпечення з використанням показників економічного та соціального розвитку країни, розподілених на

ідентифікатори покращення й ідентифікатори погіршення економічної безпеки, що надає змогу здійснювати оцінювання економічної безпеки та інтерпретацію її рівня;

– підхід до формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) і його зовнішнього середовища, що, на відміну від інших, передбачає визначення необхідної інформації для розрахунку інформативних показників, які характеризують зовнішнє середовище функціонування та відбивають характеристики фінансового ринку (його окремих сегментів), і дозволяє подати дані для оцінювання у вигляді, прийнятному для подальших розрахунків;

– комбінований підхід до визначення адаптивності фінансового ринку, який, на відміну від інших, ґрунтується на елементах таких підходів: по-перше, параметричного (як основи для оцінювання застосування показників, які характеризують різні параметри – аспекти функціонування); по-друге, реакційного (передбачає використання в процесі оцінювання коефіцієнта, який характеризує швидкість реакції системи за певним параметром функціонування на зміну зовнішнього середовища); по-третє, стабілізаційного (передбачає визначення, показника, який характеризує стабільність функціонування ринку), – що надає змогу оцінити адаптивність функціонування фінансового ринку (його окремого сегмента) як критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства;

– метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що, на відміну від інших, ґрунтується на зіставленні фактичних (отриманих з урахуванням впливу наявного рівня інтеграційної взаємодії) та умовних (безінтеграційних, отриманих за умови нівелювання впливу інтеграційної взаємодії) середніх значень показників реагування за сегментами ринку й надає змогу визначити вплив інтеграційної взаємодії окремих сегментів фінансового ринку на забезпечення економічної безпеки національного господарства;

набуло подальшого розвитку:

– дослідження функцій фінансового ринку, що, на відміну від інших, передбачає виокремлення загальних функцій ринку з конкретизацією їхнього змісту щодо фінансового ринку, а також виділення специфічних функцій, притаманних цьому виду ринку та його сегментам, що надає змогу більш точно визначити сутність фінансового ринку, окреслити його роль і значення в національній економіці;

– систематизація характеристик економічної безпеки за семантичними ознаками, яка, на відміну від існуючих, передбачає виокремлення шляхом логічного узагальнення ключових її характеристик з їх подальшим розподілом за семантичними ознаками, що надає змогу сформулювати уявлення про економічну безпеку та притаманні їй характеристики;

– підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки, що ґрунтується на поєднанні як базового наслідкового підходу та елементів інших підходів і передбачає виявлення наслідків функціонування фінансового ринку та його сегментів з погляду інтеграційної взаємодії в певному змістовому контексті (у цьому випадку – крізь призму забезпечення економічної безпеки національного господарства);

– побудова матриці оцінювання адаптивності фінансового ринку «реакція – стабільність», що, на відміну від інших, ґрунтується на результатах багатоступеневого оцінювання функціонування окремого сегмента чи фінансового ринку в цілому, передбачає використання для побудови матриці поєднання показників стабільності функціонування й реагування фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища та надає змогу, узагальнено подаючи результати оцінювання, не лише визначити, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища, а й установити, наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства. Одержані наукові результати можуть бути застосовані в процесі розробки державної економічної політики в галузі забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку. Зокрема, цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки використано в роботі Департаменту економіки та міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 01-09/1007 від 05.02.2019). Департаментом агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації застосовано комбінований підхід до визначення адаптивності (довідка № 01-18/158 від 15.11.2018).

Низка положень дисертаційної роботи щодо системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку і його сегментів у контексті забезпечення економічної безпеки враховано при розробці Програми економічного та соціального розвитку Богодухівського району Харківської області (довідка № 01-18/106 від 23.10.2018). При розробці стратегічних планів розвитку банківської установи ПрАТ «БАНК ФАМІЛЬНИЙ» взято до уваги рекомендації щодо функціонування сегментів фінансового ринку, зокрема концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку (довідка № 25-14/48 від 07.12.2018). Метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку та матриця оцінювання адаптивності фінансового ринку «реакція-стабільність» апробовано Харківським ГРУ АТ КБ «ПРИВАТ БАНК» (довідка б/н від 15.02.2019). Окремі результати роботи враховано Центром страхового сервісу ПАТ «Страхова компанія “Українська страхова група”» при здійсненні аналітичного оцінювання своєї діяльності (довідка б/н від 25.02.2019).

Основні науково-методичні та практичні результати дослідження впроваджено в діяльність Запорізької обласної організації товариства

«Знання» України при розробці комплексу заходів щодо сприяння забезпеченню високого рівня підготовки, обізнаності й підвищення кваліфікації представників органів місцевого самоврядування (довідка № 05-19 від 21.02.2019).

Окремі положення цієї роботи використано Класичним приватним університетом у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Національна економіка», «Макроекономіка», «Фінансовий ринок» (довідка № 07–18 від 05.03.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому здійснено теоретичний аналіз засад функціонування фінансового ринку й інтеграційної взаємодії його сегментів та запропоновано практичні рекомендації щодо забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням впливу інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку. Представлені результати наукового дослідження, що виносяться на захист, сформульовані та обґрунтовані автором самостійно. Матеріали кандидатської роботи здобувачки в докторській не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження були оприлюднені та отримали позитивну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення» (м. Харків, 2008 р.); «Дослідження та оптимізація економічних процесів “Оптимум-2008”» (м. Харків, 2008 р.); «Розвиток фінансових ринків та інститутів в умовах міжнародної інтеграції» (м. Полтава, 2009 р.); «Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.); «Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації» (м. Тернопіль, м. Чортків, 2012 р.); «Правове регулювання економічної безпеки України в умовах євроінтеграції» (м. Харків, 2013 р.); «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (м. Харків, 2014 р.); «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики» (м. Київ, м. Харків, 2014 р.); «Актуальні

проблеми економіки та фінансів» (м. Київ, м. Санкт-Петербург, м. Відень, 2015 р.); «Problems of Infocommunications. Science and Technology “PIC S&T’2019”» (м. Київ, 2019 р.).

Публікації. Основні наукові результати та найважливіші висновки дисертації викладено в 43 наукових працях, з яких: 7 – монографії (у тому числі 1 – одноосібна); 22 – статті в наукових фахових виданнях та у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз; 4 – статті в закордонних виданнях; 10 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій, що належить особисто автору, становить 43,08 д. а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і вісімнадцяти додатків. Загальний обсяг роботи – 431 сторінка. Дисертація містить 94 рисунки, 91 таблицю. Список використаних джерел включає 294 найменування.

РОЗДІЛ 1
ФОРМУВАННЯ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО БАЗИСУ
ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ
В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Теоретичні аспекти побудови базису дослідження фінансового ринку

Вітчизняна економіка характеризується постійним протіканням трансформаційних процесів, що охоплюють як реальний, так і фінансовий сектори економіки. Такі процеси, визначальним каталізатором яких можна вважати кризові явища, що час від часу були характерними для окремих галузей чи сфер національного господарства, або ж для національної економіки в цілому, спричинили докорінні зміни також у відносинах між суб'єктами фінансового ринку, загостривши існуючі протиріччя та ще більше актуалізувавши питання щодо необхідності удосконалення існуючого механізму їх взаємодії.

Зважаючи на це, беззаперечною є потреба поглибленого дослідження фінансової системи, в якій акумулюються вільні фінансові ресурси, набуваючи форми заощаджень, або ж трансформуючись у інвестиції. Саме глибоке вивчення фінансової системи, її внутрішнього улаштування, механізмів, притаманних для її функціонування, матиме наслідком формування адекватного розуміння особливостей фінансового ринку, становлення та зміцнення якого можна вважати однією з необхідних передумов розвитку фінансового сектору та національної економіки в цілому.

Стабільний та прогнозований розвиток соціально-економічних процесів, що протікають в суспільстві залежать від рівня сформованості

фінансового ринку та його основних структурних складових, його здатності належним чином реагувати на зовнішні та внутрішні флуктуації, адаптуючись до впливу дестабілізуючих чинників турбулентного середовища. Запорукою успішного функціонування національної фінансово-економічної системи є також оптимальна структура фінансового ринку, досягнення якої є необхідною умовою для підвищення ефективності функціонування фінансового ринку.

Враховуючи те, що фінансовий ринок визнано науковою спільнотою сучасності однією з рушійних сил розвитку національної економіки, закономірним є притаманний сучасному етапу вітчизняної економічної науки величезний інтерес до вивчення основних закономірностей функціонування фінансового ринку, що не могло не вплинути на логіко-понятійну модель предметної області його дослідження.

Багатьма науковцями відзначається неоднозначність та, в окремих випадках, суперечливість існуючих трактувань фінансового ринку як економічної категорії, яку пояснюють прагненням дослідників акцентувати увагу на пізнанні окремих його аспектів залежно від поставленої дослідницької мети.

Звичайно, можна дотримуватись думки, що різноманіття визначень притаманна для будь-якого багатоаспектного поняття, дозволяючи розширити межі пізнання, адже дає змогу по-новому поглянути на певний феномен (процес або явище). Таким чином, можна знайти пояснення виявленим дослідником новим властивостям та характеристикам досліджуваного раніше об'єкту.

Водночас, такий підхід призводить до розпорошення поглядів науковців, що може призвести до акцентування уваги на другорядних непринципових (уточнюючих) характеристиках певного об'єкту та нівелювання значущості фундаментальних характеристиках. Притаманне сьогодні переплетіння різних поглядів на сутність, структуру, цільові функції фінансового ринку та його призначення утруднюють пояснення

реальних змін, які відбуваються на цьому ринку. Це спричиняє складнощі як при визначенні ефективності функціонування, так і перспектив подальшого розвитку фінансового ринку.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність узгодження існуючих підходів до сутності фінансового ринку, кожен з яких, розглядаючись відокремлено, не може надати вичерпну характеристику цьому складному системному явищу.

Розбіжності й неузгодженості у використанні ключових понять, одним з яких в контексті нашого дослідження є фінансовий ринок, можуть бути усунені при використанні семантичних мереж, що дає змогу сформулювати попередні уявлення відносно структури і змісту основних понять предметної області дослідження фінансового ринку, взаємозв'язків цих понять як усередині предметної області, так і з поняттями суміжних предметних областей.

Побудова семантичної моделі є вкрай важливим для дослідника завданням, адже без його розв'язання неможливо адекватно визначити межі подальшого дослідження, зв'язок між окремими дослідницькими задачами, обрати відповідні методи дослідження тощо.

Під семантичною мережею найчастіше розуміють інформаційну модель, яка має вигляд орієнтованого графа. При цьому, даний граф має вершини, що відповідають об'єктам певної предметної області, тоді як ребра графа (які ще називають дугами) відбивають відношення між зазначеними об'єктами [1].

Отже семантичну модель справедливо можна вважати одним із способів представлення знань. Назва даного терміну є складним утворенням, що сполучає терміни з двох наук – мовознавства та математики.

Так, у мовознавстві широко застосовується термін семантика, який є одним із основоположних для лінгвістики понять та вивчає сенс одиниць мови. Натомість. В математиці широко вживається поняття мережі, яка є різновидом графу і являє собою набір вершин, сполучених дугами (ребрами).

У семантичній мережі роль вершин виконують поняття певної предметної області яка є базою знань, а дуги, що обов'язково є направленими, задають відношення між поняттями.

Отже, можна дійти висновку, що семантична мережа відбиває семантику предметної області у вигляді понять і відносин між ними.

Часто для обробки понять та формування семантичної мережі залучають сучасні інформаційні технології. За допомогою спеціального програмного забезпечення у комп'ютері вершинам або ж вузлам відповідають певні групи комірок (складових пам'яті), а зв'язкам – вказівки, що містять коди адрес комірок пам'яті, що допомагає програмі знаходити певні поняття (семантичні одиниці).

Найважливішими зв'язками семантичних мереж є зв'язки ідентифікації (зв'язки типу «це є»). Саме такі зв'язки дозволяють побудувати в мережі ієрархію понять, в якій вузли нижчих рівнів успадковують властивості вузлів вищих рівнів. Такі зв'язки створюють механізм перенесення, який і зумовлює ефективність семантичних мереж, а отже і їх широку розповсюдженість в наукових дослідженнях.

Ідею впорядкування понять та категорій із застосуванням семантичних взаємовідносин не можна назвати по-справжньому новою, адже її висловлювали ще вчені ранньої науки. Окремі дослідники вважають що семантичною мережею можна вважати біологічну систематику Карла Ліннея.

Також, прообразами сучасних семантичних мереж можуть вважатися екзистенціальні графи, запропоновані Чарльзом Пірсом в 1909 р., що використовувалися для представлення логічних висловів у вигляді спеціально побудованих діаграм особливого виду. Саме в такому поданні інформації, зокрема, зв'язків між поняттями всередині предметних областей, науковець вбачав майбутнє наукових досліджень та називав логікою майбутнього.

Важливим почином в дослідженні мереж стали роботи німецького психолога О. Сальтисона. В них, для організації структур понять і асоціацій,

а також вивчення методів спадкоємства властивостей було використано графі і семантичні відносини. Дослідники Дж. Андерсон, Д. Норман та інші використовували ці роботи для моделювання пам'яті людини та її інтелектуальних можливостей.

Такою проміжною формою саме були семантичні мережі. У 1961 р. з'явилася робота Мастермана, в якій він, зокрема, визначав базовий словник для 15000 понять. Ці дослідження були продовжені багатьма іншими вченими.

Всі семантичні мережі можна розподілити на різновиди за кількістю аргументів та кількістю типів відносин.

Так, за кількістю типів відносин семантичні мережі можна розподілити на однорідні та неоднорідні.

Щодо однорідних мереж, то їх відмінністю є те, що вони мають виключно один тип відносин, тоді як у неоднорідних мережах кількість типів відносин більша. Саме неоднорідні мережі, хоча й є складнішими для побудови, вивчення та сприйняття, все ж більшою мірою підходять для точного представлення знань предметних областей. Крім того, неоднорідні мережі представляють більший інтерес для практичних цілей.

Залежно від кількості аргументів, типовими є мережі з бінарними зв'язками (відносинами, що зв'язують не більше, ніж два поняття) я. Такі мережі є надзвичайно простими, зручними в побудові та сприйнятті, адже досить просто виглядають на графі у вигляді стрілки між двома окремими поняттями. На практиці ж побудова семантичних моделей не обмежується застосуванням бінарних зв'язків, адже часто може виникнути потреба у застосуванні відносин, що зв'язують більше, ніж два об'єкти. Такий зв'язок складніше відобразити, адже нагромадження різноспрямованих стрілок на графі може призвести до плутанини та викривлення дійсних взаємовідносин між поняттями [1].

З метою недопущення такого викривлення часто застосовуються концептуальні графи, які знімають це ускладнення, представляючи кожне відношення у вигляді вузла..

Кількість типів відносин в семантичній мережі визначається її розробником, виходячи з конкретних цілей. В реальному світі їхня кількість прямує до нескінченності. Кожне відношення є, по суті, предикатом, простим або складним. Швидкість роботи з базою знань залежить від того, наскільки ефективно зроблені програми обробки потрібних відносин.

Найбільш часто виникає необхідність в описі відносин між елементами і частинами певних об'єктів. Такі відносини є ієрархічними, причому відношення між об'єктом і множиною, яке позначає, що певний об'єкт належить даній множині, називають відносинами класифікації. Такий зв'язок передбачає, що властивості об'єкта успадковуються ним у множини.

Відношення між над множиною та підмножиною є відносинами гіпонімії, що відповідає за визначення різновидів даного об'єкта. Таке відношення визначає, що кожен елемент першої множини входить і в другу, а також логічний зв'язок між самими підмножинами: що перше не більше другого і властивості першої множини успадковуються другою.

Об'єкт, зазвичай, складається з декількох частин, або елементів. Важливим відношенням відношення меронімії, що описує частини/складові об'єкти.

Часто в семантичних мережах потрібно визначити відносини синонімії і антонімії. Ці зв'язки або дублюються явно в самій мережі, або в алгоритмічній складовій.

У семантичних мережах часто використовуються також такі допоміжні відношення:

- функціональні зв'язки (визначені, зазвичай, дієсловами «виготовляє», «впливає»);
- кількісні (більше менше, рівно);
- просторові (далеко від, близько від, за, під, над...);

- тимчасові (раніше, пізніше, під час);
- атрибутивні (мати властивість, мати значення);
- логічні (так, або, ні);
- лінгвістичні [1].

При цьому, основним методом вирішення завдання побудови семантичних мереж є метод логіко-понятійного моделювання.

Логіко-понятійне моделювання предметних областей, що мають інтерес для наукових досліджень сьогодення є одним з найактуальніших міжгалузевих завдань нашого часу, адже саме семантичні моделі, що поєднують окремі поняття та категорії в чітко вибудовану систему з тісно пов'язаними між собою елементами, формують понятійно-термінологічний апарат певної науки. Тому семантичні моделі широко використовуються при укладанні термінологічних словників, тезаурусів, класифікаторів, рубрикаторів, створенні автоматизованих інформаційних систем, баз даних, систем штучного інтелекту [2].

Побудована із застосуванням семантичної мережі логіко-понятійна модель може вважатися способом формалізованого представлення термінології певної предметної області, адже досить чітко відбиває семантичні відношення між термінами та, водночас, представляє собою важливий інструмент постійного вдосконалення систем знань конкретної науки.

Створена модель найчастіше є статичним відображенням логіко-понятійних відношень між термінами певної предметної області дослідження. Проте її можна розглядати і через призму дослідження динамічних аспектів відображення структури наукового знання, тобто як верифікацію теоретичної моделі шляхом застосування її для аналізу текстів в певній галузі науки.

Важливість побудови логіко-понятійної моделі на основі аналізу текстових документів полягає в тому, що будь-яке знання має текстове вираження і пізнається через текст, що є по-суті якісно більш досконалою

формою існування наукового знання. Адже в текстовій формі знання поступово набуває статусу наукової інформації.

Як справедливо зазначено в роботі таких науковців, як Н. Дарчук, Л. Алексієнко, В. Сорокін, будь-яка енциклопедична модель наукового знання є похідною від множини реальних текстів і є репрезентацією цих текстів на рівні семантичної моделі [2].

Як зазначають вчені, семантична модель мови науки – це інваріант мікромоделей окремих часткових текстів, по відношенню до яких тексти виступають як його варіанти. По відношенню до множини термінів певної науки логіко-понятійна система галузі знання – це модель плану змісту галузі знання.

Моделювання термінологічного базису із застосуванням семантичних мереж передбачає виявлення всіх типів семантичних відношень між усіма словами – назвами понять, їхніх ознак, властивостей тощо.

Н. Дарчук, Л. Алексієнко, В. Сорокін стверджують, що при побудові термінологічних семантичних мереж використовуються здебільшого два підходи, а саме термінологічний аналіз тексту та текстовий аналіз терміна. Автори наголошують на різниці між цими підходами, адже перший передбачає проведення дослідження від тексту до терміна, тоді як другий – від терміна до тексту, а також стверджують, що ці два підходи часто дають різні теоретичні результати.

Терміни формуються в тексті, а фіксуються у певній терміносистемі, представлення якої у вигляді семантичної мережі – частина складного процесу опису мови науки.

Логіко-понятійна модель з використанням семантичної мережі відображає саме парадигмальну організацію лексики певної предметної області і дозволяє систематизувати під парадигмальним кутом усю основну лексику досліджуваного матеріалу.

Логіко-понятійна модель певною мірою є безперервною, адже немає і не може бути термінів, ізольованих в семантичному відношенні. Кожен

термін має зв'язки (родово-видові, парцелятивні, синонімічні, корелятивні тощо) з низкою інших термінів цієї чи суміжної предметної області.

При цьому, чим більше термініву тексті пов'язані між собою із семантичними зв'язками, тим більш тематично значущі вони є у тексті.

Як стверджують В. Талалаєв, Л. Поставна, логіко-понятійна модель предметної області (ЛПМ ПО) – знаково-графічна модель, яка відображає структуру і зв'язки базових і похідних понять предметної області, а також їх зв'язки з первинними (вихідними) поняттями суміжних споріднених предметних областей [3].

На основі логіко-понятійної моделі нами розроблено підхід до побудови логіко-понятійного базису області дослідження фінансового ринку, який наведено на рис. 1.1.

Перш за все, необхідно визначитися із метою побудови логіко-понятійного базису області дослідження фінансового ринку. На наш погляд, така мета полягає у формуванні понятійно-категоріального апарату дослідження фінансового ринку (первинних, базових і похідних понять) з врахуванням його багат шаровості та багатоаспектного характеру.

Досягнення цієї мети є можливим лише за умови виконання наступних завдань. По-перше, необхідно сформувати структуру поля дослідження фінансового ринку, що має складатися з первинних, базових та похідних понять. В рамках виконання цього завдання враховується багат шаровість даної предметної області. При цьому первинними є поняття, які створюють фундамент для дослідження даної предметної області і є найбільш загальними порівняно з базовими та похідними.

Базовим є центральне поняття даної області, яке складає предмет дослідження і формується на основі первинного поняття шляхом уточнення, звуження змісту первинного поняття, шляхом додавання сутнісних характеристик, притаманних лише базовому поняттю, що вирізняє його від інших понять з врахуванням його зв'язків з поняттями суміжних предметних областей.

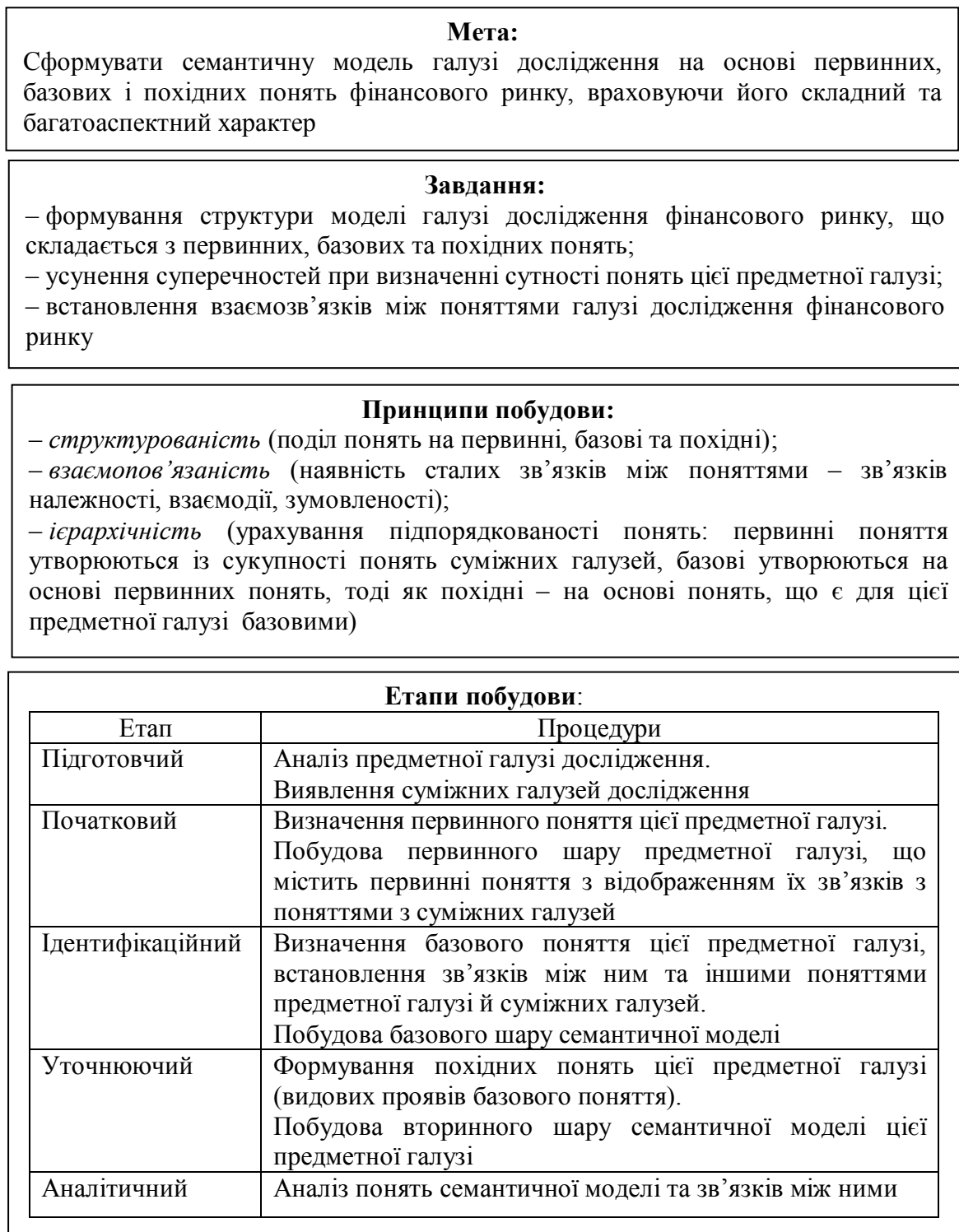

Рис. 1.1. Підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку (*запропоновано автором*)

Похідними є поняття даної предметної області що звужують (конкретизують) зміст базового поняття шляхом додавання ряду видових

характеристик, притаманних базовому поняттю та які відрізняють похідні поняття одне від одного.

В нашому випадку первинним поняттям дослідження виступає поняття ринок. Саме розуміння його сутності закладає фундамент для подальшого розуміння сутності поняття фінансового ринку – базового поняття даної предметної області. При цьому, для того, щоб сформувані уявлення про сутність фінансового ринку необхідно уточнити, які ознаки, крім притаманних ринку взагалі, властиві саме фінансовому ринку. Для цього необхідно простежити зв'язок між первинним поняттям даної предметної області (поняттям ринку) та поняттями суміжних областей (поняттями фінансових ресурсів, фінансових послуг, тощо). До похідних понять області дослідження фінансового ринку відносяться поняття, що відображають видові прояви фінансового ринку, тобто його види за окремими класифікаційними ознаками, для кожного з якого притаманні певні видові характеристики.

Другим завданням є усунення протиріч при визначенні сутності понять даної предметної області. Тут має враховуватись багатоаспектний характер первинного та базового понять. З метою усунення протиріч необхідно розглянути досліджуване поняття (незалежно від того, є воно первинним чи базовим) під різними кутами зору, виокремити різні аспекти його розгляду та виділити характеристики, притаманні цьому поняттю залежно від аспектів розгляду. Ці характеристики варто розподілити на фундаментальні та уточнюючі, встановивши зв'язки між ними, що дасть змогу сформувані визначення даного поняття, базуючись саме на фундаментальних характеристиках (найбільш загальне визначення даного поняття, що може застосовуватись в широкому колі досліджень та за умови доповнення уточнюючими характеристиками набуває більш конкретного значення, прийняттого для застосування в певному контексті).

Третім завданням є розробка уніфікованого підходу до введення в предметну область нових понять. На наш погляд, такий підхід має

ґрунтуватися на дослідженні зв'язків первинного, базового та похідних понять між собою та з поняттями інших предметних областей та виявленні понять, що мають певні специфічні характеристики, які дозволяють відмежувати їх від уже врахованих в даній логіко-понятійній моделі, при наявності в них фундаментальних характеристик, що дозволяють чітко ідентифікувати приналежність цих понять до логіко-понятійного базису.

Четвертим завданням є створення підґрунтя для побудови семантичних моделей у визначеній предметній моделі та включення понять даної предметної області до семантичних моделей вищого порядку. Шляхом побудови логіко-понятійного базису області дослідження фінансового ринку мають бути не лише встановлені характеристики окремих понять, проте мають бути встановлено зв'язки між ними та з поняттями інших предметних областей, що створює підґрунтя для подальшої побудови семантичних моделей як на рівні даної предметної області, так і на інших рівнях.

Побудова логіко-понятійного базису області дослідження фінансового ринку має підпорядковуватися певним принципам. При цьому, на наш погляд, одночасне врахування значної кількості принципів, як це часто рекомендують робити науковці, призводить до розпорошення уваги та нівелювання значущості кожного з них, а інколи й взагалі не видається можливим. Як наслідок, дослідник або поступається одними принципами, щоб дотриматись інших, або взагалі приймає для себе компромісний варіант, коли кожен з принципів дотримується лише в певній частині. Це є не найкращий варіант, адже, в певній мірі, додає суб'єктивного забарвлення даному дослідженню, через що його результати можуть бути поставлені під сумнів.

На наш погляд, оптимальним є рішення щодо визначення мінімально-доцільної кількості принципів, що не суперечать один одному та дотримання яких легко може бути проконтрольовано дослідником.

Таким чином, до принципів побудови логіко-понятійної базису вивчення фінансового ринку пропонується віднести:

– принцип структурованості (передбачає поділ понять на первинні, базові та похідні);

– принцип взаємопов'язаності (передбачає наявність сталих зв'язків між поняттями – зв'язків приналежності, взаємодії, обумовленості);

– принцип ієрархічності (передбачає врахування підпорядкованості понять: первинні поняття утворюються із сукупності понять суміжних предметних областей, базові утворюються на основі первинних понять, тоді як похідні утворюються на основі понять, що є для даної предметної області базовими).

Етапами побудови логіко-понятійної моделі предметної області вивчення фінансового ринку є підготовчий, початковий, ідентифікаційний, уточнюючий та аналітичний. Для кожного з цих етапів характерні певні процедури (дії).

Щодо підготовчого етапу, то він полягає в проведенні аналізу вербальної моделі даної предметної області, виявленні усіх понять, що входять до її складу, а також визначення суміжних предметних областей.

Наступним є початковий етап, на якому здійснюється дослідження первинного поняття (понять) даної предметної області, а також будується фундаментальний шар моделі, що містить ці поняття з відображенням їх зв'язків з поняттями суміжних областей.

Третім є ідентифікаційний етап, що дозволяє визначити базове поняття, розкрити його сутність, встановити зв'язки базового поняття з іншими поняттями предметної області та з поняття суміжних предметних областей. На цьому етапі відбувається побудова базового шару моделі.

На уточнюючому етапі формуються похідні поняття даної предметної області (визначаються видові прояви базового поняття). За результатами даного етапу будується вторинний шар логіко-понятійної моделі даної предметної області.

Останнім є аналітичний етап, на якому має здійснюватися аналіз понять моделі та зв'язків між ними.

Застосування описаного вище підходу дозволяє створити уніфіковане і стандартизоване понятійно-термінологічне середовище і єдину методологічну базу проведення наукових досліджень фінансового ринку.

Отже, як зазначено вище, для більш глибокого та конструктивного дослідження фінансового ринку, насамперед, необхідно з'ясувати сутність поняття «ринок» (первинного поняття логіко-понятійної моделі предметної області дослідження фінансового ринку) яке повинно розкривати його економічну природу.

Слід зазначити, що в економічній літературі відсутня єдина концепція його тлумачення. Саме тому необхідно приділити увагу систематизації поглядів науковців на сутність даного поняття та виділення аспектів його розгляду з виокремленням фундаментальних та уточнюючих характеристик.

Найбільш часто говорячи про ринок, мають на увазі саме ринок товарів, виготовлених певними виробниками та призначених для продажу з метою подальшого використання покупцями для споживання чи інших цілей. Тобто мова йде саме про ринок товарів, що має матеріальну форму. Насправді поняття ринку є набагато ширшим, проте для розкриття всієї багатогранності даного поняття спочатку більш детально розглянемо ринок в його традиційному розумінні.

Так, ще в стародавні часи зародився обмін виробників продуктами праці, виготовленими ними, що отримав назву ринкового обміну (ринку). При цьому, ринок вважався саме місцем обміну товару (ринковою площею). Якщо розглядати ринок саме в такому сенсі, то він з'явився в ті часи, коли обмін між общинами чи племенами набув регулярності. В той самий час, відбувся перехід від натурального виробництва до прямого обміну товарами (або ж бартеру) з наступною трансформацією останнього у товарно-грошовий обмін (тобто обмін з використанням специфічного товару в якості мірила цінності – грошей). Передумови для зародження ринку сформувалися як наслідок розвитку суспільного поділу праці, що обумовило появу відносно самостійних господарюючих суб'єктів, між якими через диференціювання

процесу виробництва та спеціалізацію окремих виробників на різних видах діяльності виникла потреба в обміні результатами праці.

З появою міст торгівля помітно розширювалася, за ринками закріплювались певні території, ринкові площі. Таким чином сформувалось спрощене поняття ринку, яке сьогодні практично зводиться до поняття «торгівля».

Перші спроби визначити категорію «ринок» були зроблені ще в стародавніх Єгипті та Ассирії. У Стародавній Греції він носив назву агора (лат. *agora*), а у древніх римлян форум (лат. *forum*) [4]. В Оксфордському словнику зазначено, що термін «market» (ринок) вперше був застосований на початку XI століття [5]. Тоді у зміст даного слова вкладалося поняття права лорда та державних установ на організацію зустрічі осіб для продажу й купівлі товарів.

В подальшому поняття ринку набуло дещо іншого забарвлення, його почали сприймати не як певне реально існуюче місце, призначене для торгівлі товарами, а як віртуальне місце зустрічі продавців та покупців певних товарів, сукупність відносин між ними, що виникають з цього приводу. Надалі сформувалось розуміння, що відносини на ринку можуть охоплювати купівлю-продаж не лише товарів, а й інших результатів діяльності людей (інтелектуальної, інформаційної, фінансово-кредитної тощо).

Але така трансформація поглядів відбувалась поступово, коли певні аспекти розуміння сутності поняття ринку поступово розширювали горизонти наукового уявлення про це складне багатомірне поняття.

Вся багатомірність даного поняття відображається у словниках та енциклопедичних джерелах.

Та в словнику, укладачем якого є С. Ожегов [6], поняття ринок розглядається як певне узагальнене поняття (визначається як сфера товарообороту чи товарного обігу), а також застосовується у більш конкретному вузькому значенні (визначається як місце роздрібною системної

торгівлі, що відбувається під відкритим небом чи в торгових рядах, тобто використовується в побутовому сенсі, згідно якого дане поняття рівнозначне слову «базар»).

Аналогічні визначення ринку наводяться в Короткому тлумачному словнику української мови [7] з незначним уточненням, що ринок являє собою також сукупність актів купівлі і продажу товарів, а також у Тлумачному термінологічному словнику, згідно якого ринок сприймається і як місце, де відбувається торгівля, і як сфера товарного обігу, де формується попит, пропозиція, співвідношення між якими визначають ціни на товари та послуги.

В Малій радянській енциклопедії [8] ринок розглядався, перш за все, в життєвому ужитку, тобто як поняття еквівалентне поняттю базар, місце продажу та купівлі певних товарів. Водночас, її укладачами уточнюється, що ринок як історична категорія може розглядатися й через призму політичної економії, тобто як сфера товарного обігу, сукупність приватних угод та відносин з приводу купівлі та продажу товарів.

У Економічній енциклопедії за редакцією Л. Абалкіна [9] наводяться декілька трактувань поняття ринку, притаманних його розгляду в побутовому сенсі та з точки зору науки. При цьому, у побутовому значенні слово ринок, як і в багатьох інших джерелах, укладачами трактується як певне місце, де з більшою або меншою регулярністю зустрічаються продавці і покупці певних товарів. Щодо наукового сприйняття ринку, то в Економічній енциклопедії робиться акцент на його розумінні як сукупності умов, саме завдяки яким покупці і продавці (як товарів, так і послуг) контактують один з одним, маючи на меті купити або продати даний товар чи послугу.

Сучасний економічний словник [10] також відзначає неоднозначність поняття ринку, визначаючи його, з одного боку, як місце, де відбувається купівля-продаж товарів і послуг, укладаються торговельні угоди, а з іншого боку, як економічні відносини, що пов'язані з обміном товарами та послугами. Укладачі словника надають важливе уточнення, що саме

внаслідок вищезгаданих відносин формується попит, пропозиція та ціна на товари та послуги.

У Великому економічному словнику [11] ринок розглядається також, як сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну. Саме завдяки такого роду відносин, на думку укладачів словника, здійснюється реалізація товарної продукції і остаточно визначається суспільний характер втіленої в ній праці. Інший підхід до розуміння сутності ринку, що міститься в даному науковому джерелі, розглядає його як інститут або механізм, який зводить разом покупців і продавців конкретного товару або послуг.

Серед поглядів наукової спільноти можна виділити декілька підходів до трактування ринку. Першим з підходів є спрощений підхід, згідно якого ринок сприймається як певне реально існуюче місце (район, територію), на якій здійснюється торгівля певними товарами чи послугами.

Наприклад, В. Даль [12] трактує ринок як площу в містах і селах для торгівлі запасами харчування на свіжому повітрі, місце, де збираються продавці і покупці, куди вони з'їжджаються та сходяться у чітко визначені дні. Тобто, його розуміння ринку відповідає поняттю торг, базар.

З точки зору територіального принципу розглядав ринок і А. Курно. На його думку, ринок представляє собою певну територію – район [13]. В межах цього району складаються відносини покупців і продавців, особливість яких полягає в тому, що вони є вільними, завдяки чому ціни на товари мають тенденцію легко і швидко вирівнюватись.

Даний підхід з часом еволюціонував і трансформувався, набувши іншого відтінку, коли замість реально-існуючого місця ринок почали трактувати як певне віртуальне місце, де взаємодіють покупці і продавці. Так, С. Белей визначає ринок як місце, де здійснюються купівля і продаж товару, взаємодіють продавці й покупці. Але автор уточнює, що така зустріч у принципі не прив'язана до якого-небудь певного географічного місця.

Схожим є визначення А. Пезенті [14], який вважає, що ринок є уявним місцем, куди сходяться виробники товарів, які пропонують свій товар

покупцям, та споживачі, що пред'являють попит на товар. І. Сорока дає досить спрощене розуміння ринку як місця, де зустрічається пропозиція і попит [15].

Є. Бевентер та Й. фон Хампе вважають, що ринок є уявним місцем, де шляхом порівняння цін на блага і обсягів їх пропозиції приводиться у відповідність платоспроможність і готовність до поставок [16].

Намагання відійти від розуміння ринку як місця зустрічі продавців і покупців (навіть уявного) мало наслідком появу умовно-результативного підходу до розуміння ринку, який розглядається як сукупність певних умов, завдяки яким відбувається товарообіг, та трансакцій, які є результатом його здійснення.

Так, С. Марціняк [17] вважає ринок сукупністю економічних умов, у яких укладаються обмінні трансакції між продавцями, що пропонують товари та послуги, і покупцями, які мають потреби в них, що підкріплюється відповідними фінансовими розрахунками. Схожим є визначення А. Яблонського [18], згідно якого ринком може вважатися сукупність трансакцій купівлі та продажу й умов, у яких вони здійснюються.

Усвідомлення того, що трактування ринку як певного місця (умов) здійснення товарообігу звужує грані його сприйняття, призвело до появи загально-абстрактного підходу до його розуміння, як системи (сфери) організації обміну продуктами й послугами, що існує в господарстві з розвинутим розподілом праці.

Наприклад, П. Зав'ялов і В. Демидов [20], М. Пушкар і В. Пинхасик [20], вважаючи ринок однією з центральних категорій товарного виробництва, дають досить загальне визначення ринку як сфери обміну (товарного обміну).

Ю. Власєвич визначає ринок як сферу обміну всередині країни і між країнами, що зв'язують між собою виробників і споживачів продукції [21]

І спрощений і загально-абстрактний підхід в своїй еволюції призводять до актуалізації іншого підходу розуміння сутності ринку, а саме до його

розгляду як певних відносин (стосунків) між суб'єктами ринку (покупцями та продавцями), взаємодії між ними. Такий підхід, можна умовно назвати комунікаційним.

Наприклад, М. Коденська і Н. Василюк визначають поняття «ринку» як сферу кругообігу товарів, послуг і капіталу [22]. Водночас, автори уточнюють, що справедливим є й інше тлумачення ринку, а саме його розуміння як системи організації товарно-грошових відносин, що виникають у ході процесу товарообігу, прискорюючи або уповільнюючи його.

В. Медведєв, Л. Абалкін [23] також говорять про ринок, не лише як про обмін, організований за законами товарного виробництва і обігу, але й як про сукупність відносин, що притаманні товарному і грошовому обігу.

Так, У. Джевонс та А. Маршалл [24] визначають ринок як групу людей, які вступають у ділові стосунки й укладають великі угоди стосовно будь-якого товару. Згідно трактування Е. Долана [25], ринок може визначатися як будь-яка взаємодія між людьми, в яку вони вступають з метою здійснення торгівлі.

П. Хейне визначає ринок, як набір взаємозв'язків, або конкурентних торгів між його суб'єктами [26]. Подібним є визначення, наведене в роботах А. Задой, Ю. Петруні [27]. Водночас, автори акцентують увагу на тому, що взаємодія економічних суб'єктів, якою є ринок, базується на системі цін та конкурентних відносин.

В. Смагін, стверджуючи, що ринок є складним багатофункціональним поняттям, яке має розглядатись комплексно, все ж таки акцентує увагу на системі взаємодії та взаємозв'язку ринкових суб'єктів, яка і може вважатися ринком [28]. Саме через таку взаємодію, на його думку, ідентифікується певний механізм господарювання.

Е. Далан та Д. Ліндсей вважають ринком будь-яку взаємодію, у яку вступають люди для обміну товарами один з одним. Більш конкретно дає визначення М. Насіловський, який наголошує на тому, які саме суб'єкти

взаємодіють на ринку (виробники, домогосподарства, фінансові інституції, центральний банк, центральна і локальна влада) [29].

Більш широким є визначення, наведене в роботі С. Мочерного, який трактує ринок не просто як сукупність певних відносин (причому не просто відносин, а саме відносин власності) між певними суб'єктами (продавцями і покупцями) з приводу купівлі та продажу товарів і послуг, але й як механізм забезпечення цього процесу згідно із законами товарного виробництва.

Тобто, розгляд ринку як сфери товарно-грошового обігу, місця зустрічі продавців та покупців для його здійснення, відносин та взаємодій, що виникають при цьому, закономірно призводить до розуміння того, що ринок виступає певним механізмом (інструментом) регулювання, що діє у економічній системі.

Так, Ф. Євдокимов та В. Гава розглядають ринок як центральну категорію будь-якого економічного механізму, що ґрунтується на обміні результатами суспільної праці [30]. П. Енгстлер говорить про ринок, як про механізм, що об'єднує пропозицію і попит на певний товар [31]. Подібної думки дотримуються К. Макконнелл і С. Брю, розглядаючи ринок інститут або механізм [32]. Вони вважають що завдяки дії цього механізму сходяться разом покупці і продавці окремих товарів і послуг. Схоже визначення дає П. Єрмішин при цьому, автор уточнює, що покупці є пред'явниками попиту на товар, тоді як продавці (постачальники) формують його пропозицію.

Г. Хуленбрук ринок визначає як механізм взаємодії покупців і продавців, які через співвідношення попиту та пропозиції товару визначають його ціну [33].

І. Рабинович, трактуючи ринок як сукупність соціально-економічних процесів, що відбуваються у сфері обміну, вважає, що саме завдяки цим процесам визначається вартість товарів шляхом узгодження інтересів виробників і споживачів [34]. Науковець уточнює, що ринок може вважатися універсальним інструментом економічного саморегулювання. Саме за

допомогою даного механізму встановлюється відповідність попиту і пропозиції, що неможливо без конкурентної боротьби.

П. Саблук, Д. Карич та Ю. Коваленко ринок трактують як цілеспрямовано упорядковану систему ресурсів, установ і методів, завданням якої є створення і підтримання ринкового середовища в країні, максимального наближення до чистої конкуренції і здатності генерувати ринкові ціни, як ціни попиту та пропозиції [35]. Тобто науковці, по-суті визнають ринок певним механізмом (адже механізм поєднує ресурси, суб'єкти, методи (завдяки яким досягається певна мета), хоча й прямо так не називають його.

Отже, представники регуляторного (механістичного) підходу, зокрема А. Гальчинський та П. Єщенко вважають, що ринок виконує роль механізму, за допомогою якого досягається рівновага попиту і пропозиції, координується діяльність суб'єктів економіки через систему цін [36].

Але існують і інші погляди в дещо звуженому розумінні. Специфіка окремих досліджень науковців зумовила розгляд ними ринку (наприклад Ф. Котлер [37]) у вигляді сукупності існуючих і потенційних покупців, адже саме на задоволення їх потреб має спрямовуватись робота маркетолога, вивчаючи маркетинг (просування товару на ринку).

Ю. Осипов, розглядав ринок під іншим кутом зору, як суспільство підприємців, що є цілісною самоорганізованою системою, яка виконує функцію соціального організатора суспільного виробництва і здійснює мікрогосподарювання [38]. Ці та інші науковці [39-42] є представниками суб'єктного підходу до трактування ринку, тобто його розгляду у вузькому сенсі як сукупності покупців, що генерують попит, який потрібно задовольнити, або ж навпаки, як сукупності виробників (продавців), що формують пропозицію певного товару.

Таким чином поняття ринок можна розглядати з різних точок зору, характеризуючи основні аспекти його дослідження. Кожному з аспектів

розгляду ринку (підходів) характерне виділення певних індивідуальних характеристик ринку як поняття.

Таблиця 1.1

Дослідження сутності «ринку» як багатоаспектного поняття

Підхід	Аспект	Індивідуальні характеристики	Супутні характеристики
Спрощений	Ринок як місце зустрічі продавців та покупців	Територіальна прив'язка (на початковому етапі) Взаємодія між продавцями та покупцями	Наявність предмету обміну (товар, послуга тощо) Попит та пропозиція, ціни, рівновага Умови для здійснення товарообміну
Умовно-результативний	Ринок як сукупність умов та транзакцій	Умови для здійснення товарообміну Транзакції (угоди) як результат взаємодії на ринку	Наявність предмету обміну (товар, послуга тощо) Взаємодія між продавцями та покупцями Попит та пропозиція, ціни, рівновага
Абстрактно-загальний	Ринок як сфера товарообігу	Наявність предмету обміну	Взаємодія між продавцями та покупцями Попит та пропозиція, ціни, рівновага Умови для здійснення товарообміну
Комунікаційний	Ринок як відносини (взаємодія) між продавцями та покупцями	Взаємодія між продавцями та покупцями Умови для здійснення товарообміну	Наявність предмету обміну (товар, послуга тощо) Попит та пропозиція, ціни, рівновага Наявність продавців та покупців
Механістичний	Ринок як механізм досягнення рівноваги між попитом та пропозицією	Механізм саморегулювання Попит та пропозиція, ціни, рівновага	Наявність предмету обміну (товар, послуга тощо) Взаємодія між продавцями та покупцями Умови для здійснення товарообміну
Суб'єктний	Ринок як сукупність окремих суб'єктів (покупців, виробників тощо)	Конкретизація суб'єктів ринку Наявність продавців та покупців	Наявність предмету обміну (товар, послуга тощо) Попит та пропозиція, ціни, рівновага Взаємодія між продавцями та покупцями Умови для здійснення товарообміну

Джерело: систематизовано автором за джерелами [39-42].

Індивідуальними характеристиками є ті, на яких робить акцент автор визначення, тоді як супутні (доповнюючі) характеристики – ті, що в даному контексті доповнюють визначення та ігнорувати які недоцільно з огляду на поставлену автором визначення дослідницьку мету. До основних характеристик вважаємо за доцільне віднести ті характеристики, які зустрічаються у вигляді або індивідуальної або супутньої характеристики в кожному підході. Саме основні характеристики і формують фундаментальний шар логіко-понятійного базису. Проаналізувавши підходи наведені в таблиці можна вважати основними наступні характеристики ринку:

- наявність предмету обміну (товар, послуга тощо);
- взаємодія між продавцями та покупцями;
- наявність продавців та покупців;
- умови для здійснення товарообміну;
- попит та пропозиція, ціни, рівновага.

Отже, ринок може трактуватися як сукупність взаємовідносин, що виникають в сфері обігу між продавцями, які формують пропозицію певного товару (послуги) та покупцями, що пред'являють на них попит, та які стають можливим за умови взаємодії між ними та призводять до встановлення цін шляхом досягнення рівноважного стану.

Таким чином, нами розглянуто первинне поняття логіко-понятійної базису області, яким є ринок та побудовано фундаментальний шар даної моделі.

Як видно з моделі, що наведена на рис. 1.2. поняття ринок та інші пов'язані з ним поняттями мають зв'язок приналежності з поняттям сфери обміну. Поняття покупці та продавці мають зв'язок приналежності з поняттям ринку, виступаючи його суб'єктами.

Крім того, зв'язок приналежності з поняттям ринку мають й інші розглянуті поняття, адже всі вони формуються шляхом взаємодії покупців та продавців на ринку.

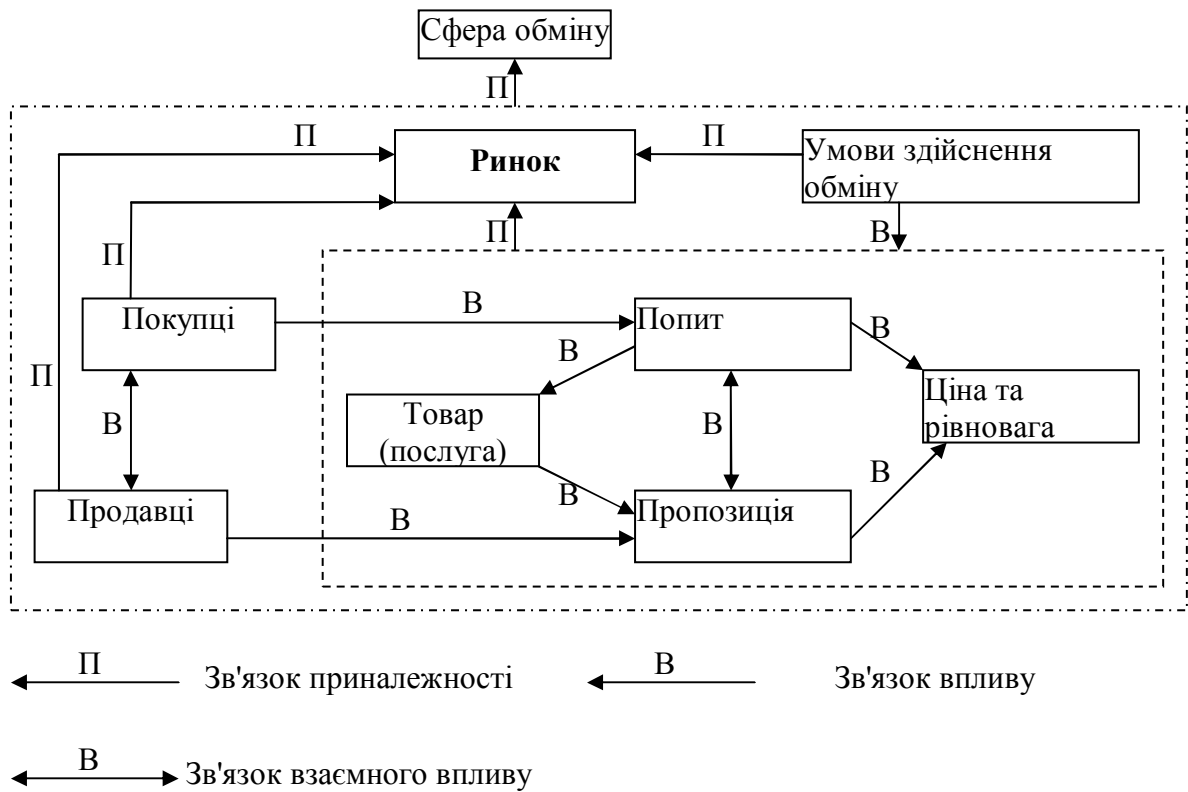

Рис. 1.2. Фундаментальний шар логіко-понятійного базису області дослідження ринку (побудовано автором)

Умови здійснення обміну, з одного боку, є характеристиками ринку, тобто мають з цим поняттям зв'язки приналежності, а з іншого, впливають на формування попиту, пропозиції товару (послуги) та встановлення рівноважної ціни.

1.2. Види ринків, їх класифікація та сутність фінансового ринку як базового поняття дослідження

Вивчення сутності первинного поняття дослідження дозволило встановити, що ринок є складним утворенням, яке являє собою сукупність процесів купівлі-продажу, збалансованість між якими досягається завдяки

впливу ціни, та, водночас, є інструментом встановлення взаємозв'язку між виробленням товарів та послуг та їх споживанням.

Ринкові відносини за тривалий час пройшли шлях еволюції від зародження до зміцнення, зазнали значної трансформації. З часом еволюціонував не лише ринок, але й змінились об'єкти, щодо яких здійснюються відносини купівлі продажу між суб'єктами, які функціонують на ринку.

Залежно від того, що виступає об'єктом купівлі-продажу, виокремлюють різні види ринків:

- ринок предметів споживання і послуг;
- засобів виробництва;
- ринок робочої сили (ринок праці);
- ринок науково-технічних розробок та інформації;
- ринок нерухомості;
- валютний ринок;
- фінансовий ринок.

Види ринків залежно від об'єктів купівлі-продажу:

Всі види (сегменти) ринку є взаємозалежними та тісно взаємодіють між собою. Фінансовий ринок є одним з сегментів ринку, роль якого більшість науковців вважають беззаперечною, адже саме фінансовий ринок виступає складовою сферою фінансової системи держави, в якій акумулюються тимчасово вільні кошти суб'єктів економічних відносин (тобто заощадження) з їх подальшим перерозподілом, сприяючи таким чином здійсненню кругообігу ресурсів в національній соціально-економічній системі. Зважаючи на це, фінансовому ринку відводиться роль механізму, що забезпечує акумуляцію заощаджень, сприяє їх перетворенню на інвестиції та переміщенню від суб'єктів економіки, які мають надлишки коштів, до тих, хто має відчутну потребу в інвестиційних ресурсах з метою їх ефективного використання.

Важливо дослідити саме поняття фінансового ринку як базового поняття методології дослідження, а також його взаємозв'язку з пов'язаними з ним поняттями з інших предметних областей.

Для того, щоб встановити, коло пов'язаних понять, дослідження яких дозволить конкретизувати, в чому полягає сутність саме фінансового ринку, необхідно розглянути аспекти, що знайшли відображення у визначеннях різних науковців.

І. Бланк [43] розглядає фінансовий ринок в найбільш загальному вигляді, стверджуючи при цьому, що об'єктом обігу (купівлі-продажу) на ньому є різні фінансові інструменти, а також фінансові послуги. В. Васильєва, О. Васильченко [44] також пропонують вважати фінансовим ринок, на якому визначаються попит і пропозиція на різноманітні фінансові інструменти.

В. Суторміна, В. Радзієвська та Б. Стеценко [45], розглядаючи ринок крізь призму відносин між учасниками, що формуються і функціонують в певному економічному просторі, в якості об'єктів купівлі-продажу зазначають фінансові фонди.

А. Гальчинський [46] та Л. Худолій [47] визначають фінансовий ринок як сукупність економічних відносин, які виникають щодо купівлі-продажу фінансових ресурсів.

Це є справедливим, адже, як стверджує О. Лактіонова [48], фінансовий ринок хоча й не продукує фінансові ресурси, але внаслідок його домінуючої ролі в їх акумуляції та перерозподілі він постає в якості ключової компоненти фінансової системи.

В. Осіпцева [49] дає визначення фінансовому ринку як особливій сфері фінансової системи, складовій її інфраструктури, де здійснюється рух тимчасово вільного капіталу, формуються і функціонують обмінно-перерозподільні відносини, пов'язані з процесами купівлі-продажу вільних фінансових ресурсів, їх трансформація в позиковий та інвестиційний капітал

через фінансово-кредитні інститути на основі попиту та пропозиції, формується ціна на різноманітні фінансові інструменти.

В. Опарін [50] також визначає фінансовий ринок як відносини, що мають обмінно-перерозподільчий характер та пов'язані з купівлею-продажем фінансових ресурсів, уточнюючи, що безпосередньо об'єктом купівлі-продажу виступають різноманітні фінансові інструменти і фінансові послуги, тобто по-суті дає більш розширене, конкретизоване визначення фінансового ринку. Слід зазначити, науковець уточнює, що фінансові ресурси, з приводу яких здійснюються операції на фінансовому ринку, необхідні для здійснення суб'єктами, що пред'являють на них попит, виробничої та фінансової діяльності.

Л. Алексеєнко [51] пропонує два визначення фінансового ринку, трактуючи його як сукупність економічних відносин, які виникають між його учасниками у процесі формування попиту і пропозиції на специфічні фінансові послуги, пов'язані з купівлею-продажем фінансових активів, які знаходяться у власності економічних суб'єктів національної, регіональної та світової економіки; а також як сукупність фінансових інституцій, які спрямовують потік грошових коштів від власників до позичальників і навпаки.

О. Смолянська та І. Борисова [52], узагальнюючи досвід науковців, говорять про те, що фінансовий ринок виступає складовою фінансової системи. Об'єктом обігу в даному разі також виступають фінансові ресурси країни, однак автори розширяють трактування фінансового ринку, стверджуючи, що він виступає також як механізм нагромадження, розподілу та перерозподілу цих ресурсів, що здійснюється завдяки трансформації заощаджень в інвестиційні ресурси. Крім того, фінансовий ринок поєднує фінансові інститути, завдяки яким грошові кошти спрямовуються від тих, хто володіє ними, до позичальників, що пред'являють на них попит.

С. Ляшенко [53] також дотримується погляду, що об'єктом обігу на фінансовому ринку виступають фінансові ресурси, внутрішньогалузевий та

міжгалузевий перерозподіл яких здійснюється через механізм саморегуляції ринкової економіки за допомогою фінансових інструментів. Водночас, науковець більш конкретно визначає суб'єкти, що є учасниками даної сфери відносин. На його думку, відносини щодо перерозподілу вільних грошових коштів виникають на фінансовому ринку між населенням, виробниками та державою. Як механізм перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами називає фінансовий ринок О. Василик [54].

Майже ідентичної трактовки сутності фінансового ринку дотримується І. Школьник [55], згідно якої на фінансовому ринку відбувається перерозподіл тимчасово вільних фінансових ресурсів, причому учасниками економічних відносин з цього приводу автор вважає населення (або ж домогосподарства), суб'єкти господарювання та державу. І. Школьник наголошує на тому, що перерозподіл фінансових ресурсів здійснюється на основі взаємодії попиту та пропозиції через сукупність фінансових інститутів. Як сукупність фінансових інститутів, що забезпечують обіг фінансових ресурсів розглядає фінансовий ринок А. Загородній [56] та М. Іванов [57].

Це визначення майже повністю збігається з трактуванням фінансового ринку, запропонованим в роботі Ю. Коваленко [58]. Однак автор виокремлює дещо інші суб'єкти фінансового ринку, стверджуючи що перерозподіл фінансових ресурсів відбувається за участю домогосподарств, фінансових та не фінансових корпорацій/квазікорпорацій, НКО та держави.

С. Ковальчук, І. Форкун [59] визначають фінансовий ринок як сферу прояву специфічних економічних відносин, у процесі яких формується попит та пропозиція на фінансові ресурси та за допомогою фінансових посередників здійснюється акт їх купівлі-продажу.

Г. Белоглазова [60] розглядає фінансовий ринок з позиції поділу його на внутрішні та зовнішні ринки і визначає як сукупність національних і міжнародних фінансових ринків, що забезпечують акумулювання та перерозподіл фінансових ресурсів через систему банківських та інших

фінансово-кредитних установ для забезпечення процесу відтворення у світовому масштабі.

Ще одна дослідниця О. Іваницька [61] говорить про фінансовий ринок як про мережу спеціальних (банківсько-фінансових) інститутів, що формують попит і пропозицію на гроші, які врівноважуються шляхом встановлення відповідної ціни.

Згідно трактування Б. Івасівої [62], фінансовий ринок – це сукупність усіх грошових ресурсів країни, що постійно переміщуються під впливом попиту та пропозиції з боку різних суб'єктів економіки.

С. Юрій та В. Федоров [63] стверджують, що фінансовий ринок виступає в якості підсистеми ринкової економіки, яка становить сукупність економічних відносин між його учасниками при формуванні попиту і пропозиції на специфічні фінансові послуги, пов'язані з купівлею-продажем фінансових активів, що знаходяться у власності економічних суб'єктів національної, регіональної та світової економіки.

Не має принципів відмінностей від розглянутих вище поглядів науковців визначення, запропоноване в роботі, авторами якої є С. Арбузов та, Ю. Колобов [64]. Автори також розглядають фінансовий ринок як сукупність відносин суто економічного характеру між державою, суб'єктами корпоративного сектору та господарствами, що виникають в процесі перерозподілу фінансових активів на основі їх купівлі-продажу через систему фінансових посередників.

О. Онікієнко та С. Передерієва [65], розглядаючи сутність фінансового ринку та його роль у фінансовій системі з метою визначення подальших перспектив розвитку, стверджують, що якщо говорити про фінансовий ринок як про економічну категорію, то найточнішим є його сприйняття як економічних відносин між суб'єктами економіки, що виникають з приводу реалізації вартості (в т. ч. споживчої), втіленої у фінансових активах.

Як об'єкт обігу фінансові активи розглядає В. Смагін [66]. За його твердженням фінансовий ринок являє собою підсистему економічних

відносин купівлі-продажу таких активів з метою фінансового забезпечення національного виробництва. Саме у цій підсистемі формується попит і пропозиція, на основі співвідношення між якими встановлюються ціни на фінансові активи.

Як сферу прояву відносин при розподілі доданої вартості та її реалізації шляхом обміну грошей на фінансові активи (грошові зобов'язання та інвестиційні цінності), який здійснюється між їх продавцями та покупцями на основі співставлення вартості та споживчої вартості тих товарів, що обертаються на ринку, розглядає фінансовий ринок В. Ходеківська та В. Беляєв [67].

У визначенні авторів увага зосереджується на процесі формування та реалізації в ході економічних відносин суб'єктів фінансового ринку попиту та пропозиції фінансових активів та фінансових послуг. Тобто саме фінансові активи або послуги виступають об'єктом відносин на фінансовому ринку.

Н. Рязанова [68] так само як розглянуті вище науковці трактує фінансовий ринок як відносини, уточнюючи, що такі відносини носять грошовий характер. На її думку, такі відносини складаються на фінансовому ринку в процесі купівлі-продажу фінансових активів. Крім того, у своєму визначенні авторка робить висновок, що на відносини між суб'єктами ринку впливають попит і пропозиція на позичковий капітал, а його рух втілюється у цінних паперах.

Л. Красавіна [69] розглядає фінансовий ринок як частину ринку позичкових капіталів, об'єктом купівлі-продажу на якому виступають цінні папери. Водночас, авторка стверджує, що окрім операцій купівлі та продажу цінних паперів на фінансовому ринку здійснюється також їх емісія.

Схожою є позиція В. Шелудько [70], згідно якої економічні та правові відносини, що складаються на фінансовому ринку, пов'язані саме з обміном фінансовими активами. При цьому, автор, як і у визначенні, розглянутому вище, розширює спектр відносин на фінансовому ринку, визначаючи, що

вони формуються не лише з приводу купівлі-продажу фінансових активів, але й з приводу їх випуску та обігу.

А. Пересада [71] тлумачить фінансовий ринок з інвестиційної точки зору, акцентуючи увагу на самій меті суб'єктів, що функціонують на ринку. Ототожнюючи фінансовий ринок з ринком інвестиційним, автор стверджує, що на його теренах діють громадяни та організації, бажаючи взяти гроші в борг, а також ті, хто має їх надлишок та прагне із зиском для себе його інвестувати.

Л. Павлова [72] розглядає фінансовий ринок як ринок капіталів і визначає його як механізм управління потоками грошових ресурсів, платіжних засобів, що приносять прибуток і об'єднують емітентів та інвесторів.

Я. Комаринський та І. Яремчик [73] характеризують фінансовий ринок як ринок позичкових капіталів, а також визначають його як систему економічних відносин, які забезпечують акумуляцію вільних грошових коштів; перетворення коштів в позичковий капітал; перерозподіл капіталу між учасниками процесу відтворення.

Схожою є трактовка Е. Долана та Д. Ліндсея [25], які стверджують, що на фінансовому ринку за допомогою фінансових інститутів потоки грошових коштів направляються від власників заощаджень до позичальників.

С. Маслова та О. Опалов [74] наводять найбільш широкий перелік трактувань терміна «фінансовий ринок»: – ринок, на якому визначаються попит і пропозиція на різноманітні фінансові інструменти; – сукупність економічних відносин, які пов'язані з купівлею-продажем фінансових інструментів; – ринкові інститути, які є каналами «переливу», перерозподілу коштів; – механізм перерозподілу капіталу між кредиторами та позичальниками за допомогою посередників на основі попиту і пропозиції; – ринок грошей; – грошові відносини, які виникають у процесі купівлі-продажу фінансових активів під впливом попиту і пропозиції на позиковий

капітал; – сукупність соціально-економічних відносин, де проявляються попит і пропозиція на різні платіжні засоби.

Таким чином, більшість науковців, даючи визначення фінансовому ринку, акцентують увагу на тому, що виступає об'єктом обміну на ньому (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Диференціація поглядів науковців щодо об'єктів купівлі-продажу на фінансовому ринку (систематизовано автором)

Як видно з рис. 1.3, погляди науковців щодо того, що саме виступає в якості об'єкту купівлі-продажу на фінансовому ринку, з приводу обміну яким на даному ринку виникають відносини між суб'єктами, що формують пропозицію, та суб'єктами, які є носіями попиту, досить диференційовані.

Серед науковців існують погляди, що об'єктом купівлі продажу на фінансовому ринку є фінансові інструменти, фінансові ресурси, фінансові послуги, фінансові фонди, фінансові активи, тимчасово вільний або позичковий капітал, грошові кошти та цінні папери. Релевантність кожної з позицій науковців є різною, тож їхні погляди потребують узагальнення, систематизації та обробки з метою визначення підходу, що найточніше дає уявлення про фінансовий ринок як такий.

В таблиці наведено систематизацію поглядів науковців на те, що саме виступає об'єктом обміну (купівлі-продажу).

Таблиця 1.2

**Систематизація поглядів науковців
на об'єкти обміну на фінансовому ринку**

Автор / група авторів	Фінансові інструменти	Фінансові послуги	Фінансові фонди	Фінансові ресурси	Фінансові активи	Капітал (тимчасово вільний)	Грошові кошти	Цінні папери	Позичковий капітал
І. Бланк	+	+							
В. Васильєва, О. Васильченко	+								
В. Суторміна, В. Радзівська та Б. Стеценко			+						
С.Ляшенко	+			+					
А. Гальчинський, Д. Бондаренко, Л. Худолій, О. Лактіонова, О. Василик, І. Школьник, А. Загородній, М. Іванов, Ю. Коваленко, С. Ковальчук, І. Форкун, Г. Белоглазова				+					
В. Осіпцева	+			+		+			+
С. Юрій, В. Федоров, В. Ходаківська		+			+				
В. Опарін	+	+		+					
Л. Алексеєнко		+			+			+	
О. Смолянська, І. Борисова				+				+	
О. Іваницька, Б. Івасіва, А. Пересада, Е. Долан, Д. Ліндсей								+	
Л. Павлова						+		+	
С. Арбузов, Ю. Колобов, О. Онікієнко, С. Передерієва, В. Смагін, В. Беляєв, В. Шелудько					+				
Н. Рязанова					+				+
Л.Красавіна								+	+
С. Маслова, О. Опалов	+				+			+	+
Я. Комарницький, І. Яремчик						+		+	+

Джерело: систематизовано автором на основі [19–82].

Таким чином, найбільша кількість науковців вважає, що об'єктами обміну на фінансовому ринку є фінансові ресурси та фінансові активи

(по 32,6% науковців, які підлягали дослідженню), а також грошові кошти (28,3%), фінансові інструменти (15,2%), фінансові послуги (13,0%), позичковий капітал (10,9%).

На наш погляд, найбільш влучним є використання одного з двох найбільш вживаних в працях науковців термінів – фінансові ресурси або фінансові активи, адже всі інші терміни є більш конкретизованими їх проявами, використання яких призводить до невиправданого звуження досліджуваного об'єкту.

Водночас, слід погодитись з Д. Бондаренком, який обґрунтовує використання для позначення об'єкту обміну на фінансовому ринку саме фінансових ресурсів. Автор стверджує, що «фінансові активи є лише відображенням руху фінансових ресурсів й уособленням взаємних прав і зобов'язань продавця і покупця. Концентрація ж уваги на фінансових активах призводить до їх абсолютизації, формування хибного уявлення про їх самоцінність та відповідного зростання спекуляцій. Тобто фінансові активи є формальним, видимим об'єктом торгів на фінансовому ринку, але вони носять технічний характер уособлення собою руху фінансових ресурсів, його обслуговування та стандартизації фінансових угод».

Крім того, автор наголошує на тому, що по-суті об'єктом торгів є не фінансові ресурси, а права на володіння ними чи на їх використання, отримання яких може сприйматися як фінансова послуга.

Іншим аспектом, який дозволяє відокремити фінансовий ринок від інших видів ринку, є суб'єкти, які вступають у відносини на ринку. З цією точки зору можна виокремити загально-абстрактний підхід, коли автори розглядаючи сутність фінансового ринку говорять про існування його суб'єктів (або по замовчуванню визнають їх існування), але не конкретизують, хто саме може вважатися суб'єктами фінансового ринку, а також конкретно-уточнюючий підхід, до якого ми умовно відносимо авторів, що даючи визначення фінансовому ринку перераховують тих його суб'єктів, що вважаються ними основними.

Розглянемо представників конкретно-уточнюючого підходу:

- В. Осіпцева [49] визначає в якості основних суб'єктів фінансового ринку фінансово-кредитні інститути,
- Л. Алексеєнко [51], А. Загородній [56], М. Іванов [57] – фінансові інституції (інститути),
- О. Смолянська, І. Борисова [52] – фінансові інститути, власники коштів, позичальники,
- С. Ляшенко [53] – населення, виробники, держава,
- І. Школьник [55] – населення (домогосподарства), суб'єкти господарювання, держава, фінансові інститути,
- Ю. Коваленко [58] – домогосподарства, фінансові та не фінансові корпорації / квазікорпорації, НКО та держава,
- С. Ковальчук, І. Форкун [59] – фінансові посередники,
- Г. Белоглазова [60] – банківські та інші фінансово-кредитні установи,
- О. Іваницька [61] – банківсько-фінансові інститути,
- С.Арбузов, Ю.Колобов [64] – держава, суб'єкти корпоративного сектору, господарства, фінансові посередники,
- А. Пересада [71] – громадяни та організації (кредитори/інвестори й позичальники),
- Л. Павлова [72] – емітенти й інвестори,
- Е. Долан, Д. Ліндсей [25] – власники заощаджень та позичальники, фінансові інститути,
- С. Маслова, О. Опалов [74] – ринкові інститути, кредитори, позичальники, посередники.

Рівень конкретизації суб'єктів фінансового ринку залежить, найчастіше, від мети поставленої дослідником.

Всі інші автори розглядають суб'єкти фінансового ринку, керуючись загально-абстрактним підходом, тобто не конкретизують їх склад.

Таким чином, зміст поняття «фінансовий ринок» найчастіше розглядається з двох точок зору, які, на наш погляд є не антагоністичними, а

взаємодоповнюючими. З одного боку, фінансовий ринок розглядають як сукупність інститутів, що функціонують на ньому, з іншого боку, як систему економічних відносин з приводу перерозподілу об'єктів обміну (фінансових ресурсів/активів тощо).

З першої точки зору, фінансовий ринок представляє собою поєднання суб'єктів різних організаційних форм, а також установ, що здійснюють передачу один одному фінансових ресурсів шляхом укладання відповідних угод. При цьому, спосіб такої передачі ресурсів ґрунтується саме на ринкових принципах, а саме регулюється взаємодією попиту і пропозиції, встановленням на їх основі рівноважної ціни [75].

Таким чином, фінансовий ринок можна розглядати як систему інститутів, з яких він складається. До таких інститутів найчастіше відносять всіх можливих учасників ринку, а саме емітентів цінних паперів, інвесторів, біржових та позабіржових організаторів торгівлі фінансовими інструментами, інших посередників.

Крім основних суб'єктів фінансового ринку, що активно діють на ньому, укладаючи угоди з купівлі-продажу фінансових ресурсів, доцільно до його суб'єктів віднести також реєстраторів, розрахункові організації, депозитарії та інші організації, що створюють відповідні умови для функціонування фінансового ринку, спрощуючи взаємодію між основними суб'єктами. Такі організації формують інфраструктуру фінансового ринку [76].

Якщо ж розглядати фінансовий ринок з другої точки зору, тобто як систему економічних відносин з формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, то фінансовий ринок виступає як поєднання всіх видів ринків, на яких відбувається торгівля фінансовими ресурсами як об'єктом обміну, що і вирізняє їх від ринків товарів.

Слід зазначити, що в суспільстві рух фінансових ресурсів (так само, як і рух інших об'єктів обміну) не завжди здійснюється ринковим способом. Як стверджує С. Мошенський, крім ринкового способу організації руху

капіталів існують інші способи – ієрархічно-авторитарний (рішення ухвалюються директивним чином), бюрократичний та родинно-сімейний. На думку автора, в Україні можна бачити змішаний спосіб організації руху капіталів, що перешкоджає оптимальному розвитку фінансового ринку.

Щодо розвинених фінансових ринків, то їх функціонування підпорядковується саме дії ринкових принципів. На основі яких досягається рівновага між попитом на фінансові ресурси та їх пропозицією, яка формується суб'єктами, що мають їх надлишок.

Однією з відмінних рис ринкового способу організації взаємодії між учасниками фінансового ринку є вільний доступ учасників на ринок та наявність у них змоги обирати на свій ризик контрагентів, налагоджувати з ними контакти. При цьому, стосунки між учасниками ринку мають ґрунтуватися на використанні відкритої інформації, що дозволяє зробити їх інформаційно прозорими.

Щоб розібратися в тому, які функції виконує фінансовий ринок, доцільно дослідити функції, притаманні будь-якому ринку взагалі.

Систематизація різноманітних поглядів на функції ринку, дозволили сформулювати наступний загальний їх перелік:

– інформаційна (забезпечення учасників інформацією, необхідною для прийняття обґрунтованих рішень з приводу купівлі-продажу певних об'єктів, укладання угод між ринковими суб'єктами);

– посередницька (виступає посередником між суб'єктами ринку, що мають в розпорядженні певні об'єкти, та суб'єктами, які мають потребу в цих об'єктах, пред'являючи на них попит);

– ціноутворююча (встановлення ціни на об'єкти обміну на ринку, що відбувається через взаємодію між попитом та пропозицією з врахуванням дії конкурентних сил);

– регулююча (сприяє досягненню рівноваги на ринку між попитом та пропозицією, яка встановлюється завдяки дії ринкового механізму

саморегулювання, встановлення оптимальних макроекономічних пропорцій);

– відтворювальна (сприяє здійсненню обігу сукупного суспільного продукту та його складових, забезпечуючи безперервність процесу суспільного відтворення, формування цілісної національної економічної системи);

– стимулююча (створює стимули для всіх суб'єктів ринку до підвищення ефективності їх діяльності в частині створення об'єктів, призначених для обміну, зменшення витрат, в т.ч. трансакційних, прийняття рішень щодо вибору каналів обміну, вибору контрагентів тощо);

– санаційна (очищення через дію механізму конкурентної боротьби економічної системи від функціонуючих з незадовільним рівнем ефективності підприємств, які є нежиттєздатними).

Всі ці функції притаманні будь-якому виду ринку, в тому числі й фінансовому, хоча й набувають певного специфічного забарвлення (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Конкретизація загальних функцій ринку по відношенню до фінансового ринку

Назва функції	Узагальнений зміст функції, притаманної ринку	Конкретизований зміст функції, притаманної фінансовому ринку
1	2	3
Інформаційна	забезпечення учасників інформацією, необхідною для прийняття обґрунтованих рішень з приводу купівлі-продажу певних об'єктів, укладання угод між ринковими суб'єктами	забезпечення учасників інформацією, з приводу наявних суб'єктів ринку (власників фінансових ресурсів, позичальників, посередників між ними), наявності вільних фінансових ресурсів, вартості та умов їх залучення
Посередницька	виступає посередником між суб'єктами ринку, що мають в розпорядженні певні об'єкти, та суб'єктами, які мають потребу в цих об'єктах, пред'являючи на них попит	створює можливості для взаємодії між суб'єктами, що мають надлишок вільних фінансових ресурсів і формують їх пропозицію, та суб'єктами, що мають потребу в фінансових ресурсах, пред'являючи на них попит

Продовження табл. 1.3

1	2	3
Ціноутворююча	встановлення ціни на об'єкти обміну на ринку, що відбувається через взаємодію між попитом та пропозицією з врахуванням дії конкурентних сил	визначення вартості залучення позичальниками необхідних їм фінансових ресурсів на основі врівноваження попиту на них з їх пропозицією
Регулююча	сприяє досягненню рівноваги на ринку між попитом та пропозицією, яка встановлюється завдяки дії ринкового механізму саморегулювання, встановлення оптимальних макроекономічних пропорцій	сприяє досягненню рівноваги між попитом на фінансові ресурси та їх пропозицією, встановленню оптимальних пропорцій між нагромадженням та споживанням, заощадженням та інвестиціями
Відтворювальна	сприяє здійсненню обігу сукупного суспільного продукту та його складових, забезпечуючи безперервність процесу суспільного відтворення, формування цілісної національної економічної системи	забезпечення безперервності суспільного виробництва шляхом акумулювання фінансових ресурсів у формі заощаджень та залучення на суспільні потреби фінансових ресурсів у вигляді інвестицій та їх спрямування у галузі, що цього потребують
Стимулююча	створює стимули для всіх суб'єктів ринку до підвищення ефективності їх діяльності в частині створення об'єктів, призначених для обміну, зменшення витрат, в т.ч. трансакційних	спонукання суб'єктів фінансового ринку до впровадження заходів щодо найбільш ефективного використання фінансових ресурсів, їх найкращого спрямування з врахуванням рівня прибутковості та ризикованості, проведення ретельного аналізу перед прийняттям рішень
Санаційна	очищення через дію механізму конкурентної боротьби економічної системи від функціонуючих з незадовільним рівнем ефективності підприємств, які є нежиттєздатними	спонукає до постійного контролю суб'єктів фінансового ринку за власним фінансовим станом, розробки шляхів щодо його поліпшення, а за умови неможливості їх реалізації – припинення діяльності неефективно функціонуючих підприємств

Джерело: систематизовано автором на основі джерел [19–82].

Як бачимо з таблиці, якщо розглядати зміст інформаційної функції безпосередньо по відношенню до фінансового ринку, то вона полягає, перш за все у забезпеченні учасників інформацією, з приводу наявних суб'єктів ринку, а також щодо наявності вільних фінансових ресурсів, вартості та умов їх залучення. Інформованість є запорукою прийняття обґрунтованих рішень

суб'єктами, що функціонують на фінансовому ринку, що дозволяє мінімізувати ризик.

Якщо говорити про посередницьку функцію, то фінансовий ринок створює можливості для взаємодії між суб'єктами, що, маючи надлишок вільних фінансових ресурсів, які можуть бути передані іншим суб'єктам для їх подальшого використання із господарською чи інвестиційною метою, формують пропозицію фінансових ресурсів, та суб'єктами, в діяльності яких утворився дефіцит фінансових ресурсів, тобто які мають потребу в них, пред'являючи на фінансові ресурси попит.

Важливою є ціноутворююча функція фінансового ринка, завдяки якій через функціонування механізму врівноваження попиту та пропозиції фінансових ресурсів в кінцевому підсумку визначається вартість їх залучення позичальниками.

Щодо регулюючої функції, то фінансовий ринок є певною мірою саморегульованим утворенням, адже його функціонування сприяє досягненню рівноваги між попитом на фінансові ресурси та їх пропозицією, встановленню оптимальних пропорцій між нагромадженням та споживанням, заощадженням та інвестиціями.

Відтворювальна функція, якщо її розглядати саме по відношенню до фінансового ринку, сприяє забезпеченню безперервності суспільного виробництва шляхом акумулювання фінансових ресурсів у формі заощаджень та залученню на суспільні потреби фінансових ресурсів у вигляді інвестицій та їх спрямуванню у галузі, що цього потребують.

Крім того, фінансовий ринок спонукає суб'єктів фінансового ринку до впровадження заходів щодо найбільш ефективного використання фінансових ресурсів, їх найкращого спрямування з врахуванням рівня прибутковості та ризикованості, проведення ретельного аналізу перед прийняттям рішень. Саме в цьому полягає конкретизована сутність стимулюючої функції фінансового ринку.

До того ж, фінансовий ринок виконує санаційну функцію, спонукаючи суб'єктів, що функціонують на ринку, до постійного контролю за власним фінансовим станом, розробки шляхів щодо його поліпшення, а за умови неможливості їх реалізації – припинення діяльності неефективно функціонуючих підприємств

Таким чином, фінансові ринки встановлюють контакти між інвесторами і позичальниками – безпосередньо або через фінансових посередників. Акумуляовані банківськими та позабанківськими фінансовими організаціями, заощадження перетворюються на інвестиційний капітал, який може бути вкладений в фінансові активи.

Все перелічене вище зумовлює основні функції фінансового ринку. Загалом, головною (базовою) серед перелічених є функція фінансового ринку в економіці полягає в нагромадженні заощаджень, їх перерозподілі та перетворенні на інвестиції.

Окрім загальних, притаманних будь-якому ринку, функцій фінансовий ринок виконує також інші, специфічні для нього функції (рис. 1.4).

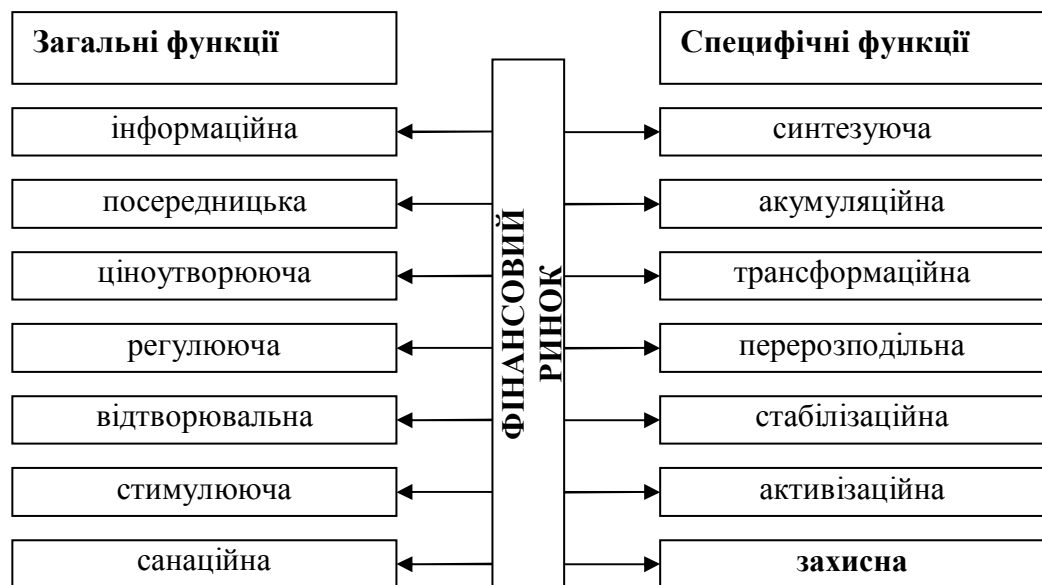

Рис. 1.4. Функції фінансового ринку (систематизовано автором)

До складу специфічних функцій фінансового ринку можна віднести:

– синтезуючу (на рівні національної економіки розвиток фінансового ринку сприяє налагодженню тісних зв'язків між різними її секторами, галузями, регіонами, на міжнародному рівні – поширення секторів фінансового ринку національної економіки на світовий економічний простір);

– акумуляційну (на фінансовому ринку мобілізуються тимчасово вільні фінансові ресурси, які можна спрямувати на потреби національної економіки);

– трансформаційну (через механізм фінансового ринку надлишки фінансових ресурсів або ж заощадження перетворюються на інвестиції, які вкладуються в національну економіку);

– перерозподільну (фінансовий ринок сприяє перерозподілу фінансових ресурсів між галузями економіки або регіонами, їх відтік з одних галузей в інші, з одних регіонів в інші);

– стабілізаційну (ефективно функціонуючий фінансовий ринок сприяє стабілізації національної економіки, дає поштовх до її зростання через нагромадження капіталу);

– активізаційну (взаємодія між суб'єктами фінансового ринку з приводу обміну фінансовими ресурсами сприяє прискоренню оборотності капіталу, а отже активізації економічних процесів в економіці).

На нашу думку до складу специфічних функцій фінансового ринку слід включити захисну, яка передбачає створення умов для мінімізації фінансових ризиків національної економіки).

Таким чином, понятійно-термінологічний шар методології дослідження фінансового ринку можна представити у вигляді сукупності зв'язків між базовими поняттями (рис. 1.5).

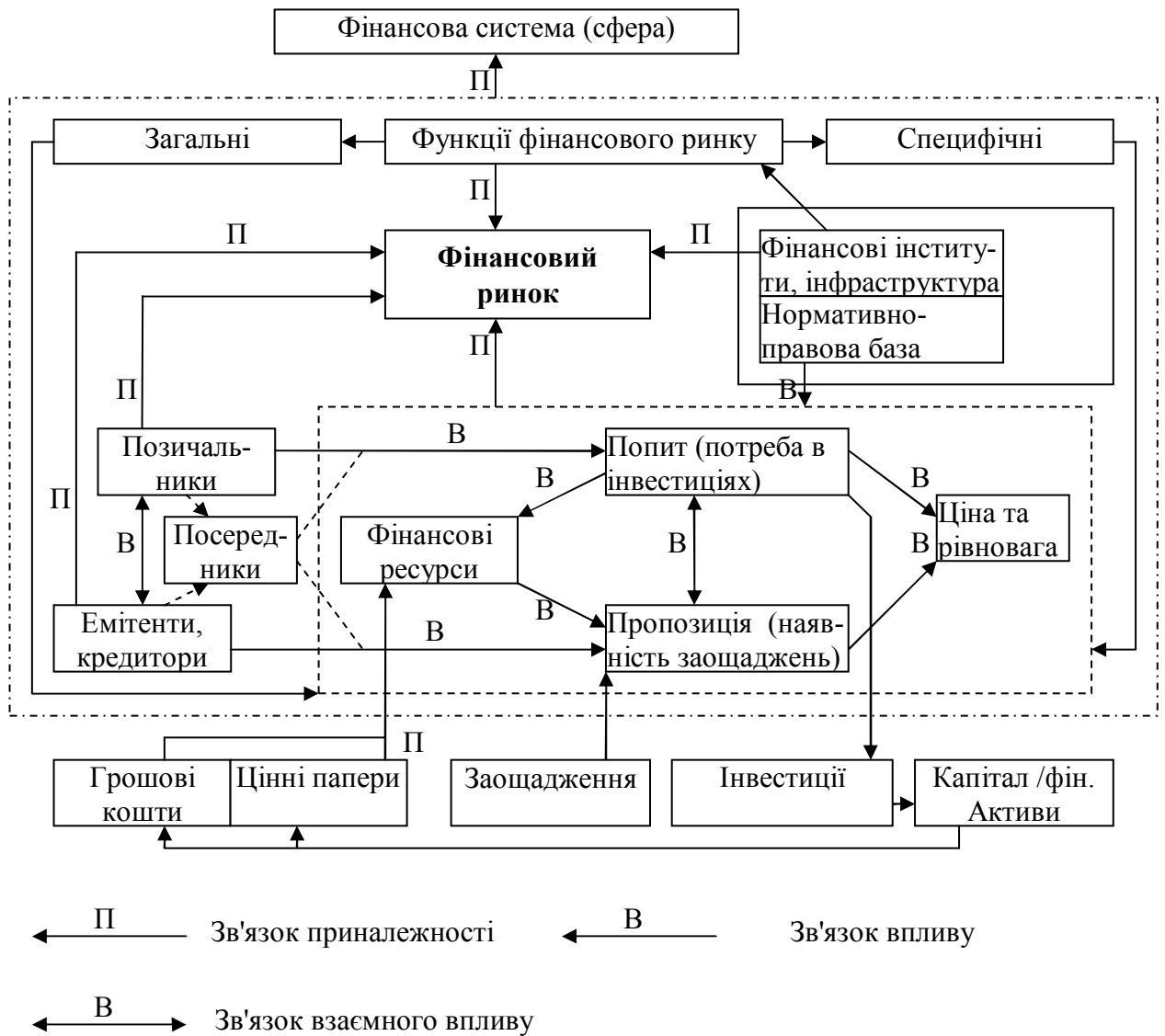

Рис. 1.5. Понятійно-термінологічний шар дослідження фінансового ринку [28]

Як видно з рисунку, фінансовий ринок має зв'язок приналежності із фінансовою системою (сферою). Адже фінансова система виступає як сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані і децентралізовані грошові фонди. Одним з механізмів такого регулювання і є фінансовий ринок, що виконує ряд загальних та специфічних функцій.

В свою чергу, функції фінансового ринку мають зв'язок приналежності з поняттям фінансового ринку. Саме через загальні та специфічні функції на

фінансовому ринку відбуваються процеси ринкової взаємодії та встановлення ринкової рівноваги.

Зв'язки приналежності по відношенню до фінансового ринку мають емітенти, кредитори, позичальники, посередники, а також фінансові інститути та інфраструктура.

Нормативно-правова база є надзвичайно важливим елементом понятійно-термінологічного шару методології дослідження фінансового ринку, впливаючи на ринковий механізм взаємодії між попитом та пропозицією.

Взаємний вплив один на одного чинять емітенти, кредитори та позичальники. При цьому, вплив може бути як безпосереднім, так і здійснюватися через посередників.

Позичальники визначають рівень попиту (потреб в інвестиціях), тоді як емітенти та кредитори – рівень пропозиції (через наявність заощаджень та їх розміщення на фінансовому ринку).

Як видно з рисунку, особливість фінансового ринку проявляється саме в тому, що на ньому об'єктами обміну виступають фінансові ресурси – поняття яких тісно пов'язане з поняттями кошти, цінні папери, фінансові активи, капітал, інвестиції тощо.

Позичальники суб'єкти, що мають потребу в інвестиціях, самостійно чи через посередників пред'являють на фінансовому ринку попит на фінансові ресурси, тоді як суб'єкти, що мають надлишок ресурсів у вигляді заощаджень (емітенти, кредитори) створюють пропозицію фінансових ресурсів. Баланс (рівновага) між попитом та пропозицією встановлюється на фінансовому ринку на основі рівноважної ціни. При цьому, неможливо представити фінансовий ринок без фінансових інститутів та інфраструктури що забезпечує його функціонування.

Слід зазначити, що фінансовий ринок пройшов декілька етапів становлення. При цьому, варто зауважити, що запорукою формування фінансового ринку є поява трьох пов'язаних між собою складових – вільних

фінансових ресурсів, що виступають в якості товару, учасників ринку (суб'єктів, що генерують попит та пропозицію на фінансові ресурси, а також тих, що виступають посередниками в обміні ними), а також економічних інтересів суб'єктів ринку, які надають сенсу діям останніх, визначають доцільність існування фінансового ринку в цілому та сприяють його розвитку в подальшому.

I етап: зародження – відповідає за хронологічними межами античній добі (до V ст.) та характеризується зародженням прототипів фінансових інструментів у вигляді цінних паперів та утворенням перших фінансових ринків.

Як зазначає М. Анан'єв, самий ранній приклад організованого ринку капіталу мав місце ще в Римській республіці в II ст. до н. е., де існувало три ключові передумови для його життєздатності: легко конвертований капітал, доступний кредит та спроможність брати ризик [77].

Чинником, що спонукав формування фінансовий ринок в античну добу, стала досконала, чітко вибудована система законодавчих норм стародавніх античних держав (зокрема, Давнього Риму), в тому числі і у сфері відносин права власності. Все це сприяло поживленню обігу капіталу. Саме в цей час, по суті, зародились поняття капіталу, ризику, кредиту.

II етап: тимчасового застою – відповідає часовим межах раннього феодального ладу держав, побудованих на засадах релігії (час розквіту християнських держав раннього Середньовіччя, держав, в яких панував Ісламський порядок тощо – з V по X ст.). Протириччя між релігійними догмами та самою суттю операцій, що характерні для фінансового ринку, спричиняли затримку його розвитку, відтермінували його.

III етап: поступового поживлення – відповідає хронологічним межах пізнього Середньовіччя (з XI по XV ст.), яке характеризувалось розквітом торговельних операцій між Сходом та Заходом в містах-полісах. Саме розквіт торговельних відносин між країнами того часу сприяв певному поживленню в фінансовій сфері. В цей час почали формуватись перші

фінансові інструменти (боргові розписки), від яких в подальшому пішли такі цінні папери, як векселя. Сприяло поживленню розвитку фінансового ринку і зміцнення й розширення масштабів товарного виробництва. Однак, не дивлячись на певне поживлення на даному етапі фінансовий ринок лишався достатньою мірою слабо розвинутим, адже фінансові інструменти з допомогою яких можна було б здійснювати обмін фінансовими ресурсам не набули на той час достатнього поширення.

IV етап: становлення – відповідає часовому проміжку з XVI до кінця XVIII ст. та характеризується поступовим формуванням елементів сучасного фінансового ринку – ринку в сучасному його розумінні. Це пов'язано, зокрема, із взяттям на себе державою обов'язків емітента боргових зобов'язань. При цьому, емісія боргових цінних паперів державою набула систематичного (регулярного) характеру. До того ж в цей час виникли перші фінансові біржі – місця регулярної біржевої торгівлі цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, з'явилися перші акціонерні товариства, які шляхом емісії акцій почали активно щалучати капітал для здійснення своєї господарської діяльності.

Передовий досвід в цій сфері, за висновками, яких дійшов М. Ананьєв, належить Нідерландам, які є однією з найперших країн світу, де почали створюватись акціонерні товариства, біржі, виникли елементи сучасної фінансової системи. Для цієї країни однією з перших характерне створення державного боргового ринку; ринку грошей; центрального банку з розгалуженою системою торгових банків; випуск звичайних акцій, які знаходились у вільному обігу [77].

Основним недоліком тогочасної фінансової системи є недостатня кількість надійних цінних паперів, а також часті випадки спекулятивної торгівлі фінансовими інструментами, надмірна та часто неконтрольована емісія незабезпечених акцій.

Слід зауважити, що жвавий розвиток фінансового часу XVIII ст. став відповіддю на запит суспільства та тогочасної фінансової системи щодо

створення певного інструменту, шляхом купівлі-продажу якого можна було б забезпечувати залучення тимчасово вільних коштів та їх передачу від одного власника до іншого. Стимулюючим фактором розвитку фінансового ринку цієї доби був розвиток міжнародної торгівлі та фінансової системи в цілому.

V етап: взаємопроникнення – відповідає першій половині XIX ст. – початку XX ст. даний період характеризувався розповсюдженням глобалізаційних процесів в світовій економіці і, в тому числі, у фінансовій системі. В цей період укріпились позиції фондового ринку, який був представлений в рівній мірі як ринком акцій, так і ринком боргових цінних паперів.

Технічний прогрес, зокрема винайдення засобів віддаленого зв'язку (телеграфу), став поштовхом до ще більш динамічного розвитку фінансового ринку, який поступово переставав бути локальним, а набував глобального характеру. Саме завдяки телеграфу прискорились інтеграційні процеси – взаємопроникнення національних ринків та утворення між ними сталих зв'язків.

Впродовж даного періоду, окрім держави, яка традиційно виступала в ролі надійного емітента цінних паперів, почали з'являтися інші емітенти, які не поступалися державним органам в надійності.

М. Ананьєв називає даний період епоєю масового виникнення та поширення фондових бірж по всьому світі та взаємозв'язків між ними. За його висновком, фондова біржа стала центральним інститутом капіталістичного світу, забезпечуючи взаємодію між ринком грошей та капіталу як на національному, так і міжнародному рівнях [77].

Розквіту глобального фінансового ринку в цілому та його окремих складових, зокрема фондового ринку, сприяло мінімальне державне втручання у міжнародні фінансові відносини, а також притаманна даному проміжку часу монетарна стабільність та інтегрованість ринків.

Даний період ознаменувався також появою цілих націй-боржників, які виконували досить важливу для світового ринку функцію – вони

забезпечували його високоліквідними цінними паперами, що оберталися на світовому фінансовому ринку та дозволяв легко й швидко. З мінімальними витратами коштів та часу здійснювати переміщення фінансових активів (ресурсів) з однієї країни в іншу. Таким чином, зміцнення фінансових інструментів, їх поширення за межі локальних ринків на світовий фінансовий ринок створили можливості для забезпечення капіталом світового економічного розвитку.

VI етап: реінтеграції та зарегульованості – відповідає часовому проміжку з часів Першої світової війни до 70-х років ХХ ст. Для даного проміжку часу характерною є втрата всіх здобутків попереднього етапу через надмірне регулювання з боку держави в провідних країнах світу, надмірної контрольованості процесів, що протікали на фінансовому ринку, втручання державних інституцій в процеси купівлі-продажу фінансових інструментів.

Наслідками загострення відносин між країнами, в т. ч. через перманентно виникаючі військові конфлікти, що час від часу дестабілізували ситуацію, стали ліквідація міжнародних цінних паперів, руйнування міжнародних фінансових зв'язків між національними ринками.

Фінансові кризи, дестабілізація фінансових систем, які на попередньому етапі майже не піддавались державному контролю та регулюванню, призвели до думки щодо необхідності посилення контролю з боку держави. Відходу від ліберальної моделі функціонування фінансових ринків та введення жорсткого режиму державного регулювання. Саме державне регулювання розглядалось як запорука вирішення всіх проблем не лише в фінансовій сфері, алей в економіці в цілому.

На даному етапі було створено Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) як замітники міжнародним фінансовим ринкам. Вони розглядались як основа для побудови нового підґрунтя для міжнародних фінансових відносин з мінімізацією ролі фінансових ринків та максимального значення національних урядів та міжурядових організацій. Контроль та заборони з

боку урядів дещо обмежували діяльність фінансових ринків, проте не змогли остаточно нівелювати його значення в світовій економіці.

VII етап: революційного піднесення – відповідає часовому проміжку з 70-х років XX ст. – початок XIX ст. Недієздатність, низька гнучкість сформованої на попередньому етапі Бреттон-Вудської валютної системи не дозволяли їй справитися з турбулентними та динамічними змінами в світовій економіці. Фінансові потоки набували все більших масштабів, що робило систему тотального урядового контролю малоефективною.

Як наслідок, глобальний ринок цінних паперів знову став ключовим елементом фінансових потоків, які принесли стабільність міжнародній монетарній системі. Завдяки послабленню контролю з боку уряду повільно, але все-таки зростала конвергенція між фінансовими ринками. Національні ринки зіткнулись із міжнародною конкуренцією, а електронні торгові площадки створили реальну альтернативу існуючим регульованим біржам та сприяли підвищенню рівня глобалізації торгових операцій.

Фінансовий ринок знов став на шлях глобалізації, яка на даному етапі проявлялась через створення глобальної фінансової архітектури якісно іншого рівня розвитку, ніж та що мала місце на попередньому етапі його еволюції. Важливим досягненням в цьому аспекті є створення глобальних інститутів, покликаних виступати координаторами міжнародних відносин, в тому числі і фінансових. Такими глобальними інститутами є МВФ, група Світового банку тощо.

Важливо враховувати також вплив інноваційних технологій на розвиток фінансового ринку, адже для сучасного етапу його розвитку характерна повна компютеризація господарських операцій, розвиток новітніх засобів комунікацій.

Деякі науковці, зокрема М. Ананьєв, робить висновок, що світ відновив фінансовий механізм, що забезпечував стабільність до 1914р. Це відбувалось не за рахунок строгого дотримання фіксованих валютних курсів як в умовах золотого стандарту, а за допомогою глобального ринку цінних паперів.

Фондові ринки більшою мірою виступали фактором вибухового росту міжнародних потоків капіталу, що супроводжувалось розвитком ширини та глибини даних ринків на національному рівні, створюючи таким чином засіб боротьби із кризами [77].

Як було зазначено раніше, фінансовий ринок в процесі еволюції зазнав суттєвих змін, зокрема значно змінились видові прояви фінансового ринку. Отже, їх дослідженню видових проявів фінансового ринку, їх систематизації має приділятися належна увага.

1.3. Підхід до критерізації виділення ознак класифікації фінансового ринку

На фінансовому ринку здійснюються операції, пов'язані з обігом різних фінансових ресурсів, що обумовлює його багато-сегментність. При цьому, з одного боку, кожен з сегментів фінансового ринку має ряд відмінностей, що вирізняють його від інших сегментів фінансового ринку. З іншого боку, різні сегменти фінансового ринку відзначаються схильністю до взаємопроникнення.

Виділення різних сегментів (видів) фінансового ринку (системи похідних понять даної предметної області дослідження) здійснюється в процесі побудови вторинного шару методології дослідження фінансового ринку, візуалізація якого наведена на рис. 1.6. Як видно з рис. 1.6, весь процес побудови вторинного шару даної предметної області можна умовно представити як поєднання:

- поля критерізації (поєднує критерії виділення класифікаційних ознак фінансового ринку),
- поля класифікації (поєднує класифікаційні критерії, що відповідають виділеним критеріям),

– поля ідентифікації (поєднує похідні поняття даної предметної області – видові прояви фінансового ринку).

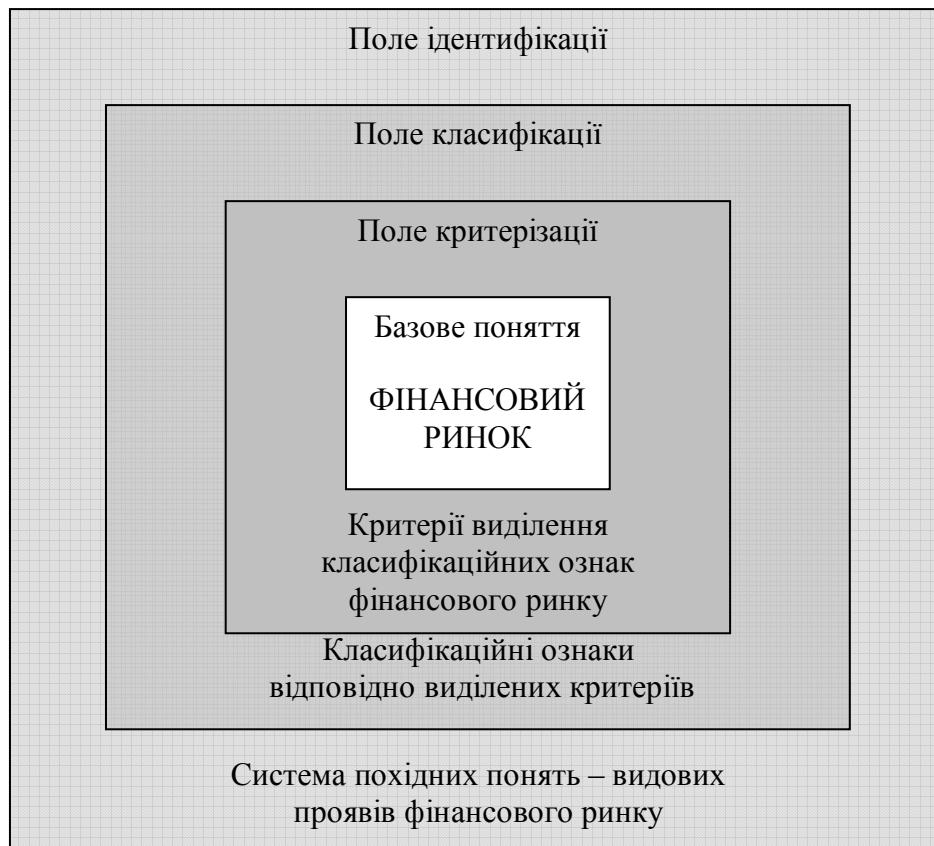

Рис. 1.6. Візуалізація побудови вторинного шару базису дослідження фінансового ринку [85]

При цьому, критерізація виділення класифікаційних ознак є процесом, що дозволяє систематизувати їх, підпорядкувавши окремим критеріям, за якими ці ознаки були виділені.

Тобто, критерізацію в даному контексті можна розглядати як визначену, виходячи із суб'єктивних позицій дослідника, сукупність характеристик, які можуть використовуватися для виділення ознак, за яким в подальшому буде здійснюватися класифікація фінансового ринку.

Якщо говорити про класифікацію, то це поняття ми розглядаємо в його традиційному розумінні, тобто як систему розподілення об'єктів (в даному разі фінансових ринків) по групах відповідно до наперед визначених ознак.

Щодо ідентифікації, то дане поняття використовується нами в сенсі встановлення тотожності певного об'єкту (в даному випадку, фінансового ринку або його сегмента) певному його різновиду на основі співпадіння низки ознак, тобто по суті це є процесом розпізнавання видів фінансових ринків.

Таким чином, з метою систематизації класифікаційних ознак за якими здійснюється поділ фінансового ринку на види, доцільно здійснити критерізацію їх виділення (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Підхід до критерізації виділення класифікаційних ознак фінансового ринку [85]

Зазначений підхід базується на виконанні певної послідовності дій та дає змогу виокремити найбільш значущі ознаки класифікації видових проявів фінансового ринку з точки зору мети дослідження.

Отже, передумова застосування критерізації виділення класифікаційних ознак фінансового ринку закладена в самій сутності цього складного поняття, яке, як було встановлено раніше, вирізняється багатоаспектністю. Адже фінансовий ринок можна розглядати під різними кутами зору залежно від того, які суб'єкти діють на даному ринку, які відносини між ними формуються, з приводу яких предметів обігу ці відносини склалися тощо.

Сутність самої критерізації виділення ознак класифікації видових проявів фінансового ринку полягає в побудові логічних зв'язків між ознаками класифікації видових проявів фінансового ринку та критеріями, за якими такі класифікації виділено.

Послідовність дослідження фінансового ринку на основі критерізації може бути представлена як сукупність наступних етапів:

- по-перше, це вивчення класифікацій видових проявів фінансового ринку за різними ознаками;
- по-друге, визначення критеріїв виділення класифікаційних ознак;
- по-третє, виокремлення основних класифікаційних ознак;
- по-четверте, встановлення відповідності класифікаційних ознак критеріям;
- по-п'яте, побудова системи похідних понять області дослідження фінансового ринку.

Основним внеском критерізації виділення класифікаційних ознак може вважатися упорядкування уявлень про різноманітність видових проявів фінансового ринку.

Різноманітні класифікації фінансових ринків [78–83] можна систематизувати, поставивши у відповідність кожній з них відповідну ознаку. Так, залежно від форми участі в відтворювальному процесі

фінансовий ринок можна розподілити на ринки фінансових активів та інвестиційних ресурсів. Так, в першому випадку фінансові ресурси, що підлягають обміну, використовуються для забезпечення поточних потреб господарської діяльності суб'єктів, які їх залучають, тоді як на ринку інвестиційних ресурсів обміну підлягають засоби, призначені саме для інвестування.

Часто фінансові ринки поділяють залежно від періоду обігу фінансових інструментів. За цією ознакою виокремлюють найчастіше ринок грошей (ресурсів, яким відповідає короткий період обігу), а також ринок капіталу (ресурсів, яким відповідає середньо- або довгостроковий період обігу).

Інколи в наукових роботах зазначено що розподіл на кредитний та фондовий ринок здійснюється залежно від механізму трансформації заощаджень в інвестиції. При цьому, передбачається, що на кредитному ринку таким механізмом є кредитування, тоді як на фондовому – придбання-продаж цінних паперів.

Залежно від характеру руху відповідних фінансових потоків фінансовий ринок поділяється на ринок прямого фінансування, де купівля-продаж фінансових ресурсів відбувається безпосередньо між продавцем і покупцем, та ринок непрямого фінансування – де купівля-продаж здійснюється через фінансових посередників.

Якщо говорити про джерела мобілізації фінансових ресурсів, то за цією ознакою можна виокремити ринок власних ресурсів, де об'єктом купівлі-продажу є титули власності – пайові цінні папери (акції, корпоративні права, паї) і ринок позикових ресурсів, який включає ринок довгострокових позикових капіталів (ринок облігацій та ринок середньо- та довгострокових банківських кредитів).

Залежно від сегментації ринку він може бути як повністю сегментований, так і повністю інтегрований. Якщо ринок повністю сегментований, інвестор з однієї країни не може вкласти кошти в цінні папери в іншій країні. При цьому, цінні папери одного ступеня ризику на

різних ринках мають різну ставку доходу, що обумовлюється як сегментованістю ринків, так і різницею в курсах валют та відмінностями в системах оподаткування.

В повністю інтегрованому ринку інвестор може інвестувати кошти будь-де і цінні папери одного ступеня ризику будуть забезпечувати інвестору однаковий рівень доходу. Сьогодні фінансові ризики різного рівня, а також ринки різних фінансових інструментів різною мірою інтегровані. Емітенти мають обмежені можливості щодо залучення дешевшого капіталу поза місцевим ринком, а інвестори – щодо вкладення коштів на ринках інших країн та на міжнародному ринку.

Залежно від приналежності до певної соціально-економічної системи можна виокремити зовнішній та внутрішній ринки. При цьому правомірним є використання класифікації за масштабом охопленням соціально-економічних систем фінансових ринків на національний, місцевий та міжнародний.

Залежно від того, яка з двох великих груп суб'єктів домінує на фінансовому ринку, його можна класифікувати на ринок інвесторів та ринок позичальників.

Якщо говорити про організаційну форму функціонування фінансового ринку, то фінансовий ринок може розподілятися на організований та неорганізований. Як і ринок цінних паперів, фінансовий ринок в цілому може розподілятися на первинний та вторинний ринок.

Як і для будь-якого іншого ринку, для фінансового ринку можна застосувати класифікаційні ознаки за ступенем дотримання законності (з поділом на легальний та нелегальний – офіційний та тіньовий), за ступенем насиченості (рівноважний, дефіцитний та надлишковий) та за ступенем економічної свободи (вільний та регульований).

За ступенем розвиненості можна виокремити ринок, що зароджується, ринок, що розвивається та розвинутий ринок.

З огляду на все що було сказано вище, важливим вбачаємо доповнити класифікацію фінансового ринку за ступенем адаптивності до зовнішнього

середовища, за яким може бути виділено низько адаптивний ринок, помірно адаптивний ринок та високо адаптивний ринок.

Критеріями виділення класифікаційних ознак, на нашу думку, можуть бути: характеристика предмету обігу; характеристика суб'єктів; характеристика ринкової кон'юнктури; характеристика відносин на ринку; характеристика ринка як системного явища.

Критерізація виділення класифікаційних ознак фінансового ринку може бути представлена у вигляді схеми (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Критерізація виділення класифікаційних ознак фінансового ринку[85]

На рис. 1.8 наведено поле критерізації та поле класифікації побудови вторинного шару методології дослідження фінансового ринку.

Згідно кожного з критеріїв можуть бути виділені декілька класифікаційних ознак, завдяки яким можна найбільш повно охарактеризувати фінансовий ринок з точки зору даного критерію.

Щодо поля ідентифікації, то воно представлено великою кількістю видових проявів фінансового ринку, що ускладнює його візуалізацію.

Більш докладно розглянемо ідентифікацію видових проявів фінансового ринку згідно його класифікації відповідно до певних критеріїв. Так, ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації відповідно критерію «характеристика предмету обігу» здійснюється за такими ознаками (рис. 1.9).

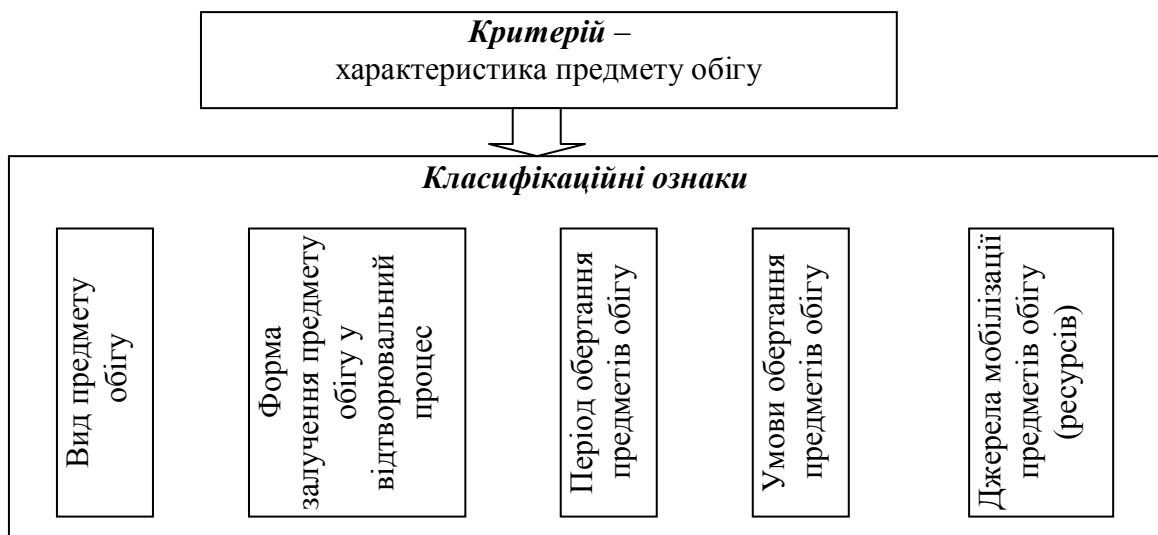

Рис. 1.9. Класифікаційні ознаки за критерієм «Характеристика предмету обігу» (систематизовано автором)

Як видно з рис. 1.9, відповідно до критерію «характеристика предмету обігу» можуть бути виділені такі класифікаційні ознаки, як вид предмету обігу, залучення предметів обігу у відтворювальний процес, період обігу фінансових інструментів, умови обертання фінансових активів (їх розміщення на ринку), джерела їх мобілізації.

Видові прояви фінансового ринку за даними ознаками наведені в таблиці.

Досить неоднозначною є класифікація фінансового ринку залежно від виду предмету обігу. В табл. 1.4 представлено найбільш широкий перелік видових проявів фінансового ринку за цією класифікаційною ознакою, серед яких грошово-кредитний, валютний, фондовий, страховий ринки, та ринки похідних фінансових інструментів, нерухомості та дорогоцінних металів.

Таблиця 1.4

Ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації відповідно критерію «характеристика предмету обігу»

Класифікаційна ознака	Вид ринку	Опис виду ринку згідно визначеного критерію
1	2	3
Вид предмету обігу	Грошово-кредитний ринок	Предметом обігу виступають грошові кошти та їх еквіваленти, які використовуються для перерозподілу між позичальниками та кредиторами на умовах повернення і платності
	Валютний ринок	Предметом обігу є валюта та інші цінності, відображені в валюті іноземних країн
	Фондовий ринок	Предметом обігу виступають фінансові інструменти такі як цінні папери
	Ринок похідних фінансових інструментів	Предметом обігу виступають похідні фінансові інструменти (деривативи)
	Страховий ринок	Предметом торгівлі виступає специфічна фінансова послуга – страховий захист фінансових ризиків
	Ринок нерухомості	Предметом обігу виступає перерозподіл земельних ділянок, будівель, споруд та іншого майна між власниками і користувачами
	Ринок дорогоцінних металів	Предметом обігу виступають дорогоцінні метали
Форма залучення предметів обігу у відтворювальний процес	Ринок фінансових активів	Фінансовий ринок, на якому підлягають обміну ресурси, що використовуються для забезпечення поточних потреб господарської діяльності суб'єктів, які їх залучають
	Ринок інвестиційних ресурсів	Фінансовий ринок на якому обміну підлягають засоби, призначені для інвестування
Період обертання предметів обігу	Ринок грошових коштів та їх еквівалентів	Фінансовий ринок, на якому здійснюється оборот активів з коротким строком обігу
	Ринок капіталів	Фінансовий ринок, на якому здійснюється оборот активів з тривалим строком обігу
	Ринок кредитів	Фінансовий ринок на якому здійснюється оборот активів з різним строком обігу

Продовження табл. 1.4

1	2	3
Умови обертання предметів обігу	Первинний	Фінансовий ринок, на якому здійснюється обіг фінансових активів, що вперше розміщуються на ринку (купівля-продаж); здійснюється початкове залучення капіталу на потреби його суб'єктів
	Вторинний	Фінансовий ринок, на якому здійснюється обіг фінансових активів, що були раніше розміщені на ринку (перепродаж); здійснюється перерозподіл капіталу з врахуванням зміни потреб суб'єктів ринку
Джерела мобілізації предметів обігу (ресурсів)	Ринок власних фінансових ресурсів	Фінансовий ринок, на якому об'єктом купівлі-продажу є титули власності
	Ринок позикових фінансових ресурсів	Фінансовий ринок, на якому здійснюються операції з залучення позикових капіталів

Примітка: систематизовано автором.

Водночас, варто зазначити, що далеко не всі науковці виділяють настільки широкий перелік видів фінансового ринку за цією ознакою.

Залежно від залучення предметів обігу у відтворювальний процес, фінансовий ринок може бути розподілений на ринок фінансових активів (на якому здійснюється обмін ресурсів для поточних потреб підприємств), а також ринок інвестиційних ресурсів (на якому обміну підлягають засоби інвестиційного характеру).

На фінансовому ринку можуть обертатися предмети обігу з коротким або тривалим строком обертання. В першому випадку, найчастіше говорять про такий вид фінансового ринку, як ринок грошових коштів та їх еквівалентів, а в другому – про ринок капіталів, або ринок кредитів на якому обертаються активи з різним терміном.

Залежно від умов обертання предметів обігу або ж їх розміщення на ринку прийнято виокремлювати первинний та вторинний ринки. Якщо фінансові активи розміщуються на ринку вперше, то мова йде про первинний ринок, в іншому разі (якщо здійснюється обіг раніше розміщених на ринку фінансових активів) говорять про вторинний ринок.

За цим же критерієм виокремлено класифікаційну ознаку джерела мобілізації предметів обігу (ресурсів), що передбачає поділ фінансового ринку на ринок власних та позикових фінансових ресурсів.

Крім критерію «характеристика предмету обігу», застосовуються також інші досить вагомні критерії виділення класифікаційних ознак фінансового ринку. Одним з таких критеріїв є «характеристика суб'єктів ринку».

Класифікаційні ознаки, що відповідають критерію «характеристика суб'єктів ринку» представлені на рисунку.

Як видно з рисунку, критерію «характеристика суб'єктів ринку» відповідають класифікації фінансового ринку за ознаками домінування суб'єктів на ринку та учасники ринку (рис. 1.10).

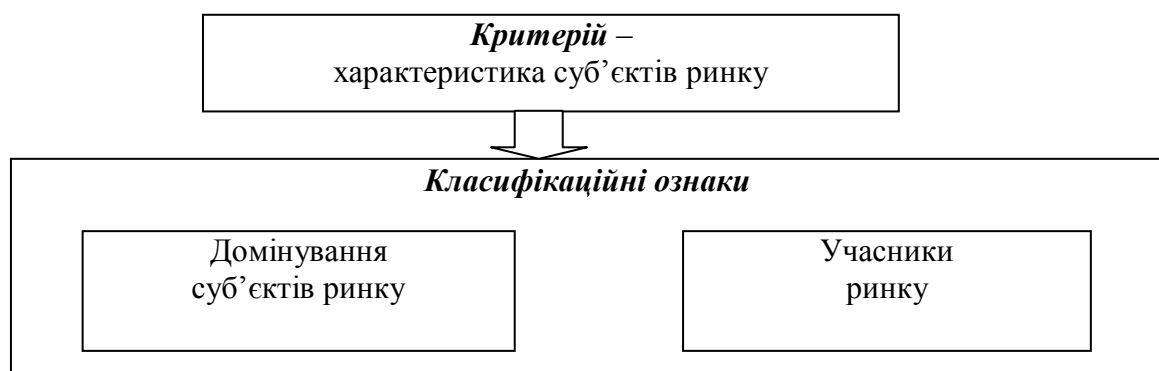

Рис. 1.10. Класифікаційні ознаки за критерієм «Характеристика суб'єктів ринку» (систематизовано автором)

У табл. 1.5 наведена ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації відповідно критерію «характеристика суб'єктів ринку».

Таблиця 1.5

Ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації відповідно критерію «характеристика суб'єктів ринку»

Класифікаційна ознака	Вид ринку	Опис виду ринку згідно визначеного критерію
1	2	3
Домінування суб'єктів ринку	Ринок інвесторів (кредиторів)	Фінансовий ринок, на якому домінують інвестори – суб'єкти, зацікавлені у вкладенні наявних у них надлишкових коштів з метою отримання доходу в майбутньому
	Ринок позичальників	Фінансовий ринок, на якому домінують позичальники – суб'єкти, які пред'являють попит на фінансові ресурси

Продовження табл. 1.5

1	2	3
Учасники ринку	Ринок банківських установ	Фінансовий ринок, на якому в якості основних суб'єктів виступають банки та валютні біржі
	Ринок небанківських фінансових	Ринок, на якому функціонують пенсійні фонди, страхові компанії, лізингові компанії та кредитні спілки
	Ринок біржової та позабіржової торгівлі цінними паперами	Фінансовий ринок, на якому функціонують фондові біржі та позабіржові установи, що забезпечують купівлю-продаж цінних паперів.

Примітка: систематизовано автором

Як видно з табл. 1.5, за першою ознакою закономірним є виокремлення ринку інвесторів або ж ринку кредиторів, тоді як за другою – виокремлюють такі види (сектори) фінансового ринку, як ринок банківських та небанківських установ, ринок біржової та позабіржової торгівлі цінними паперами.

Як видно з рис. 1.11, за критерієм «характеристика кон'юнктури ринку» виділено лише одну класифікаційну ознаку.

Рис. 1.11. Класифікаційні ознаки за критерієм «Характеристика кон'юнктури ринку» (систематизовано автором)

У табл. 1.6 наведена ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації відповідно критерію «характеристика кон'юнктури ринку».

**Ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації
відповідно критерію «характеристика кон'юнктури ринку»**

Класифікаційна ознака	Вид ринку	Опис виду ринку згідно визначеного критерію
Ступінь насиченості	Рівноважний	Фінансовий ринок, на якому попит дорівнює пропозиції
	Дефіцитний	Фінансовий ринок, на якому попит перевищує пропозицію
	Надлишковий	Фінансовий ринок, на якому попит менше за пропозицію

Примітка: систематизовано автором.

Як видно з даних табл. 1.6, критерію «характеристика кон'юнктури ринку» відповідає класифікація за ступенем насиченості, відповідно якій фінансовий ринок може бути рівноважним, надлишковим або дефіцитним.

Для ідентифікації видових проявів фінансового ринку згідно класифікації відповідно критерію «характеристика ринку як системного явища» використовують наступні ознаки (рис. 1.12).

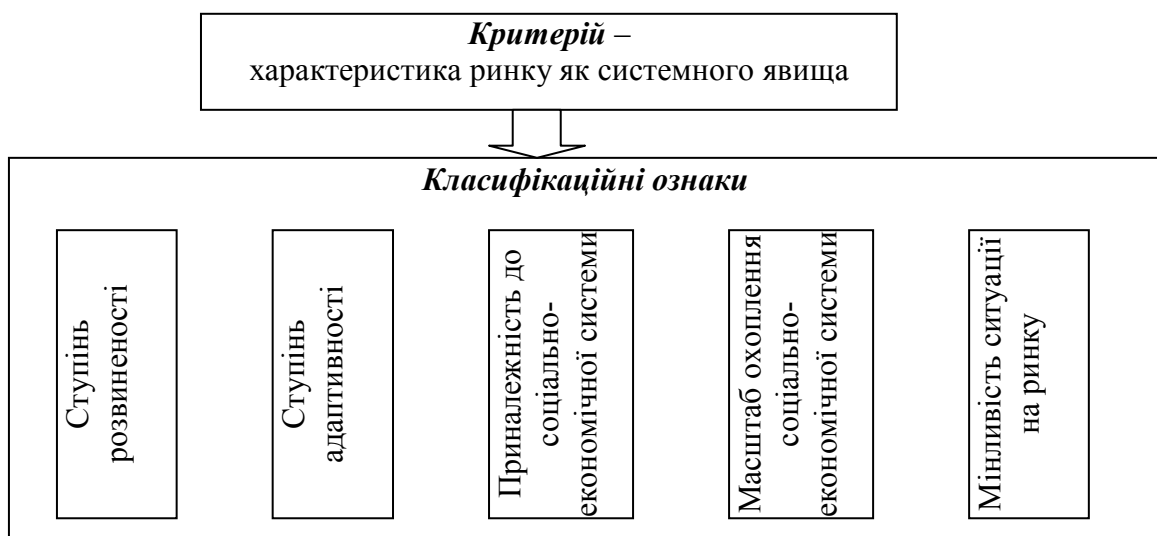

Рис. 1.12. Класифікаційні ознаки за критерієм «Характеристика ринку як системного явища» (систематизовано автором)

Як видно з рис. 1.12, класифікаційними ознаками, що відповідають критерію характеристики ринку як системного явища є ступінь розвиненості,

ступінь адаптивності, приналежність до соціально-економічної системи та її охоплення

В наступній табл. 1.7 наведена ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації відповідно критерію «характеристика ринку як системного явища»

Таблиця 1.7

Ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації відповідно критерію «характеристика ринку як системного явища»

Класифікаційна ознака	Вид ринку	Опис виду ринку згідно визначеного критерію
Ступінь розвиненості	Ринок, що зароджується	Фінансовий ринок, що перебуває на стадії зародження, формуються механізми ринку та ринкові інститути
	Ринок, що розвивається	Фінансовий ринок, що перебуває на стадії розвитку, механізми ринку та ринкові інститути сформовані, але потребують вдосконалення
	Розвинутий ринок	Фінансовий ринок, що перебуває на стадії зрілості, механізми ринку та ринкові інститути досконалі, відносини впорядковані
Ступінь адаптивності	Низько-адаптивний	Фінансовий ринок має низький ступінь пристосування (адаптації) до впливу турбулентного середовища
	Помірно-адаптивний	Фінансовий ринок має помірний ступінь пристосування (адаптації) до впливу турбулентного середовища
	Високо-адаптивний	Фінансовий ринок має високий ступінь пристосування (адаптації) до впливу турбулентного середовища
Приналежність до соціально-економічної системи	Зовнішній	Фінансовий ринок, сформований ззовні соціально-економічної системи
	Внутрішній	Фінансовий ринок, сформований всередині даної соціально-економічної системи
Масштаб охоплення соціально-економічних систем	Місцевий	Локальний фінансовий ринок (ринок на рівні міст, регіонів)
	Національний	Фінансовий ринок на рівні національної економічної системи
	Міжнародний	Фінансовий ринок, що охоплює відносини суб'єктів з різних країн
Мінливість ситуації на ринку	Стійкий	Фінансовий ринок, на якому ринкова ситуація є стабільною, не має суттєвих коливань

Примітка: систематизовано автором.

Як видно з даних табл. 1.7, згідно перерахованих вище класифікаційних ознак фінансовий ринок може перебувати на різних стадіях (від зародження до зрілості), мати різну здатність адаптуватися до зовнішнього середовища та чинників, що йому притаманні. Також,

фінансовий ринок може формуватися всередині певної країни (внутрішній ринок) або за її межами (зовнішній ринок). Крім того, можна виокремити місцевий, національний та міжнародний фінансовий ринок.

На рис. 1.13 наведено класифікаційні ознаки, що відповідають критерію «характеристика відносин на ринку».

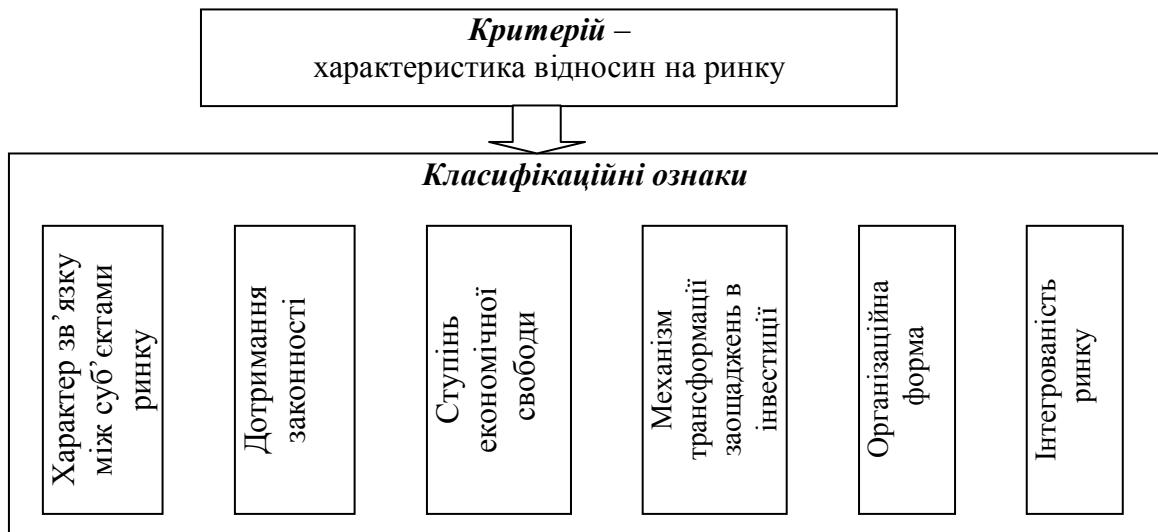

Рис. 1.13. Класифікаційні ознаки за критерієм «Характеристика відносин на ринку» (систематизовано автором)

Відносини, що складуються на фінансовому ринку є досить різноманітними, що обумовлює велику кількість класифікаційних ознак, що відповідають цьому критерію.

Такими ознаками можуть бути характер зв'язку між суб'єктами ринку, дотримання законності, ступінь економічної свободи, механізм трансформації заощаджень в інвестиції, організаційна форма та інтегрованість ринку.

В табл. 1.8 наведена ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації відповідно критерію «характеристика відносин на ринку».

**Ідентифікація видових проявів фінансового ринку згідно класифікації
відповідно критерію «характеристика відносин на ринку»**

Класифікаційна ознака	Вид ринку	Опис виду ринку згідно визначеного критерію
характер зв'язку між суб'єктами ринку	Ринок прямого фінансування	Фінансовий ринок, на якому купівля-продаж здійснюється безпосередньо між продавцем та покупцем
	Ринок непрямого фінансування	Фінансовий ринок, на якому купівля-продаж здійснюється через фінансових посередників
Дотримання законності	Легальний (офіційний)	Фінансовий ринок, на якому відносини між суб'єктами ринку будуються в межах нормативно-правового поля з дотриманням законності
	Нелегальний (тіньовий)	Фінансовий ринок, на якому відносини між суб'єктами ринку будуються без врахування нормативно-правових норм, законність не дотримується
Ступінь економічної свободи	Вільний	Фінансовий ринок, на якому суб'єкти мають повну свободу дій, встановлення ринкової рівноваги здійснюється вільно на основі дії ринкового механізму без втручання держави
	Регульований	Фінансовий ринок, на якому свобода дій суб'єктів обмежена, встановлення ринкової рівноваги відбувається з втручанням держави через механізм державного регулювання
Механізм трансформації заощаджень в інвестиції	Ринок кредитів	Фінансовий ринок, на якому заощадження трансформуються в інвестиції через механізм кредитування
	Ринок цінних паперів	Фінансовий ринок, на якому заощадження трансформуються в інвестиції через купівлю-продаж цінних паперів
Організаційна форма	Організований	Регулярно функціонуючий фінансовий ринок, який діє за визначеними правилами, встановленими спеціальними фінансовими установами; функціонування відбувається за правилами, які чітко регламентують (упорядковують) взаємодію між окремими суб'єктами
	Неорганізований	Фінансовий ринок, на якому діють торгово-інформаційні системи, учасниками яких є фінансові посередники; правила торгівлі регулюють лише окремі сторони процесу торгівлі
Інтегрованість ринку	Сегментований	Фінансовий ринок відособлений від міжнародного рівня, що затрудняє як вихід національних суб'єктів на світовий фінансовий ринок, так і вхід іноземних суб'єктів на національний ринок
	Інтегрований	Фінансовий ринок як органічно вбудована частина міжнародного ринку, коли суб'єкти різних країн мають вільний доступ на різні ринки

Примітка: систематизовано автором.

Залежно від характеру зв'язку між суб'єктами ринку можна відокремити ринок прямого або ж непрямого фінансування. В першому

випадку купівля-продаж здійснюється без посередників, тоді як ринок непрямого фінансування передбачає їх обов'язкову наявність.

Поділ ринку, в т.ч. й фінансового, на легальний та нелегальний (офіційний й тіньовий) є досить актуальним, особливо в сучасних умовах (Україна відзначається високим ступенем тінізації економіки, яка знаходить прояв і в фінансовій сфері). Якщо говорити про виділення таких видів, як вільний ринок та регульований ринок, то вони майже ніколи не існують в чистому вигляді, адже механізм саморегулювання є недосконалим і найчастіше потребує хоч і мінімального, але втручання регуляторних органів.

В контексті того, які відносини виступають в якості механізму перетворення заощаджень в інвестиції, виокремлюють ринок кредитів (в якості такого механізму виступають відносини кредитування), а також ринок цінних паперів (купівля-продаж цінних паперів).

Відносини між суб'єктами ринку можуть бути чітко регламентованими, підпорядкованими жорстким правилам, або ж будуватися вільно, враховуючи лише окремі обмеження. В першому випадку можна говорити про існування організованого фінансового ринку, а в другому – такий ринок носитиме назву неорганізованого.

Ще однією ознакою, яка відповідає критерію характеристики відносин на ринку, є інтегрованість ринку, згідно якої фінансовий ринок може бути сегментованим або інтегрованим. Найчастіше дана ознака застосовується в контексті визначення інтегрованості фінансового ринку країни в світовий економічний простір, проте на наш погляд варто розрізняти зовнішню та внутрішню інтегрованість фінансового ринку.

Правомірними є використання різних класифікаційних ознак, які виокремлюються залежно від того, які характеристики досліджується. Водночас, проаналізувавши всі класифікаційні ознаки, ми дійшли висновку, що їх можна поділити на дві групи залежно від мети, яку переслідував дослідник (рис. 1.14).

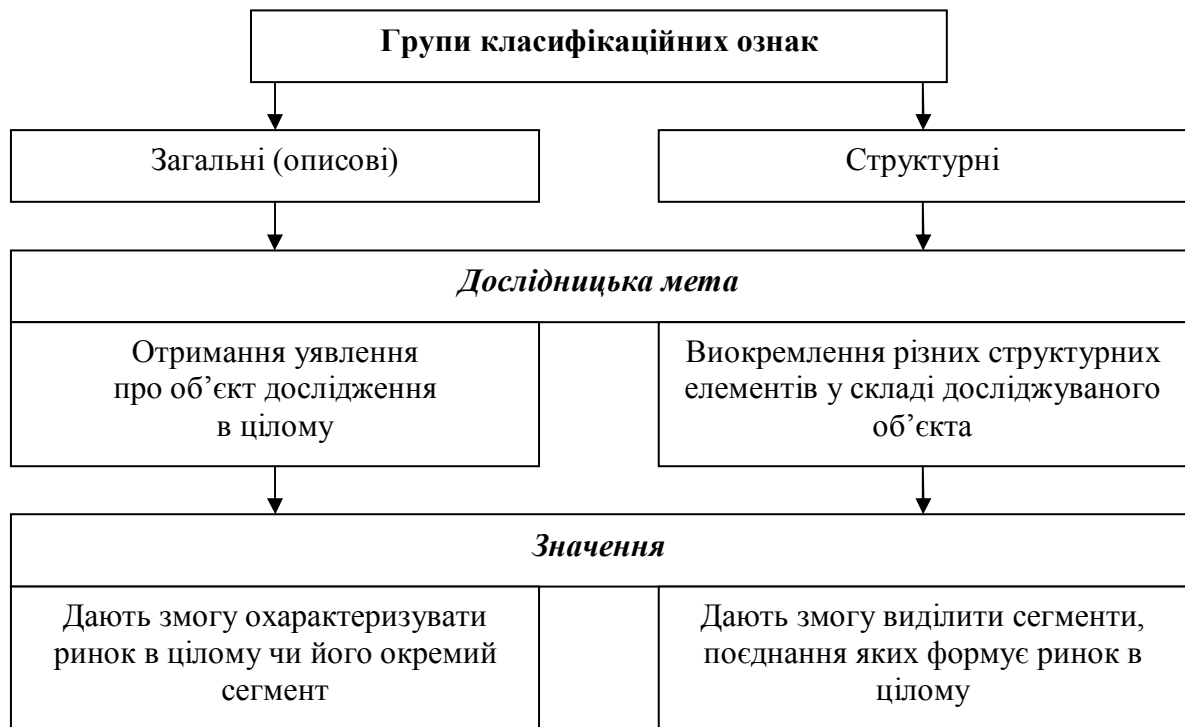

Рис. 1.14. Групування класифікаційних ознак фінансового ринку (систематизовано автором)

До першої групи можуть бути віднесено класифікаційні ознаки, які виділяються дослідниками для отримання уявлення про об'єкт дослідження в цілому. Такі ознаки найчастіше застосовуються для об'єкта дослідження в цілому, але правомірним є також їх застосування для структурних складових даного об'єкта. Такі ознаки пропонується називати загальними (описовими).

До другої групи доцільно відносити класифікаційні ознаки, які виділено дослідниками для відокремлення різних структурних елементів у складі досліджуваного об'єкта. Поєднання всіх видів об'єкта дослідження, що виділяються за окремою ознакою такого роду, складають безпосередньо об'єкт дослідження. Такі ознаки пропонується назвати структурними (сегментними).

Якщо говорити відносно нашого об'єкту дослідження, то загальні ознаки використовуються для того, щоб визначити, яким може бути фінансовий ринок, тоді як структурні – для виокремлення його окремих сегментів. При цьому, загальні (описові) класифікаційні ознаки однаково

прийнятні для застосування не лише для фінансового ринку, як об'єкта дослідження, але й для окремих його структурних елементів, а також для первісного поняття її області дослідження – ринка в цілому, а структурні лише для предметної області – сегментів фінансового ринку.

На рис. 1.15 наведено розподіл класифікаційних ознак на описові та структурні.

Рис. 1.15. Розподіл ознак для класифікації елементів фінансового ринку [85]

Згідно розподілу кваліфікаційних ознак, серед яких можна описові ознаки, їх перелік представлено такими ознаками:

– ступінь насиченості – дає змогу визначити, які співвідношення між попитом та пропозицією склалися на фінансовому ринку в цілому, чи на окремому його сегменті;

- мінливість ситуації на ринку – дає змогу визначити, чи вирізняється фінансовий ринок в цілому (чи його сегмент) стійкістю до зовнішніх збурень;
- ступінь адаптивності – дозволяє встановити, наскільки фінансовий ринок (чи його сегмент) здатен адаптуватися до зовнішніх та внутрішніх впливів;
- розвиненості – дозволяє встановити, наскільки розвиненим є фінансовий ринок або той чи інший його сегмент;
- приналежність до соціально-економічної системи – використовується для того, щоб визначити, чи належить досліджуваний ринок до певної соціально-економічної системи, чи ні;
- масштаб охоплення системи – дозволяє визначитись з тим, охоплює фінансовий ринок чи його сегмент всю систему, або ж є локальним по відношенню до неї;
- дотримання законності – дає змогу визначитись з тим, чи функціонує фінансовий ринок або є його частина в правовому полі, чи ні;
- ступінь економічної свободи – дозволяє дати оцінку урегульованості та контрольованості процесів, що протікають на фінансовому ринку (на його окремому сегменті);
- організаційна форма – дозволяє дійти висновку, наскільки організовано відбуваються взаємовідносини на ринку;
- інтегрованість ринку – дає змогу зрозуміти чи є фінансовий ринок інтегрованим.

Щодо структурних ознак, то вони дозволяють визначити структурні елементи фінансового ринку залежно від:

- виду предмета обігу;
- залучення предметів обігу у відтворювальний процес;
- періоду обігу фінансових інструментів;
- умов обертання фінансових активів;
- джерела мобілізації ресурсів;
- домінування суб'єктів ринку;

- учасників ринку;
- характеру зв'язку між суб'єктами;
- механізму трансформації заощаджень в інвестиції.

Таким чином, окремий вид фінансового ринку, що виділяється за структурною ознакою, може бути вивчений більш докладно, що дозволить охарактеризувати, яким він є за ступенем насиченості, адаптивності, розвиненості чи економічної свободи, мінливістю ситуації, приналежності до соціально-економічної системи чи масштабом її охоплення, з позицій дотримання законності, організаційної форми чи інтегрованості ринку.

При цьому, залежно від завдання, яке ставить перед собою дослідник, може здійснюватись вивчення окремого виду фінансового ринку за структурною ознакою на предмет наявності в нього рис видів ринку як за однією, так і за кількома описовими ознаками. Щодо структурних ознак, то можна виокремити декілька рівнів структуризації фінансового ринку, які наведено на рис. 1.16.

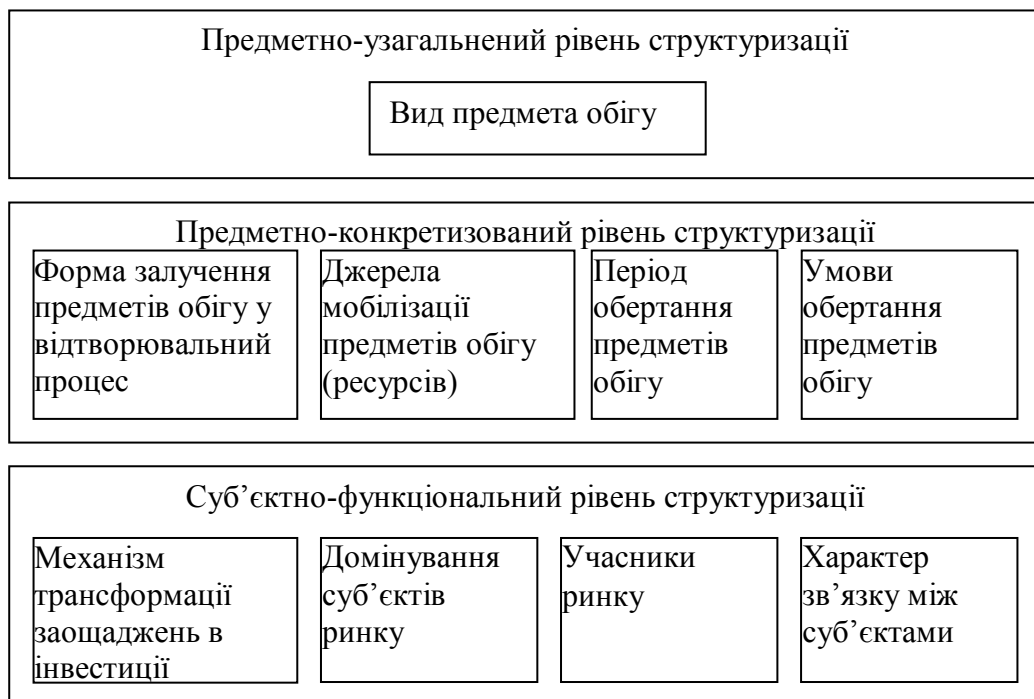

Рис. 1.16. Розподіл класифікаційних ознак за рівнями структуризації фінансового ринку (здійснено автором)

Найбільш широка класифікація передбачає поділ фінансового ринку за ознакою «вид предмета обігу». Класифікацію видів фінансового ринку за цією ознакою можна віднести до предметно-конкретизованого рівня його структуризації.

Класифікаційні ознаки залучення предметів обігу у відтворювальний процес, джерел їх мобілізації ресурсів, період обертання обігу фінансових інструментів та умови їх обертання також характеризують предмет обігу, але більш конкретизовано, а з виокремленням двох-трьох видів в рамках кожної з ознак. При цьому, окремому виду фінансового ринку за ознаками, що перебувають на предметно-узагальненому рівні, зазвичай, можуть бути поставлені у відповідність декілька видів за предметно-конкретизованим рівнем.

Щодо ознак на суб'єктно-функціональному рівні структуризації, то з їх використанням дається характеристика суб'єктам ринку та відносинам, що склалися на фінансовому ринку.

На наш погляд, найбільш точно охарактеризувати фінансовий ринок можна на основі саме класифікаційної ознаки, що відповідає предметно-узагальнюючого рівню структуризації фінансового ринку (вид предмета обігу). А другий вид дає змогу отримати більш детальну інформацію про його елементи.

При дослідженні вітчизняного фінансового ринку доцільно врахувати умови, в яких він формувався та в яких відбувалось його становлення.

Україна відносно молода держава, а відтак проблема формування фінансового ринку, підвищення ефективності його функціонування стоїть для нашої держави надзвичайно гостро.

Так, фінансовий ринок України почав формуватися з часів набуття нашою державою незалежності. Слід погодитися з Л. Барабаш та Т. Клименко щодо того, що формування фінансового ринку в Україні безпосередньо пов'язане з процесами розбудови української держави та реформуванням її економіки. Розвиток досліджуваного сегменту діяльності

держави розпочався з 1992 року. Саме в цей період сформувалися засади фінансового ринку держави у формі акцій акціонерних товариств і депозитних сертифікатів комерційних банків [84].

На думку Л. Барабаш, Т. Клименко головними передумовами формування фінансового ринку в нашій державі стали [76]:

- створення акціонерних товариств;
- використання цінних паперів у міжнародних взаєморозрахунках;
- доступ до міжнародного фінансового ринку.

Етапи розвитку фінансового ринку України є наступними:

- 1 етап – становлення;
- 2 етап – кризи банківської системи;
- 3 етап – стабілізації та розвитку;
- 4 етап – фінансової кризи;
- 5 етап – відновлення;
- 6 етап – внутрішніх викликів.

Перший етап відповідає першим рокам після проголошення незалежності України (1991–1993 рр.). Фінансова система, що лишилась у спадок від СРСР не відповідала новим вимогам, тому на даному етапі було здійснено перші кроки на шляху до її трансформації, структурної та сутнісної перебудови. З цією метою відбувалось формування нової адекватної умовам нормативно-правової бази, робились перші кроки для виходу на міжнародний фінансовий ринок.

Другий етап (1994–1995 рр.) характеризувався значними інфляційними процесами, кризою банківської системи, що відзначилась закриттям багатьох збиткових банків, які не змогли вижити в нових умовах. Щодо регулювання фінансового сектору, то в цей період спостерігалось посилення контролю над банківською діяльністю з боку Національного банку, активне впровадження заходів по стримуванню інфляційних процесів.

Третій етап (1996 – початок 2008 року) – даний етап вирізнявся певною стабілізацією ситуації в фінансовому секторі країни. Було введено нову

грошову одиницю, здійснювались постійні спроби вдосконалити нормативно-правової бази функціонування фінансової системи, зокрема в банківській сфері. На фінансовому ринку країни з'явилися іноземні компанії, що стало стимулом для розширення спектра фінансових послуг.

Четвертий етап (2008–2010 рр.) – відзначився фінансовою дестабілізацією ситуації, спричиненою, в тому числі, світовою фінансовою кризою. Нестабільність ситуації призвела до втрати довіри до фінансово-кредитних інститутів, негативно позначилась на інвестиційному кліматі країни. Розгортаються інфляційні процеси, курс валют починає зростати.

П'ятий етап (2011–2013 рр.) – поступове поживлення в усіх сферах національної економіки, в тому числі і на фінансовому ринку. Поступове повернення довіри до фінансово-кредитних інститутів. Інвестиційний клімат, хоча суттєво не покращується, проте й суттєвого погіршення в цій сфері не спостерігається. Рівень інфляції вдається утримувати на прийнятному рівні, валютний курс стабілізується.

Шостий етап (з 2013 року і по теперішній час) – характеризується низкою викликів та випробувань, які суттєво вплинули на функціонування економіки в цілому та фінансового ринку зокрема. Суттєве зростання валютного курсу, розгортання інфляційних процесів, погіршення інвестиційного клімату характеризують початок цього складного етапу в житті країни. І хоча з часом основні перераховані показники вдалося стабілізувати, положення держави є все ще занадто хитким, щоб говорити про перехід на новий етап розвитку фінансового ринку.

Безпосередньо функціонування і розвиток фінансового ринку залежить від того, наскільки ефективно функціонують окремі його складові. Як і для інших країн, згідно постулатів однієї з найпоширеніших теорій, фінансовий ринок України можна поділити за видами предмету обігу на окремі сегменти.

Саме вивченню сегментів фінансового ринку, виокремлених за цією ознакою, має першочергово приділятися увага.

При цьому, важливо дослідити наскільки пов'язаними (інтегрованими між собою) є елементи фінансового ринку та як вони впливають на національну економіку та наскільки від цієї інтегрованості залежить рівень її безпеки.

Висновки до розділу 1

Розглянуто теоретичні аспекти побудови базису дослідження фінансового ринку. Встановлено, що фінансовий ринок є однією з рушійних сил розвитку національної економіки. Запропоновано підхід до побудови логіко-понятійного базису області дослідження фінансового ринку, що ґрунтується на використанні семантичних мереж і дозволяє сформуванню понятійно-категоріального апарату його дослідження.

Обґрунтовано поділ понять, що входять до понятійно-категоріального апарату дослідження фінансового ринку на первинні (ринок як загальне поняття), базові (фінансовий ринок) та похідні поняття (видові прояви фінансового ринку).

Встановлено, що побудова логіко-понятійного базису області дослідження фінансового ринку має підпорядковуватися принципам структурованості, взаємопов'язаності та принцип ієрархічності, а також містити підготовчий, початковий, ідентифікаційний, уточнюючий та аналітичний етапи.

Доведено, що застосування запропонованого підходу дозволяє створити уніфіковане і стандартизоване понятійно-термінологічне середовище і єдину методологічну базу проведення наукових досліджень фінансового ринку.

Встановлено, що поняття ринок можна розглядати з точки зору спрощеного, умовно-результативного, абстрактно-загального, комуні-

каційного, механістичного та суб'єктивного підходів, які характеризують основні аспекти його дослідження.

Запропоновано визначати ринок як сукупність взаємовідносин, що виникають в сфері обігу між продавцями, які формують пропозицію певного товару (послуги) та покупцями, що пред'являють на них попит, та які стають можливим за умови взаємодії між ними та призводять до встановлення цін шляхом досягнення рівноважного стану.

Доведено, що зміст поняття «фінансовий ринок» найчастіше розглядається, з одного боку, як сукупність інститутів, що функціонують на ньому, з іншого боку, як систему економічних відносин з приводу перерозподілу об'єктів обміну (фінансових ресурсів/активів тощо).

Систематизовано погляди науковців на функції ринку, що дозволило сформувати їх перелік з поділом на загальні (притаманні будь-якому ринку) та специфічні (властиві, більшою мірою, саме для фінансового ринку).

Сформовано понятійно-термінологічний шар методології дослідження фінансового ринку, який можна представити у вигляді сукупності зв'язків між базовими поняттями.

Доведено, що особливість фінансового ринку проявляється саме в тому, що на ньому об'єктами обміну виступають фінансові ресурси – поняття яких тісно пов'язане з поняттями кошти, цінні папери, фінансові активи, капітал, інвестиції тощо.

Встановлено, що виділення різних сегментів (видів) фінансового ринку (системи похідних понять даної області дослідження) здійснюється в процесі побудови вторинного шару методології дослідження фінансового ринку, який може бути представлений як поєднання поля критерізації, поля класифікації та поля ідентифікації.

Здійснено критерізацію виділення класифікаційних ознак фінансового ринку, що передбачало виконання певної послідовності дій та дало змогу виокремити найбільш значущі ознаки класифікації видових проявів фінансового ринку з точки зору мети дослідження.

Обґрунтовано використання в якості критеріїв виділення класифікаційних ознак характеристик предмету обігу, суб'єктів, ринкової кон'юнктури, відносин на ринку, ринка як системного явища.

Досліджено різні класифікаційні ознаки, згруповано їх відповідно до виділених критеріїв та запропоновано доповнити класифікаційною ознакою за ступенем адаптивності до зовнішнього середовища, за яким може бути виділено низько адаптивний ринок, помірно адаптивний ринок та високо адаптивний ринок. Проаналізувавши всі класифікаційні ознаки, встановлено, що їх можна поділити на дві групи залежно від мети, яку переслідував дослідник: загальні (описові) та структурні (сегментні).

Виділено предметно-узагальнюючий, предметно-конкретизований та суб'єктно-функціональний рівні структуризації. Доведено, що найбільш точно фінансовий ринок можна на основі саме класифікаційної ознаки, що відповідає предметно-узагальнюючому рівню структуризації фінансового ринку (вид предмета обігу).

Список використаних джерел до розділу 1

1. Матвеев В. Семантичні мережі. URL: <http://matveev.kiev/exprt/t5.pdf> (дата звернення: 14.02.2017).
2. Дарчук Н. П., Алексієнко Л. А., Сорокін В. М. Термін у лінгвістичній інформатиці. *Інформаційні технології в освіті*. 2009. № 4. С. 191–199.
3. Талалаєв В. О., Поставна Л. П. Управління ризикозахищеністю підприємства: логіко-понятійна модель предметної області. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Економічні науки*. Полтава, 2012. № 3. С. 103–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2012_3_22 (дата звернення: 14.02.2017).

4. Атамась Г. П. Формирование и функционирование регионального рынка овощевой продукции : дис. ... канд. экон. наук : 08.07.02. Москва, 2005. 167 с.
5. Oxford dictionary. Oxford : Clarendon Press, 1970. P. 172–173.
6. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. Москва : А ТЕМП, 2006. 944 с.
7. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Короткий тлумачний словник української мови. Київ, 2001. 223 с.
8. Герценштейн А. Рынок. *Малая Советская энциклопедия* / под ред. А. Герценштейн. Москва : ОГИЗ РСФСР, 1931. Т. 7. С. 551–552.
9. Экономическая энциклопедия / науч.-ред. совет изд-ва «Экономика» ; Ин-т экон. РАН ; гл. ред. Л. И. Абалкин. Москва : Экономика, 1999. 1055 с.
10. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Э. Б. Современный экономический словарь. Москва : ИНФРА-М, 1996. 496 с.
11. Большой экономический словарь / А. Н. Азрилиян и др. ; под ред. А. Н. Азрилияна. Москва : Ин-т экономики, 1999. 1248 с.
12. Даль В. И. Толковый слоарь живого великоруського языка. Современное написание : в 4 т. Москва : Вид-ва: АСТ, Астрель, Харвест, 2007. Т. 3. 1280 с.
13. Економічна енциклопедія : у 3 т. / відпов. ред. С. В. Мочерний. Київ : Академія, 2002. Т. 1. 864 с.
14. Пезенти А. Очерки политической экономии капитализма. Москва : Прогресс, 1976. Т. 1. 840 с.
15. Сорока І. Соціальне ринкове господарство і змішана економіка як пріоритетні моделі українського ринку. *Економіка України*. 1994. № 5. С. 47–54.
16. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Фомішин С. В. Світове господарство в умовах глобалізації. Київ : Ніка-Центр, 2006. 200 с.

17. Makro i mikroekonomia: podstawowe problemy / pod red. nauk. st. Mrciniaka. Warszawa, 2002. 595 s.
18. Podstawy ekonomii / pod. red. nauk. R. Milewski. Warszawa : PWN, 1998. 682 s.
19. Зав'ялова П. С., Демидов В. Е. Формула успіху: маркетинг. Київ : Ліга-Ера, 2002. 311 с.
20. Пушкарь М. С., Пинхасик В. А. Основы маркетинга. Тернополь : Вісник, 1993. 80 с.
21. Экономика / под ред. А. С. Булатова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Изд-во БЕК, 1997. 816 с.
22. Коденська М. Ю., Василець Н. М. Ринок продовольства / за ред. П. Т. Саблука та В. І. Бойка. Київ : ІАЕ, 2004. С. 55.
23. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры. Избранные сочинения / ред. кол. Л. И. Абалкин и др. Москва : Экономика, 1993. 526 с.
24. Маршалл А. Принципы политической экономии. Москва : Прогресс, 1984. Т. 2. 310 с.
25. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Рынок: Микроэкономическая модель. Санкт-Петербург, 1992. 496 с.
26. Хейне П., Боуттке П., Причитко Д. Экономический образ мышления / Т. А. Гуреш (пер. с англ. и ред.). 10-е изд. Москва ; Санкт-Петербург ; Киев : Вильямс, 2005. 530 с.
27. Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроэкономика : учебник. 3-е изд., перераб. и доп. Киев : Знання, 2008. 381 с.
28. Баранова В. В. Логіко-понятійний базис дослідження фінансового ринку як складової ланки фінансової економічної системи. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13(1). С. 250–253.
29. Смагін В. Інституціональні чинники формування фінансового ринку. *Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних*

паперів та фондового ринку. 2009. № 1–2. С. 3–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rcpu_2009_1-2_2 (дата звернення: 14.02.2017).

30. Nasiłowski M. System rynkowy: Podstawy mikro- i makroekonomii. Warszawa : Key Text, 1998. 464 s.

31. Власов Д. В. Генезис формування поняття «ринок». *Економіка АПК*. 2009. № 4. С. 121–124.

32. Енгетлер П. Ринкова економіка для бізнесменів-початківців / пер. з нім. О. Логвіненка. Київ : Вік, 1992. 223 с.

33. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. 14-е изд. Москва : ИНФРА-М, 2003. 972 с.

34. Основи аграрної економіки : підручник / В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. Київ : Вища освіта, 2003. 399 с.

35. Рабинович И. А. Маркетинг в коммерческой деятельности. Одесса : Интмар, 1993. 248 с.

36. Саблук П. Т., Карич Д. Я., Коваленко Ю. С. Основи організації сільськогосподарського ринку. Київ : ІАЕ УААН. 2002. 190 с.

37. Гальчинський А., Єщенко П. Економічна теорія : підручник. Київ : Вища шк., 2007. С. 78.

38. Основы маркетинга / Ф. Котлер и др. ; пер. с англ. Киев ; Москва ; Санкт-Петербург: Вильямс, 1998. С. 296.

39. Супіханов Б. К. Розвиток ринків аграрної продукції : монографія. Київ : ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2009. 538 с.

40. Євдокимов Ф. І., Гавва В. М. Азбука маркетингу : навч. посіб. Донецьк : Стакер, 2008. 432 с.

41. Майн В. В. Етимологічні основи сутності ринку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Полтава. 2013. № 1 (56). С. 73–77.

42. Шадура-Никипорець Н. Т., Мініна О. В. Основні підходи до змістовного наповнення категорії «ринок». *Економіка та суспільство*. 2018.

№ 19. С. 35–40. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/19_ukr/6.pdf
(дата звернення: 11.01.2018).

43. Чебан І. В., Діброва А. Д. Теоретичні і практичні засади формування ринку біоенергії в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса, 2017. Вип. 25. С. 7–11.

44. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Киев : Ника Центр, 1999. Т. 1. 480 с.

45. Васильєва В. В., Васильченко О. Р. Фінансовий ринок : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 368 с.

46. Суторміна В. М., Радзієвська В. М., Стеценко Б. С. Фінансовий ринок : навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни. Київ : КНЕУ, 2001. 100 с.

47. Гальчинський А. Теорія грошей : навч. посіб. Київ : Основи, 1998. 328 с.

48. Худолій Л. М. Теорія фінансів : навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 167 с.

49. Лактионова А. А. Структурно-функциональный анализ национальной финансовой системы. *Финансы, учет, банки*. 2011. № 1 [17]. С. 4–18.

50. Оспіщева В. І. Фінанси: курс для фінансиста, 2008. URL: <http://www.bookzone.com.ua/Netshop/catalogue.html> (дата звернення 14.02.2017).

51. Опарін В. М. Фінанси : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2002. 240 с.

52. Алексеєнко Л. М. Ринок фінансового капіталу: становлення, проблеми та перспективи розвитку : монографія. Київ : Максимум, 109 с.

53. Смолянська О. Ю., Борисова І. С. Сутність фінансового ринку та його роль у фінансовій системі держави. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава : ПДАА, 2013. Спецвипуск. С. 261–267.

54. Ляшенко С. В. Глобалізаційні процеси на фінансових ринках та оцінка їх впливу шляхом розрахунку VAR індексу Першої фондової торгівельної системи. *Економічний вісник Донбасу*. 2009. № 2 (16). С. 128–150.
55. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : НІОС, 2000. 416 с.
56. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія. Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, УАБС НБУ, 2008. 348 с.
57. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000. 587 с.
58. Іванов В. М. Фінансовий ринок. Київ : МАУП, 1999. 112 с.
59. Коваленко Ю. М. Фінансовий ринок і ринок фінансових послуг: сутність, сегменти, суб'єкти. *Фінанси України*. 2013. № 1. С. 101–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2013_1_10 (дата звернення: 14.02.2017).
60. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2006. 568 с.
61. Белоглазова Г. Н. Деньги. Кредит. Банки : учебник. Москва : Высшее образование, 2009. С. 392.
62. Іваницька О. М. Державне регулювання фінансових ринків в Україні у посткризовий період. *Фінанси України*. 2011. № 2. С. 35–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2011_2_6 (дата звернення: 14.02.2017).
63. Гроші і кредит : підручник / за ред. Б. С. Івасіва. Київ : КНЕУ, 1999. С. 74–80.
64. Юрій С. І., Федосов В. М. Фінанси. Київ : Знання, 2008. 611 с.
65. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. 504 с.

66. Онікієнко О. В., Передерієва С. О. Сутність фінансового ринку, його роль у фінансовій системі та перспективи розвитку. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. № 8. С. 127–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2014_8_25 (дата звернення: 14.02.2017).

67. Смагін В. Л. Формування та розвиток фінансового ринку в умовах трансформаційної економіки : монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 232 с.

68. Ходаківська В. П., Беляєв В. В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика. Київ : ЦУЛ, 2002. 616 с.

69. Рязанова Н. С. Фінансовий ринок: його генезис, сутність та функції. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. Вип. 17. С. 179–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2011_17_24 (дата звернення: 14.02.2017).

70. Красавина Л. М. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Москва : Финансы и статистика, 1994. С. 643.

71. Павлова Л. Н. Финансовый менеджмент : учебник для вузов. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 269 с.

72. Комаринський Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз : навч. посіб. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана : Книга пам'яті України, 2000. 298 с.

73. Маслова С. О., Опалов О. А. Фінансовий ринок : навч. посіб. Київ : Каравела, 2004. 344 с.

74. Бондаренко Д. Фінансовий ринок України : підходи до визначення дефініції. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 2. С. 357–364. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpu_2016_2_46 (дата звернення: 14.02.2017).

75. Мошенський С. З. Сутність, функції та структура сучасних фінансових ринків в контексті гармонізації національних фінансових систем країн ЄС та України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2008. Вип. 102. С. 33–38. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2008_102_12 (дата звернення: 10.06.2017).

76. Ананьєв М. Етапи еволюції фондових ринків. *Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку*. 2011. № 9–10. С. 43–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rcpu_2011_9-10_8 (дата звернення 14.02.2017).

77. Коваленко В. В. Фінансовий ринок України: сутнісний та функціональний аспекти. *Економічний форум*. 2017. № 2. С. 286–295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_2_48 (дата звернення: 12.01.2018).

78. Коваленко Ю. М. Структуризація сучасного фінансового ринку. *Фінанси України*. 2010. № 9. С. 91–99.

79. Баранова В. В., Ляшенко В. В. Інфляція, вартість банківських ресурсів та мережа банківських філій – окремі аспекти впливу та взаємозалежності. *Економіка Розвитку*. 2007. № 4. С. 64–67.

80. Вовчак О. Д., Канцір І. А. Структуризація фінансового ринку України. *Вісник Університету банківської справи НБУ*. 2012. № 2 (14). С. 7–9.

81. Школьник І. О., Рекуненко І. І. Структура фінансового ринку країни в умовах розвитку ринкових відносин. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. Суми : УАБС НБУ, 2007. Вип. 21. С. 89–97.

82. Макаренко П. М., Сень О. В. Теоретичні аспекти сутності ринку та його видів. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/003.pdf> (дата звернення: 14.02.2017).

83. Загороднюк О. В. Теоретична сутність ринку, його функції та структурні складові. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/22499/279-288.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 14.02.2017).

84. Барабаш Л. В., Клименко Н. В. Розвиток фінансового ринку в Україні. *Збірник наукових праць уманського національного університету*

садівництва / редкол.: О. О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Київ : Основа, 2016. Вип. 89. Ч. 2: Економічні науки. С. 166–175.

85. Баранова В. В. Фінансовий ринок та його функції в національному господарстві. *Вісник Одеського національного університету імені В. І. Мечникова*. 2018. Т. 23. Вип. 6(71). С. 210–215.

86. Развитие финансовых отношений в условиях становления инновационной экономики : коллективная монография / под науч. ред. д-ра экон. наук, проф. М. В. Владыка; д-ра экон. наук, проф. Т. Н. Флигинских; канд. экон. наук, доц. Ю. В. Всяких. Белгород : Белгород, 2012. 372 с.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

2.1. Теоретичні підходи до визначення інтеграційної взаємодії

Інтеграція є явищем, що супроводжувало суспільство з початку його існування, виявляючись на різних рівнях суспільної організації. Потреба у інтеграції виникає тоді, коли необхідно об'єднати різні функції окремих елементів.

Хоча саме поняття «інтеграція» з'явилося порівняно нещодавно, у 20-х роках ХХ ст. піонерами теорії інтеграції були Р. Шмед, Х. Кельзен, Д. Шіндлер, які розглядали її з погляду об'єднання людей, країн у соціально-політичну спільноту.

Інтеграція походить від латинських слів «integer» – цілий, «integratio» – відновлювати, поповнювати і часто трактується як процес поєднання окремих частин в єдине ціле, створення з окремих елементів єдиної системи.

Значний внесок у визначення сутності інтеграції внесли зарубіжні економісти: Г. Баккер, Т. Галпін, Т. Гранді, П. Гохан, Г. Дінз, С. Зайзель, Ф. Крюгер, Дж. Хелмінк, М. Хендон та інші, в працях яких знайшли розвиток концептуальні підходи до обґрунтування доцільності та ефективності інтеграційних процесів в різних сферах економіки [12, 43, 88]. Розв'язанню проблем визначення інтеграції присвячені дослідження відомих вітчизняних вчених, таких як: В. Амбросов, М. Коденська, І. Лукінов, П. Макаренко, П. Мельник, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Ю. Нестерчук, П. Саблук та інші [1, 10, 13–35], у роботах яких розглядаються теоретико-методологічні, методичні та практичні аспекти інтеграції в різних сферах.

У науковій літературі існує велика кількість думок щодо визначення терміна «інтеграція». Під ним розуміють і процес і результат взаємозв'язку, і зближення та об'єднання в єдине ціле будь-яких частин, елементів країн, їхніх економік.

Розрізняють внутрішню та зовнішню інтеграцію. Їх відмінність у тому які елементи поєднуються. При внутрішній інтеграції спостерігається поєднання окремих елементів в межах однієї системи, а при зовнішній – елементи різних систем.

В історичному аспекті первинними були процеси внутрішньої інтеграції. У процесі історичної еволюції поняття «інтеграція» набувало дедалі нових ознак та значення в економічних відносинах розвитку суспільства. Але у нашому дослідженні ми розглядаємо саме внутрішню інтеграцію.

Станом на сьогодні в науковій літературі існує велика кількість визначень поняття «інтеграції», які розрізняються залежно від того, який аспект інтеграції попадає в коло наукових інтересів окремого дослідника.

У словнику англійської мови Мерріама-Вебстера інтеграція трактується як «дія або процес, при якому різні групи (або раси) об'єднуються на рівній основі в єдине суспільство або організацію». Відповідно, «інтегрувати» згідно такої трактовки означає «формувати або поєднувати в єдине ціле». У якості синоніма представлено термін «об'єднувати», тобто «збиратися разом, щоб сформувати єдине ціле» [123].

В політологічному словнику, укладачами якого є М. Головатий та О. Антонюк, інтеграція визначається як процес і результат взаємозв'язку, взаємодії, зближення та об'єднання в єдине ціле будь-яких частин, елементів країн, їхніх економік, соціальних і політичних структур, культур, соціальних і політичних груп, етносів, партій, рухів, організацій [4].

Однак, Л. Газуда вважає, що через достатньо узагальнений характер такого визначення, більш доречно розуміти поняття інтеграції як процес

взаємодії між суб'єктами, які є взаємозалежними і спільно виробляють той системний продукт, якого вони поодиноці будуть позбавлені.

Т. Парсонс розуміє інтеграцію як структури та процеси, за допомогою яких відносини між частинами системи впорядковуються способом, що забезпечує їхнє гармонійне функціонування в системі [3].

У вигляді системного явища інтеграція може бути інтерпретована як стан пов'язаності окремих диференційованих частин в ціле, як процес, у результаті якого такий стан досягається, а також як процес входження в систему окремого елемента.

В Українській радянській енциклопедії інтеграція визначається як об'єднання в ціле раніше ізольованих частин.

Г. Короткова, у загальному розумінні, пропонує визначати інтеграцію, як «процес руху до більш цілісного стану, що характеризується не лише ступенем взаємопов'язаності всіх елементів, але й, перш за все, зміною властивостей самих елементів» [10].

Т. Гамма розглядає інтеграцію з точки зору наближеності до функціонування господарських систем як «добровільне або примусове об'єднання двох і більше раніше самостійних економічних суб'єктів господарювання шляхом встановлення між ними різних типів і форм зв'язків, а також шляхом об'єднання їх властивостей (економічних, технічних, соціальних, виробничо-господарських, інституціональних), з метою забезпечення спільного ефективного співробітництва, орієнтованого на одержання вигоди для кожного з об'єднаних суб'єктів» [3].

У Філософському енциклопедичному словнику інтеграція визначається як сторона процесу розвитку, зв'язана з об'єднанням у ціле різномірних частин і елементів. Процеси інтеграції можуть мати місце в межах існуючої системи. В такому разі вони ведуть до піднесення рівня її цілісності та організованості або, якщо виникла нова система з раніше не зв'язаних елементів, окремі частини інтегрованого цілого мають різний ступінь автономії.

П. Гонідек і Р. Шарвен говорять про інтеграцію як про процес і стан, які мають тенденцію перевести роздроблені міжнародні відносини між одиничними елементами, у нове, більш широке об'єднання.

А. Ерліх визначає інтеграцію як стан пов'язаності окремих диференційованих частин в ціле; як процес, у результаті якого такий стан досягається, а також як процес входження в систему окремого елемента; як свідоме взаємодія (interaction) елементів, а не однобічні дії (action), тобто злиття.

Інтеграція – це завжди свідоме взаємодія (interaction) елементів, а не однобічні дії (action). Результатом інтеграційних взаємодій є виникнення цілісності, що має нову якість та сутність. У процесі взаємодії відбувається формування, примусово або органічно, інтересів, цілей, які усвідомлюються як спільні для цієї цілісності.

В такому сенсі інтеграцію Йохан Галтунг справедливо визначає як злиття [4].

Отже інтеграція полягає в розгляді спроможності різних елементів складати єдине ціле, вступати у відносини між собою, вирішувати виникаючі протиріччя.

Як видно з наведених вище визначень, їх об'єднує наявність свідомих усталених зв'язків між суб'єктами інтеграції, які носять певний характер і можуть називатися взаємодією.

В табл. 2.1 представлена різноманітність існуючих думок, щодо трактування даного поняття.

Таблиця 2.1

Підходи до визначення взаємодії з позиції різних авторів

Підхід до визначення взаємодії	Автори	Сутність визначення
1	2	3
як форма руху і розвитку	А. Колишкіна	спільне переміщення в просторі

1	2	3
Як форма дії	Л. Ільч В. Васютинський, Г. Блумер, Е. Гофман, А. Журавльов, Л. Карамушка, Дж. Мід, С. Московічі, М. Обозов, Л. Орбан-Лембрик, В. Татенко, В. Третьяченко	спільні скоординовані дії
Як форма відносин	Б. Ломов, О. Леонтєв, А. Журавльов, Б. Грудінін, М. Булатов, В. Цикін, М. Поташник	функціональні відносини на базі існуючих законів і властивостей
Як форма впливу	Т. Кравченко Філософ словник, Г. Дворецька	сукупність процесів впливу різних об'єктів один на одного
Як форма причино-наслідкових та синергетичних зв'язків	В. Семенов, Г. Хакен, Ю. Аругюнян, В. Конецька, Л. Петровська В. Шапар, О. Бершадська, О. Соловьева	процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємну обумовленість і зв'язок
Як спільна діяльність	О. Ярмач	

Примітка: систематизовано автором на основі джерел [5-71].

У кожному з цих підходів розкрита специфіка об'єкта дослідження окремого науковця. В роботах більшості науковців (В. Васютинський, Г. Блумер, Е. Гофман, А. Журавльов, Л. Карамушка, Дж. Мід, С. Московічі, М. Обозов, Л. Орбан-Лембрик, В. Татенко, В. Третьяченко) взаємодія розглядається як взаємний зв'язок між суб'єктами, погоджена дія між ними.

В. Шапар розглядає взаємодію як процес безпосереднього або опосередкованого впливу соціальних об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує взаємну зумовленість. Подібне визначення наводить в своїй роботі О. Бершадська. Отже, визначення, що надаються даними науковцями практично співпадають з поглядами вчених, наведеними вище.

Згідно філософського словника поняття взаємодії визначається як процес впливу тіл одне на одне. Вона визначає існування і структурну організацію будь-якої матеріальної системи, її об'єднання поряд із іншими тілами в систему більш високого порядку.

О. Ярмак розглядаючи категорію взаємодії, в тому числі і з філософської точки зору, відзначає, що без здатності до взаємодії матерія не могла б існувати. Сучасна філософія визначає взаємодію як поняття, що необхідне для позначення впливу речей одна на одну, для відображення взаємозв'язків між різними об'єктами, для характеристики форм людського буття, людської діяльності й пізнання, а згідно філософії А. Ієзуїтова – взаємодія усіх систем та структур постає єдиною умовою гармонійного розвитку природи.

Розглядаючи взаємодію Г. Дворецька також відзначає існування обопільного впливу суб'єктів взаємодії на формування особистісних новоутворень, а отже підчас взаємодії відбуваються взаємні зміни в суб'єктах, які залучаються до цього процесу.

Як стверджує С. Кожушко, категорію взаємодії можна розглядати в якості однієї з загальних категорій пізнання, зважаючи на те, що вона нерозривно пов'язана з категоріями часу, руху й простору. Автор зазначає, що ця категорія відображає процеси дії різних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість, зміну стану, взаємний перехід і визначається як процес інтеграційної діяльності суб'єктів.

На думку С. Кожушко, відмінною рисою взаємодії виступає нерозривність прямої та зворотної дії, а зміни суб'єктів органічно поєднуються, впливаючи один на одного. Саме така нерозривність та органічне поєднання дій обумовлює цілісність системи, яка формується завдяки взаємодії, а система виступає внутрішньо-диференційованою та здатною до саморозвитку.

Також С. Кожушко, посилаючись на дослідження ряду науковців, серед яких А. Гайдабрус, А. Гур'єв, А. Ерьоміна, І. Масаліда, А. Петров, О. Петрова, В. Черкаєв, зазначає, що на їх думку взаємодія виступає в якості складного типу зв'язку, що обумовлює взаємну дію різних предметів, явищ дійсності в умовах взаємовпливу причин і наслідку [5].

В. Семенов говорить про взаємодію як про процес, учасниками якого є щонайменше дві системи в певному проміжку часу. При цьому зміна стану повинно відбуватися узгоджено та взаємообумовлено. Автор наголошує на причинно-наслідкових зв'язках, що виникають підчас взаємодії.

Інші науковці, М. Булатов та В. Цикін, зауважують, що взаємодія зумовлюється не лише причинними зв'язками. На їх думку, взаємодія може виражати функціональні відносини на базі існуючих законів і властивостей. Саме тому, як зазначає М. Поташнік, варто розглядати взаємодію з погляду відносин між системами, враховуючи при цьому характеристики цих систем.

Прибічником іншої трактовки взаємодії є Г. Хакен, позиція якого полягає в тому, що навіть незначні зміни зовнішніх умов можуть призвести до раптових і радикальних змін у системі. Це автор вважав проявом синергізму, який досягається через встановлення та налагодження взаємозв'язків між елементами системи.

А. Колишкіна висловлює думку, згідно твердження якої «взаємодія» як філософська категорія визначає найбільш загальну форму руху й розвитку, процес обопільного впливу суб'єктів один на одного; структуру будь-якої системи, властивостей притаманних їй процесів; виявляється, передусім, у цілеспрямованих зв'язках, взаємній зумовленості явищ.

А. Колишкіна, ґрунтуючись на проведеній нею систематизації поглядів на сутність взаємодії, стверджує, що вона не може спиратися виключно на причинно-наслідкові зв'язки між структурними компонентами соціальної системи [21]. Авторка дійшла висновку, що взаємодія має більш складну природу, зумовлену динамічними перетвореннями у сучасному суспільстві, потребою в мобільності та кооперативності внутрішніх зв'язків у соціальній системі.

При цьому, взаємодія виступає системою взаємно обумовлених індивідуальних дій, які пов'язані причинною залежністю, за якої поведінка кожного з учасників є водночас стимулом та реакцією на поведінку інших.

Таким же подібним є трактування, запропоноване в широкому сенсі розглядає взаємодію В. Москаленко, що розглядаючи взаємодію, визначає її як універсальну властивість всього існуючого світу речей і явищ в їх взаємній зміні, впливові одного на інші. В суспільстві взаємодія – це система зв'язків між індивідами, соціальними групами, сукупність всіх соціальних відносин.

Ми погоджуємося з визначенням взаємодії, дане Б. Грудиніним, з позиції соціально-економічної системи, згідно якого вона могла б визначатися як своєрідне втілення зв'язків, взаємин між суб'єктами (системами, елементами систем), які, вирішуючи спільні завдання, взаємовпливають, доповнюють один одного і досягають успіху в розв'язанні поставлених завдань.

При цьому, науковець вважає закономірним, що змін зазнають і суб'єкти, і ті об'єкти, на які спрямована взаємодія.

Б. Грудинін наголошує на тому, що зміст взаємодії розкривається як на рівні окремих контактів, так і в контексті спільної діяльності[6]. Конкретним змістом взаємозв'язку між учасниками спільної діяльності є співвідношення індивідуального внеску кожного з учасників у спільну справу.

З таким твердженням погоджуються ряд інших науковців. Так, як співпрацю, певну спільну діяльність розглядають взаємодію Б. Ломов, О. Леонт'єв, А. Журавльов, які визначають її як процес, що супроводжується передачею матерії, руху й інформації.

В контексті спільної діяльності дає визначення взаємодії Л. Орбан-Лембрик, визначаючи це поняття як взаємозалежний обмін діями, організація людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності.

Т. Кравченко також вважає близькими поняття взаємодії та спільної діяльності. Водночас, на думку автора ці поняття не є тотожними, адже взаємодія відображає взаємний вплив суб'єктів один на одного, тоді як спільна діяльність – узгоджену діяльність для досягнення спільної мети.

Л. Ільїч стверджує, що у широкому розумінні взаємодія означає таку сумісну дію кількох суб'єктів, при якій результат дії одного з них впливає на інші. Фактично вона проявляється у реалізації спільної діяльності всіх її суб'єктів через систему правових норм та організаційно-економічних механізмів, що сприяють їхньому ефективному функціонуванню з метою найповнішого задоволення індивідуальних та суспільних потреб [7].

За твердженням О. Ярмач з посиланням на дослідження Г. Душенко, у вузькому розумінні, взаємодія за своєю суттю подібне поняттю «координація» (від латинського – спільно, упорядкування, взаємозв'язок, узгодження), взаємодія розглядається як взаємозалежна, погоджена дальність різних суб'єктів [8]. Водночас, зазначено, що координація – це функція одного із суб'єктів системи, а взаємодія – принцип діяльності, засіб контактів з суб'єктами інших систем. До того ж координація, на відміну від взаємодії, містить у собі елемент підкорення волі координуючого органу системи, що направляє автономну діяльність на виконання загальних завдань, поставлених перед виконавцями.

Автор наводить також визначення подані в роботі С. Радіонова, згідно яких взаємодія має досліджуватися з позицій теорії обміну, виходячи із прагнення взаємодіючих індивідів в процесі відносин до максимізації вигод та мінімізації витрат, при цьому приведення системи в рівноважний стан здійснюється завдяки правилам обміну.

О. Ярмач пропонує розглядати взаємодію як найважливішу та початкову форму відносин між суб'єктами середовища, якій притаманні наступні ознаки:

- 1) взаємозв'язок між суб'єктами системи;
- 2) наявність певної вигоди для обох суб'єктів взаємодії;
- 3) демократичний характер взаємозв'язку;
- 4) взаємна узгодженість в діях суб'єктів соціальної системи;
- 5) циклічна причинна залежність у зв'язках між суб'єктами системи;

б) відповідна спрямованість на досягнення наміченої цілі в діях суб'єктів системи;

7) наявність певних системних інтегрованих властивостей у суб'єктах соціальної системи під час їх взаємозв'язку;

8) існування антиентропійного ефекту системи, тобто стабілізуючої ролі взаємозв'язків суб'єктів системи;

9) наявність особливої комунікаційної функції, засобів контактів з суб'єктами інших систем [9].

Взаємодія характеризується такими аспектами:

- наявністю мети взаємодії, яка спрямовує взаємодію і відображає очікуваний результат діяльності, що відповідає інтересам учасників;

- наявністю предмету взаємодії, відносно якого відбуваються взаємні дії суб'єктів;

- використанням певних способів взаємодії, які поєднують технології організації зв'язків – дій суб'єктів відносно предмету взаємодії;

- наявність зворотного зв'язку як реакції на дію суб'єкта.

Саме мета взаємодії визначає її цілеспрямованість, забезпечує керуваність взаємних дій суб'єктів. Так дослідники Г. Андреева, А. Журавльов, О. Леонтьєв до мети взаємодії відносять: оптимізацію відносин, інтенсифікацію, стимулювання, активізацію, управління, розвиток, формування, попередження, оцінку, інформування.

Щодо предмету взаємодії, то найчастіше ним виступають зв'язки, відносини, сумісні рішення, взаємний інтерес, постановка і вирішення проблем.

На наявності зворотного зв'язку в ході взаємодії наголошують більшість авторів. О. Солов'єва називає його дзеркальним відображенням, реакцією на вплив, розумінням, механізмом, що забезпечує існування взаємодії [10].

Ю. Арутюнян, В. Конецька, Л. Петровська зазначають, що зворотний зв'язок виявляє зміни взаємодіючих суб'єктів, реакцію на впливи, сигналізує

про стан предмету взаємодії, актуалізує спосіб взаємодії, наближає або віддаляє від мети взаємодії.

Взаємодія як матеріальний процес супроводжується передачею матерії, руху та інформації, вона відносна, здійснюється з певною швидкістю і в певному просторі – часі. Якщо під час взаємодії виявляється протиріччя, то воно виступає джерелом саморуху і саморозвитку явищ та процесів.

Хоча дана проблема не є новою для економічної науки, однак питання про те, що входить у поняття взаємодії, яка її структура та функції і на сьогодні залишаються дискусійними, зважаючи на те, що основні характеристики взаємодії по-різному проявляються, в залежності від умов і ситуацій, в яких здійснюється взаємодія її учасників. Це дозволяє говорити про безліч типів взаємодії.

Розглядаючи праці різних науковців [21–48], в яких вивчалась взаємодія більш детально, можна визначити наступні її типи та об'єднати їх у певну класифікацію, систематизувавши існуючі ознаки:

1. За часом взаємодія може бути постійною або тимчасовою
 2. За спрямованістю можна говорити про пряму і непряму взаємодію
 3. За середовищем виокремлюють зовнішню та внутрішню взаємодію
 4. За керованістю взаємодія буває керованою та некерованою.
 5. За наявністю мети або її відсутністю виокремлюють цілеспрямовану або стихійну взаємодію
 6. За тривалістю взаємодія буває постійна та тимчасова
 7. За формою змін можна виокремити статичну та динамічну взаємодії
- Також можна виокремити наступні види взаємодії, такі як координаційна, комунікаційна та інтеграційна.

Розглянувши інтеграцію як базове поняття інтеграційної взаємодії, розглянемо такі поняття як координація та комунікація.

За словником сучасної української мови координація тлумачиться:

- 1) як погодження, зведення до відповідності, установлення взаємозв'язку між

діями та поняттями, контакту в діяльності людей; 2) як узгодженість рухів, дій тощо.

Координація – це окремий вид управлінської діяльності з організації забезпечення взаємодії сторін – взаємозв'язку й погодженості суб'єктів, об'єктів і процесів у часі та в просторі. за рахунок встановлення безперервних зв'язків між ними [12].

Термін «комунікація» (від лат. *communicatio*) з'явився в науковій літературі на початку ХХ ст. як наявність певних символів для спілкування людей [13]. Проте із ускладненням середовища функціонування з'являється система стандартних символів, що призначена не тільки для людей, але й для інших взаємодіючих між собою елементів (державної влади, представників бізнесу тощо).

Комунікація – це явище, що є загальним відображенням симбіозу складних, багаторівневих процесів пересування будь-чого та будь-кого у часі й просторі, у тому числі, кодів і символів штучно-природного походження всіх форм буття, які містять в собі інформацію. Воно включає динамічну зміну етапів формування, передавання, приймання, розшифрування і використання інформації в обох напрямках при взаємодії комунікантів. Комунікаційна взаємодія – це обмін. Комунікаційна взаємодія має важливе значення в умовах збільшення обсягів інформації, є безпосереднім продуктом взаємодії між комунікантами.

Розглянувши родові поняття інтеграційної, координаційної та комунікаційної видів взаємодії, порівняємо їх між собою (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Порівняння інтеграційної, координаційної та комунікаційної взаємодій

Характеристика взаємодії	Інтеграційна взаємодія	Координаційна взаємодія	Комунікаційна взаємодія
1	2	3	4
Мета взаємодії	Спільна для учасників взаємодії	Узгодження окремих цілей для кожного учасника взаємодії	Окрема для кожного учасника взаємодії

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
Результати взаємодії	Наявність як локальних, так і синергетичного ефектів	Наявність безперервних зв'язків між елементами взаємодії, що може не супроводжуватися ефектами	Наявність локальних ефектів для учасників взаємодії
Впорядкованість процесу взаємодії	Системний характер	Системний характер	Безсистемний характер
Направленість	Єдина направленість	Узгоджена направленість	Різнобічна направленість
Дії учасників	Спільні, злагоджені відносини для всіх учасників	Узгоджені між собою	Переважно одноосібні, але можуть погоджуватися учасниками
Наслідок взаємодії	Поява нової якості, цілісності	формулювання цільових орієнтацій без змін елементів системи	Отримання кількісних результатів для окремих учасників

Примітка: систематизовано автором.

Першою принциповою відмінністю між визначеними видами взаємодій є мета взаємодії. Якщо говорити про комунікаційну взаємодію, то її учасники переслідують окремі для кожного цілі, а отже враховують як переважний критерій успішності взаємодії ступінь досягнення таких цілей. Щодо інтеграційної взаємодії, то її учасники, зазвичай поєднані спільною метою, досягнення або наближення до якої є для них орієнтиром про успішність такої взаємодії. Якщо говорити про координаційну взаємодію, то її основним завданням є приведення окремих цілей у відповідність між собою.

Результати комунікаційної, координаційної та інтеграційної взаємодії також різняться. Координаційна взаємодія передбачає у результаті створення безперервних зв'язків між елементами взаємодії, що може не супроводжуватися ефектами, якщо не розглядати саме узгодження дій як ефект.

Якщо при комунікаційній взаємодії можуть бути отримані локальні ефекти для її учасників, то інтеграційна взаємодія передбачає наявність не лише локальних, а й синергетичного ефектів.

За впорядкованістю процесу взаємодії комунікаційна має безсистемний характер, тоді як відмінність інтеграційної та координаційної взаємодії полягає саме в їх системному характері.

Слід зауважити, що особливістю інтеграційної взаємодії є єдина направленість дій учасників, між якими виникають спільні, злагоджені відносини для всіх учасників. При комунікаційній взаємодії направленість дій часто є різнобічною, а самі дії переважно одноосібні.

Ключовою відмінністю між цими видами взаємодій є те, що наслідком комунікаційної взаємодії є отримання кількісних результатів для окремих учасників, координаційної – формулювання цільових орієнтацій без змін елементів системи, а для інтеграційної – поява нової якості, цілісності.

Таким чином, комунікаційною виступає взаємодія, в яку вступають окремі учасники, кожен з яких переслідує власні цілі, що обумовлює різнобічну направленість та переважання одноосібних (іноді за погодженням з іншими контрагентами) дій учасників та в результаті якої досягаються локальні ефекти від взаємодії.

Координаційна взаємодія – це узгодження й упорядкування в часі різних просторово розподілених подій, процесів і явищ в результаті чого утворюються безперервні зв'язки між елементами взаємодії, що може не супроводжуватися ефектами.

Узагальнюючи погляди сучасних вчених-економістів, з'ясовано, що інтеграційна взаємодія розглядається в основному на рівні суб'єктів господарювання або країн. Для суб'єктів господарювання інтеграційна взаємодія представляє собою цілеспрямований процес формування стійких виробничих і економічних зв'язків як на основі спільної власності (у випадку жорсткої інтеграції), так і на основі договору про спільну діяльність (м'яка інтеграція).

Інтеграційна взаємодія країн веде до утворення якісно нової цілісної системи, яка дозволяє набути конкурентних переваг кожній окремій країні, зміцнити свою ринкову позицію на міжнародному ринку.

Інтеграційною на фінансовому ринку пропонується вважати взаємодію, яка об'єднує її учасників спільною метою, що призводить до єдино направлених, спільних та злагоджених відносин, які набувають системного характеру та реалізація яких призводить до появи нової якості й цілісності, що має результатом отримання не лише локальних ефектів для кожного учасника взаємодії, але й синергетичного ефекту.

Таким чином, взаємодія на фінансовому ринку – це технологія узгодження поведінки всіх суб'єктів ринкових відносин у процесі якої досягається узгодження попиту та пропозиції на фінансові ресурси та інструменти.

Отже з наведеної класифікації в першу чергу зважаючи на мету нашого дослідження нас цікавить інтеграційна взаємодія. При вивченні інтеграційної взаємодії необхідно звернути увагу на те, що економічні відносини між партнерами мають ґрунтуватись на засадах взаємної вигоди. Для існування таких взаємовигідних відносин мають бути створені оптимальні політико-правові, законодавчі, соціально-політичні умови. Натомість в Україні такі умови далекі до досконалості, тому механізм вільного ціноутворення не завжди є дієвим. Саме в таких умовах зростає роль вибудовування інтеграційних взаємодій, що виступають формою самоорганізації відносин суб'єктів, функціонуючих на фінансовому ринку. Саме налагодження інтеграційних зв'язків призводить до того, що фінансовий ринок виступає не як проста сума окремих сегментів, а як цілісна організаційна система, здатна до ефективного розвитку.

Взаємодія суб'єктів фінансового ринку зорієнтована на організацію його ефективного функціонування, що здійснюється на засадах добровільності, партнерства та із збереженням автономності кожного. Водночас у процесі взаємодії формується цілісність фінансового простору як

відкритої складної системи, що забезпечує умови для організації різних форм залучення вільних фінансових ресурсів для задоволення поточних або інвестиційних потреб учасників.

Т. Гамма зазначає, що одні автори вважають інтеграційну взаємодію справді важливим джерелом підвищення ефективності бізнесу, інші, навпаки, стверджують, що інтеграція компаній в результаті виникнення внутрішнього конфлікту інтересів найчастіше відображає владні інстинкти менеджерів і призводить до негативної динаміки показників ефективності [14].

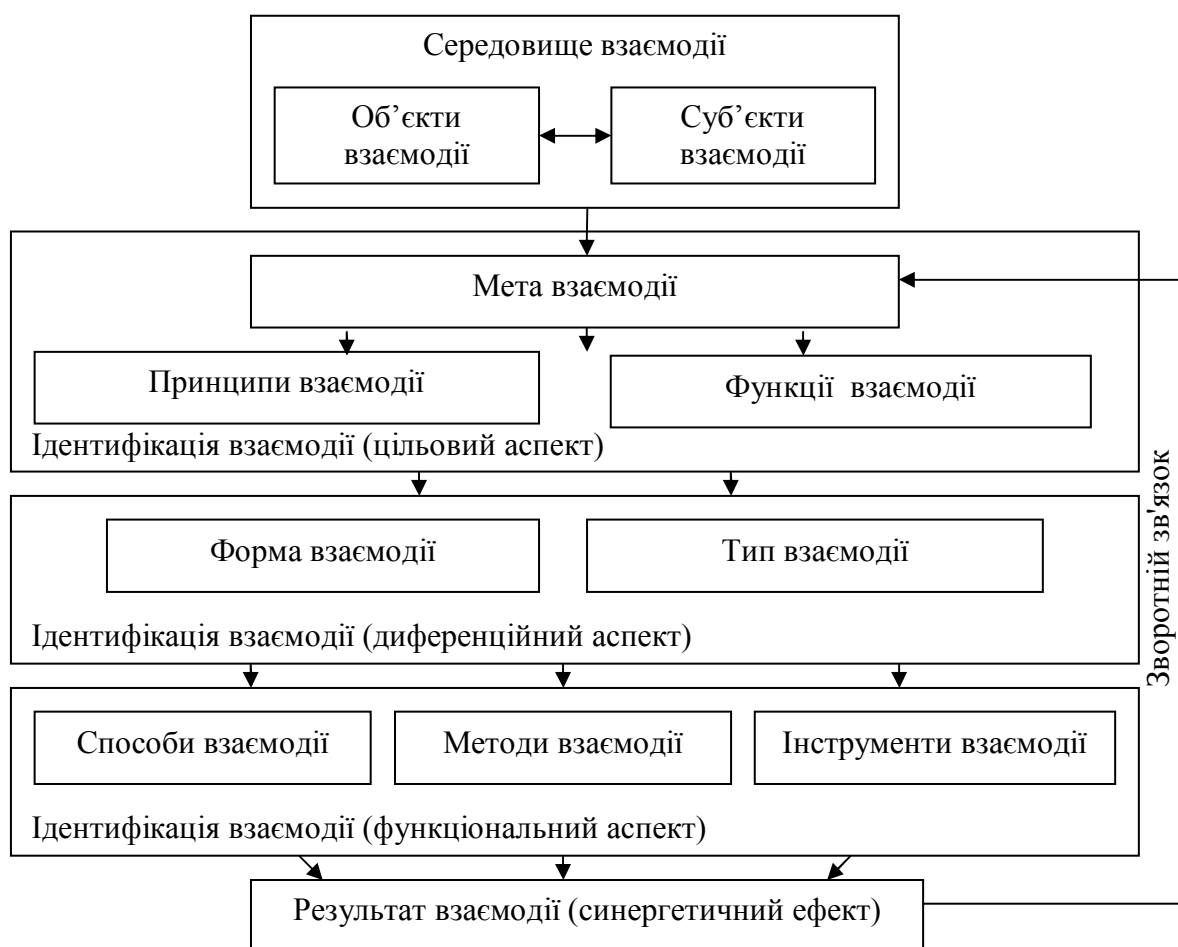

Рис. 2.1. Структурні елементи інтеграційної взаємодії (сформовано автором)

Як показали проведені дослідження теоретичної площини визначення інтеграційної взаємодії, таке об'єднання сукупності певних елементів може досягати успіху, а може й зазнати невдачі. Значною мірою це залежить від

передумов, які існують в середовищі функціонування тих, хто інтегрується, та між ними усіма. Згідно дослідень К. Дойча передумови можна поділити на чотири групи: першою передумовою є взаємна відповідність частин, що мають інтегрувати та взаємодіяти; другою передумовою є сумісність їх цінностей в процесі взаємодії; третьою – взаємна відповідальність; четвертою – певний ступінь спільної ідентичності або лояльності.

Для більш чіткої ідентифікації інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку необхідним є більш детальний розгляд з точки зору обґрунтування форм, способів, інструментів та індикаторів результатів такої взаємодії.

Отже наступним кроком в розумінні сутності інтеграційної взаємодії є розгляд даного поняття з точки зору наявності між її елементами та результатом синергійного ефекту, як додаткового результату, отриманого від тісної злагодженої взаємодії окремих елементів.

2.2. Методичний підхід до структуризації фінансового ринку

Стабільний та динамічний розвиток фінансового ринку передбачає ефективне функціонування всіх його елементів. У дослідженнях структури фінансового ринку та її елементів існують досить різноманітні думки.

Фінансовий ринок України характеризується як кредитоорієнтований, оскільки основним джерелом фінансування суб'єктів господарювання протягом тривалого часу стабільно виступають кредити, та такий що має досить складну внутрішню структуру, певні складові якої можуть функціонувати самостійно.

Перед тим як проводити його структуризацію, необхідно визначитися з самим поняттям «структуризація» та правилами її проведення.

Поняття «структуризація» у широкому аспекті включає як елементи теорії систем так і специфічні елементи.

Правила структуризації полягають у наступному:

1) кожний рівень декомпозиції загального цілого повинен мати закінчений вигляд або охоплювати всі компоненти даного рівня деталізування

2) сума характеристик елементів на кожному рівні ієрархії повинні бути рівні

3) нижній рівень декомпозиції повинен містити елементи на основі яких можуть бути визначені всі необхідні і достатні дані.

Слід відзначити, що погляди на сегментацію фінансового ринку є досить різноманітними та мають суттєві розбіжності. На думку О. Школьника та І. Рекуненка, О. Іваницької, О. Онікієнко, С. Передерієвої фінансовий ринок поділяють на дві основні ланки: ринок грошей і ринок капіталів.

В. Опарін крім стандартної сегментації говорить про необхідність сегментування фінансового ринку на ринок кредитів і ринок цінних паперів.

С. Мошенський вважає що поділ на кредитний та інвестиційний сегменти є досить умовним і не доцільним в сучасних умовах.

П. Леоненко, П. Юхименко, А. Ільєнко вважають, що ринок досягає найбільшої ефективності, коли задіяні усі його складові, такі як: валютний ринок; ринок кредитів; ринок цінних паперів; ринок фінансових послуг. В. Шелудько та інші виокремлює у структурі фінансового ринку такі сегменти як ринок цінних паперів, валютний та кредитний ринки.

І. Школьник та В. Слепов до основних секторів фінансового ринку відносить грошовий, кредитний, фондовий (інвестиційний), валютний та страховий сегменти [15].

На думку В. Ковальова у структурі фінансового ринку крім відомих сегментів, таких як ринок грошових коштів, ринок капіталу (ринок цінних паперів, кредитний ринок) та валютний ринок, окремою складовою виділяють ринок золота [16].

На думку багатьох авторів, серед яких В. Ковальов, А. Ковальова та Л. Перекрестова, наявність серед сегментів фінансового ринку валютного ринку та ринку золота не викликають сумніву.

Л. Селіверстова крім вищенаведених сегментів наголошує на необхідності виділення ринку страхових послуг [17].

О. Никитенко стверджує що такі сегменти фінансового ринку як грошовий, валютний, фондовий та товарний є обов'язковими при розгляді його структури [18]. Але розглянувши складові частини фінансового ринку, автор пропонує виділити сегмент деривативів як інтеграційний елемент у складі ринків, що утворюють повну структуру фінансового ринку (грошовий, валютний, фондовий, товарний).

Н. Рязанова сегментує фінансовий ринок як ринок зобов'язань на грошові (валютні) ринки («ринок цінних паперів (зобов'язань) тривалістю до одного року»); ринки капіталів («ринок зобов'язань тривалістю більше одного року, тобто довгострокових цінних паперів»); ринки банківських кредитів («ринок індивідуалізованих, неуніфікованих боргових зобов'язань») [19].

Також існує думка деяких авторів (О. Василик, І. Комаринський, Є. Івановський, С. Лондар, О. Терещенко) щодо поділу фінансового ринку на такі сегменти: грошовий (грошово-кредитний) ринок; валютний ринок; ринок цінних паперів (фондовий ринок); товарний ринок.

Тобто питання щодо належності до сегментів фінансового ринку різних різновидів ринків, їх взаємодії, є доволі дискусійним.

Найчастіше все ж в складі фінансового ринку виокремлюють валютний ринок включає ринок валют, валютний ринок, фондовий ринок, кредитний ринок середньострокових та довгострокових кредитів, ринок дорогоцінних металів. При цьому валютний ринок, міжнародний ринок облігацій. Фондовий ринок розділяють на ринок державних облігацій, ринок векселів, ринок акцій та ринок корпоративних облігацій. Щодо кредитного ринку то до

його складу відносять ринок середньо та довгострокових кредитів, а також ринок короткострокових кредитів, який перетинається з грошовим ринком.

Інколи до складу фінансового ринку відносять чотири а іноді й більше сегментів.

Отже, найбільш часто науковці виділяють говорять про такі складові фінансового ринку, як, грошовий ринок, кредитний ринок, ринок цінних паперів і валютний ринок. Однак в ряді джерел до сегментів фінансового ринку відносять і страховий ринок, і ринок дорогоцінних металів, і ринок нерухомості.

На нашу думку найбільш доцільною є наступна сегментація фінансового ринку: грошовий ринок, кредитний ринок, ринок цінних паперів, валютний ринок, страховий ринок, ринок дорогоцінних металів і ринок нерухомості. Зазначено, що фінансовий ринок має досить складну внутрішню структуру, певні елементи якої можуть функціонувати самостійно.

Зважаючи на той факт, що одним з сегментів фінансового ринку часто називають грошовий ринок, розглянемо в першу чергу цей сегмент. Грошовим ринком є система економічних відносин з приводу надання грошових коштів на період, що не перевищує одного року, тобто він є частиною ринку позикового капіталу, на якому здійснюються короткострокові депозитно-позикові операції. При цьому, інструментами грошового ринку виступають грошові кошти та їх еквіваленти (високоліквідні цінні папери). Типові інструменти, обіг яких має місце на грошовому ринку, мають короткий термін погашення. Тобто головною відмінністю цього сегменту можна вважати короткостроковий характер об'єкту обігу.

Роль грошового ринку, крім всього іншого, полягає й в тому, що він сприяє інтеграції всіх інших секторів фінансового ринку, основою для якої виступає єдина грошова одиниця, що виконує різноманітні функції, якими є функція міри вартості, засобів платежу та засобів обігу.

Грошовий обіг є регульованим, при цьому його регулювання здійснюється центральним банком, основною метою якого є забезпечення балансу між попитом та пропозицією грошей, що є невід'ємною умовою стабільності встановлення цін на різних сегментах ринку, причому не лише фінансового.

Завдяки забезпеченню стабільності грошового ринку, що відображається в збалансованості попиту та пропозиції, наявності достатньої грошової бази через дію ефекту мультиплікатора, досягається й збалансованість на інших сегментах фінансового ринку.

Поряд з грошовим ринком функціонує ринок капіталу, що представляє собою частину фінансового ринку, де формуються попит і пропозиція в основному на середньо- і довгостроковий позиковий капітал, специфічну сферу ринкових відносин, де об'єктом угоди є наданий у позику грошовий капітал і де формуються попит і пропозиція на нього. Тобто він включає ті сегменти фінансового ринку, де відбувається торгівля різними фінансовими активами.

Іншим сегментом фінансового ринку, тісно пов'язаним з грошовим, виступає кредитний ринок, тобто економічний простір, де організуються відносини, обумовлені рухом вільних коштів між позичальниками та кредиторами на умовах повернення та платності. Основним інструментом на цьому ринку виступає позика (кредит).

Ціна фінансових активів, обіг яких здійснюється у всіх секторах фінансового ринку, формується з врахуванням поточної динаміки процентної ставки та очікувань щодо її зміни. Процентна ставка хоча й залежить від стану грошового ринку, проте формується на кредитному ринку. Водночас, слід зазначити, що номінальна та реальна процентні ставки відрізняються, що найчастіше обумовлено впливом інфляційного тиску, спричиненого перевищенням грошової пропозиції над попитом на гроші. Наявність такого розриву між номінальною та реальною процентною ставкою обумовлює різницю між реальною та номінальною доходністю різних фінансових

активів, а отже й спричинює перерозподіл фінансових ресурсів як всередині окремого сегменту, так і між сегментами фінансового ринку. Це є відображенням специфічної ролі кредитного ринку та його впливу на інші сегменти фінансового ринку.

Хоча грошовий та кредитний ринки є взаємопов'язаними та мають певні спільні риси, проте вони мають і відмінності, основна з яких полягає в різній економічній сутності операцій на даних ринках. Якщо на грошовому ринку концентруються короткострокові операції, що забезпечують належну ліквідність та поточне фінансування операцій за розрахунками, то економічна сутність кредитних операцій полягає в передаванні грошових ресурсів, що є в надлишку у їх власників, якими можуть виступати населення (домогосподарства) та підприємницький сектор (бізнес-структури), їх потенційним користувачам, що мають тимчасову незадоволену потребу в залученні таких ресурсів.

Не дивлячись на відмінність, ці два сегменти фінансового ринку настільки тісно пов'язані між собою, що для їх позначення інколи використовують термін «грошово-кредитний ринок». Взаємозв'язок грошового та кредитного ринку має наслідком існування грошово-кредитного ринку.

При цьому, під грошово-кредитним ринком розуміють ринок, на якому об'єктом купівлі-продажу є тимчасово-вільні грошові кошти, які надаються у позику на умовах повернення, терміновості, платності. Особливістю цього ринку є його однорідність, адже товар, що обертається на такому ринку має грошову форму. Кредити можуть надаватися підприємствами безпосередньо один одному (ринок міжгосподарських кредитів), банками будь-яким економічним суб'єктам (ринок банківських кредитів), безпосередньо державі (ринок державного боргу), і населенню (ринок споживчих кредитів).

Тісно пов'язаний з грошовим та кредитним ринками є валютний ринок, аналізуючи який необхідно відзначити, що він виникає в результаті розвитку міжнародного обміну. На валютному ринку товаром є об'єкти, що мають

валютну цінність. До валютних цінностей відносяться: іноземна валюта (грошові знаки і засоби на рахунках у грошових одиницях іноземної держави, міжнародних або розрахункових грошових одиницях); цінні папери, фондові цінності та інші боргові зобов'язання, виражені в іноземній валюті; дорогоцінні метали. На валютному ринку фактично відбувається обмін грошової одиниці однієї країни на валюту іншої країни.

При цьому, функціонування валютного ринку передбачає використання набору інструментів, подібного до тих, що застосовуються на грошовому і кредитному ринках. Зокрема, іноземна валюта може використовуватися при здійсненні розрахункових операцій, може зосереджуватися в банківських депозитах. Її обіг може здійснюватися паралельно з національною валютою, за умови, що для цього відсутні законодавчі перепони. Крім того, іноземна валюта може використовуватись поряд з національною валютою (або замість неї) при здійсненні кредитних операцій. В іноземній валюті часто встановлюються котирування цінних паперів і похідних фінансових інструментів.

Таким чином, валютний ринок є сегментом фінансового ринку, який формується в процесі розвитку зовнішньоекономічної діяльності господарюючих суб'єктів певної країни. Він виступає одним з найважливіших елементів фінансового ринку, якщо розглядати його під кутом зору забезпечення взаємозв'язку між національною та світовою економіками.

У цьому сенсі валютний ринок – напрямок розвитку національного грошового і кредитного ринку. Але його специфікою є встановлення цін при операціях з фінансовими активами в різних валютах. Відповідно, фактором ціноутворення виступає динаміка курсів валют, що відображає обсяги зовнішньоторговельних операцій, потоків капіталу, відмінностей в темпах інфляції в національних економіках.

Якщо розглядати ринок цінних паперів (фондовий ринок), то його можна визначити як ринок, на якому здійснюється обіг фондових

інструментів. Перелік інструментів, що відносяться до цінних паперів, визначається, як правило, національним законодавством.

Більша частина фондових інструментів є цінними паперами, які випускаються в обіг акціонерними товариствами, банками, підприємствами, фінансовими організаціями та державними установами.

Важливу роль у забезпеченні нормальних умов функціонування грошового ринку грає міжбанківський ринок. Він представляє собою частину фінансового ринку, де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ залучаються і розміщуються банками між собою у вигляді міжбанківських депозитів на короткі терміни.

Часто окремо виділяють ринок похідних фінансових інструментів (деривативів). Його першим проявом став ринок термінових угод (контрактів). Термінові контракти використовуються для хеджування або біржової гри з метою отримання спекулятивного прибутку.

В ході широкого застосування в кінці XX – початку XXI ст. фінансових інновацій перелік деривативів істотно розширився. Поряд з деривативами на акції, товари, процентні ставки, кредитні продукти широкого поширення набули опціони на відсоткові ф'ючерси, бар'єрні опціони, структуровані продукти.

Особливості деривативів пов'язані з тим, що їх пропозиція формується на фондовому, інвестиційному, грошовому, валютному, кредитному ринках. Але їх економічна сутність відрізняється від економічної сутності інструментів, традиційних для цих ринків.

З одного боку, деривативи є логічним розвитком інструментів, використовуваних на традиційному ринку, а з іншого – вони характеризуються яскраво вираженою специфікою, їх застосовують в якості інструментів хеджування і спекуляцій.

Специфічний характер деривативів, їх особлива економічна сутність дозволяють виділити операції з цими інструментами в особливий сегмент фінансового ринку.

Інколи в наукових роботах виокремлюють такий сегмент фінансового ринку, як страховий ринок, на якому об'єктом торгівлі виступає специфічна фінансова послуга – страховий захист фінансових ризиків. Головна особливість в тому, що процес акумулювання та використання коштів розірваний у часі. Страхування завжди прив'язане до можливості настання страхового випадку, тобто страхуванню притаманна обов'язкова ознака – імовірнісний характер відносин. Використання коштів страхового фонду пов'язане з настанням і наслідками страхових випадків. Така особливість страхування, як повернення коштів страхового фонду наближає його до категорії кредиту.

Історично цей ринок виник на основі специфічної фінансової операції – передачі за плату (страховий внесок) ризику економічного агента іншому, спеціально створеному фінансовому інституту. Але страховий ринок тісно пов'язаний з іншими секторами фінансового ринку. Зокрема, потреби цього ринку в грошовій ліквідності є частиною сукупного попиту на гроші, що концентрується на грошовому ринку. Грошові фонди, що формуються страховими компаніями, є важливим джерелом пропозиції інвестиційних ресурсів і розміщуються на ринку. Крім того, страхові компанії пред'являють стійкий попит на часткові і боргові цінні папери, які обертаються на фондовому секторі фінансового ринку.

Приклад страхового ринку демонструє, як встановлюються інтеграційні зв'язки між елементами фінансового ринку. Страховий ринок проводить специфічні операції та надає компаніям, що діють в інших секторах, особливі послуги. Він пропонує клієнтам широкий перелік видів страхування у вигляді великого ряду страхових продуктів. Одночасно суб'єкти цього ринку пред'являють попит на фінансові активи, що створюються в інших секторах, зокрема, інвестиційні інструменти.

Особливості формування та еволюції конкретних секторів фінансового ринку відображають ускладнення процесів розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів в економічній системі. В основі цих процесів лежать

інтереси власників грошового капіталу в диверсифікації його використання для максимізації прибутковості, а також інтереси споживачів капіталу в залученні достатнього обсягу капіталу з метою оптимізації прибутковості підприємницької діяльності.

Ринок нерухомості, який інколи відносять до складу фінансового ринку є сукупністю організаційно-економічних відносин, засобом перерозподілу земельних ділянок, будівель, споруд та іншого майна між власниками і користувачами.

Він забезпечує з допомогою дії ринкового механізму і державного регулювання: передачу прав на нерухомість від однієї особи до іншої; встановлення рівноважних цін на об'єкти нерухомості в регіонах і місцевостях; зв'язок між власниками і покупцями на основі економічної мотивації та інтересів; розподіл простору між конкуруючими варіантами використання земель та суб'єктами ринку.

Проте віднесення ринку нерухомості до сегментів фінансового ринку має певні дискусійні моменти, адже об'єктами обміну виступають не фінансові інструменти в чистому їх вигляді.

Інколи виокремлюється ринок інвестицій, який, особливо в західній науковій практиці, часто ототожнювався з фінансовим ринком. Ринок інвестицій формується на основі попиту на вільний грошовий капітал з боку підприємств і банків і його пропозиції. Джерелами такого капіталу служать тимчасово вільні грошові ресурси бізнес-структур або населення, а також капітал рантьє. Історично ринок інвестицій почав формуватися з залучення грошей в банківські вклади.

Цей ринок отримав потужний стимул розвитку зі створенням акціонерних товариств та випуском пайових цінних паперів. Це означає, що ринок інвестицій виникає на основі активно функціонуючого грошового і фондового ринків. Достатність грошової пропозиції забезпечує ліквідність фондових цінностей, тобто інтенсивність операцій з ними, а фондовий ринок формує пропозицію пайових цінних паперів.

В ході подальшого розвитку ринку інвестицій відбувається формування його інституціональної структури у вигляді інвестиційних банків і компаній, пайових інвестиційних фондів, фондів взаємних інвестицій, хедж-фондів.

На інвестиційному ринку формується пропозиція продавців і попит покупців на товар – інвестиційні ресурси. Товаром на інвестиційному ринку є інвестиційні ресурси в матеріальній і нематеріальній формах, а також у вигляді різних фінансових інструментів. Один потік – інвестиційні ресурси, яких потребують покупці, інший – інвестиційні товари та інструменти, які є об'єктами вкладення для інвесторів. Провести чітку межу між оборотом інвестицій і оборотом інвестиційних товарів неможливо, тому що за матеріально-речовинною формою інвестиційні ресурси та інвестиційні товари часто ототожнюються і водночас є різними елементами капітального майна.

Таким чином, можна стверджувати, що інвестиційний ринок є неоднорідним формуванням, адже поєднує в собі інші сегменти фінансового ринку (найчастіше довгостроковий кредитний ринок, ринок короткострокових та довгострокових боргових цінних паперів, ринок акцій, ринок похідних фінансових інструментів).

Також при сегментації фінансового ринку в його складі передбачається виділення сегментів ринку залежно від основних інститутів, що функціонують на ньому. Так В. Шелудько відзначає в якості основних суб'єктів, що діють на фінансовому ринку, державу, яка не лише пред'являє попит на фінансові ресурси, виступаючи позичальником, проте й регулює фінансовий ринок через центральні та місцеві органи влади.

Іншу групу суб'єктів фінансового ринку представляють професійні учасники ринку, тобто фінансові інститути (комерційні банки, ощадні й кредитні асоціації, кредитні спілки, пенсійні фонди, страхові компанії тощо), а також інститути інфраструктури фінансового ринку – біржі, клірингові компанії, депозитарії, інформаційні агентства тощо. Фінансові інститути

призначені для безпосереднього акумулювання фінансових ресурсів інших суб'єктів ринку з метою їх наступного перетворення в інвестиційні засоби.

З фінансовими інститутами та інститутами інфраструктури тісно взаємодіють інститути не фінансової сфери (установи, організації, підприємства) та домогосподарства (населення), а також іноземні учасники ринку.

Домашні господарства найчастіше виконують функцію інвестора чи кредитора, адже саме в цьому секторі національного господарства формуються надлишки ресурсів у вигляді заощаджень, які населення може вкладати в різноманітні фінансові активи. Водночас, існує також категорія населення, яка виступає позичальником коштів.

Щодо представників поза фінансової сфери, то до їх складу відносять підприємства, організації та установи реального сектору національної економіки (сільськогосподарські, промислові, будівельні підприємства тощо), які, найчастіше на фінансовому ринку виступають саме як позичальники коштів. Для цих суб'єктів банківські кредити, інші види позик, акції та облігації поряд з власним капіталом виступають у якості основних джерел фінансування поточної господарської діяльності та інвестицій, націлених на майбутній розвиток.

На різних сегментах фінансового ринку функціонують різні його суб'єкти. Так, фінансовий ринок можна умовно розподілити на ринок грошей, на якому функціонують як основні суб'єкти банки та валютні біржі (тобто поєднує як грошовий ринок, так і ринок валюти), ринок небанківських фінансових установ, на якому функціонують пенсійні фонди, страхові компанії, лізингові компанії та кредитні спілки, а також ринок цінних паперів, біржовий та позабіржовий. При цьому ринок грошей та ринок небанківських послуг часто об'єднують, називаючи ринком капіталів (заощаджень).

Отже доведено, що поділ на такі сегменти як грошовий ринок, кредитний ринок, ринок цінних паперів, валютний ринок, страховий ринок,

ринок дорогоцінних металів і ринок нерухомості з одного боку, відображує його сьогоденний стан з точки зору головних груп його учасників, а з іншого боку, враховує історичний процес його формування упродовж останніх 20 років. Усі ці роки розвиток фінансового ринку та його сегментів супроводжували різні процеси.

З точки зору забезпечення безперебійного функціонування фінансового ринку важливу роль відіграє інтеграція між окремими його секторами, основним проявом якої є взаємопроникнення і асиміляція окремих сегментів один до одного.

2.3. Ідентифікація інтеграційної взаємодії між секторами фінансового ринку: методологічний аспект

Для того, щоб визначити, чи носить взаємодія між секторами фінансового ринку інтеграційний характер, необхідно визначитись з тим, які з характеристик інтеграційної взаємодії є ключовими при її ідентифікації. Саме визначивши, що взаємодії між окремими секторами притаманні такі ключові характеристики, можна дійти висновку, що дана взаємодія може вважатися інтеграційною.

З метою визначення ключових характеристик спочатку сформуємо перелік суттєвих характеристик інтеграційної взаємодії, що можна зробити ґрунтуючись на отриманих раніше висновках стосовно порівняння між собою різних видів взаємодії (табл. 2.2). Суттєвими характеристиками інтеграційної взаємодії можуть вважатися [58]:

- наявність спільної мети;
- наявність синергетичного ефекту;
- наявність системного характеру;
- єдина направленість та злагодженість дій;

– поява нової якості, цілісності.

Саме ці п'ять характеристик вирізняють інтеграційну взаємодію, проте серед них доцільно виокремити характеристики, які можуть вважатися ключовими. З цією метою можна скористатися принципом Парето, або так званім правилом 80/20. Це є емпіричним правилом, яке отримало власну назву на честь відомого економіста та соціолога Вільфредо Парето, та в найзагальнішому розумінні має наступне формулювання: «20% зусиль дають 80% результату, тоді як інші 80% зусиль – лише 20% результату».

Як універсальний принцип він був запропонований Джозефом Джураном, який в своїй публікації послався на приватну закономірність, виявлену італійським економістом і соціологом Вільфредо Парето в 1897 році.

Дотримання принципу 80/20 дуже часто зустрічається в найрізноманітніших галузях та областях. Але в твердженнях, побудованих на основі даного принципу, фундаментальним є скоріше сам факт істотної різниці між суттєвими та несуттєвими характеристиками певних явищ.

Серед першопричин появи даного принципу слід відзначити наступні:

– обмежена (незначна) кількість чинників, тоді як чинників тривіальних безліч;

– поодинокі дії призводять до важливих результатів, тоді як велика частина зусиль бажаних результатів не дає.

Даний принцип знайшов своє широке застосування в економіці та менеджменті.

В контексті нашого дослідження даний принцип може бути сформульований наступним чином – 20% характеристик, які притаманні інтеграційній взаємодії між окремими секторами фінансового ринку, можуть вважатися ключовими, адже на 80% обумовлюють її інтеграційність, тоді як інші 80% характеристик обумовлюють інтеграційний характер даної взаємодії лише на 20%.

Зважаючи на принцип Парето доцільно обрати серед п'яти суттєвих характеристик одну, яку можна було б вважати ключовою.

Для того, щоб встановити, яка ж серед перерахованих характеристик є ключовою доцільно провести експертне опитування. При цьому, в якості експертів можуть виступати фахівці державних органів, що регулюють відносини суб'єктів на фінансовому ринку: департаментів Міністерства фінансів України, Антимонопольного комітету України, Національного банку України, Державної комісії цінних паперів та фондового ринку, представників органів місцевої та регіональної влади, приватних суб'єктів, що функціонують на фінансовому ринку.

З кожного органу було відібрано по 10 фахівців, яким на I етапі опитування було запропоновано визначити, яку з перерахованих характеристик можна вважати ключовою при визначенні інтеграційного характеру взаємодії. З цією метою, експертам запропоновано оцінити важливість кожної з перерахованих характеристик. При цьому, використання результатів експертного аналізу є правомірним виключно в тому випадку, якщо доведено, що їх думки є узгодженими.

Статистичний інструментарій перевірки узгодженості думок експертів залежить від того, яка кількість груп експертів приймає участь в опитуванні, скільки запитань експертам було поставлено, згідно яких шкал експерти дають відповіді на запитання.

Шкали, за якими вимірюються відповіді експертів, можуть бути номінальними, порядковими, інтервальними та відносними. При цьому, номінальною є шкала, що являє собою умовну схему маркування, де числа служать винятково як ярлики або мітки для визначення й класифікації об'єктів. Порядкова шкала є ранговою шкалою, згідно якої експертам пропонується розставити ранги певним характеристикам від найважливішого до найменш важливого. В інтервальній шкалі дослідник отримує значення, що розташовані з дотриманням певного інтервалу. При цьому розташування точки початку відліку не фіксується, а одиниці виміру вибираються довільно.

Між значеннями шкали існує постійний інтервал. Відносна шкала має точку початку відліку. За допомогою відносних шкал можна визначити й класифікувати об'єкти, ранжувати їх та порівнювати.

На наш погляд, найбільш доцільно використовувати рангову шкалу, згідно якої експертам пропонується розташувати характеристики інтеграційної взаємодії за їх важливістю за шкалою від 1 до 5, де 1 – найбільш важлива, визначальна характеристика інтеграційної взаємодії, тоді як 5 – найменш важлива, відносно незначуща її характеристика.

Так як в опитуванні приймає участь більш ніж два експерти (в нашому випадку – 10 осіб, тобто $m = 10$) і оцінюють вони 5 характеристик ($n = 5$), за результатами опитування може бути отримана матриця.

Таблиця 2.3

Матриця рангів, які надають m експертів n характеристикам інтеграційної взаємодії

Експерт	Характеристика інтеграційної взаємодії				
	1	2	3	4	5
1	x_{11}	x_{21}	x_{31}	x_{41}	x_{51}
2	x_{12}	x_{22}	x_{32}	x_{42}	x_{52}
3	x_{13}	x_{23}	x_{33}	x_{43}	x_{53}
4	x_{14}	x_{24}	x_{34}	x_{44}	x_{54}
5	x_{15}	x_{25}	x_{35}	x_{45}	x_{55}
6	x_{16}	x_{26}	x_{36}	x_{46}	x_{56}
7	x_{17}	x_{27}	x_{37}	x_{47}	x_{57}
8	x_{18}	x_{28}	x_{38}	x_{48}	x_{58}
9	x_{19}	x_{29}	x_{39}	x_{49}	x_{59}
10	x_{110}	x_{210}	x_{310}	x_{410}	x_{510}

Примітка: побудовано на основі джерела [16].

Для визначення узгодженості думок експертів відносно рангів n характеристик інтеграційної взаємодії може застосовуватися коефіцієнт конкордації Кендала, для розрахунку якого використовують формулу:

$$W = \frac{12S}{m^2(n^3 - n)} \quad (2.1)$$

$$\text{де } S = \sum_{i=1}^n \left(\sum_{j=1}^m x_{ij} - \frac{1}{2} m(n+1) \right)^2; \quad (2.2)$$

де x_{ij} – ранг, присвоєний i -тому номеру n -характеристики j -тим експертом;

$i = \overline{1, n}$ – номер характеристики інтеграційної взаємодії;

$j = \overline{1, m}$ – номер експерта.

Всім сутнісним характеристикам інтеграційної взаємодії, наведеним вище, було присвоєно в довільному порядку номери від 1 до 5:

$i = 1$ – наявність спільної мети;

$i = 2$ – наявність синергетичного ефекту;

$i = 3$ – наявність системного характеру;

$i = 4$ – єдина направленість та злагодженість дій;

$i = 5$ – поява нової якості, цілісності

Кожен з експертів присвоїв кожній характеристиці ранг за шкалою, наведеною вище. Як результат було отримано наступну матрицю (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Матриця рангів характеристик інтеграційної взаємодії

Експерт	Характеристика інтеграційної взаємодії				
	1	2	3	4	5
1	2	1	5	3	4
2	2	1	5	3	4
3	3	1	4	2	5
4	1	2	4	3	5
5	2	1	5	4	3
6	2	1	5	3	4
7	2	1	5	3	4
8	1	2	5	4	3
9	3	1	4	2	5
10	2	1	5	3	4

Примітка: складено автором.

На основі даних матриці було розраховано показник, що використовується при обчисленні коефіцієнта конкордації Кендала (табл. 2.5).

Допоміжні розрахунки при обчисленні коефіцієнта конкордації Кендала

Показник	Номер характеристики					Разом
	1	2	3	4	5	
$\sum_{j=1}^m x_{ij}$	20	12	47	30	41	-
$\frac{1}{2}m(n+1)$	$\frac{1}{2} \cdot 10 \cdot (5+1) = 30$					-
$\sum_{j=1}^m x_{ij} - \frac{1}{2}m(n+1)$	-10	-18	17	0	11	-
$\left(\sum_{j=1}^m x_{ij} - \frac{1}{2}m(n+1)\right)^2$	100	324	289	0	121	$S = 834$

Примітка: розраховано автором.

Користуючись даними таблиці, було визначено коефіцієнт конкордації Кендала:

$$W = \frac{12 \cdot 834}{10^2(5^3 - 5)} = \frac{10008}{12000} = 0,834.$$

Коефіцієнт конкордації змінюється в межах від 0 до 1. якщо він дорівнює одиниці, то всі експерти надали характеристикам однакові ранги, якщо ж він дорівнює нулю, то думки експертів є не узгодженими. Вважається, що думки експертів узгоджені, якщо даний коефіцієнт не менше, ніж 0,7, а якщо він складає не менше 0,9, то думки експертів є надзвичайно узгодженими. Зважаючи, що за результатами розрахунків коефіцієнт конкордації Кендала складає 0,834, то можна говорити про узгодженість думок експертів з досліджуваного питання.

Сума рангів є найменшою за другою характеристикою, а саме за характеристикою наявності синергетичного ефекту. Таким чином, можна вважати, що саме синергетичний ефект є ключовою характеристикою, наявність якої дозволяє говорити про те, що взаємодія між сегментами фінансового ринку є інтеграційною.

На другому етапі експертного опитування було здійснено спробу встановити, чи існує зв'язок між ключовою характеристикою інтеграційної взаємодії та іншими її характеристиками.

З цією метою доцільно скористатися загальноприйнятою методикою встановлення зв'язків між атрибутивними характеристиками та ключовою, яка передбачає заповнення таблиці вихідних даних та визначення на її основі коефіцієнта асоціації (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Вихідні дані для оцінки тісноти зв'язків між атрибутивними та
ключовою ознаками**

Наявність ключової характеристики	Наявність характеристики, зв'язок якої з ключовою підлягає оцінці		Разом
	Так	Ні	
Так	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>a + b</i>
Ні	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>c + d</i>
	<i>a + c</i>	<i>b + d</i>	<i>a + b + c + d</i>

Примітка: побудовано на основі джерела [16].

Тісноту зв'язку між атрибутивними характеристиками та ключовою характеристикою можна оцінити за значенням коефіцієнта асоціації, що розраховується за формулою:

$$K_a = \frac{ad - bc}{ad + bc}, \quad (2.3)$$

де a, b, c, d – кількість експертів, що визнали дану ситуацію справедливою, а саме:

a – кількість експертів, які вважають, що за наявності ключової характеристики взаємодії притаманна й інша характеристика інтеграційної взаємодії;

b – кількість експертів, які вважають, що за наявності ключової характеристики взаємодія між суб'єктами може не мати іншої характеристики інтеграційної взаємодії;

c – кількість експертів, які вважають, що за умови відсутності ключової характеристики взаємодії між суб'єктами може бути притаманна інша характеристика інтеграційної взаємодії;

d – кількість експертів, які вважають, що за умови відсутності ключової характеристики взаємодії між суб'єктами не відповідатиме й інша характеристика інтеграційної взаємодії.

Перш за все, було досліджено взаємозв'язок між такими характеристиками, як наявність синергетичного ефекту та наявність спільної мети. При цьому, експертам запропоновано було визначитись, чи є спільна мета необхідною умовою отримання синергетичного ефекту?

Експерти мали можливість обрати один з варіантів відповідей:

– так, отримання синергетичного ефекту можливе лише за наявності спільної мети учасників взаємодії (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає a);

– ні, отримання синергетичного ефекту можливе й за умови відсутності спільної мети учасників взаємодії (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає b);

– скоріше ні, ніж так, адже наявність спільної мети може не супроводжуватися отриманням синергетичного ефекту (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає c);

– скоріше так, ніж ні, адже за умови відсутності спільної мети, синергетичного ефекту досягнути неможливо (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає d).

Заповнена таблиця вихідних даних оцінки тісноти зв'язку між цими характеристиками наведена нижче (табл. 2.7).

Тісноту зв'язку між характеристиками оцінено за значенням коефіцієнта асоціації, що розраховується за формулою:

$$K_a = \frac{6 \cdot 2 - 1 \cdot 1}{6 \cdot 2 + 1 \cdot 1} = \frac{11}{13} = 0,846.$$

Вихідні дані для оцінки тісноти зв'язків між наявністю синергетичного ефекту та наявністю спільної мети учасників

Наявність ключової характеристики	Наявність характеристики, зв'язок якої з ключовою підлягає оцінці		Разом
	Так	Ні	
Так	6	1	7
Ні	1	2	3
	7	3	10

Примітка: побудовано автором.

Зазвичай вважається, що якщо коефіцієнт асоціації перевищує 0,5 (в деяких джерелах – 0,3), то між атрибутивними та ключовою характеристиками існує зв'язок. В даному випадку, можна з упевненістю говорити про існування зв'язку між наявністю спільної мети між учасниками взаємодії та наявністю синергетичного ефекту.

Було досліджено також взаємозв'язок між такими характеристиками, як наявність синергетичного ефекту та наявність системного характеру взаємодії. При цьому, експертам запропоновано було визначитись, чи є наявність системного характеру взаємодії необхідною умовою отримання синергетичного ефекту?

Експерти мали можливість обрати один з варіантів відповідей:

– так, отримання синергетичного ефекту можливе лише за наявності системного характеру взаємодії (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає a);

– ні, отримання синергетичного ефекту можливе й за умови відсутності системного характеру взаємодії (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає b);

– скоріше ні, ніж так, адже наявність системного характеру взаємодії може не супроводжуватися отриманням синергетичного ефекту (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає c);

– скоріше так, ніж ні, адже за умови відсутності системного характеру взаємодії, синергетичного ефекту досягнути неможливо (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає d).

Заповнена таблиця вихідних даних оцінки тісноти зв'язку між цими характеристиками наведена нижче.

Таблиця 2.8

**Вихідні дані для оцінки тісноти зв'язків
між наявністю синергетичного ефекту та наявністю системного
характеру взаємодії**

Наявність ключової характеристики	Наявність характеристики, зв'язок якої з ключовою підлягає оцінці		Разом
	Так	Ні	
Так	5	1	6
Ні	1	3	4
	6	4	10

Примітка: побудовано на основі джерела [21].

Тісноту зв'язку між характеристиками оцінено за значенням коефіцієнта асоціації, що розраховується за формулою:

$$K_a = \frac{5 \cdot 3 - 1 \cdot 1}{5 \cdot 3 + 1 \cdot 1} = \frac{14}{16} = 0,875.$$

На основі розрахунків, можна з упевненістю говорити про існування зв'язку між наявністю системного характеру взаємодії та наявністю синергетичного ефекту.

Було досліджено також взаємозв'язок між такими характеристиками, як наявність синергетичного ефекту та наявність єдиної направленості та злагодженості дій учасників. При цьому, експертам запропоновано було визначитись, чи є наявність єдиної направленості та злагодженості дій учасників необхідною умовою отримання синергетичного ефекту?

Експерти мали можливість обрати один з варіантів відповідей:

– так, отримання синергетичного ефекту можливе лише за наявності єдино направлених та злагоджених дій учасників (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає a);

– ні, отримання синергетичного ефекту можливе й за умови різнонаправлених та незлагоджених дій учасників (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає b);

– скоріше ні, ніж так, адже наявність єдино направлених та злагоджених дій учасників може не супроводжуватися отриманням синергетичного ефекту (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає c);

– скоріше так, ніж ні, адже за умови відсутності єдино направлених та злагоджених дій учасників, синергетичного ефекту досягнути неможливо (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає d).

Заповнена таблиця вихідних даних оцінки тісноти зв'язку між цими характеристиками наведена нижче (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Вихідні дані для оцінки тісноти зв'язків
між наявністю синергетичного ефекту та наявністю єдиної
направленості та злагодженості дій учасників**

Наявність ключової характеристики	Наявність характеристики, зв'язок якої з ключовою підлягає оцінці		Разом
	Так	Ні	
Так	8	0	8
Ні	1	1	2
	9	1	10

Примітка: побудовано автором.

Тісноту зв'язку між характеристиками оцінено за значенням коефіцієнта асоціації, що розраховується за формулою:

$$K_a = \frac{8 \cdot 1 - 1 \cdot 0}{8 \cdot 1 + 1 \cdot 0} = \frac{8}{8} = 1,0.$$

На основі розрахунків, можна з упевненістю говорити про існування зв'язку між наявністю єдиної направленості та злагодженості дій учасників та наявністю синергетичного ефекту.

Крім того, було досліджено також взаємозв'язок між такими характеристиками, як наявність синергетичного ефекту та поява нової якості, цілісності. При цьому, експертам запропоновано було визначитись, чи є наявність появи нової якості, цілісності пов'язаною з отриманням синергетичного ефекту?

Експерти мали можливість обрати один з варіантів відповідей:

– так, отримання синергетичного ефекту завжди супроводжується появою нової якості, цілісності (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає a);

– ні, отримання синергетичного ефекту може не супроводжуватися появою нової якості, цілісності (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає b);

– скоріше ні, ніж так, адже поява нової якості й цілісності можлива й без отримання синергетичного ефекту (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає c);

– скоріше так, ніж ні, адже за умови відсутності синергетичного ефекту нової якості, цілісності теж досягнути неможливо (кількість експертів, що обрали цю відповідь складає d).

Заповнена таблиця вихідних даних оцінки тісноти зв'язку між цими характеристиками наведена нижче (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Вихідні дані для оцінки тісноти зв'язків між наявністю синергетичного ефекту та появою нової якості, цілісності

Наявність ключової характеристики	Наявність характеристики, зв'язок якої з ключовою підлягає оцінці		Разом
	Так	Ні	
Так	7	1	8
Ні	1	1	2
	8	2	10

Примітка: побудовано на основі джерела [16].

Тісноту зв'язку між характеристиками оцінено за значенням коефіцієнта асоціації, що розраховується за формулою:

$$K_a = \frac{7 \cdot 1 - 1 \cdot 1}{7 \cdot 1 + 1 \cdot 1} = \frac{6}{8} = 0,750.$$

На основі розрахунків, можна з упевненістю говорити про існування зв'язку між появою нової якості та цілісності та наявністю синергетичного ефекту.

Отже між характеристиками інтеграційної взаємодії існує тісний зв'язок, а отже можна з високою імовірністю стверджувати, що якщо в процесі взаємодії отримується синергетичний ефект, то їй притаманні й інші з перерахованих вище характеристик (наявність спільної мети, наявність системного характеру, єдина направленість та злагодженість дій учасників, поява нової якості, цілісності), тобто таку взаємодію можна вважати інтеграційною.

Таким чином, завдання ідентифікації належності взаємодії між секторами фінансового ринку до інтеграційної зводиться до виявлення того, чи має така взаємодія синергетичний ефект.

При цьому, цікаво більш глибоко вивчити сутність понять синергія та синергічний ефект.

Як справедливо зазначає М. Ковач, поняття синергізму в економіці бере свій початок з науки синергетики, основи якої закладені Г. Хакеном, який визначив, що синергетика – це наука про колективні статичні і динамічні явища у відкритих та замкнених багатокомпонентних системах з «кооперативною» взаємодією між елементами системи.

Слово «синергетика» має грецьке походження. Воно бере початок від грецького слова, що означає спільний, узгоджений, діючий. Найчастіше, синергетикою називають науковий напрям, що досліджує зв'язки між елементами структури (підсистемами), які утворюються у відкритих

системах, де завдяки їх інтенсивній взаємодії формується додатковий ефект, як наслідок синергії.

Е. Кемпбел та К. Лачс вважають, що перевага синергії виникає у тому випадку, якщо усі види діяльності або процес доповнюють один одного таким чином, що сукупний ефект перевищує суму складових частин [81].

Подібної думки дотримуються більшість вчених, що займалися дослідженням синергії та синергетичних ефектів, серед яких І. Ансоф, О. Груніна, К. Лачс, У. Левінсон, Р. Рерік, Д. Колесніков, Н. Шматько, С. Дорогунцов тощо. В роботах цих вчених наголошується, що синергія проявляється в тому випадку, коли ціле стає більшим за суму частин. Це стає можливим тоді, коли спільна взаємодія двох чи кількох одиниць в сумі створюють більший економічний ефект, ніж кожний суб'єкт зокрема.

О. Кравченко досліджуючи ефект синергії при інтеграції на макрорівні, аналізує погляди Р. Метьюза, відповідно до моделі якої синергія поділяється на синергію розширення, що виникає за рахунок підвищення вартості кожного з поєднаних підприємств у складі інтегрованого підприємства, та синергію пов'язаності, що виникає за рахунок реалізації проектів, неможливих для кожного із окремих підприємств.

Часто поняття синергії пов'язують з філософською категорією адитивності та неадитивності. У філософському словнику адитивний і неадитивний – поняття, що відображають типи співвідношень між цілим і його складовими частинами. У випадку адитивності взаємозв'язків між певними елементами, результати їх спільного функціонування дорівнюють простій сумі результатів їх функціонування, що отримані окремо кожним з них. При неадитивних зв'язках спостерігається принципова незвідність властивостей системи до суми властивостей її складників. О, при інтеграційній взаємодії виникає ситуація, коли спільні результати функціонування суттєво вирізняються від суми результатів функціонування окремих елементів системи.

Так, А. Люкшинов вважає синергією варіант реакції на комбіновану дію двох або декількох чинників, що характеризується тим, що їх спільна дія перевищує дію, що надається кожним чинником окремо.

Л. Мельник, І. Дегтярьова також наголошують на збільшенні ефективності діяльності в результаті сполучення, інтеграції окремих частин в єдину систему за рахунок «системного ефекту» (емерджентності), що є головним проявом синергії.

А. Грязнова, М. Федотова визначають синергію як ефект, який виникає в тому разі, якщо властивості системи загалом переважають просту суму властивостей окремих її елементів і є доданою вартістю об'єднаної компанії після злиття порівняно з сумарною вартістю компаній до злиття.

Якщо ці науковці, так само як і Е. Князева і С. Курдюмов розглядають позитивні прояви синергії (останні вбачають у ній ефект (результат) виникнення кооперативної, когерентної (узгодженої у часі і просторі) поведінки елементів у системі), то є ряд науковців, які наголошують на можливості як позитивних, так і негативних проявів синергії.

Так, А. Гриньов вважає, що синергія може знаходити прояв у істотному підсиленні або послабленні потенціалу будь-якої системи, що може викликати як різко позитивні, так і різко негативні наслідки.

Однак більшість науковців вважають, що ефект синергії при інтеграційній взаємодії на макрорівні проявляється у формуванні доданої вартості від об'єднання та узгодженої дії ключових видів бізнесу, яка виникає внаслідок забезпечення ефективності управління компонентами бізнес-моделі, що дозволяє підсилити або отримати конкурентні переваги оновленої (в результаті об'єднання) бізнес-моделі підприємства, досягнення яких було б неможливо при розрізненій реалізації бізнес-моделей цих підприємств, і представляє собою суму всіх вигод від створення інтегрованої системи.

Щодо до терміну «синергетичний ефект», то він у перекладі з грецької мови означає спільна дія. Цей термін вперше використано І. Ансоффом та найчастіше знаходить математичне відображення через вираз $1 + 1 > 2$.

Основою синергетичного ефекту вважають оптимальне поєднання елементів економічної системи, ефективність їх взаємодії та якість. Синергетичний ефект в економіці характеризує можливість отримати більший економічний ефект у разі поєднання елементів, ніж сума ефектів окремо взятих елементів системи.

М. Ковач відзначає, що синергетичний ефект відіграє важливу роль в економічному розвитку країни як на мікро-, мезо-, так і на макрорівнях.

Проблеми визначення синергетичного ефекту та розгляду видів синергії в інтеграційних процесах стали предметом дослідження у наукових роботах С.Іщенко, Е. Князевої, С. Курдюмова, А. Грязнової, М. Федотової, В. Марченко та інших. Ними виявлено, що синергетичні ефекти проявляються як при утворенні (консолідації) інтегрованих структур, так і в подальшому їх функціонуванні.

Вимірювання синергетичного ефекту на мікрорівні є досить добре вивченим, проте на інших рівнях соціально-економічної системи викликає досить багато питань.

Розглянемо визначення синергетичного ефекту від інтеграційної взаємодії між окремими сегментами фінансового ринку. На наш погляд, такий ефект не може бути визначено прямим шляхом, тоді як опосередковано певні показники можуть свідчити про наявність синергетичного ефекту.

Тому, ми пропонуємо використовувати для визначення наявності синергетичного ефекту інструментарій кореляційно-регресійного аналізу, скориставшись наступною послідовністю:

По-перше, необхідно оцінити результати функціонування окремих сегментів фінансового ринку та його результати функціонування в цілому.

По-друге, визначити коефіцієнти парної кореляції між результатом функціонування кожного окремого сегменту ринку та результатами функціонування фінансового ринку в цілому.

По-третє, визначити коефіцієнт множинної кореляції між показником результатів функціонування фінансового ринку та декількома показниками результатів за його сегментами й порівняти його значення з середнім значенням коефіцієнтів парної кореляції між показником результатів функціонування цих сегментів ринку та показником результатів функціонування фінансового ринку в цілому. При цьому, доцільно знайти співвідношення між цими коефіцієнтами, визначивши показник *синергетичності*:

$$K_s = \frac{r_{ii}}{r_i} \quad (2.4)$$

де K_s – коефіцієнт синергетичності;

r_{ii} – коефіцієнт множинної кореляції між показником результатів функціонування фінансового ринку та декількома показниками результатів за його сегментами;

r_i – середнє значення коефіцієнтів парної кореляції між показником результатів функціонування цих сегментів ринку та показником результатів функціонування фінансового ринку в цілому.

В такому разі, можна зробити такі висновки:

– якщо $K_s \leq 1$ – взаємодія даних сегментів ринку не дає синергетичного ефекту, тобто не може вважатися інтеграційною;

– якщо $K_s > 1$ – взаємодія даних сегментів ринку має наслідком появу синергетичного ефекту, тобто може бути визнана інтеграційною.

Даний підхід може бути представлений на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії на основі виявлення її синергетичності *(удосконалено автором)*

Як видно з даних рис. 2.2, на основі даного підходу можна визначити, чи є взаємодія між окремими сегментами фінансового ринку інтеграційною. Проте, постає важливе завдання без якого неможливо достовірно визначити чи виникає синергетичний ефект внаслідок такої взаємодії, а саме: вибір адекватного переліку показників, із застосуванням яких стало б можливим дати достовірну оцінку результатам функціонування окремих сегментів ринку та фінансового ринку в цілому.

Висновки до розділу 2

Обґрунтовано доцільність дослідження взаємодії між сегментами фінансового ринку. Систематизовано підходи до визначення взаємодії з позиції різних авторів. Встановлено, що взаємодія може трактуватись як форма руху і розвитку, форма дії, форма відносин, форма впливу, форма причино-наслідкових та синергетичних зв'язків або як спільна діяльність.

Проаналізовано підходи до трактування сутності будь-якої взаємодії, що дозволило встановити її основні характерні аспекти: наявність мети взаємодії, яка спрямовує взаємодію і відображає очікуваний результат діяльності, що відповідає інтересам учасників; наявність предмету взаємодії, відносно якого відбуваються взаємні дії суб'єктів; використання певних способів взаємодії, які поєднують технології організації зв'язків – дій суб'єктів відносно предмету взаємодії; наявність зворотного зв'язку як реакції на дію суб'єкта.

Встановлено, що типи взаємодій можуть бути об'єднано у класифікацію на основі систематизації існуючих класифікаційних ознак. Запропоновано доповнити існуючу класифікацію за рахунок виокремлення таких видів взаємодії, як координаційна, комунікаційна та інтеграційна.

Надано порівняльну характеристику родових понять інтеграційної, координаційної та комунікаційної видів взаємодії на основі виділення їхньої мети, результатів, направленості, дій учасників, впорядкованості процесу взаємодії та її наслідків.

Встановлено, що ключовою відмінністю між цими видами взаємодій є те, що наслідком комунікаційної взаємодії є отримання кількісних результатів для окремих учасників, координаційної – формулювання цільових орієнтацій без змін елементів системи, а для інтеграційної – поява нової якості, цілісності.

Дано визначення інтеграційної взаємодії як такої, яка об'єднує її учасників спільною метою, що призводить до єдино направлених, спільних та злагоджених відносин, які набувають системного характеру та реалізація яких призводить до появи нової якості й цілісності, що має результатом отримання не лише локальних ефектів для кожного учасника взаємодії, але й

Досліджено фінансовий ринок та виявлено, що він має досить складну внутрішню структуру, певні складові якої можуть функціонувати самостійно. Вивчено різні погляди на сегментацію фінансового ринку. Виявлено, що різні науковці в ході власних досліджень виділяли наступні складові фінансового ринку: грошовий ринок, кредитний ринок, ринок цінних паперів і валютний ринок, страховий ринок, ринок дорогоцінних металів, ринок нерухомості.

Досліджено характеристики інтеграційної взаємодії та виявлено, що ключовою характеристикою є та, на основі якої можна визначити, що дана взаємодія може вважатися інтеграційною. Виділено суттєві характеристики інтеграційної взаємодії та з використанням принципу Паретто в ході експертного опитування виділено ключову характеристику – отримання внаслідок взаємодії інтеграційного ефекту.

Доведено, що завдання ідентифікації наявності між сегментами фінансового ринку інтеграційної взаємодії зводиться до виявлення того, чи має така взаємодія синергетичний ефект.

Розглянуто послідовність визначення синергетичного ефекту від інтеграційної взаємодії між окремими сегментами фінансового ринку. Запропоновано використовувати для визначення наявності синергетичного ефекту інструментарій кореляційно-регресійного аналізу, що дозволить визначити коефіцієнт синергійності.

Розроблено підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії, на основі якого можна визначити, чи є взаємодія між окремими сегментами фінансового ринку інтеграційною.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Игнатъев Н. М. О понятии экономической интеграции хозяйствующих субъектов. *Экономический журнал*. 2012. № 27. С. 99–104.
2. Литвинцев Н. Н. Международная экономическая интеграция. Москва : Экономика, 2006. 430 с.
3. Філософія інтеграції : монографія / за заг. ред. В. Д. Бондаренка, Ф. Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 544 с.
4. Головатий М. Ф., Антонюк О. В. Політологічний словник. Київ : МАУП, 2005. 792 с.
5. Соснін О. В., Михненко А. М., Литвинова Л. В. Комунікативна парадигма суспільного розвитку : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2011. 220 с.
6. Авдашева С. Б. Бизнес-группы в российской промышленности. *Вопросы экономики*. 2004. № 5. С. 121–134.
7. Баккер Г., Хелминк Дж. Как успешно объединить две компании / пер. с англ. Т. И. Митасова ; науч. ред. Г. А. Ясницкий, А. Г. Ясницкая. Минск : Гревцов Паблишер, 2008. 288 с.
8. Галпин Т. Дж., Хэндон М. Полное руководство по слияниям и поглощениям компаний: Методы и процедуры интеграции на всех уровнях организационной иерархии / пер. с англ. и ред. Э. В. Кондуковой. Москва ; Санкт-Петербург ; Киев : Вильямс, 2005. 237 с.
9. Горбатов В. М. Интегрированные структуры бизнеса в мировой экономике. Харьков, 2005. 168 с.
10. Горбатов В. М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса. Харьков : ИНЖЕК, 2006. 592 с.
11. Гохан Патрик А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний : пер. с англ. 3-е изд. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2007. 741 с.

12. Гранди Т. Слияния и поглощения. Как предотвратить разрушение корпоративной стоимости, приобретая новый бизнес / пер. с англ. Москва : Эксмо, 2008. 240 с.
13. Динз Г., Крюгер Ф., Зайзель С. К победе через слияние. Как обратить отраслевую консолидацию себе на пользу / пер. с англ. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2004. 252 с.
14. Кизим Н. А. Организация КРЭПС. Харьков : БизнесИнформ, 2000. 108 с.
15. Пилипенко А. А. Стратегічна інтеграція підприємств: механізм управління та моделювання розвитку : монографія. Харків : Інжек, 2007. 380 с.
16. Рагин Ф. В. Консолидация отрасли и портфельная стратегия компании. URL: http://icon.contrast-interactive.com/uploads/FCK/File/Ragin_Industry_ConsolidationArticle.pdf (дата звернення 12.04.2017).
17. Рыночная интеграция в агропродовольственном секторе: тенденции, проблемы, государственное регулирование / ответ. ред. А. В. Петриков. Москва : ВИАПИ им. А. А. Никонова : Энциклопедия российских деревень, 2010. 497 с.
18. Саблук П. Т., Шолудченко С. В. Міжгалузеві відносини. *Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку* : інформ.-аналіт. зб. Київ : ІАЕ, 2000. Вип. 4. С. 25–30.
19. Саблук П. Т., Малік М. Й., Валентинов В. Л. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / Ін-т аграр. економіки. Київ, 2002. 294 с.
20. Газуда Л. М. Методологія управління процесами інтеграції та конвергенції сільських прикордонних територій. *Економічний форум*. 2015. № 4. С. 133–137.
21. Парсонс Т. О социальных системах / под ред. В.Ф. Чесноковой и С.А. Белановского. Москва : Академический проспект, 2002. 356 с.

22. Українська радянська енциклопедія (УРЕ) : в 12 т. Київ, 1974–1985. URL: <http://leksika.com.ua/ure/> (дата звернення: 17.04.2018).
23. Короткова Г. П. Принципы целостности (К вопросу о соотношении живых и неживых систем). Ленинград : ЛТУ, 1968. 160 с.
24. Гамма Т. Н. Развитие интеграционных процессов предприятий пищевой промышленности Украины. *Бізнес Інформ*. 2014. № 4. С. 130–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_4_22 (дата звернення: 17.04.2018).
25. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
26. Егоров А. В. Взаимодействие и интеграция правовых систем: общее и особенное правовой конвергенции. *Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А: Гуманитарные науки*. 2002. № 1. С. 78–87.
27. Єпіфанов А. О. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова, д-ра екон. наук І. О. Школьник і д-ра екон. наук Ф. Павелки. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 258 с.
28. Колишкіна А. Реалізація форм і методів взаємодії школи і сім'ї у формуванні екологічно доцільної поведінки учнів початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 7. С. 168–178.
29. Ільїч Л. М. Взаємодія ринків праці та освіти: сутність, характерні риси та модель функціонування. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 69–74.
30. Васютинський В. О. Психологічна правда про індивідуалізм і колективізм : монографія / Національна академія педагогічних наук України, Ін-т соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2016. 138 с.
31. Блумер Г. Коллективное поведение. *Американская социологическая мысль: Тексты*. Москва : Изд-во МГУ, 1994. С. 168–214.

32. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / пер. с англ, и вступ. статья А. Д. Ковалева. Москва : КАНОН-пресс-Ц : Кучково поле, 2000. 304 с.
33. Эрлих О. Основоположение социологии права / пер. с нем. М. В. Антонова ; под ред. В. Г. Графского, Ю. И. Гревцова. Санкт-Петербург : ООО «Университетский издательский консорциум, 2011. 704 с.
34. Журавлев А. Л. Психология совместной деятельности. Москва : Изд-во «Ин-т психологии РАН», 2005. 640 с.
35. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 344 с.
36. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста. Київ : Український Центр духовної культури, 2000. 416 с.
37. Москвичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс. Москва : Академический Проект, 2011. 400 с.
38. Обозов Н. Н. Психология работы с людьми. Москва : МАУП, 2004. 288 с.
39. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2003. 567 с.
40. Татенко В. О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми : навч. посіб. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 288 с.
41. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психология. Москва : Наука, 1984. 444 с.
42. Леонтьев А. А. Психология общения. Москва : Смысл, 1997. 351 с.
43. Грудинін Б. Компетентнісний підхід – сутності вихідних понять та положень. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Кіровоград, 2015. Вип. 7. Ч. 2. С. 140–146.
44. Булатов М. О. Філософський словник. Київ : Стилос, 2009. С. 474.

45. Тарелкін Ю. П., Цикін В. О. *Методологія наукових досліджень* : навч. посіб. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 196 с.
46. Третьяченко В. В. *Управлінські команди: методологія та теорія, формування і розвиток*. Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. Володимира Даля, 2004. 300 с.
47. Поташник М. М. *Качество образования: проблемы и технологии управления (в вопросах и ответах)*. Москва : Пед. об-во России, 2008. 272 с.
48. Кравченко Т. Основні підходи до організації взаємодії сім'ї та школи як фактора соціалізації дітей шкільного віку. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 47. С. 136–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2013_47_23 (дата звернення: 17.04.2018).
49. *Философский словарь* / под ред. М. М. Розенталя, П. Ф. Юдина. Москва : Политиздат, 1963. С. 438.
50. Дворецька Г. В. *Соціологія праці* : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2001. 244 с.
51. Семенов О. С., Семенова Н. І. Взаємодія дошкільного закладу і сім'ї у формування здорової особистості дитини 6-го року життя. *Педагогічний дискурс*. 2012. Вип. 13. С. 344–347. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2012_13_80 (дата звернення: 17.04.2018).
52. Хакен Г. *Синергетика*. Москва : Мир, 1980. 404 с.
53. Баранова В. В. Теоретичні підходи до визначення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку як фактору впливу на економічну безпеку національного господарства. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 2-1(45). С. 149–154.
54. Конечкая В. П. *Социология коммуникации* : учебник. Москва : Междунар. ун-т бизнеса и управления, 1997. 304 с.
55. Петровская Л. А. *Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг*. Москва, 1989. 216 с.

56. Новейший психологический словарь / В. Б. Шапарь, В. Е. Рассоха, О. В. Шапарь; под. общ. ред. В. Б. Шапаря. Ростов на Дону : Феникс, 2009, С. 60–61.
57. Бершадська О. В. Міжсуб'єктна взаємодія як складова професійної культури соціального працівника. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2011. Вип. 3. С. 3–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2011_3_3 (дата звернення: 17.04.2018).
58. Баранова В. В. Ідентифікація інтеграційної взаємодії між секторами фінансового ринку в межах національної економіки: методологічний аспект. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 286–292.
59. Соловьева О. В. Обратная связь в межличностном общении. Москва : МГУ, 1992. 112 с.
60. Ярмач О. М. Поняття, сутність взаємодії та її роль у розвитку соціальної системи. *Право і Безпека*. 2006. Т. 5. № 5. С. 46–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2006_5_5_15 (дата звернення: 12.02.2017).
61. Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України : монографія / І. О. Школьник, Т. А. Васильєва, С. В. Леонов та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. І. О. Школьник, д-ра екон. наук, проф. І. І. Рекуненко. Суми : Сумський держ. ун-т, 2017. 343 с.
62. Опарін В. Основні аспекти формування фінансового ринку як форми переміщення фінансового капіталу. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 21–28.
63. Мошенский С. З. Рынок ценных бумаг: трансформационные процессы. Москва : Экономика, 2010. 240 с.
64. Теорія фінансів : навч. посіб. / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко, А. А. Ільєнко та ін. ; за заг. ред. О. Д. Василика. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 480 с.
65. Международный финансовый рынок / под ред. В. А. Слепова, Е. А. Звоновой. Магистр, 2009. 544 с.

66. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія. Суми : УАБС НБУ, 2008. 348 с.
67. Школьник І. О., Рекуненко І. І. Структура фінансового ринку країни в умовах розвитку ринкових відносин. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. Суми : УАБС НБУ, 2007. Вип. 21. С. 89–97.
68. Ковалева А. М. Финансы фирмы. Москва : Финансы и статистика, 2005. 384 с.
69. Ковалев В. В. Финансовый анализ. Управление капиталом. Выбор инвестиций. Москва : Финансы и статистика, 1999. 432 с.
70. Селіверстова Л. С. Тенденції розвитку фінансового ринку України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 2. С. 3–9.
71. Никитенко О. К. Елементи та структура українського фінансового ринку. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 2 (7). С. 241–248.
72. Рязанова Н. С. Міжнародні фінанси. Київський нац. екон. ун-т. Київ : КНЕУ, 2001. 119 с.
73. Василик О. Д. Теорія фінансів : навч. посіб. / заг. ред. О. Д. Василик. Київ : Центр навч. літ., 2005. 480 с.
74. Комаринський Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз: навч. посібник / Північ.-Іллінойс. ун-т США, Тернопіль. акад. народ. господарства. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана: Книга пам'яті України, 1996. 298 с.
75. Ивановский Е. Л. Развитие финансового рынка и интеграция его секторов. *Вестн. Рос. эконом. акад. им. Г.В. Плеханова*. 2012. № 12. С. 30–35.
76. Лондар С. Л., Тимошенко О. В. Финансы : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2009. 384 с.
77. Терещенко Г. М. Напрями удосконалення системи державного регулювання ринку фінансових послуг. *Наукові праці НДФІ*. 2010. Вип. 4. С. 109–114.

78. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : підручник. 3-тє вид., стер. Київ, 2015. 535 с.
79. Харабара В. М. Сучасний стан та перспективи розвитку валютного ринку України. *Економіка та держава*. 2016. № 3. С. 28–30.
80. Квасницька Р. С. Фінансовий ринок: сутність та об'єкти купівлі продажу. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 3 (15). С. 141–144.
81. Іваницька О. М. Фінансові ринки : навч. посіб. / Українська академія держ. управління при Президентові України. Київ : Вид-во УАДУ, 1999. 96 с.
82. Савченко Т. Г. Грошовий ринок: сутність, структура та інструменти. *Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України*. 2011. Вип. 31. С. 257–266.
83. Журавка Ф. О. Методологічні підходи до визначення поняття «валютний ринок». *Вісник науковця* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (2 квітня 2009 р.). Миколаїв : НУК, 2009. С. 40–42.
84. Иванов В. М. Финансовый рынок : конспект лекций. Київ : МАУП, 1999. 112 с.
85. Карпінський Б. А., Герасименко О. В. Фінансова система : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 184 с.
86. Базилевич В. Д. Розвиток фінансового ринку в сучасних умовах. *Фінанси України*. 2009. № 12. С. 5–12.
87. Куштим В. В. Порівняльні аспекти розвитку банківського сегменту вітчизняного фінансового ринку. *Розвиток фінансових ринків та інститутів в умовах міжнародної інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 19–20 лютого 2009 р.) : у 2 ч. / відп. ред. Р. В. Шинкаренко. Полтава : ПолтНТУ, 2009. Ч. II. С. 70–72.
88. Вахненко Т. П. Міжнародний кредит у світовій валютно-фінансовій системі. *Фінанси України*. 2006. № 11. С. 143–154.

89. Терехух А. А. Компоненти та завдання фінансового ринку. *Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики* : тези доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. С. 333–335.
90. Шелепало О. П. Сутність та поняття інвестиційної інфраструктури фінансового ринку України. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2008. Вип. 10. С. 440–448.
91. Куштим В. В. Розвиток банківського сегменту міжнародного ринку капіталів. *Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10 жовтня 2008 р.). Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 124–127.
92. Брегеда О. А. Ринок небанківських фінансово-кредитних установ в Україні, сучасний стан та тенденції розвитку. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. Вип. 17. С. 24–31.
93. Власенко М. О. Методичні підходи до дослідження розвитку фінансового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 12 (черв.). С. 54–59.
94. Карлін М. І., Івашко О. А. Проблеми функціонування фінансового ринку та інвестиційна безпека України. *Банківська справа*. 2012. № 3 (105). С. 54–65.
95. Коваленко Ю. М. Структуризація сучасного фінансового ринку. *Фінанси України*. 2010. № 10. С. 91–99.
96. Смолянська О. Ю. Фінансовий ринок : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 384 с.
97. Опарін В. Основні аспекти формування фінансового ринку як форми переміщення фінансового капіталу. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 21–28.
98. Еш С. М. Фінансовий ринок : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 528 с.

99. Ходаковська В. П., Беляєв В. В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2002. 616 с.
100. Якимчук Ю. Ю. Сучасний стан та проблеми розвитку валютного ринку України. URL: <http://www.libfor.com/index.php?ne#wsid=214> (дата звернення 11.02.2017).
101. Перекрестова Л. В., Дьякова Е. Б. Увеличение бюджетной ёмкости территории на основе эффективного бюджетного регулирования. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. 2011. № 30 (123). С. 21–28.
102. Баранова В. В. Фінансовий ринок та його функції в національному господарстві. *Вісник Одеського національного університету імені В. І. Мечникова*. 2018. Т. 23. Вип. 6 (71). С. 210–215.
103. Фінансовий ринок України в умовах мінливого середовища : колект. моногр. / за заг. ред. В. В. Прядка; Буков. держ. фін.-екон. ун-т. Чернівці : Технодрук, 2014. 215 с.
104. Барановский О. І. Ринок цінних паперів в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Банківська справа*. 2009. № 6. С. 42–45.
105. Токмакова І. В. Сутність і структура фінансового ринку України. *Фінанси України*. 2009. № 1. С. 115.
106. Баранова В. В. Методологія аналізу функціонування банківського сегменту економіки з погляду оцінки економічної безпеки народного господарства. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 4. С. 137–142.
107. Кравчонок С. В. Дослідження теоретичних основ функціонування грошово-кредитного ринку України. *Бізнес Інформ*. 2015. № 5. С. 239–243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_5_39 (дата звернення 11.02.2017).
108. Шкодін І. В. Інституційні проблеми функціонування фондового ринку України. *Вісник університету банківської справи Національного Банку України*. 2014. № 1 (19). С. 52–57.
109. Шкварчук Л.О. Фінансовий ринок в системі економічних відносин. URL: http://pidruchniki.com/19650323/fnansi/fnansoviy_rinok.

110. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки : пер. з фр. Г. Філіпчука. Київ : Юніверс, 2004. 688 с.
111. Яшкіна О. І. Статистичні інструменти визначення узгодженості думок експертів в маркетингових дослідженнях. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський Політехнічний Інститут»* : зб. наук. пр. 2013. № 10. С. 442–449.
112. Лугінін О. Є. Статистика : підручник. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 608 с.
113. Ковач М. Й. Синергетичний ефект як важливий фактор інноваційного розвитку економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2017. Вип. 1 (49). Т. 2. С. 84–89.
114. Кемпбелл Э., Саммерс Лачс К. Стратегический синергизм. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 416 с.
115. Кравченко О. Практичні аспекти оцінки синергії як основного критерію відбору ефективних угод злиття або поглинання при трансформації бізнес-моделей вітчизняних підприємств. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 2. С. 85.
116. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. 4-е изд. Москва : Политиздат, 1981. 445 с.
117. Люшкинов А. Н. Стратегический менеджмент. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 375 с.
118. Мельник Л. Г., Дегтярьова І. Б. Синергетична основа маркетингових інновацій. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2010. № 1. С. 67–77.
119. Оценка бизнеса / под ред. А. Г. Грязновой, М. А. Федотовой. Москва : Финансы и статистика, 2005. 736 с.
120. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основы синергетики. Синергетическое мировоззрение. Москва : КомКнига, 2005. 240 с.
121. Гриньов А. В. Стратегія інноваційного розвитку підприємства : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.01. Донецьк, 2004. 36 с.

122. Марченко В. М. Методичні підходи до оцінювання синергетичного ефекту злиття і поглинання. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 4 (118). С. 135–142.

123. Merriam-Webster Dictionary. *Official website of the Merriam-Webster Dictionary*. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/integration> (дата звернення 11.11.2017).

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

3.1. Сутність економічної безпеки національного господарства та її властивості

Економічна безпека є важливою складовою та запорукою сталого розвитку як держави в цілому, так й окремих суб'єктів господарювання, спільна взаємодія та діяльність яких у підсумку й визначає сутнісне розуміння дефініції «національне господарство». Це засновано на тому, що забезпечення безпеки національного господарства ґрунтується на забезпеченні економічного потенціалу кожного суб'єкту господарювання, сталості їх взаємодії між собою та державою. В свою чергу економічна безпека складається з таких функціональних складових, як: фінансова, кадрова, техніко-технологічна, правова, екологічна, інформаційна, силова, ринкова, інтерфейсна. При цьому фінансову складову можливо вважати основою економічної безпеки. Зміцнення економічної безпеки може вважатися найбільш пріоритетним наслідком функціонування фінансового ринку та його сегментів з точки зору дослідження інтеграційної взаємодії між ними [1].

Економічна безпека держави є однією зі складових національної безпеки, яка згідно відповідного Закону України визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

В системі національної безпеки економічна безпека забезпечує чітко визначені функції, несе у собі суттєве функціональне навантаження. Її

сутність полягає у тому, що вона є матеріальною основою національної суверенності та визначає реальні можливості у забезпеченні інших видів безпеки. При цьому, серед фундаментальних національних інтересів України зазначено також сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення, які можуть бути досягнуті завдяки забезпеченню економічної безпеки.

В Україні дефініція поняття «економічна безпека» увійшла відносно недавно, отже теоретико-методологічні засади для його розуміння є не до кінця сформованими. Виявом цьому є наукові суперечності, зумовлені відсутністю єдиного підходу в розумінні сутності економічної безпеки.

Не дивлячись на відносно незначний строк дослідження економічної безпеки як економічної категорії, багато вчених, досліджували її сутність, даючи їй окремі визначення чи систематизуючи погляди інших науковців з виокремленням різних підходів до тлумачення цього поняття.

Відносно першого елемента економічної безпеки, яким є поняття «безпека», то в тлумачному словнику з української мови наводиться досить однозначне його трактування – як стан, коли кому-небудь або чому-небудь ніщо не загрожує [2].

Пасічник В., який присвятив свої дослідження ґрунтовному вивченню безпеки як філософської категорії, зазначає, що на сучасному етапі вітчизняні та зарубіжні дослідники безпеку розглядають як стан захищеності від певних загроз чи небезпек [3]. При цьому може йтися як про захист певних інтересів, так і про захист певних цінностей.

В широкому сенсі, як зазначено в роботі вищезгаданого науковця, безпеку варто розглядати не лише крізь призму інтересів, потреб та цінностей, а виходити на більш глибокий рівень її осмислення – захисту та забезпечення індивідуального, суспільного, національного буття [3].

На сьогодні в сучасній економічній літературі погляди науковців на проблему визначення економічної безпеки як категорії економічної науки виділяють, принаймні, чотири підходи до розуміння її сутності [1–12]:

- підхід, що ґрунтується на захисті економічної системи та економічних інтересів;
- підхід, в основі якого лежить стабільний економічний розвиток;
- підхід, основним акцентом якого є забезпечення довгострокового виробництва економічних ресурсів;
- підхід, основою якого є самовідтворення економіки та освоєння інноваційної моделі зростання.

В. Бойко під економічною безпекою розуміє ресурсно-функціональну та інституційну спроможність держави своєчасно протистояти загрозам в умовах постійних змін економічного середовища, забезпечувати захист національних інтересів, провадити незалежну політику у внутрішній та зовнішній сферах, формувати передумови для задоволення базових потреб людини, підвищувати добробут життя населення та забезпечувати підтримку процесів розширеного відтворення на засадах раціонального природокористування та ефективного господарювання [1].

О. Гетьман визначав економічну безпеку як здатність економічної системи протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників для досягнення макроекономічних цілей розвитку на рівні постіндустріальних держав [2].

В. Шлемко та І. Білько вважають, що економічна безпека представляє собою такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз [3].

В роботах Я. Жаліло економічна безпека розглядається як складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни;

забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.

В. Мунтіян вбачав у сутності економічної безпеки загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що містить механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.

В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова у своїй монографії визначають економічну безпеку як основу забезпечення економічного розвитку з метою задоволення соціальних і економічних потреб громадян при оптимальних витратах праці і природоохоронному використанні сировинних ресурсів та навколишнього середовища [5].

На думку А. Ревенко, економічною безпекою слід вважати стан економічної системи, що характеризується стійкістю щодо впливу ендогенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) чинників, які створюють загрозу для суспільства [6].

В. Сенчагов вважав економічною безпекою стан економіки та інститутів влади, за яким забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціально спрямований розвиток країни загалом, достатній оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Г. Козаченко, В. Пономарьов та О. Ляшенко розглядають економічну безпеку в контексті практичного використання таких принципів сучасного менеджменту, як своєчасна реакція на зміни в зовнішньому середовищі та бачення підприємства, а також ситуаційного підходу до управління, який визнає важливість швидкості та адекватності реакції, що забезпечують адаптацію підприємства до умов його існування. Ці дослідники акцентують увагу на такому прояві економічної безпеки як захист певного об'єкта (в дослідженнях згаданих авторів – підприємства) від впливу існуючих загроз та сприяння його успішному функціонуванню.

О. Матвієнко та Л. Філіпковська вважають головним виявом економічної безпеки саме досягнення поставлених цілей, фінансових результатів, які очікувались отримати, та захист від впливу факторів оточуючого середовища [7].

Деякі вчені, зокрема В. Ортинський давав досить широке визначення економічної безпеки на мікрорівні (рівні підприємства). На його думку економічна безпека підприємства має відображати не лише його здатність розвиватися та отримувати бажаних результатів, але й спроможність уникати впливу факторів оточуючого середовища, що можуть негативно вплинути на функціонування підприємства, та будь-яких економічних загроз, а також захищеність від їхнього впливу процесу виробництва, фінансового та соціального розвитку.

Схожа точка зору висвітлюється в роботах А. Кірієнка, що робить акцент на таких характеристиках економічної безпеки, як сприяння ефективному використанню ресурсів та можливостей у процесі діяльності, отриманню очікуваного прибутку, за якого рівень збитків та загроз діяльності є значно нижчим.

А. Череп та О. Лясковець звертають увагу на подібність визначень економічної безпеки в роботах вчених О. Груніна, З. Варналій, Т. Кузенко, С. Ілляшенко, які вважали, що основою для економічної безпеки має служити ефективне використання фінансових ресурсів, завдяки якому стає можливим досягнення поставлених цілей, налагодження роботи всіх структурних підрозділів як передумов забезпечення стабільного розвитку. При цьому, важливо докладати всіх можливих зусиль для передбачення загроз внутрішнього чи зовнішнього середовища, а також для їх попередження та послаблення.

Визначення економічної безпеки як певного стану, який передбачає використання низки методів, спрямованих на ліквідацію та уникнення загроз зовнішнього середовища для досягнення основних цілей діяльності й

налагодження процесу функціонування, наводиться в роботах З. Стаховяк, В. Тамбовцева.

Н. Гапак, І. Дочинець економічну безпеку на рівні підприємств пов'язували з можливістю стійкого економічного розвитку, процвітання, налагодження процесу виробництва за умови зменшення та запобігання негативного впливу загроз ринкового середовища, взаємодії та соціального захисту працівників, підвищення рівня їх професіоналізму та зростання заробітної плати.

В. Фурса вважає, що економічну безпеку на рівні підприємства можна трактувати як стан захищеності усіх систем підприємства при здійсненні господарської діяльності в певній ситуації; стан всіх ресурсів підприємства (капіталу, трудових ресурсів, інформації, технологій, техніки, прав) та підприємницьких здібностей, при якому можливе найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність попереджувати або швидко нівелювати різні внутрішні та зовнішні загрози; сукупність організаційно-правових, режимно-охоронних, технічних, технологічних, економічних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усунення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності відповідно до їх цілей та завдань; стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дає змогу уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту [8].

В. Белокуров під економічною безпекою підприємства розуміє наявність конкурентних переваг, що обумовлені відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів та організаційної структури підприємства, його стратегічним цілям і завданням [9].

Також на забезпеченні захисту та усунення впливів негативних факторів ринкового середовища за умови ефективного використання наявних ресурсів, досягнення цілей розвитку, налагодженої роботи працівників та організації процесу виробництва як прояву економічної безпеки наголошено в роботі О. Мельник [8].

Схожою є позиція М. Камлика, згідно якої саме через безпеку економічного розвитку можна сприяти підвищенню ефективності розвитку, забезпеченню стійкості фінансового становища, платоспроможності та раціональності використання ресурсів. Як і багато інших авторів, науковець вбачає одними з головних проявів економічної безпеки захист та протидію впливу факторів ринкового середовища.

А. Могільний вважав, що економічна безпека підприємства повинна створювати сприятливі умови для функціонування підприємства, досягнення поставлених завдань та цілей, протидіяти загрозам внутрішнім та зовнішнім [10].

Л. Бендіков під економічною безпекою розуміє спосіб захисту від факторів зовнішнього та внутрішнього середовища виробничої, фінансової, інноваційної, організаційної та кадрової сфер діяльності.

Л. Донець також надає важливого значення забезпеченню економічної безпеки для функціонування підприємств, адже на його думку конкурентна боротьба спонукає підприємства постійно виживати за наявності загроз та запобігати банкрутству.

В. Бойко, розглядаючи еволюцію розвитку та сутність економічної безпеки держави, групує визначення науковців з виділенням п'яти основних підходів. За твердженням автора, науковці розглядають економічну безпеку з точки зору стабільності і забезпечення здатності держави до розвитку, забезпечення оптимального стану національної економіки, протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам, з позицій ресурсно-функціонального підходу або ж з точки зору захисту національних інтересів.

С. Каламбет, досліджуючи безпеку на макрорівні, розкриває її зміст через баланс економічних інтересів, який дає суб'єкту (носію інтересів) змогу зберегти його якісний стан у конкретний історичний момент та за конкретних умов.

Л. Акімова стверджує, що у зарубіжній та вітчизняній літературі існують різні підходи до тлумачення поняття економічної безпеки держави, які ґрунтуються на врахуванні таких характеристик, як стійкість та стабільність, протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам, стабільність економічного розвитку держави, стійкість до стримування та знешкодження дестабілізуючих факторів; економічна незалежність, можливість використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення стабільності та розвитку; самовідтворення та саморозвиток; національні інтереси [9].

І. Чорнодід в своїй роботі [11] пропонує визначати економічну безпеку як механізм захисту національних економічних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз».

З. Варналій та П. Мельник при вивченні економічної безпеки на макрорівні зосереджують свою увагу на такому стані національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує конкурентоспроможність держави, її незалежність від зовнішнього середовища та економічний добробут населення.

В. Кузьменко, вивчаючи економічну безпеку на мезорівні, зазначає, що «економічна безпека є тотожною сталому розвитку регіону, що сприяє подальшому вдосконаленню соціально-економічної та екологічної сфер, що узгоджені з загальнонаціональними інтересами, та має дієвий, ефективний механізм виявлення й протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам» [12]

Також свою увагу щодо економічної безпеки на регіональному рівні сконцентрували такі автори як М. Свердан, В. Криленко, Г. Пастернак-Таранушенко, А. Сокрушевська, В. Гарькава, В. Третяк, А. Татаркін.

Так А. Татаркін під економічною безпекою розуміє сукупність властивостей економічної системи регіону, що забезпечують стабільність, стійкість поступальний характер розвитку регіону, певну незалежність і водночас інтеграцію з економікою держави в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду [13].

Як стан регіону, за якого забезпечується гарантований захист регіональних інтересів і реалізується здатність системи регіональних економічних зв'язків натеper і на віддалену перспективу до стійкого розвитку визначає економічну безпеку В. Третьак, а Г. Пастернак-Таранушенко як стан, при якому забезпечена можливість створення умов для плідного життя населення перспективного розвитку економіки у майбутньому та в зростанні добробуту мешканців регіону.

А. Сокрушевська вважає, що економічна безпека регіону як економічна категорія являє собою складову частину відносин між виробничими відносинами та продуктивними силами з приводу захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз відтворювального процесу регіону

В. Гарькава стверджує, що економічна безпека регіону це стан його організаційно-економічного механізму, якому відповідає певний стан економіки, коли шляхом використання комплексу заходів і встановлення зв'язків між суб'єктами господарювання забезпечується відносна раціональна незалежність, динамічний розвиток економіки, її стійкість, самодостатність та конкурентоспроможність, економічна активність, захист економічних та соціальних інтересів [14].

Визначення економічної безпеки як сукупності умов та факторів, які характеризують поточний стан економіки регіону, стабільність, стійкість і поступальність її розвитку дає М. Свердан.

В. Криленко розглядає економічну безпеку як спроможність економіки регіону протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних чинників, а також не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища.

Найбільш поширеним є розгляд економічної безпеки на мікрорівні.

С. Покропивний розглядає економічну безпеку на мікрорівні, визначаючи її як певний стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки та устаткування) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування, динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішніх і зовнішніх негативних впливів (загроз) [14].

Представники дослідників мікрорівня Г. Клейнер та Р. Качалов економічну безпеку розглядають як «стан господарського суб'єкта, за якого життєво важливі компоненти структури і діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від не бажаних змін».

Також визначають економічну безпеку як стан В. Гусєв, В. Дьомін, Б. Кузін зазначаючи, що це «стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей підприємства, що дає змогу запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної ним місії».

М. Фоміна як і попередні автори ототожнює економічну безпеку зі станом найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз та забезпечення ефективного та стабільного функціонування.

З. Варналій, І. Кузнєцова вивчаючи питання безпеки на рівні суб'єктів малого підприємництва говорять про економічну безпеку як «кількісну і якісну характеристику властивостей фірми, що відображає здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози».

Д. Ковальов, Т. Сухоруков визначають економічну безпеку на мікрорівні як захищеність діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не мають негативного впливу на його діяльності.

Такі автори (А. Череп та О. Лясковець), стверджують, що економічна безпека – це механізм впливу, захищеності і контролю за процесом розвитку та захисту всіх сфер діяльності, інтересів підприємств від негативної дії факторів ринкового середовища з метою забезпечення стабільності функціонування та процвітання підприємств машинобудування, фінансового та соціального розвитку не лише підприємства, але й регіону, конкурентної боротьби, досягнення основної мети за допомогою регулювання з боку керівництва та шляхом запобігання, уникнення або пристосування до сучасних умов розвитку протягом довгострокового періоду.

Також А. Череп та О. Лясковець розглядають декілька підходів до визначення економічної безпеки, а саме ресурсно-функціональний підхід, представниками якого автори називають С. Покропивного, С. Ілляшенка, М. Фоміну (економічна безпека повинна гарантувати покращення раціональності використання фінансових ресурсів, сприяти модернізації обладнання, покращенню умов праці за умов постійного впливу внутрішнього та зовнішнього середовища), конкурентний підхід, представник якого В. Белокуров (економічна безпека пов'язана з наявністю конкурентних переваг, а це зумовлено рівнем фінансового, соціального, технологічного розвитку, кадровим потенціалом, структурою виробництва), гармонізований підхід, представниками якого є Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко, Т. Ковальчук (економічна безпека є способом налагодження відносин та взаємодії між зовнішнім оточенням та самим підприємством, тобто досягнення стану рівноваги), підхід захисту, представниками якого є Д. Ковальов, Т. Сухоруков (економічна безпека має сприяти захисту підприємства від впливу існуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, давати можливість для уникнення негативних наслідків та можливих загроз у процесі діяльності), підхід стійкості підприємництва дотримувалися такі вчені, як Г. Кляйнер, В. Тамбовцев, Р. Качалов (економічна безпека впливає на забезпечення та збереження стабільності, успішності економічного розвитку, процвітання та імідж підприємства).

На думку О. Чубукової, економічна безпека як поліскладна система є інтегральною категорією, в предметну сферу якої входять поняття різних рівнів ієрархії, а також функціональних сфер економіки, які при взаємодії і взаємообумовленості виражають економічні відносини між суб'єктами міжнародних утворень, державою, регіонами, підприємствами, організаціями, установами, господарствами та окремими особистостями та всередині цих підсистем і елементів з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки. М. Капустін, пропонує таке визначення: економічна безпека – це кількісна та якісна характеристика економічних властивостей системи з точки зору її здатності до самовиживання і розвитку в умовах дестабілізуючої дії зовнішніх та внутрішніх факторів, які є не передбачуваними.

Як видно з табл. 3.1, визначення ключових характеристик економічної безпеки на мікрорівні користується не аби якою популярністю і в той же час значною розпорошеністю думок науковців.

Таблиця 3.1

Систематизація визначень економічної безпеки відповідно рівня її розгляду (мікрорівень)

Рівень розгляду	Автори	Ключові характеристики
1	2	3
Мікрорівень	С.Покропивний	забезпечення стабільного функціонування, динамічного розвитку, запобігання загрозам
	А.Могільний	досягнення завдань та цілей, протидія загрозам
	Л.Бендіков	захист від факторів середовища
	Л.Донець	захист від факторів середовища
	В. Гусев, В. Дьомін, Б. Кузін	запобігання загрозам, виживання й розвиток на ринку
	З. Варналій, І. Кузнєцова	самовиживання і розвиток, уникнення загроз
	А.Череп, О.Лясковець	захист від дії факторів середовища, стабільність функціонування, запобігання, уникнення загроз, пристосування до сучасних умов
	Д.Ковальов, Т.Сухоруков	захищеність від негативного впливу оточення, усунення загроз, пристосування до існуючих умов
	М.Фоміна	ефективність використання ресурсів, ліквідація загроз, забезпечення стабільного функціонування

Продовження табл. 3.1

1	2	3
	Г. Козаченко, В. Пономарьов та О. Ляшенко	своєчасна реакція на зміни середовища, адаптація до умов існування, захист від загроз
	В. Фурса	захищеність, стабільність функціонування та розвитку, попередження та нівелювання загроз, протистояння несприятливим чинникам
	В. Белокуров	наявність конкурентних переваг
	О. Мельник	захист та усунення впливів негативних факторів середовища
	М. Камлик	підвищення ефективності розвитку, забезпечення стійкості, платоспроможності, раціональності використання ресурсів
	Н. Гапак, І. Дочинець	стійкість розвитку, запобігання негативного впливу загроз ринкового середовища
	В. Ортинський	здатність розвиватися, отримувати бажаних результатів, спроможність уникати впливу факторів та загроз, захищеність від їхнього впливу
	О. Матвієнко та Л. Філіпковська	досягнення цілей, захист від впливу факторів
	Д. Ковальов, Т. Сухоруков	захист від впливу факторів, можливість уникнення негативних наслідків та загроз
	А. Кірієнко	сприяння ефективному використанню ресурсів та можливостей, зниження збитків та загроз
	Г. Кляйнер, В. Тамбовцев, Р. Качалов	захищеність від небажаних змін
	О. Груніна, З. Варналій, Т. Ікузенко, С. Ілляшенко	ефективне використання ресурсів, передбачення загроз середовища, їх попередження та послаблення

Примітка: систематизовано автором.

Доцільність проведення аналізу основних найпоширеніших визначень, сформульованих відомими науковцями при дослідженні економічної безпеки на мезорівні визначається наявністю додаткових певних відмінностей у проявах безпеки порівняно з мікрорівнем, які, в свою чергу, також можна звести до ключових (табл. 3.2, 3.3).

Таблиця 3.2

**Систематизація визначень економічної безпеки відповідно рівня її
розгляду (мезорівень)**

Рівень розгляду	Автор	Ключові характеристики
Мезорівень	В. Кузьменко	сталий розвиток, протистояння загрозам
	В. Криленко	протистояння дестабілізуючій дії чинників, уникнення загроз
	М. Свердан	стабільність, стійкість і поступальність розвитку
	Г. Пастернак-Таранушенко	створення умов для перспективного розвитку економіки та зростання добробуту мешканців
	А. Сокрушевська	захист від зовнішніх та внутрішніх загроз відтворювального процесу
	В. Гарькава	відносна незалежність, динамічний розвиток економіки, її стійкість, самодостатність та конкурентоспроможність, економічна активність, захист економічних та соціальних інтересів
	В. Третяк	захист регіональних інтересів, здатність системи до стійкого розвитку
	А. Татаркін	стабільність, стійкість, поступальність розвитку, незалежність і інтеграція з економікою держави, протистояння дестабілізуючому впливу загроз

Примітка: систематизовано автором.

Таблиця 3.3

**Систематизація визначень економічної безпеки відповідно рівня її
розгляду (макрорівень)**

Рівень розгляду	Автор	Ключові характеристики
Макрорівень	В. Шлемко, І. Бінько	збереження стійкості до загроз
	С. Каламбет	збереження якісного стану
	Л. Акімова	стійкість та стабільність, протидія загрозам, економічна незалежність, національні інтереси
	В. Бойко	протистояння загрозам, захист національних інтересів, незалежна політика, підтримка процесів відтворення
	В. Мунтіян	орієнтування на розвиток економіки, протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам
	Я. Жаліло	здатність до розширеного відтворення, задоволення потреб, протистояння впливу чинників, забезпечення кредитоспроможності
	І. Чернодід	захист національних інтересів від загроз
	О. Гетьман	протистояння негативному впливу чинників, досягнення цілей розвитку
	А. Ревенко	стійкість до впливу внутрішніх та зовнішніх чинників
	З. Варналій, П. Мельник	стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз

Примітка: систематизовано автором.

Слід відзначити, що найчастіше згадуються авторами, що дають визначення економічної безпеки на макрорівні соціально-економічної системи є стійкість, стабільність до впливу чинників (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Систематизація визначень економічної безпеки відповідно рівня її розгляду (загальносистемний)

Рівень розгляду	Автор	Ключові характеристики
загальносистемний	В. Сенчагов	захист національних інтересів, соціально спрямований розвиток, достатній оборонний потенціал
	В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова	забезпечення розвитку, задоволення потреб
	З. Стаховяк, В. Тамбовцев	ліквідація та уникнення загроз середовища
	О. Чубукова	задоволення потреб і захист інтересів суб'єктів економіки
	М. Капустін	протидія дестабілізуючим фактор

Примітка: систематизовано автором.

Ключові характеристики, що знаходять відображення в попередніх таблицях, можна розподілити на первинні та похідні. Первинні характеристики стосуються безпосередньо економічної безпеки (мети її забезпечення, дій та способів її досягнення, результатів цих дій), тоді як похідні характеристики пов'язані з виділеними авторами наслідками, яких можна досягти за умови досягнення відповідного рівня економічної безпеки.

Слід зауважити, що первинні характеристики найчастіше згадуються авторами, що дають визначення економічної безпеки на різних рівнях соціально-економічних систем. При цьому, зважаючи на взаємопов'язаність між собою цих характеристик та взаємну їх обумовленість, згадка хоча б однієї з первинних характеристик економічної безпеки передбачає притаманність й інших первинних характеристик, навіть якщо автор не вбачає необхідності акцентувати на них увагу.

Натомість, похідні характеристики, то серед них автори визначають досягнення цілей і завдань, виживання й розвиток, ефективність

використання ресурсів, наявність конкурентних переваг, підвищення ефективності розвитку, платоспроможності та кредитоспроможності, раціональності використання ресурсів, здатність розвиватися, сталий розвиток, збереження якісного стану, задоволення національних інтересів, розширене відтворення, задоволення потреб.

Відмінність похідних характеристик від первинних полягає в тому, що похідні характеристики різняться, залежно від того, яким є предмет дослідження науковця, що їх виокремлює. Саме предмет дослідження визначає, які наслідки забезпечення економічної безпеки попадають в коло наукових інтересів дослідника.

Основними (первинними) характеристиками економічної безпеки є:

- пристосування до впливу чинників зовнішнього середовища
- усунення негативних наслідків впливу середовища;
- стійкість до зовнішніх та внутрішніх впливів (стабільність);
- уникнення зовнішніх та внутрішніх загроз;
- реакція на впливи чинників
- протистояння деструктивним впливам внутрішніх чинників;
- захист від впливу чинників середовища.

На наш погляд, між цими характеристиками існує чітка залежність, яка може бути подана у вигляді схеми наведеної на рис. 3.1. Проаналізувавши характеристики поняття економічної безпеки, варто зауважити, що характеристикою, яка відбиває мету забезпечення економічної безпеки є пристосування до впливу чинників середовища, яке може бути досягнуте через захист від впливу середовища (шляхом уникнення зовнішніх та внутрішніх загроз), а також через реакцію на впливи середовища (шляхом протистояння деструктивним впливам або усунення негативних наслідків).

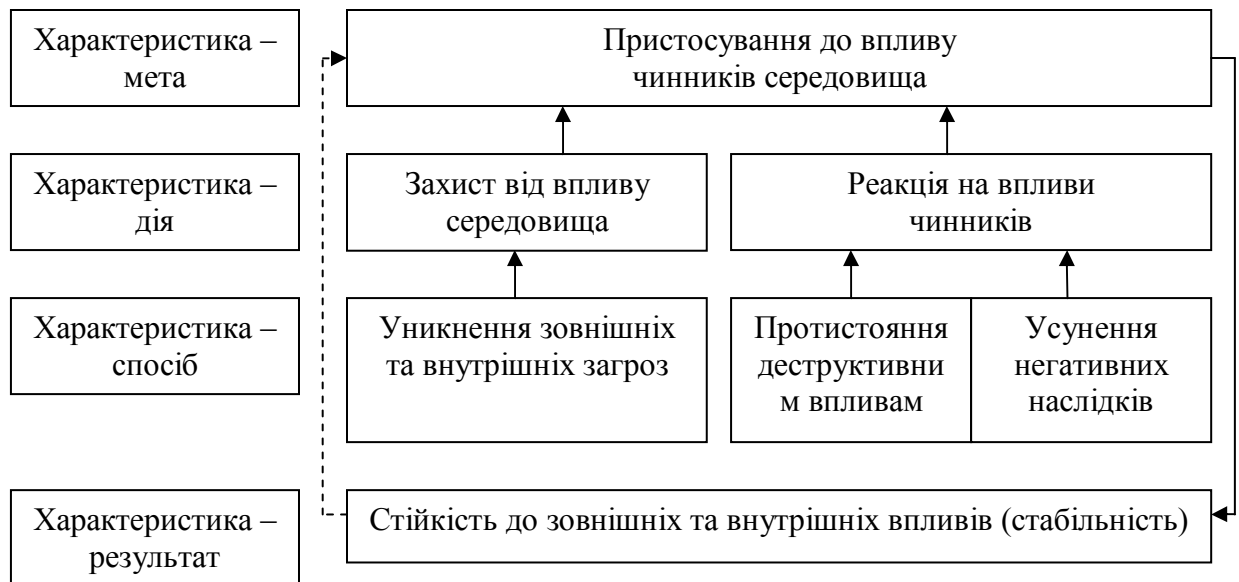

Рис. 3.1. Систематизація характеристик поняття «економічної безпеки»
Примітка: удосконалено автором на основі джерел [2–71]

Результатом економічної безпеки, який може бути отриманий через досягнення цілі (пристосування до впливу чинників середовища) можна вважати підвищення стійкості до внутрішніх та зовнішніх чинників.

Тож, сутність економічної безпеки, перш за все, з погляду національного господарства полягає у забезпеченні економічного розвитку країни з метою задоволення соціальних і економічних потреб громадян при оптимальних витратах.

Відтак економічну безпеку логічно розглядати як певну систему управління з огляду організаційних, економічних, фінансових, правових та інших факторів, із застосуванням яких з'являється можливість спрямувати потенційні або реальні загрози в таку економічну площину координат, в якій негативна дія шкоди буде послаблена до бажаного рівня у найкоротшій час. Тобто, економічна безпека національного господарства має розглядатися як комплексна система, яка має досить велику кількість напрямів [22].

При цьому такі напрями можна вказати у розрізі окремих компонентів сутнісного розуміння категорії економічної безпеки (або, інакше кажучи, функціональних складових), й з погляду окремих суб'єктів та об'єктів, що

визначають та на які поширюються дії із забезпечення та досягнення певного рівня економічної безпеки (або, інакше кажучи, структурно-організаційних елементів із забезпечення економічної безпеки національного господарства). При цьому в якості первинної ланки таких структурно-організаційних елементів із забезпечення економічної безпеки національного господарства в цілому доцільно виділити фінансовий ринок.

3.2. Підходи до оцінки економічної безпеки національного господарства

Для будь-якого оцінювання, на перший план виходить наявність та доступність збору та аналізу певної інформації щодо вивчаємого явища.

Найбільш значуща властивість інформації – це здатність викликати зміни. Неодмінною умовою виживання в умовах ринку й збереження конкурентоспроможності є адаптація до мінливих потреб ринку та забезпечення економічної безпеки підприємства. Практично цінність інформації прямо пропорційна тій ролі, яку вона відіграє в прийнятті управлінських рішень. Цінність інформації визначається тим, як суб'єкт зможе розпоряджатися нею. Інформація, покликана забезпечити прийняття рішень, вносить істотний вклад у прийняття управлінського рішення. Вона стає фактором виробництва й подібно праці, матеріалам і капіталу дозволяє створювати додану вартість, тому інформація є критерієм забезпечення економічної безпеки.

З урахуванням спрямованості даного дослідження на забезпечення безпеки певного суб'єкту господарювання інформацію варто розуміти так, що інформація може виступати в якості певного набору даних, який здатен бути перетворений на джерело знань.

Так, наприклад, М.А. Василик вважає, що інформація – це дані, які передаються людьми від однієї особи до іншої усним, письмовим чи іншим способом [14]. В економічній інтерпретації поняття «інформація» акцентується на тому, що для споживача інформацією вважаються ті дані, які отримані ним (пройшли через синтаксичний фільтр), є йому зрозумілими (подолали семантичний фільтр) і корисними для виконання будь-якого завдання або проблеми (прагматичний фільтр) [15].

Поряд з цим, також, підкреслюється, що «інформація або знання розуміється не як субстанція, втілена в процесах або засобах виробництва, а як безпосередня сучасна продуктивна сила» [16].

Тож варто відмітити, що інформація та знання це не тотожні поняття, але ці поняття є взаємопов'язаними. Тобто, інформація не містить самого знання і передається описами та відповідями на питання, які починаються зі слів «хто», «коли», «що», «де», «скільки». Водночас знання передається інструкціями, тобто відповідями на питання, які починаються зі слова «як» [13, 14].

Відтак з метою запобігання виникнення непередбачених загроз у діяльності окремого суб'єкту господарювання та національного господарства в цілому варто знати як перетворити інформацію на знання, що й визначає забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки. У цьому аспекті варто надати тлумачення І. Т. Фролова, який зазначає, що «кажучи про знання, ми маємо на увазі іменний вищий рівень інформації» [17]. Тобто, дані та інформація можуть перетікати в знання, а знання беруть участь у виробництві нового знання через обробку інформації та даних.

Під час перетворення інформації на знання значний вплив мають певні закономірності, діяльність мозку конкретної людини, різні психічні процеси та різноманітні правила у контексті певної епохи.

Проте, різноманітність підходів під час дослідження інформації зумовила появу величезної кількості поглядів на це явище, які інколи суперечать один одному. Це означає, що універсального визначення

інформації не існує внаслідок її різноманітності. З одного боку, інформація може вводитись в комп'ютер для виконання формалізованого завдання або передаватись проводами чи радіоканалами. А з іншого, – інформація може впливати на знання людини та її оцінку навколишнього світу [13].

Система аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень відрізняється складністю. Причому спостерігається тенденція ускладнення взаємозв'язків в інформаційному потоці. Одночасно відбувається систематичне зростання обсягів інформації, її надмірності при інформаційній недостатності для прийняття оптимальних управлінських рішень. Усе це ускладнює її використання в управлінні економічною безпекою. При цьому, отримання, обробка та застосування інформації, створення раціонального потоку інформації про економічну безпеку повинне опиратися на такі принципи [13]: уніфікованості, системності, принцип вирішення нових завдань, принцип першого керівника, принцип розвитку, принцип сумісності, принцип стандартизації, принцип ефективності, принцип єдиної інформаційної бази.

До збору, накопичення й систематизації інформації також пред'являються певні вимоги: інформація повинна бути повною й своєчасною, достовірною, корисною й зручною для сприйняття й подальшого використання. Необхідність збору, накопичення й зберігання економічної інформації диктується багатьма обставинами. До них належать: багаторазовість і тривалість її застосування, розрив у часі між збором і використанням інформації при проведенні аналізу й управлінні економічною безпекою на підприємстві.

Хаотичність потоків інформації, недосконалість їх каналів, методів і техніки збору, зберігання й обробки приводять до істотного запізнювання інформації й до втрати її якості та виникнення загроз для підприємства. Основа сучасного одержання інформації – це інтеграція її збору й обробки. Результати проведення аналітичних досліджень прямо залежать від якості

інформації, яка використовується, тому перед їх проведенням слід ретельно перевірити вхідну інформацію.

Процес підготовки матеріалу до аналізу економічної безпеки включає також приведення показників у порівняльний вид і спрощення цифрового матеріалу. Однорідність і порівняльність даних – обов'язкова умова одержання правильних результатів при проведенні економічного аналізу.

Найпоширенішими прийманнями приведення показників у порівняльний вид є:

- нейтралізація ціннісного фактора шляхом відображення різних видів об'ємних показників у єдиних цінах;

- нейтралізація кількісного фактора при аналізі ефективності використання якого-небудь виду ресурсу за допомогою розрахунку ряду умовних показників, де незмінним залишається об'ємний показник і послідовно змінюється величина ресурсу, що витрачається;

- нейтралізація впливу на рівень кількісних і якісних показників методик їх розрахунку. Сукупність однорідних планових, звітних і облікових показників повинна мати єдину методику визначення;

- вирахування середніх величин при вивченні ряду однорідних показників;

- заміна абсолютних величин відносними, коли це найбільш доцільно, для більшої наочності, доступності й сприйнятливості [13].

У процесі аналізу виявляються переваги й недоліки інформації, повнота її використання для аналізу й управління економічною безпекою. Поряд з цим, економічні показники для проведення оцінки і аналізу економічної безпеки повинні бути представлені у вигляді системи. Це пов'язано з тим, що саме системність та комплексність дозволяє виявити потенційні загрози та визначити систему заходів щодо їх запобігання.

Також, необхідно враховувати всі вимоги до: конфіденційності інформації, формування системи показників, вибору комплексу методів та індикаторів економічної безпеки.

Водночас з цим, для вимірювання стану економічної безпеки можливим є застосування цілої низки різноманітних методів: моніторингу основних соціально-економічних показників і співставлення їх з граничними значеннями; експертної оцінки; аналізу й обробки сценаріїв; оптимізації; теоретико-ігрові; багатовимірною статистичного аналізу; теорії штучних нейронних мереж тощо [18, 19, 20, 21].

Зокрема, моніторинг основних соціально-економічних показників передбачає збір інформації за переліком показників, які можуть бути використані під час дослідження економічної безпеки.

Метод аналізу і обробки сценаріїв дозволяє проводити багатоваріантний ситуаційний аналіз системи економічної безпеки на основі прогнозування ймовірних варіантів розвитку ситуації.

Методи експертних оцінок використовується для встановлення коефіцієнтів значущості при функціональних складових при проведенні розрахунку інтегрального показника рівня економічної безпеки.

Методи оптимізації використовується для вибору оптимальної комбінації ресурсів для вирішення завдання підвищення економічної безпеки.

Метод аналізу і обробки сценаріїв дозволяє проводити багатоваріантний ситуаційний аналіз системи економічної безпеки на основі прогнозування ймовірних варіантів розвитку ситуації [22].

Метод оцінки фінансової стійкості дозволяє порівнювати рівень економічного ризику та тип фінансової стійкості.

За допомогою методів стохастичного факторного аналізу виявляються латентні фактори, які впливають на економічну безпеку.

Різні підходи до оцінювання економічної безпеки представлено в працях багатьох науковців, серед яких С. Довбня, Н. Гічова, А. Іванілов, С. Устенко, Н. Іванченко, Г. Чехович, І. Білик, Т. Васильців, В. Вареник, С. Кавун, Б. Корецький, А. Сухорокува, Ю. Харазішвілі, І. Яремко, Н. Атрамонова, А. Атрашкова, І. Губенко, В. Шлемко, І. Бінько, О. Баженова,

А. Кораблева, В. Карпов, М. Копитко, В. Чернова, В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Черняк, О. Кутукова, Б. Удовіч, Н. Мухітов, А. Арбатов, О. Подмазко, В. Мартиненко, О. Саєнко, О. Денісов, Є. Терехов та ін. Окремі аспекти проблеми оцінки економічної безпеки знаходять свої відображення у працях таких зарубіжних учених, як У. Мітчелл, Дж. Торре та Д. Некар, Б. Удовіч.

На законодавчому рівні методичний підхід до оцінки економічної безпеки знайшов відображення в «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки країни».

У той же час у науковій періодиці зустрічаються публікації з викладенням оригінальних (авторських) підходів до оцінки економічної безпеки.

М. Литовченко розглядаючи економічну безпеку в контексті оцінки впливу процесів злиття та поглинання на економічну безпеку запропоновано диференційовано підходити до оцінки поточного та перспективного стану економічної безпеки та розроблено математичний апарат врахування критичності значень індикаторів при визначенні інтегрального індексу економічної безпеки, що забезпечує більш чітке реагування на його значення при досягненні індикаторами небезпечного рівня

Т. Радчук запропоновано оцінювати економічну безпеку з точки зору її інституціонального забезпечення шляхом включення до оцінки інституційних індикаторів.

На думку П. Колісніченко актуальними для оцінювання рівня економічної безпеки є питання дослідження впливу окремих факторів на економічну безпеку.

З. Варналій, С. Онищенко, О. Маслій оцінюють економічну безпеку з використанням інформації з міжнародних рейтингів на основі індикаторів економічної безпеки, які відображають умови розвитку національної економіки України.

Н. Носань також обґрунтовує доцільність використання рейтингових оцінок країн світу, які присвоюються їм міжнародними та наднаціональними організаціями та фондами як інформаційний ресурс та аналітичний параметр під час оцінювання рівня економічної безпеки держави

Г. Чехович пропонує проводити оцінку економічної безпеки з врахуванням міжнародних взаємозв'язків на основі використання оціночних показників таких як обсяг і зростання ВВП; обсяг прямих іноземних інвестицій; обсяги зовнішнього боргу кожної окремої країни; робоча сила в країнах [11].

В результаті проведеного дослідження існуючі підходи до оцінки економічної безпеки нами були згруповані у три підхода.

Порівняльний підхід передбачає орієнтацію на показники країн-аналогів. До основних порівняльних індикаторів оцінки стану та рівня економічної безпеки держави відносяться: – індикатор співставності економічного розвитку; – індикатор порівняльної платоспроможності населення; – індикатор покриття соціальних видатків заробітної платою; – рівень тінізації економіки; – експортна залежність економіки; імпортна залежність економіки; – концентрація товарного експорту; – концентрація товарного імпорту; – географічна концентрація товарного експорту; – географічна концентрація товарного імпорту; – тривалість експортних операцій; – привабливість інвестування; захищеність інтересів інвесторів та інші.

Зарубіжна практика кількісної оцінки економічної безпеки відбиває, в основному порівняльний підхід, проводячи оцінку по окремих напрямках, пов'язаних з різними сферами порівняння, наприклад, з економічною злочинністю, тіньовою економікою, протекціоністськими заходами з боку інших держав, соціальними кризами, промисловим шпигунством, станом фінансових і товарних ринків тощо. Перевагою порівняльного підходу є те, що оцінка економічної безпеки базується на комплексній оцінці її як складного явища. Але при реалізації порівняльного підходу, виникають певні

труднощі пов'язані з такими обставинами. По перше, оскільки середовище функціонування країн різноманітне, то існує досить багато різних сфер оцінки безпеки. По друге проведення оцінки усього діапазону порівняння призводить до інформаційного перевантаження.

Окрім цього, метод порівняльного аналізу не дає змогу встановити причини вибору тих, а не інших показників, також не зрозумілим залишається процес визначення величин вагових коефіцієнтів. Отже отриманий в результаті проведення оцінки результат відбиває не абсолютну міру економічної безпеки певної країни, а лише відносно інших.

Другим є структурний підхід до оцінки економічної безпеки. Якщо розглядати праці науковців з точки зору структурного підходу, то оцінка економічної безпеки передбачає аналіз її функціональних складових. Зокрема, Б. Корецький, З. Живко, В. Халіна, О. Ареф'єва та Т. Кузенко, В. Жмуденко, Г. Ейтутіс та багато інших науковців розглядають економічну безпеку через призму її структуризації.

В роботі І. Зайцевої зазначено, що більшість дослідників економічної безпеки доходять висновку, що оцінювати необхідно саме основні структурні елементи економічної безпеки [4]. О. Баженовою розроблено підхід в розрізі основних складових економічної безпеки та визначено основні її загрози та встановлено показники-індикатори [25].

До структурного, віднесено також підхід авторів А. Ткаченко та О. Резнікова, які вивчали економічну безпеку на рівні підприємства [26].

Основними недоліками структурного підходу є: невизначеність розподілу пріоритетності (вагомості) складових економічної безпеки.

Третім є цільовий підхід до оцінки економічної безпеки. Розробці цільового підходу до оцінки економічної безпеки присвячено праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців та практиків. До одного з перших проектів у цій сфері можна віднести так званий барометр економічної кон'юнктури, розроблений у 1916 р. У. Пірсонсом. Сучасна оцінка

економічної безпеки у вигляді системи економічних індикаторів широко використовується Національним бюро економічних досліджень США [37].

Представником цільового підходу слід вважати Б. Удовіча, за думкою якого стан економічної безпеки національної економіки країн Європейського Союзу необхідно оцінювати шляхом встановлення у якості цільових динаміку «об'єктивних» та «суб'єктивних» критеріїв. «Об'єктивними» критеріями визначено показники зайнятості та безробіття; бідності, розподіл доходів і освіта; клопотання про надання притулку та імміграція; платіжний баланс; стабільність курсу валюти та прямі іноземні інвестиції. «Суб'єктивними» критеріями є: задоволення рівнем життя населення ЄС; підтримка населенням розширення ЄС; особиста економічна безпека та введення євро новими країнами-членами ЄС [38].

У своїй праці [18] В. Шлемко та І. Бінько пропонують оцінювати фактичний стан економічного розвитку держави що дає чітке уявлення про перебіг трансформаційних процесів та залежність між розвитком економіки та її безпекою. Тому методичне забезпечення оцінки економічної безпеки національної економіки має відбивати всі «залежності» в цих межах.

Прихильниками цільового підходу оцінки економічної безпеки також є В. Забродський, В. Воропай та Н. Пилипенко. В своїй праці Н. Пилипенко зазначає, що при формуванні системи оцінки економічної безпеки слід виходити із узгодженості цілей і методів досягнення цих цілей, а саме це оцінка ступеня забезпечення умов для стійкого розвитку (цільовий)[14]. Перевагою цього підходу є простота інтерпретації отриманих результатів оцінки. Цільовий підхід забезпечує вигреш в часі, дозволяючи при встановленні цільового рівня здійснювати заходи не реактивного характеру, а превентивного характеру.

Здійснювати адаптивний моніторинг економічної безпеки на основі чисельних характеристики певного об'єкту стосовно його приналежності до певного класу об'єктів безпеки пропонують такі науковці як С. Устенко та Н. Іванченко. Запропонований авторами підхід до оцінки базується на

використанні системи показників, які є достатніми для вирішення цільового завдання класифікації об'єктів безпеки [47].

За цільовими рівнями оцінюють безпеку С. Довбня та Н. Гічова. Розрахунок за рівнями безпеки передбачає зведення значень показників, порівняних з їхніми фактичними значеннями, в єдиний показник з врахуванням значимості окремих показників.

Т. Васильців у якості цільового критерію обґрунтовує провідну роль інвестицій у забезпеченні економічної безпеки, та пропонує проводити оцінку співвідношення величини бруто-інвестицій і ресурсів, необхідних для інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку [48].

І. Губенко, В. Шлемко, І. Бінько, О. Баженова виділяють цільові індикатори оцінки економічної безпеки, які фактично виступають як оціночні показники. При цьому не конкретизуються критерії, яким відповідають запропоновані індикатори.

І. Губенко в своїх дослідженнях стверджує, що перелік показників повинен забезпечувати, з одного боку, здійснення максимально достовірного аналізу, а з іншого – можливість швидкого одержання інформації та їхніх розрахунків. [49].

В. Шлемко та І. Бінько серед загальної кількості індикаторів пропонують виокремити 12 основних, які відбивають фактичний стан економічного розвитку держави та дають чітке уявлення про перебіг трансформаційних процесів [50].

О. Баженовою, здійснено детальний аналіз в розрізі основних складових економічної безпеки та визначено основні її загрози та показники-індикатори з використанням оптимізаційної моделі системи економічної безпеки України [51]. При цьому, автор пропонує враховувати не тільки фактичні значення показників-індикаторів, а й їхні граничні рівні, завдяки чому стає можливим виявлення оптимальних значень індикаторів економічної безпеки.

Н. Мухітов, В. Мартиненко, В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Черняк в процесі оцінювання економічної безпеки пропонують застосовувати певні критерії, однак індикатори та показники не конкретизують.

Н. Мухітов пропонує проводити критеріальну оцінку економічної безпеки, що повинна включати в себе оцінку ресурсного потенціалу, можливостей його розвитку, рівня ефективності використання ресурсів, капіталу, праці, її відповідності рівню найбільш розвинених країн та рівню, за якого загрози внутрішнього та зовнішнього характеру зводяться до мінімуму; конкурентоздатності економіки; цілісності території та економічного простору; суверенітету, незалежності та можливості протистояння загрозам; соціальної стабільності та умов попередження і розв'язання соціальних конфліктів [52].

В. Мартиненко пропонує використовувати при оцінці економічної безпеки кількісні та якісні критерії. При цьому, кількісні критерії характеризують «межі» економічної системи, вихід за які призводить до небезпечного стану національної економіки, що загрожує національному суверенітету держави, забезпеченню її національних інтересів. За якісними критеріями оцінюється стан національної економіки з точки зору найважливіших процесів, які відображають рівень економічної безпеки [53].

В своїх працях такі автори як В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Черняк передбачають застосування таких критеріїв оцінки економічної безпеки: рівень і якість життя, темпи інфляції, норма безробіття, економічне зростання, дефіцит бюджету, розмір державного боргу; стан золотовалютних резервів, діяльність тіньової економіки; стан екології тощо.

А. Сухорокува, Ю. Харазішвілі, Є. Терехов дотримуються двоступеневого підходу до оцінки економічної безпеки, за яким виділяються індикатори оцінки та показники, що їм відповідають [42]. Подібний підхід запропоновано також у «Методичних рекомендаціях до розрахунку рівня економічної безпеки держави».

В «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки держави» МЕРТ передбачено розрахунок індикаторів за окремими сферами економічної безпеки, які зводяться у 9 субіндексів з наступним їх агрегуванням у інтегральний індекс [43]. Подібним є підхід, запропонований А. Сухоруковою, Ю. Харазішвілі, який відрізняється переліком індикаторів та видом середньої, яка використовується для їх зведення в єдиний індекс. При цьому, індикатори оцінки економічної безпеки розраховуються на основі показників, відібраних за принципом репрезентативності, достовірності та інформаційної доступності [44].

Б. Удовіч, О. Саєнко передбачають в процесі оцінки економічної безпеки встановлення певних критеріїв та показників, що їм відповідають.

Б. Удовіч стверджує, що для оцінки економічної безпеки необхідно дослідити «об'єктивні» та «суб'єктивні» критерії. «Об'єктивними» критеріями визначено показники зайнятості та безробіття; бідності, розподіл доходів і освіта; клопотання про надання притулку та імміграція; платіжний баланс; стабільність курсу валюти та прямі іноземні інвестиції. «Суб'єктивними» критеріями є: задоволення рівнем життя населення ЄС; підтримка населенням розширення ЄС; особиста економічна безпека та введення євро новими країнами-членами ЄС [48].

О. Саєнко запропоновано для оцінки економічної безпеки систему критеріїв і показників, та визначено її як здатність економічної системи країни зберігати значення ключових параметрів її функціонування (темп економічного зростання та темп інфляції) в певних заданих межах незалежно від впливу негативних внутрішніх і зовнішніх факторів [17].

О. Денісовим обґрунтовано, що використання об'єктивної системи критеріїв, параметрів, індикаторів та порогових рівнів, надає можливість належним чином окреслити величину реальних та потенційних загроз [11].

За своїм змістом оцінка економічної безпеки є цілеспрямованим процесом встановлення співвідношення характеристик предмета оцінки певним, заздалегідь встановленим критеріям. Практичне забезпечення

розробки методичного підходу до оцінки рівня економічної безпеки повинно базуватися на кількісних показниках і якісних індикаторах, зведених у систему з можливістю зміни їх вагомості без змін самої методики.

Отже, найбільш доцільним в даному є саме цільовий підхід до оцінки економічної безпеки національного господарства (рис. 3.2).

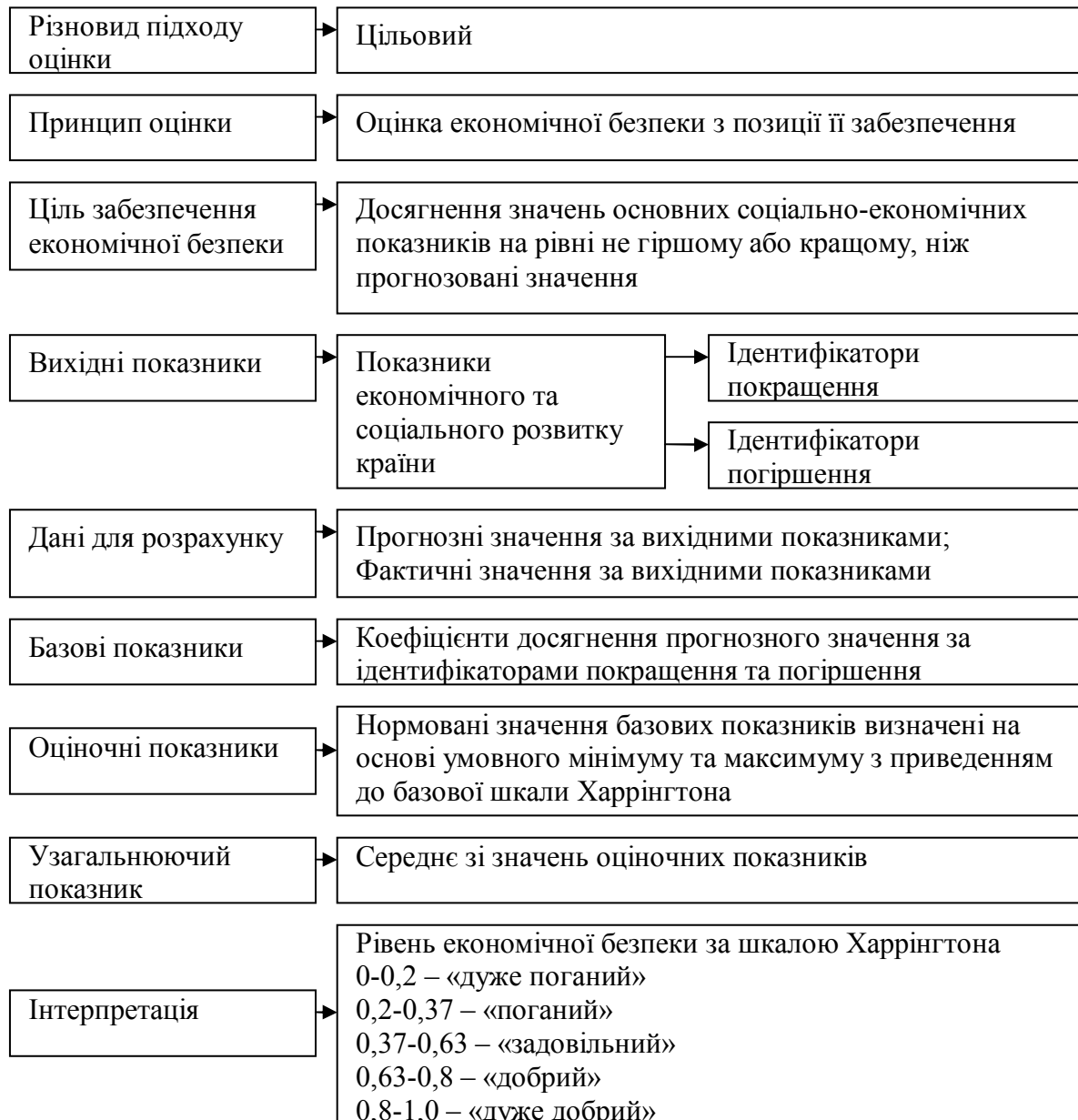

Рис. 3.2. Методичний підхід до оцінки економічної безпеки національного господарства (удосконалено автором)

Зважаючи на той факт, що інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку є своєрідним умонтованим пристроєм багатофункціонального

призначення, за допомогою якого суб'єкти безпеки гарантують безпечний стан та розвиток національного господарства, при оцінці економічної безпеки пропонується застосовувати цільовий підхід, при цьому в якості цілі є досягнення значень основних соціально-економічних показників на рівні не гіршому або кращому, ніж прогнозовані значення.

Отже, розроблений підхід є цільовим підходом до оцінки економічної безпеки, який на відміну від існуючих ґрунтується на принципі оцінювання економічної безпеки з позиції її забезпечення з використанням показників економічного та соціального розвитку країни, розподілених на ідентифікатори покращення та ідентифікатори погіршення економічної безпеки, що дозволяє здійснювати оцінку економічної безпеки та інтерпретацію її рівня.

3.3. Оцінка економічної безпеки національного господарства України

У системі економічної безпеки визначальну роль відіграють національні економічні інтереси та їх пріоритети. Для визначення національних економічних інтересів необхідним є: аналіз поточного стану економіки та виявлення тенденцій розвитку; моделювання і прогнозування соціально-економічного розвитку; корегування заходів державного регулювання з метою досягнення бажаних цілей [2].

У зазначених діях особливо важливою є розробка системи економічних показників, які б надавали кількісну оцінку соціально-економічного розвитку країни. Їх необхідно додавати до діючої статистиці. Зокрема, в Бюлетені Національного банку України та на сторінках Офіційного інтернет-представництва НБУ щомісячно відображаються показники економічного розвитку України: макроекономічні показники (ВВП, індекс споживчих цін, капітальні інвестиції, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетний

дефіцит); показники грошово-кредитної політики НБУ (облікова ставка, ставка рефінансування тощо).

Згідно «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» фінансовий аспект економічної безпеки відображає фінансова безпека, яка оцінюється за допомогою шести груп індикаторів та показників таких як частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, валові міжнародні резерви України та загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд доларів США.

З метою проведення оцінювання економічної безпеки національного господарства досліджено офіційні прогностні значення основних соціально-економічних показників, закріплених відповідними постановами Кабінету міністрів України.

Було встановлено, що перелік показників, за якими було визначено прогностні значення, змінювався – деякі показники додавались, деякі навпаки було виключено з прогнозу. Стосовно таких показників можна говорити, що їх врахування було значущим в конкретному році періоду з огляду на особливість ситуації, що склалась на поточний момент. Однак їх наступне виключення з прогнозу свідчить про те, що дані показники не мали вагомego значення на всьому проміжку досліджуваного періоду.

Натомість виявлено, що ряд показників включено до прогнозу соціального та економічного розвитку впродовж всього періоду дослідження. Саме ці показники пропонується вважати такими, що повинні враховуватися в обов'язковому порядку в ході оцінки економічної безпеки як її вихідні показники.

Такими показниками є:

– Номінальний ВВП, млрд грн. (X1);

- Реальний ВВП (темп зростання), % (X2);
- Прибуток прибуткових підприємств, млрд грн. (X3);
- Фонд оплати праці, млрд грн. (X4);
- Середньомісячна зарплата, грн (номінальна) (X5);
- Реальний приріст (темп росту) заробітної плати до попереднього року, % (X6);
- Кількість працівників у віці 15-70 років зайнятих економічною діяльністю (в середньому за рік), млн осіб (X7);
- Експорт товарів та послуг, млн дол США (X8);
- Темп росту експорту (у % до попереднього року) (X9);
- Імпорт товарів та послуг, млн дол.США (X10);
- Темп росту імпорту (у % до попереднього року) (X11);
- Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), % (X12);
- Індекс цін виробників (грудень до грудня попереднього року), % (X13);
- Рівень безробіття, розрахований за методологією МОП (% до економічно активного населення у віці 15-70 років) (X14).

За всіма перерахованими показниками має бути сформована база даних, що включає:

- прогностні значення за показниками економічного та соціального розвитку країни (Xi_{np});
- фактичні значення за показниками економічного та соціального розвитку країни (Xi_{ϕ}).

Слід зазначити, що всі показники мають різні одиниці вимірювання, тому закономірним питанням, яке постає в процесі оцінювання є питання нормування показників.

Порядок нормування показників оцінки економічної безпеки наведено в «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» може бути представлений наступним чином []:

1. Нормування показників, що є стимуляторами:

– якщо значення показника не лише менше за критичне, але й не перевищує нульове значення:

$$X_{ij}' = 0,2 \cdot \exp \frac{X_{ij} - X_{ij_{KP}}}{n_i}, \quad (3.1)$$

– якщо значення показника менше за критичне, але більше нульове значення:

$$X_{ij}' = 0,2 \cdot \frac{X_{ij}}{X_{ij_{KP}}}, \quad (3.2)$$

– якщо значення показника перевищує критичне, але менше небезпечного значення:

$$X_{ij}' = 0,2 + 0,2 \cdot \frac{X_{ij} - X_{ij_{KP}}}{X_{ij_{NB}} - X_{ij_{KP}}}, \quad (3.3)$$

– якщо значення показника перевищує небезпечне, але менше незадовільного значення:

$$X_{ij}' = 0,4 + 0,2 \cdot \frac{X_{ij} - X_{ij_{NB}}}{X_{ij_{NZ}} - X_{ij_{NB}}}, \quad (3.4)$$

– якщо значення показника перевищує незадовільне, але менше задовільного значення:

$$X_{ij}' = 0,6 + 0,2 \cdot \frac{X_{ij} - X_{ij_{NZ}}}{X_{ij_{ЗД}} - X_{ij_{NZ}}}, \quad (3.5)$$

– якщо значення показника перевищує задовільне, але менше оптимального значення:

$$X_{ij}' = 0,8 + 0,2 \cdot \frac{X_{ij} - X_{ij_{зд}}}{X_{ij_{опт}} - X_{ij_{зд}}}, \quad (3.6)$$

– якщо значення показника перевищує оптимальне значення:

$$X_{ij}' = 1.$$

2. Нормування показників, що є дестимуляторами:

– якщо значення показника менше оптимального значення:

$$X_{ij}' = 1,$$

– якщо значення показника перевищує оптимальне, але менше задовільного:

$$X_{ij}' = 0,8 + 0,2 \cdot \frac{X_{ij_{зд}} - X_{ij}}{X_{ij_{зд}} - X_{ij_{опт}}}, \quad (3.7)$$

– якщо значення показника перевищує задовільне, але менше незадовільного значення:

$$X_{ij}' = 0,6 + 0,2 \cdot \frac{X_{ij_{нз}} - X_{ij}}{X_{ij_{нз}} - X_{ij_{зд}}}, \quad (3.8)$$

– якщо значення показника перевищує незадовільне, але менше небезпечного значення:

$$X_{ij}' = 0,4 + 0,2 \cdot \frac{X_{ij_{НБ}} - X_{ij}}{X_{ij_{НБ}} - X_{ij_{НЗ}}}, \quad (3.9)$$

– якщо значення показника перевищує небезпечно, але менше критичного значення:

$$X_{ij}' = 0,2 + 0,2 \cdot \frac{X_{ij_{КР}} - X_{ij}}{X_{ij_{КР}} - X_{ij_{НБ}}}, \quad (3.10)$$

– якщо значення показника перевищує критичне значення:

$$X_{ij}' = 0,2 \cdot \frac{X_{ij_{КР}}}{X_{ij}}, \quad (3.11)$$

де X_{ij}' – нормоване значення j -того показника i -тою складовою економічної безпеки;

X_{ij} – значення j -того показника i -тою складовою економічної безпеки;

$X_{ij_{КР}}$ – критичне значення j -того показника i -тою складовою економічної безпеки;

$X_{ij_{НБ}}$ – небезпечно значення j -того показника i -тою складовою економічної безпеки;

$X_{ij_{НЗ}}$ – незадовільне значення j -того показника i -тою складовою економічної безпеки;

$X_{ij_{ЗД}}$ – задовільне значення j -того показника i -тою складовою економічної безпеки;

$X_{ij_{ОПТ}}$ – оптимальне значення j -того показника i -тою складовою економічної безпеки,

n_i – коригувальний коефіцієнт (в нашому випадку, дорівнює 1).

3. Нормування показників, що до певної межі є стимуляторами, а потім набувають дестимулюючого характеру, потребує застосування одного з вище наведених способів розрахунку, залежно від того, яким є поточний характер даного показника.

При цьому всі вихідні показники з точки зору забезпечення економічної безпеки можуть розподілятися на ідентифікатори покращення та ідентифікатори погіршення.

На рис. 3.3 наведено динаміку ВВП України за 2005–2018 роки.

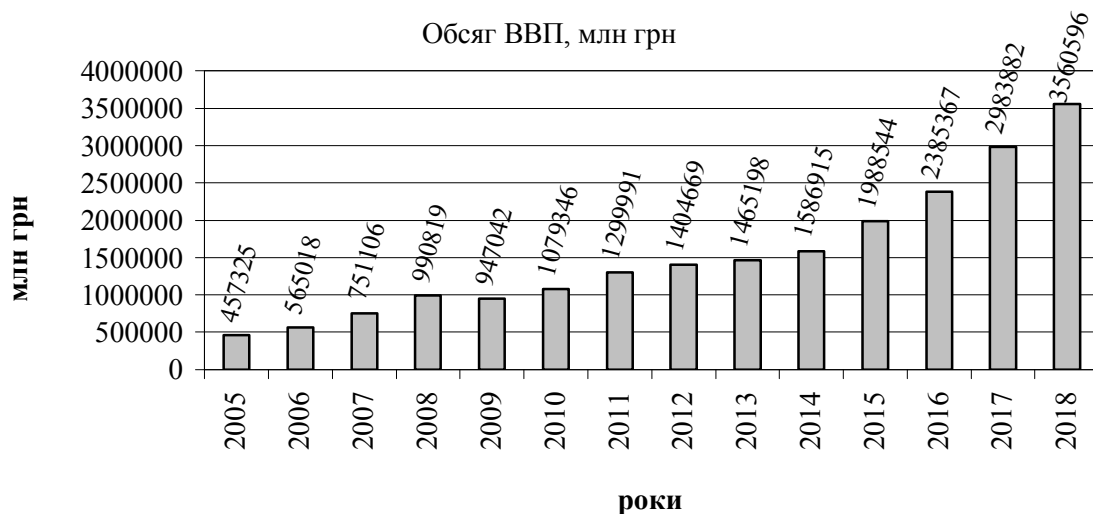

Рис. 3.3. ВВП України за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

Як видно з даних рис. 3.3, обсяг ВВП України зростає, починаючи з 2005 року досить стабільними темпами з незначним вповільненням у 2009 році, яке було зумовлено впливом світової фінансової кризи. У 2005 році обсяг ВВП країни складав 457325 млн грн, тоді як у 2018 році – 3560596 млн грн, що на 3103271 млн грн (майже у 7,8 рази) більше, ніж на початок досліджуваного періоду. Середній темп зростання обсягів ВВП складає 117,1%, тобто щороку обсяг ВВП України зростає в середньому на 17,1% порівняно з попереднім роком.

Водночас не слід забувати про вплив цінового чинника, адже за 2005–2018 роки споживчі ціни зросли у 5,14 рази або на 113,4% щорічно. Тобто,

якщо говорити про реальне зростання ВВП, то воно склало 1,5 рази за 2005–2018 роки або на 3,3% щорічно. Вплив інфляційного чинника враховується через розрахунок індексу реального ВВП.

На рис. 3.4 наведено індекс реального ВВП України за 2005–2018 роки. Як видно з даних рисунку, реальний ВВП зростав в усі роки досліджуваного періоду, окрім 2009 р., 2014 та 2015 рр. найбільш значущим зростання було у 2006–2007 роках (на 7,6 та 8,2%, відповідно), тоді як найдраматичнішим падіння було у 2009 році в склало 15,1%.

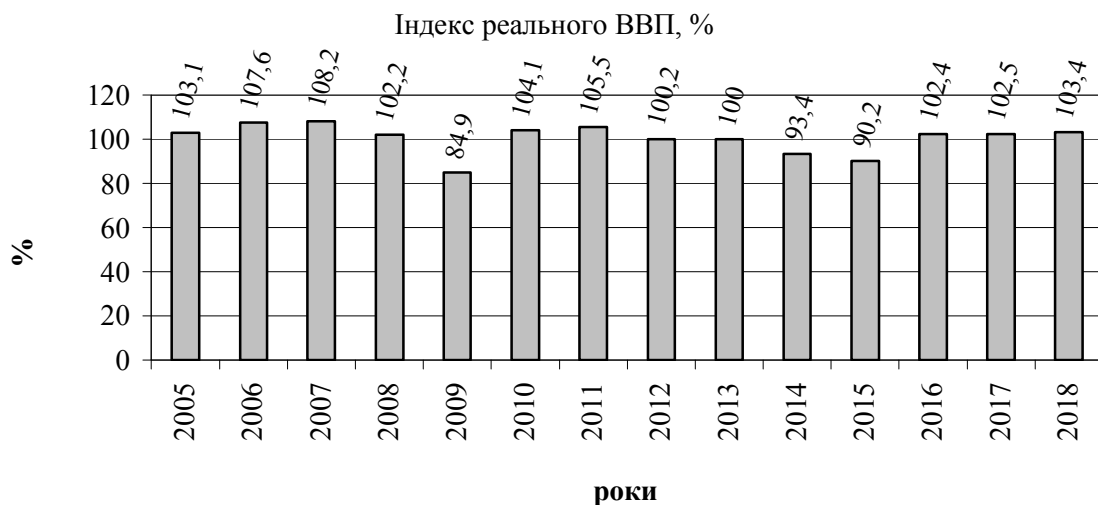

Рис. 3.4. Індекс реального ВВП України за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

На рис. 3.5 наведено динаміку прибутку прибуткових підприємств України за 2005–2018 роки. Як видно з даних рисунку, прибуток прибуткових підприємств України за досліджуваний період коливався, однак мав загальну схильність до зростання. Якщо у 2005 році його величина склала 89,2 млрд грн, то й 2018 році – 668,9 млрд грн, що на 579,7 млрд грн або у 7,5 разів більше, ніж на початок досліджуваного періоду. Середній темп зростання прибутку складає 116,8%, тобто щороку прибуток прибуткових підприємств України зростав в середньому на 16,8% порівняно з попереднім роком.

Рис. 3.5. Динаміка прибутку прибуткових підприємств України за 2005–2018 рр.

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

На рис. 3.6 наведено динаміку фонду оплати праці підприємств України за 2005–2018 роки. Як бачимо, цей показник мав загальну схильність до зростання. Якщо у 2005 році його величина була 87,8 млрд грн, то й 2018 році – 838,3 млрд грн, що на 750,5 млрд грн, або у 9,5 разу більше, ніж на початок досліджуваного періоду. Середній темп зростання фонду оплати праці – 119,9%, тобто щороку цей показник зростав у середньому на 19,9% порівняно з попереднім роком.

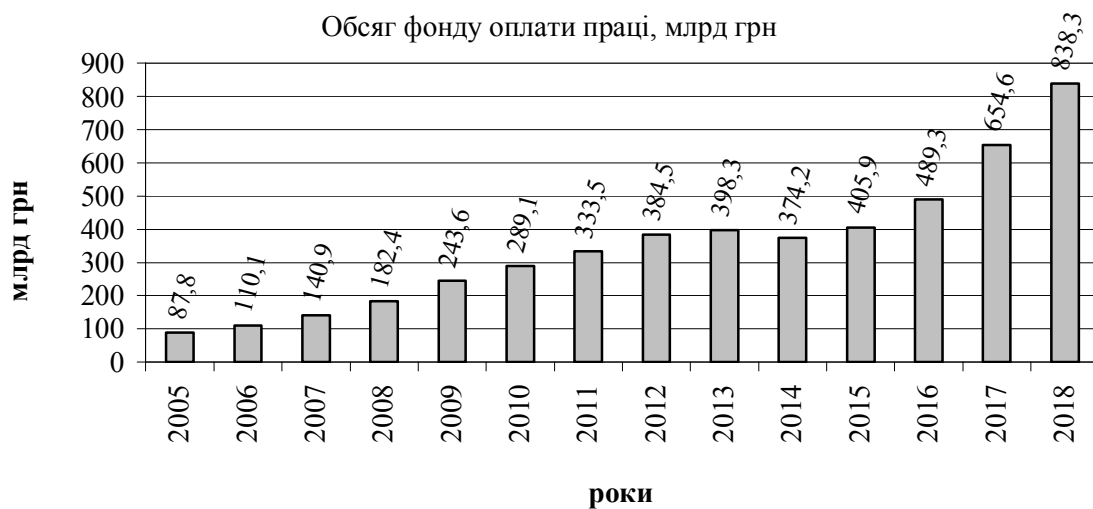

Рис. 3.6. Динаміка фонду оплати праці в Україні за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

На рис. 3.7 наведено динаміку середньомісячної заробітної плати в Україні за 2005–2018 роки.

Рис. 3.7. Динаміка середньомісячної заробітної плати за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

Як видно з рис. 3.7, динаміка середньомісячної заробітної плати в Україні характеризувалась тенденцією до збільшення зростаючими темпами. Якщо у 2005 році середньомісячна зарплата складала 806,0 грн, то у 2018 році – 8865,0 грн. За 2005–2018 роки значення даного показника зросло на 8059 грн або у 11 разів більше порівняно зі значенням базового періоду. Середній темп зростання складає 120,25%, тобто розмір середньомісячної зарплати щороку зростав в середньому на 20,25%. Щодо реального зростання заробітної плати, то воно становило 6,0% щорічно.

На рис. 3.8 наведено темп росту реальної заробітної плати за 2005–2018 роки. Як видно з даних рисунку, реальна заробітна плата зростала в усі роки досліджуваного періоду, окрім 2009 р., 2014 та 2015 рр. найбільш значущим зростання було у 2005 році (на 20,3%), тоді як найдраматичнішим падіння було у 2014 роках (20,2%).

Рис. 3.8. Індекс реальної заробітної плати за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

На рис. 3.9 наведено динаміку кількості зайнятого населення за 2005–2018 роки. Динаміка даного показника характеризувалась тенденцією до падіння. За 2005–2018 роки значення даного показника зменшилось з 20680,0 тис. осіб до 16360,9 тис. осіб (на 4319,1 тис. осіб або на 20,88% порівняно зі значенням базового періоду). В середньому щороку зайняте населення скорочувалось на 1,8%.

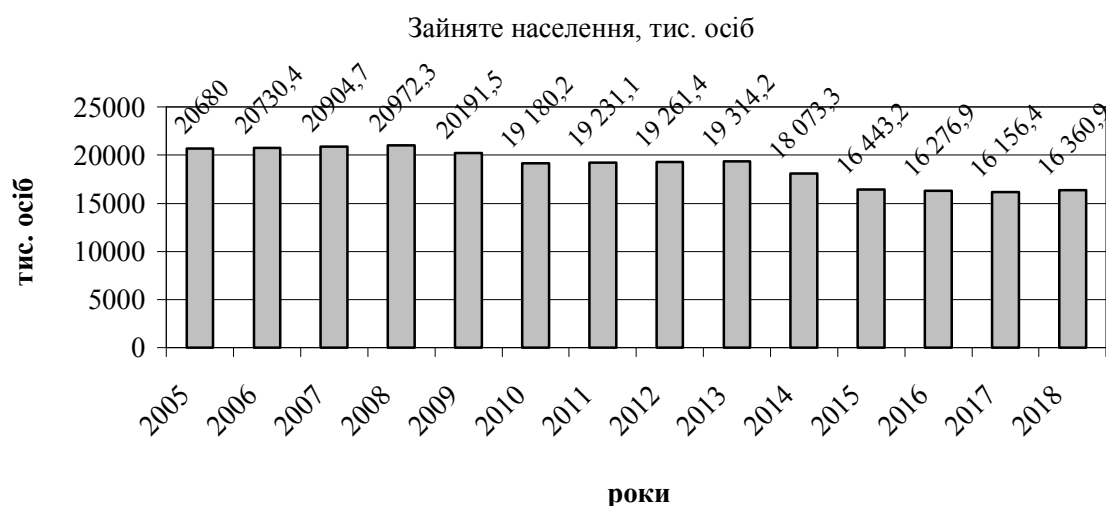

Рис. 3.9. Динаміка зайнятого населення за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

На рис. 3.10 наведено динаміку експорту товарів та послуг за 2005–2018 роки. Динаміка експорту товарів та послуг також не вирізнялась стабільністю. Зростанням цього показника відзначились 2006–2008 рр., 2010–2012 рр., 2017–2018 рр. У 2009 році спостерігалось різке падіння даного показника, яке можна сприймати як наслідок впливу світової фінансової кризи. Починаючи з 2013 аж по 2016 рік спостерігалось скорочення обсягів експорту, яке було зупинено лише у 2017 році. В цілому за 2005–2018 роки обсяг експорту суттєво не змінився. Зростання даного показника склало 13048,3 млн дол, що лише на 38,1% більше порівняно з базовим періодом. Середній темп зростання складає 102,5%, тобто експорт товарів і послуг зростав щороку в середньому на 2,5%.

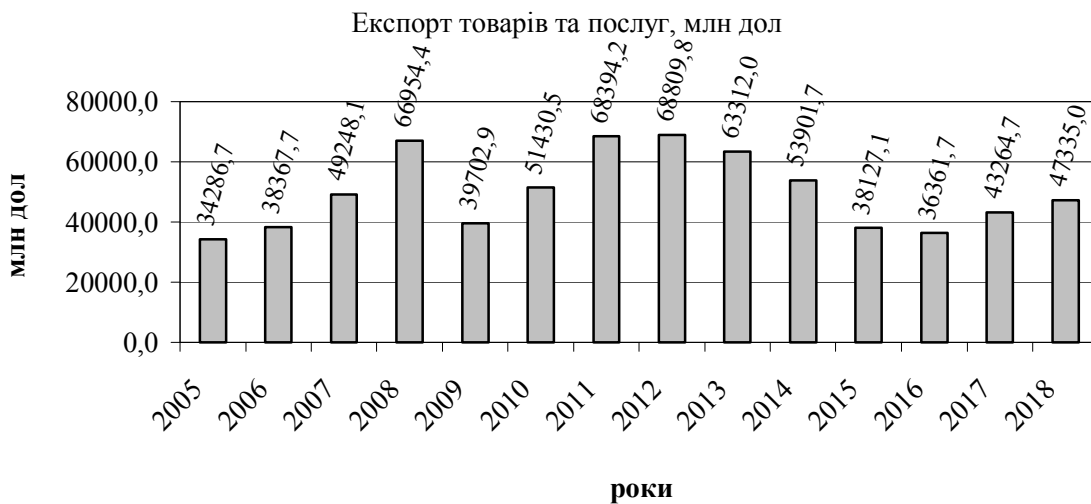

Рис. 3.10. Динаміка експорту товарів та послуг за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

На рис. 3.11 наведено темп росту експорту за 2005–2018 роки. Як видно з даних рисунку, темп росту обсягів експорту мав схильність до значних коливань. Найбільш значущим зростання було у 2008 році (на 41,7%), тоді як найдраматичнішим падіння було у 2009 та 2014 роках (на 43,4 та 30,9%).

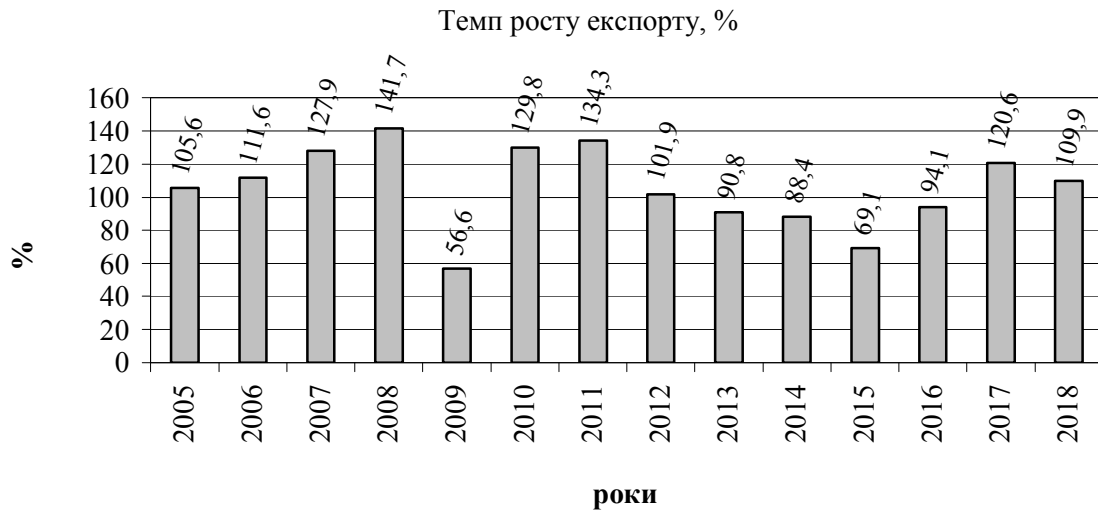

Рис. 3.11. Темп росту експорту за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

На рис. 3.12 наведено динаміку імпорту товарів та послуг за 2005–2018 роки.

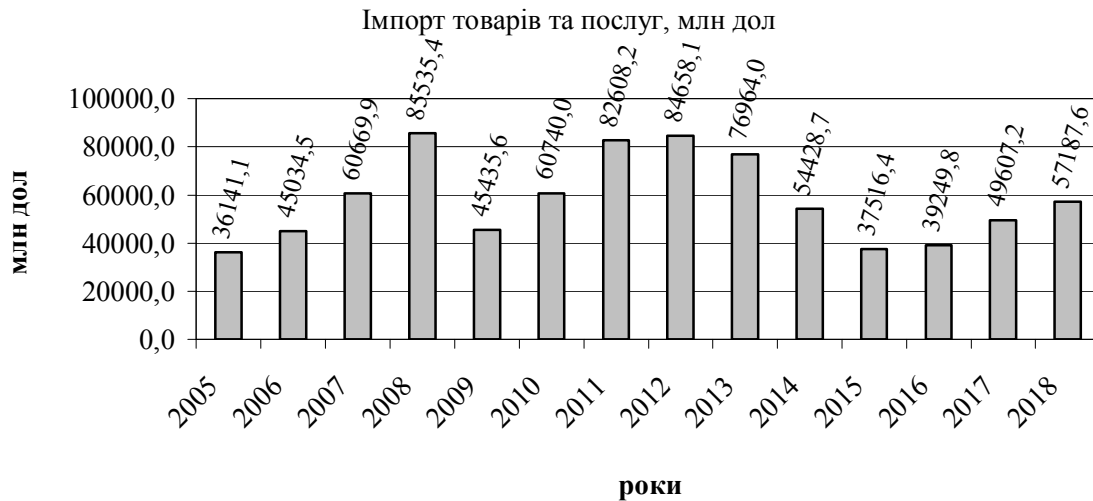

Рис. 3.12. Динаміка імпорту товарів та послуг за 2005-2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела[11]

Як бачимо, динаміка імпорту була схожою з динамікою експорту товарів та послуг. Зростанням цього показника відзначились 2006–2008 рр., 2010–2012 рр., 2017–2018 рр. У 2009 році спостерігалось різке падіння даного показника, яке можна сприймати як наслідок впливу світової фінансової

кризи. Починаючи з 2013 аж по 2016 рік спостерігалось скорочення обсягів імпорту, яке було зупинено лише у 2017 році. В цілому за 2005–2018 роки обсяг імпорту суттєво не змінився. Зростання даного показника склало 21046,5 млн дол., що на 58,2% більше порівняно з базовим періодом. Середній темп зростання складає 103,6%, тобто імпорт товарів і послуг зростає щороку в середньому на 3,6%.

На рис. 3.13 наведено темп росту імпорту за 2005–2018 роки. Як видно з даних рисунку, темп росту обсягів імпорту мав схильність до значних коливань. Найбільш значущим зростання було у 2008 році (на 49,4%), тоді як найдраматичнішим падіння було у 2009 та 2014 роках (на 49,9 та 31,2%).

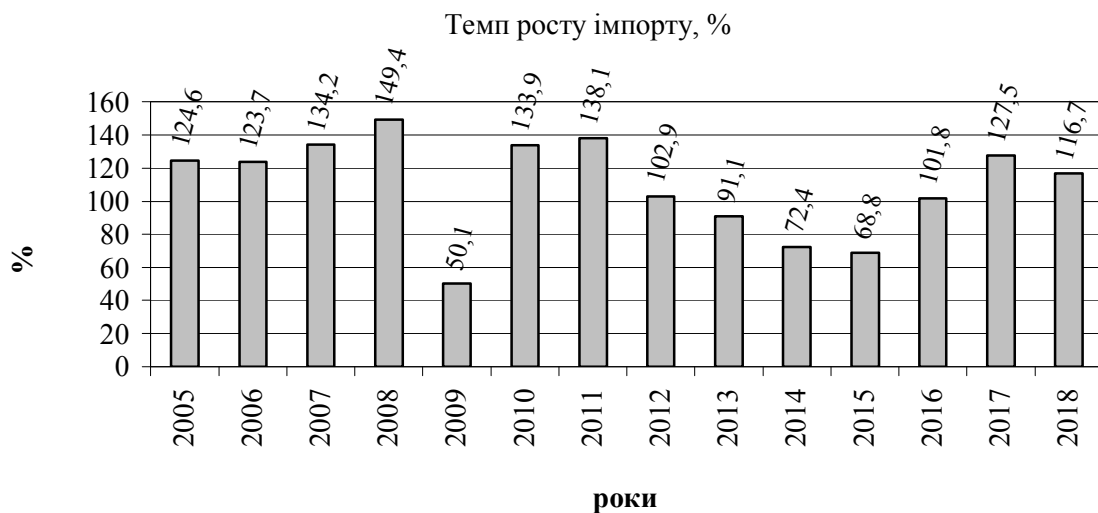

Рис. 3.13. Темп росту імпорту за 2005-2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

Всі перераховані показники можуть вважатися ідентифікаторами покращення, тобто їх зростання свідчить про стабілізацію становища в країні.

На рис. 3.14 наведено зміну індексу споживчих цін за 2005–2018 роки. Як видно з даних рисунку, даний показник суттєво коливався. Найбільш значущим зростання цін було у 2014–2015 роках (на 24,9 та 43,3%, відповідно), тоді як падінням цін характеризувався лише 2012 рік, яке було вкрай несуттєвим (лише 0,2%).

Рис. 3.14. Індекс споживчих цін в Україні за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

На рис. 3.15 наведено зміну індексу цін виробників промислової продукції за 2005–2018 роки. Як видно з даних рисунку, даний показник суттєво коливався. Найбільш значущим зростання цін було у 2014–2015 роках (на 31,8%, 25,4 та 35,7%, відповідно), тоді як найменшим зростанням цін характеризувався 2012–2013 роки (на 0,3 та 1,7%, відповідно).

Рис. 3.15. Індекс цін виробників промислової продукції в Україні за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

На рис. 3.16 наведено зміну коефіцієнта безробіття за 2005–2018 роки. Як видно з даних рисунку, даний показник також мав схильність до коливань коливався. Найбільш значущим рівень безробіття був у 2014–2017 роках (9,1–9,5%), тоді як найменшим – у 2007–2008 році (лише 6,4%).

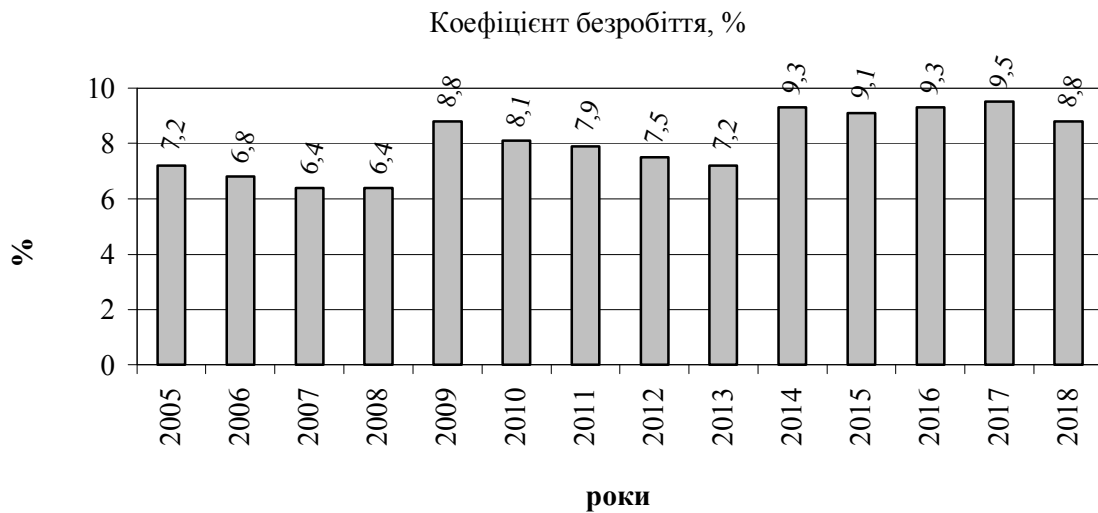

Рис. 3.16. Коефіцієнт безробіття в Україні за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

Показники, наведені на рис. 3.13–3.16 можуть вважатися ідентифікаторами погіршення, тобто їх зростання свідчить про дестабілізацію становища в країні.

Саме оцінка ступеня досягнення прогнозного значення за даними показниками може служити базою для визначення рівня економічної безпеки національної економіки.

Отже базовий показник для проведення оцінки економічної безпеки відповідає коефіцієнту досягнення прогнозного значення за окремим показником економічного та соціального розвитку:

$$Ki = \frac{Xi_{\phi}}{Xi_{np}}, \quad (3.12)$$

де Xi_{ϕ} – фактичні значення за показниками економічного та соціального розвитку країни;

Xi_{np} – прогнольні значення за показниками економічного та соціального розвитку країни.

В табл. 3.5 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення обсягу ВВП у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.5

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення обсягу ВВП
у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	457,3	387,3	1,181
2006	565,0	512,5	1,102
2007	751,1	594,1	1,264
2008	980,8	959,2	1,023
2009	947,0	1046,5	0,905
2010	1079,3	1083,1	0,996
2011	1300,0	1291,0	1,007
2012	1404,7	1507,8	0,932
2013	1465,2	1553,0	0,943
2014	1586,9	1574,3	1,008
2015	1988,5	1824,8	1,090
2016	2385,4	2253,9	1,058
2017	2983,9	2845,8	1,049
2018	3560,6	3360,6	1,060

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.5, прогнозне значення ВВП було перевиконано у більшості років досліджуваного періоду. Виключенням стали 2009–2010 та 2012–2013 роки.

В табл. 3.6 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення темпів росту реального ВВП у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.6

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення темпів росту
реального ВВП у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
1	2	3	4
2005	103,1	108,6	0,949
2006	107,6	107,0	1,006
2007	108,2	106,5	1,016

Продовження табл. 3.6

1	2	3	4
2008	102,2	106,8	0,957
2009	84,9	100,4	0,846
2010	104,1	103,7	1,004
2011	105,5	104,7	1,008
2012	100,2	105,2	0,952
2013	100,0	102,9	0,972
2014	93,4	97,0	0,963
2015	90,2	91,3	0,988
2016	102,4	100,8	1,016
2017	102,5	101,8	1,007
2018	103,4	102,7	1,007

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.6 прогнозне значення темпів росту реального ВВП було перевиконано у 2006–2007 рр., 2010–2011 рр. та у 2016–2018 рр. досліджуваного періоду. В інших роках періоду прогнозне значення досягнуто не було.

В табл. 3.7 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення прибутку прибуткових підприємств у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.7

Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення прибутку прибуткових підприємств у 2005–2018 роках

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	89,2	57,0	1,565
2006	110,6	100,0	1,106
2007	183,0	158,8	1,152
2008	193,7	219,1	0,884
2009	143,7	247,6	0,580
2010	189,6	174,2	1,088
2011	255,5	242,3	1,054
2012	248,0	297,0	0,835
2013	209,9	283,9	0,739
2014	233,6	253,5	0,921
2015	387,6	305,5	1,269
2016	443,0	342,2	1,295
2017	593,2	639,0	0,928
2018	668,9	759,2	0,881

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.7, прогнозне значення прибутку прибуткових підприємств було перевиконано у 2005–2007 рр., 2010–2011 рр. та у 2015–2016 рр. досліджуваного періоду. В інших роках періоду прогнозне значення досягнуто не було.

В табл. 3.8 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення фонду оплати праці у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.8

Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення прибутку фонду оплати праці у 2005–2018 роках

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	87,8	113,3	0,775
2006	110,1	159,3	0,691
2007	140,9	191,1	0,737
2008	182,4	320,2	0,570
2009	243,6	313,0	0,778
2010	289,1	338,9	0,853
2011	333,5	399,5	0,835
2012	384,5	453,1	0,849
2013	398,3	476,5	0,836
2014	374,2	459,8	0,814
2015	405,9	468,5	0,866
2016	489,3	584,2	0,838
2017	654,6	796,3	0,822
2018	838,3	976,5	0,859

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.8, прогнозне значення фонду оплати праці було не досягнуто впродовж всього досліджуваного періоду. Цей фкт можна вважати негативним явищем з позиції економічної безпеки національного господарства.

В табл. 3.9 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення середньомісячної зарплати у 2005–2018 роках.

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення
середньомісячної зарплати у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	806,0	703,0	1,147
2006	1041,0	995,0	1,046
2007	1351,0	1233,0	1,096
2008	1806,0	1864,0	0,969
2009	1906,0	2093,0	0,911
2010	2250,0	2245,0	1,002
2011	2648,0	2695,0	0,983
2012	3041,0	3073,0	0,990
2013	3282,0	3289,5	0,998
2014	3480,0	3379,0	1,030
2015	4195,0	3922,7	1,069
2016	5183,0	4839,0	1,071
2017	7104,0	7104,0	1,000
2018	8865,0	8634,7	1,027

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.9, прогнозне значення середньомісячної зарплати було перевиконано у 2005–2007 рр., 2010 р. та у 2014–2018 рр. досліджуваного періоду. В інших роках періоду прогнозне значення досягнуто не було.

В табл. 3.10 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення темпів росту реальної зарплати у 2005-2018 роках.

Таблиця 3.10

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення темпів росту
реальної зарплати у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
1	2	3	4
2005	120,3	112,0	1,074
2006	118,3	111,9	1,057
2007	112,5	107,9	1,043
2008	106,3	111,5	0,953
2009	90,8	100,9	0,900
2010	110,2	105,0	1,050
2011	108,7	110,1	0,987
2012	114,4	106,8	1,072

Продовження табл. 3.10

1	2	3	4
2013	108,4	103,0	1,053
2014	93,5	95,4	0,980
2015	79,8	123,7	0,645
2016	108,8	100,9	1,078
2017	119,1	121,4	0,981
2018	112,5	108,5	1,037

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з таблиці 3.10 прогнозне значення темпів росту реальної зарплати було перевиконано у 2005-2007 рр., 2010 р., 2012-2013 рр., та у 2016 й 2018 рр. досліджуваного періоду. В інших роках періоду прогнозне значення досягнуто не було.

В таблиці 3.11 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення кількості зайнятого населення у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.11

Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення темпів росту кількості зайнятого населення у 2005–2018 роках

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	20,7	21,2	0,975
2006	20,7	21,2	0,978
2007	20,9	20,9	1,000
2008	21,0	21,0	1,001
2009	20,2	20,4	0,992
2010	19,2	20,4	0,940
2011	19,2	20,5	0,938
2012	19,3	20,6	0,935
2013	19,3	20,6	0,938
2014	18,1	20,2	0,897
2015	16,4	17,8	0,924
2016	16,3	17,9	0,912
2017	16,2	16,3	0,994
2018	16,4	16,3	1,001

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.11 прогнозне значення кількості зайнятих було перевиконано у 2007–2008 рр. та 2018 р. досліджуваного періоду. В інших роках періоду прогнозне значення досягнуто не було.

В табл. 3.12 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення експорту у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.12

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення експорту
у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	34286,7	55687,3	0,616
2006	38367,7	46503,0	0,825
2007	49248,1	54179,0	0,909
2008	66954,4	83359,0	0,803
2009	39702,9	82418,0	0,482
2010	51430,5	62470,0	0,823
2011	68394,2	84993,0	0,805
2012	68809,8	95318,5	0,722
2013	63312,0	94548,0	0,670
2014	53901,7	82711,0	0,652
2015	38127,1	57668,7	0,661
2016	36361,7	53041,0	0,686
2017	43264,7	50735,0	0,853
2018	47335,0	55687,3	0,850

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.12, прогнозне значення експорту було не досягнуто впродовж всього періоду дослідження.

В табл. 3.13 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення темпів росту експорту у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.13

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення темпів росту
експорту у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
1	2	3	4
2005	105,6	108,7	0,971
2006	111,6	108,5	1,029
2007	127,9	112,1	1,141

Продовження табл. 3.13

1	2	3	4
2008	141,7	130,2	1,088
2009	56,6	96,2	0,588
2010	129,8	115,1	1,128
2011	134,3	122,7	1,095
2012	101,9	109,4	0,931
2013	90,8	104,4	0,870
2014	88,4	96,9	0,912
2015	69,1	88,2	0,784
2016	94,1	105,5	0,892
2017	120,6	110,4	1,092
2018	109,9	103,9	1,057

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.13 прогнозне значення темпів росту експорту було перевиконано у 2006–2008 рр., 2010–2011 рр., 2017–2018 рр. досліджуваного періоду. В інших роках періоду прогнозне значення досягнуто не було.

В табл. 3.14 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення імпорту у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.14

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення імпорту
у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	36141,4	44589,0	0,811
2006	45034,5	46337,0	0,972
2007	60669,9	54016,0	1,123
2008	85535,4	98775,0	0,866
2009	45435,6	89502,0	0,508
2010	60740,0	64373,0	0,944
2011	82608,2	89929,0	0,919
2012	84658,1	101242,5	0,836
2013	76958,1	108698,0	0,708
2014	54428,7	95315,0	0,571
2015	37516,4	59154,7	0,634
2016	39249,8	54364,0	0,722
2017	49607,2	57222,0	0,867
2018	57187,6	62900,7	0,909

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.14, прогнозне значення імпорту було перевиконано у 2007 р. досліджуваного періоду. В інших роках періоду прогнозне значення досягнуто не було.

В табл. 3.15 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення темпів росту імпорту у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.15

Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення темпів росту імпорту у 2005–2018 роках

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	124,6	112,3	1,110
2006	123,7	113,0	1,095
2007	134,2	107,3	1,251
2008	149,4	137,4	1,087
2009	50,1	90,5	0,554
2010	133,9	114,4	1,170
2011	138,1	123,0	1,123
2012	102,9	108,6	0,948
2013	91,1	104,3	0,873
2014	72,4	94,7	0,765
2015	68,8	83,9	0,820
2016	101,8	105,2	0,968
2017	127,5	110,6	1,153
2018	116,7	105,4	1,107

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як видно з табл. 3.15, прогнозне значення темпів росту імпорту було перевиконано у 2005–2008 рр., 2010–2011 рр., 2017–2018 рр. досліджуваного періоду. В інших роках періоду прогнозне значення досягнуто не було.

В табл. 3.16 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення індексу споживчих цін у 2005–2018 роках.

Фактичне значення індексу споживчих цін було нижчим за прогнозне у 2010–2013 рр. та у 2016 й 2018 рр. В інші роки спостерігалось перевищення фактичного рівня індексу споживчих цін над прогнозним.

Таблиця 3.16

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення індексу
споживчих цін у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	110,3	106,2	1,039
2006	111,6	111,4	1,002
2007	116,6	107,5	1,085
2008	122,3	115,9	1,055
2009	112,3	109,5	1,026
2010	109,1	113,1	0,965
2011	104,6	108,9	0,961
2012	99,8	107,9	0,925
2013	100,5	105,5	0,953
2014	124,9	112,0	1,115
2015	143,3	135,9	1,055
2016	112,9	113,4	0,996
2017	113,7	111,2	1,022
2018	109,8	110,7	0,992

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

В табл. 3.17 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення індексу цін виробників у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.17

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення індексу цін
виробників у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	109,5	105,3	1,040
2006	114,1	113,2	1,008
2007	123,3	114,4	1,078
2008	123,0	131,2	0,938
2009	114,3	112,0	1,021
2010	118,7	114,4	1,038
2011	114,2	117,9	0,969
2012	100,3	109,6	0,916
2013	101,7	105,9	0,960
2014	131,8	112,3	1,174
2015	125,4	130,6	0,960
2016	135,7	111,3	1,219
2017	116,5	116,8	0,997
2018	114,2	111,9	1,021

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Фактичне значення індексу цін виробників було нижчим за прогнозне у 2008 р., 2011–2013 рр. та у 2015 й 2017 рр. В інші роки спостерігалось перевищення фактичного рівня індексу цін виробників над прогнозним.

В табл. 3.18 наведено результати розрахунку коефіцієнта досягнення прогнозного значення коефіцієнта безробіття у 2005–2018 роках.

Таблиця 3.18

**Розрахунок коефіцієнта досягнення прогнозного значення коефіцієнта
безробіття у 2005–2018 роках**

Рік	Фактичне значення	Прогнозне значення	Коефіцієнт досягнення прогнозного значення
2005	7,2	8,0	0,900
2006	6,8	7,5	0,907
2007	6,4	7,7	0,831
2008	6,4	6,2	1,041
2009	8,8	8,8	1,006
2010	8,1	8,1	1,000
2011	7,9	7,9	1,006
2012	7,5	7,5	1,007
2013	7,2	7,6	0,954
2014	9,3	8,2	1,134
2015	9,1	10,8	0,840
2016	9,3	10,6	0,877
2017	9,5	9,3	1,022
2018	8,8	9,1	0,971

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Фактичне значення коефіцієнту безробіття було нижчим за прогнозне у 2005–2007 рр., 2013 р., 2015–2016 рр. та у 2018 р. В інші роки спостерігалось перевищення фактичного рівня коефіцієнта безробіття над прогнозним.

Для приведення значення коефіцієнта до порівнюваного виду та розрахунку безпосередньо показника оцінки економічної безпеки має відбуватися нормування значень базового показника з використання шкали Харрінгтона.

Базова шкала – Харрінгтона має наступні інтервали:

- 0–0,2 – «дуже погано»;
- 0,2–0,37 – «погано»;
- 0,37–0,63 – «задовільно»;

– 0,63–0,8 – «добре»

– 0,8–1 – «дуже добре».

Саме з використанням даної шкали має відбуватись нормування показників.

Базовий показник – коефіцієнт досягнення прогнозного значення набуває значень менше або більше 1, при цьому значення коефіцієнта, що дорівнює 1 свідчить про повну відповідність досягнутого значення прогнозованому без відхилень як у бік погіршення, так і в бік покращення, тобто відповідає задовільному рівню економічної безпеки. Таким чином, коефіцієнт досягнення прогнозного значення ($K_i=1$) відповідає середині інтервалу «задовільно» базової шкали Харрінгтона (оцінка 0,5).

Оскільки шкала Харрінгтона симетрична пропонуємо визначити значення умовного максимуму та мінімуму шкали керуючись наступною послідовністю:

1) для показників, що є ідентифікаторами покращення ситуації:

по-перше, знаходимо максимальне відхилення коефіцієнта досягнення прогнозного значення від 1 в бік покращення та в бік погіршення

$$\Delta K_{i+} = K_i \max - 1 \quad \text{та} \quad \Delta K_{i-} = 1 - K_i \min$$

$$\Delta K_i = \max\{\Delta K_{i+}; \Delta K_{i-}\} \quad (3.12)$$

по-друге, значення коефіцієнта досягнення прогнозного значення $K_{i-} = 1 - \Delta K_i$ відповідатиме оцінці дуже погано (умовно присвоюємо йому оцінку за шкалою Харрінгтона 0,1 – середина інтервалу з даною якісною характеристикою);

по-третє, значення коефіцієнта досягнення прогнозного значення $K_{i+} = 1 + \Delta K_i$ відповідатиме оцінці дуже добре (умовно присвоюємо йому оцінку за шкалою Харрінгтона 0,9 – середина інтервалу з даною якісною характеристикою);

по-четверте, визначаємо яке значення Ki відповідає відрізку за шкалою Харрінгтона в 0,1 бали:

$$(h_{0,1} = \frac{(Ki+) - (Ki-)}{0,9 - 0,1} * 0,1) \quad (3.13)$$

по-п'яте, визначаємо значення Ki , що відповідає умовному максимуму та умовному мінімуму – є граничними точками шкали:

$Ki \max \acute{o}i = (Ki+) + h_{0,1}$ (відповідає оцінці 1 за шкалою Харрінгтона) та
 $Ki \min \acute{o}i = (Ki-) - h_{0,1}$ (відповідає оцінці 0 за шкалою Харрінгтона);

2) для показників, що є ідентифікаторами погіршення ситуації:

по-перше, знаходимо максимальне відхилення коефіцієнта досягнення прогнозного значення від 1 в бік покращення та в бік погіршення

$\Delta Ki+ = 1 - Ki \min$ та обираємо з цих двох величин максимальне
 $\Delta Ki- = Ki \max - 1$

$$\Delta Ki = \max\{\Delta Ki+; \Delta Ki-\} \quad (3.14)$$

по-друге, значення коефіцієнта досягнення прогнозного значення $Ki- = 1 + \Delta Ki$ відповідатиме оцінці дуже погано (умовно присвоюємо йому оцінку за шкалою Харрінгтона 0,1 – середина інтервалу з даною якісною характеристикою);

по-третє, значення коефіцієнта досягнення прогнозного значення $Ki+ = 1 - \Delta Ki$ відповідатиме оцінці дуже добре (умовно присвоюємо йому оцінку за шкалою Харрінгтона 0,9 – середина інтервалу з даною якісною характеристикою);

по-четверте, визначаємо яке значення Ki відповідає відрізку за шкалою Харрінгтона в 0,1 бали:

$$(h_{0,1} = \frac{(Ki-) - (Ki+)}{0,9 - 0,1})$$

по-п'яте, визначаємо значення K_i , що відповідає умовному максимуму та умовному мінімуму – є граничними точками шкали:

$$K_i \max \delta_i = (K_i^-) + h_{0,1} \text{ (відповідає оцінці 0 за шкалою Харрінгтона)} \text{ та}$$

$$K_i \min \delta_i = (K_i^+) - h_{0,1} \text{ (відповідає оцінці 1 за шкалою Харрінгтона)}.$$

Після визначення умовного максимуму та мінімуму за шкалою, визначимо оціночні показники – нормовані значення коефіцієнтів досягнення прогнозного значення:

1) для показників, що є ідентифікаторами покращення ситуації:

$$O_i = \frac{K_i - K_i \min_{ум}}{K_i \max_{ум} - K_i \min_{ум}} \quad (3.15)$$

2) для показників, що є ідентифікаторами погіршення ситуації:

$$O_i = \frac{K_i \max_{ум} - K_i}{K_i \max_{ум} - K_i \min_{ум}} \quad (3.16)$$

В табл. 3.19 наведено результати розрахунку нормованих значень за показниками.

Таблиця 3.19

Результати розрахунку оціночних показників економічної безпеки

Рік	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9	O10	O11	O12	O13	O14
2005	0,774	0,369	0,900	0,291	0,900	0,584	0,405	0,203	0,472	0,346	0,598	0,366	0,427	0,737
2006	0,655	0,515	0,575	0,213	0,626	0,565	0,414	0,365	0,528	0,477	0,585	0,494	0,485	0,721
2007	0,900	0,541	0,608	0,256	0,761	0,548	0,501	0,430	0,637	0,600	0,725	0,206	0,358	0,900
2008	0,534	0,388	0,418	0,100	0,415	0,447	0,504	0,348	0,586	0,391	0,578	0,308	0,614	0,404
2009	0,356	0,100	0,203	0,294	0,256	0,387	0,470	0,100	0,100	0,100	0,100	0,411	0,463	0,486
2010	0,495	0,510	0,563	0,363	0,506	0,556	0,268	0,364	0,624	0,454	0,653	0,623	0,431	0,500
2011	0,511	0,520	0,539	0,346	0,452	0,486	0,260	0,349	0,592	0,434	0,610	0,637	0,557	0,485
2012	0,397	0,377	0,383	0,359	0,472	0,581	0,248	0,285	0,433	0,367	0,453	0,761	0,654	0,484
2013	0,414	0,427	0,315	0,347	0,494	0,560	0,258	0,245	0,374	0,263	0,387	0,663	0,572	0,610
2014	0,512	0,404	0,444	0,327	0,582	0,478	0,100	0,231	0,415	0,152	0,289	0,100	0,183	0,182
2015	0,636	0,469	0,690	0,376	0,690	0,100	0,203	0,238	0,290	0,203	0,339	0,310	0,573	0,879
2016	0,588	0,541	0,709	0,349	0,694	0,588	0,158	0,257	0,395	0,274	0,471	0,514	0,100	0,791
2017	0,573	0,518	0,449	0,335	0,500	0,479	0,478	0,386	0,590	0,392	0,637	0,422	0,505	0,449
2018	0,590	0,518	0,416	0,368	0,573	0,542	0,504	0,384	0,556	0,426	0,596	0,527	0,462	0,570

Примітка: розраховано автором.

На основі показників, наведених в таблиці розраховано узагальнений показник оцінки економічної безпеки (табл. 3.20).

Таблиця 3.20

Результати розрахунку узагальненого показника оцінки економічної безпеки та його інтерпретація

Рік	Узагальнений показник оцінки економічної безпеки	Інтерпретація узагальненого показника
2005	0,527	Задовільно
2006	0,516	Задовільно
2007	0,569	Задовільно
2008	0,431	Задовільно
2009	0,273	незадовільно
2010	0,494	Задовільно
2011	0,484	Задовільно
2012	0,447	Задовільно
2013	0,423	Задовільно
2014	0,314	незадовільно
2015	0,428	Задовільно
2016	0,459	Задовільно
2017	0,479	Задовільно
2018	0,502	Задовільно

Примітка: розраховано автором.

Як видно з табл. 3.20, оцінка економічної безпеки з точки зору її забезпечення свідчить про її задовільний рівень впродовж всього періоду, окрім 2009 та 2014 років, які вирізнялись незадовільним рівнем економічної безпеки. У 2009 році зниження рівня економічної безпеки обумовлювалось погіршенням оціночних показників за всіма показниками соціально-економічного розвитку, окрім фонду оплати праці, індексом споживних цін та рівня безробіття, оціночні показники за якими в порівнянні з 2008 роком погіршились. В 2014 році ситуація була ще більш неоднозначною, адже при покращенні за показниками ВВП, прибутку прибуткових підприємств, середньомісячної зарплати, темпу росту експорту, за іншими показниками відбулось настільки суттєве погіршення, що мало наслідком зниження економічної безпеки до поганого рівня.

Беззаперечним видається висновок, що зміна рівня економічної безпеки відбувається під впливом цілої низки різноманітних чинників. Водночас в

контексті даного дослідження цікаво дослідити яким чином на рівень економічної безпеки впливає фінансовий ринок та інтеграційні процеси, що протікають на ньому.

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши характеристики поняття економічної безпеки, зазначено, що характеристикою, яка відбиває мету забезпечення економічної безпеки є пристосування до впливу чинників середовища, яке може бути досягнуте через захист від впливу середовища (шляхом уникнення зовнішніх та внутрішніх загроз), а також через реакцію на впливи середовища (шляхом протистояння деструктивним впливам або усунення негативних наслідків). Результатом економічної безпеки, який може бути отриманий через досягнення цілі (пристосування до впливу чинників середовища) можна вважати підвищення стійкості до внутрішніх та зовнішніх чинників.

Досліджено офіційні прогностні значення основних соціально-економічних показників, закріплених відповідними постановами Кабінету міністрів України.

Встановлено, що перелік показників, за якими було визначено прогностні значення, змінювався – деякі показники додавались, деякі навпаки було виключено з прогнозу. Стосовно таких показників можна говорити, що їх врахування було значущим в конкретному році періоду з огляду на особливість ситуації, що склалась на поточний момент. Однак їх наступне виключення з прогнозу свідчить про те, що дані показники не мали вагомego значення на всьому проміжку досліджуваного періоду.

На основі результатів оцінювання, встановлено, що спостерігається задовільний рівень економічної безпеки національного господарства впродовж всього періоду, окрім 2009 та 2014 років, які вирізнялись низьким

рівнем економічної безпеки. У 2009 році зниження рівня економічної безпеки обумовлювалось погіршенням за всіма показниками соціально-економічного розвитку, окрім фонду оплати праці, індексу споживчих цін та рівня безробіття, оціночні показники за якими в порівнянні з 2008 роком покращилися. В 2014 році ситуація була ще більш неоднозначною, адже при збільшенні за показниками ВВП, прибутку прибуткових підприємств, середньомісячної зарплати, темпу росту експорту, за іншими показниками відбулось настільки суттєве погіршення, що мало наслідком падіння економічної безпеки до низького рівня.

Доведено, що зміна рівня економічної безпеки відбувається під впливом цілої низки різноманітних чинників. Але в контексті проведеного дослідження зміцнення економічної безпеки може вважатися найбільш пріоритетним наслідком функціонування фінансового ринку та його сегментів з точки зору дослідження інтеграційної взаємодії між ними. Беззаперечним видається висновок, що зміна рівня економічної безпеки відбувається під впливом цілої низки різноманітних чинників. Водночас в контексті даного дослідження цікаво дослідити яким чином на рівень економічної безпеки впливає фінансовий ринок та інтеграційні процеси, що протікають на ньому.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Бойко Т.В. Актуальні проблеми економічної безпеки України. URL: <http://library.kr.ua/orhus/bojko.pdf> (дата звернення: 05.01.2018).
2. Амитан В. Экономическая безопасность: понятие, концепция. *Прометей* : регіональний зб. наук. пр. з економіки. Донецьк : Юго-Восток, 2000. 333 с.

3. Воробйов В. Методичні основи побудови комплексної системи економічної безпеки підприємства. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2011. № 1 (19). С. 38–44.
4. Баранова В. В. Сутність економічної безпеки національного господарства та її характеристики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 21 (2). С. 147–152.
5. Каламбет С. В. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств залізничної галузі. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 2. С. 106–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvfbf_2013_2_20 (дата звернення: 10.02.2017).
6. Економічна безпека : навч. посіб. / З. С. Варналій та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
7. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ : НІСД, 1997. 144 с.
8. Баранова В. В. Фінансово-економічна безпека у забезпеченні економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 14. Ч. I. С. 206–209.
9. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы. *Бизнес=Информ*. 1999. № 11–12. С. 45–47.
10. Коваленко М. А., Нагородна І. І., Радванська Н. В. Економічна безпека корпоративного підприємства : навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2009. 404 с.
11. Державна служба статистики : офіційний сайт. URL: [http://www/ukrsta.gov.ua](http://www.ukrsta.gov.ua) (дата звернення: 12.02.2019).
12. Череп А. Сутність економічної безпеки як складової частини діяльності підприємства та сучасні підходи до її трактування. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні*

науки. 2016. Вип. 31 (1). С. 27–34. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2016_31\(1\)__5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2016_31(1)__5) (дата звернення: 02.06.2017).

13. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.

14. Мішина І. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. Донецьк, 2007. 235 с.

15. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Київ : Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 1994. С. 112.

16. Чубукова О. Система економічної безпеки (екосистейт): сутність, структура. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3169> (дата звернення: 12.02.2019).

17. Жихор О. Б., Баранова В. В. Сучасні загрози економічній безпеці України. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 1. С. 71–77.

18. Баранова В. В. Підходи до оцінки економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 17 (1). С. 186–190.

19. Чернодід І. С. Забезпечення економічної безпеки держави в транзитивній економіці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Київ, 2006. 16 с.

20. Мартиненко В. Теоретико-методичні засади оцінки економічної безпеки національної економіки. *Економічний простір*. 2015. № 93. С. 131–140.

21. Харазішвілі Ю., Дронь Є. Проблема інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки держави. *Банківська справа*. 2015. № 1–2. С. 3–21.

22. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків : Право, 2009. 312 с.

23. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк. Харків : Інжек, 2006. 240 с.

24. Калантарідіс К., Жихор О. Б., Баранова В. В. Корупція-реальна загроза національній безпеці України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 вересня 2014 р.) / ХІБС УБС НБУ (м. Київ). URL: <http://kbi.karazin.ua/naukova-diyalnist/mizhнародni-naukovi-konferencii/mizhнародna-naukovo-praktichna-konferenciya-finansovo-kreditna-diyalnist-problemi-teorii-ta-praktiki/> (дата звернення: 02.06.2017).

25. Кириченко О. А. Організаційно-правове забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. № 1. С. 54–59.

26. Баженова О. Застосування системного підходу до аналізу економічної безпеки держави. *Вісник Київського національного університету. Серія «Економіка»*. 2003. Вип. 66–67. С. 122–124.

27. Баранова В. В. Фінансова безпека суб'єктів небанківської сфери. *Правове регулювання економічної безпеки України в умовах євроінтеграції* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 лютого 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2013. С. 65–68.

28. Баранова В. В. Безпека небанківського фінансового сектора та її місце у безпеці фінансової системи держави. *Актуальні питання фінансової безпеки держави* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (м. Харків, 21 лютого 2014 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Ніканова, 2014. С. 50–53.

29. Ляшенко О. М. Забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах глобалізації. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2007. № 5. С. 357–359.

30. Udovic Bostjan. Economic security: Large and small states in enlarged European Union / Bostjan Udovic // Centre of International Relations ; University of Ljubljana. URL: <http://www.attac.org/en/groups/centre-andperiphery-abolition-neocolonialism-working-groupcprwg/bostjan-udovic-economic> (дата звернення: 05.01.2018).

31. Дуб Б. С. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, структура, значення. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/63-2.pdf> (дата звернення: 05.01.2018).

32. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738 (дата звернення: 05.01.2018).

33. Сидоров О. А. Роль економічної безпеки в умовах розбудови постіндустріальної економіки. *Економічний простір*. 2017. № 126. С. 51–60.

34. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. Київ, 2008. 48 с.

35. Якубович З. В. Недоліки методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємств та шляхи їх усунення. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 704. С. 71–76.

36. Пилипенко Н. М. Розвиток методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5953> (дата звернення 08.01.2018).

37. Андрушків Б. Адаптивна структурно-компонентна модель забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний аналіз* : зб. наук. пр. / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Т. 25. № 2. С. 42–50. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/8333/1/7.pdf> (дата звернення: 15.11.2017).

38. Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Фінанси України*. 2008. № 4. С. 88–97.
39. Саєнко О. С. Методологія оцінки економічної безпеки країни: системний підхід. *Науковий вісник ОДЕУ. Всеукраїнська асоціація молодих вчених. Науки: економіка, політологія, історія*. 2009. № 15 (93). С. 19–28.
40. Lyashenko V. V., Matarneh R., Baranova V., Deineko Z. V. Hurst Exponent as a Part of Wavelet Decomposition Coefficients to Measure Long-term Memory Time Series Based on Multiresolution Analysis. *American Journal of Systems and Software*. 2016. Vol. 4. № 2. P. 51–56.
41. Шлемко В. Т., Білько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. Київ : НІСД, 1997. 144 с.
42. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : колективна монографія : у 2 т. Дніпропетровськ : ФОП Дробязко С. І., 2014. Т. 2. 349 с.

РОЗДІЛ 4

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТА ЙОГО СЕГМЕНТІВ

4.1. Формування інформаційної бази для оцінки фінансового ринку з точки зору забезпечення економічної безпеки

Проведення оцінювання функціонування фінансового ринку має ґрунтуватися на використанні інформативних показників, що формують інформаційну базу для оцінювання.

В попередньому дослідженні було встановлено, що умови, які впливають на функціонування фінансового ринку пов'язані зі змінами, які відбуваються в національній економіці в цілому. З огляду на це, щоб оцінити яким є середовище функціонування фінансового ринку потрібно дати комплексну оцінку змінам за умовами функціонування національної економіки.

При цьому, умови функціонування національної економіки можуть бути розподілені на прямі (умови, вплив яких на фінансовий ринок є безпосереднім) та непрямі (умови, вплив яких на фінансовий ринок є опосередкованим).

Непрямі умови пов'язані з різними аспектами функціонування національної економіки:

- економічні (обсяг національного доходу) – відбивють економічні результати, отримані економікою впродовж досліджуваного періоду;

- інвестиційно-інноваційні (обсяг витрат та заощаджень, витрати на інноваційну діяльність) – відображають обсяги потенційних джерел до інвестування та готовність національної економіки до впровадження інновацій;

– соціальні (чисельність наявного населення, сукупні доходи домогосподарства на місяць) – характеризують в комплексі демографічні умови;

– екологічні (викиди забруднюючих речовин та витрати на охорону навколишнього середовища) – відображають екологічну орієнтованість суспільства, його націленість на дотримання екологічних стандартів;

– інформаційні (обсяг телекомунікаційних послуг) – характеризують забезпеченість економіки сучасними засобами зв'язку та розвиток телекомунікації.

Рис. 4.1. Підхід до формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища (удосконалено автором)

До прямих умов відносяться кон'юнктурні умови, які впливають на співвідношення попиту та пропозиції на фінансовому ринку або на його окремому сегменту. Інформативними показниками, що відповідають кон'юнктурним умовам, можна вважати облікову ставку НБУ, середньозважену ставку за всіма інструментами, доходність ОВДП на первинному ринку, курс валют.

Зведена табл. 4.1 умов функціонування національної економіки та їх зв'язку з фінансовим ринком наведена нижче.

Таблиця 4.1

Зведена таблиця умов та показників функціонування національної економіки

Умови функціонування	Найменування інформативного показника	Характер впливу / вид умов функціонування	Опис впливу
Економічні	обсяг національного доходу	опосередкований вплив / непрямі	- створюють умови для стабілізації чи дестабілізації на фінансовому ринку; - сприяють активізації чи пригніченню інтенсивності діяльності суб'єктів ринку; - формують базу для залучення ресурсів на фінансовий ринок; - окреслюють певні обмеження, які накладають на фінансовий ринок сучасні реалії; - відбивають можливості до подальшого розвитку
Інвестиційно-інноваційні	обсяг витрат та заощаджень, витрати на інноваційну діяльність		
Соціальні	чисельність наявного населення, сукупні доходи домогосподарства на місяць		
Екологічні	викиди забруднюючих речовин та витрати на охорону навколишнього середовища		
Інформаційні	обсяг телекомунікаційних послуг		
Кон'юнктурні	облікова ставка НБУ, середньозважена ставка за всіма інструментами, доходність ОВДП на первинному ринку, курс валют	безпосередній вплив / прями	визначають попит та пропозицію на різні фінансові інструменти, співвідношення між ними

Примітка: побудовано на основі джерела [2].

На рис. 4.2 наведено динаміку обсягів ВВП України за 2005–2018 роки. Як видно з даних рисунку, обсяг ВВП України зростає, починаючи з 2005 року досить стабільними темпами з незначним вповільненням у 2009 році, яке було зумовлено впливом світової фінансової кризи. У 2005 році обсяг ВВП країни складав 457325 млн грн, тоді як у 2018 році – 3560596 млн грн, що на 3103271 млн грн (майже у 7,8 рази) більше, ніж на початок досліджуваного періоду. Середній темп зростання обсягів ВВП складає 117,1%, тобто щороку обсяг ВВП України зростає в середньому на 17,1% порівняно з попереднім роком.

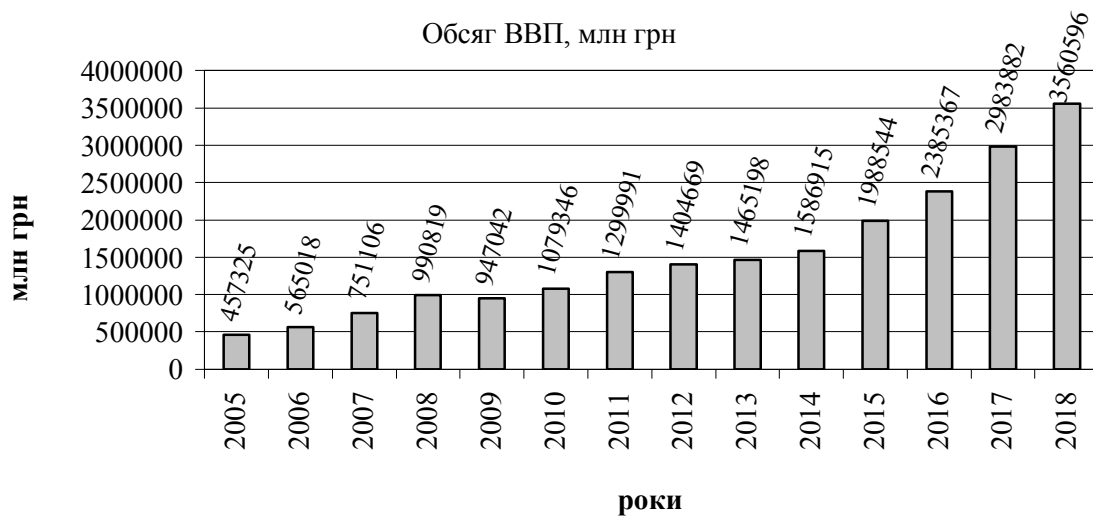

Рис. 4.2. Динаміка обсягу ВВП України за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Водночас не слід забувати про вплив цінового чинника, адже за 2005–2018 роки споживчі ціни зросли у 5,14 рази або на 113,4% щорічно. Тобто, якщо говорити про реальне зростання ВВП, то воно склало 1,5 рази за 2005–2018 роки або на 3,3% щорічно.

На рис. 4.3 наведено динаміку національного доходу за 2005–2018 роки. Динаміка національного доходу була хвилеподібною, але вирізнялася сталою тенденцією до зростання. Так за 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 298275 млн грн до 2470325 млн грн (на 2172050 млн грн або у 8,3 рази більше порівняно зі значенням базового

періоду). Середній темп зростання складає 117,7%, тобто національний дохід зростає щороку в середньому на 17,7%.

Рис. 4.3. Динаміка національного доходу за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Водночас, якщо врахувати ціновий чинник, то реальне зростання національного доходу є значно менш суттєвим і склало 1,6 рази за 2005–2018 роки або на 3,7% щорічно.

На рис. 4.4 наведено динаміку витрат та заощаджень за 2005–2018 роки.

Рис. 4.4. Динаміка витрат та заощаджень за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Динаміка витрат та заощаджень вирізняється сталою тенденцією до зростання з незначними коливаннями. Так за 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 381404 млн грн до 3248730 млн грн (на 2867326 млн грн або у 8,5 разів більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 117,9%, тобто обсяг витрат та заощаджень зростав щороку в середньому на 17,9%.

Водночас, якщо врахувати ціновий чинник, то реальне зростання витрат та заощаджень є значно менш суттєвим і склало 1,65 рази за 2005–2018 роки або на 3,9% щорічно.

На рис. 4.5 наведено динаміку витрат на інноваційну діяльність за 2005–2018 роки. Динаміка витрат на інноваційну діяльність не мала сталої тенденції до зростання. Так, періоди зростання (2005–2008 рр., 2012 р., 2015–2016 рр.) змінювались періодами падіння (2009 р., 2012–2014 рр., 2017 р.). У 2018 році витрати на інноваційну діяльність знов зросли (на 3062,6 млн грн або на 33,5%). В цілому за 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 5751,6 млн грн до 12180,1 млн грн (на 6428,5 млн грн або у 2,11 разів більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 105,9%, тобто витрати на інноваційну діяльність зростав щороку в середньому на 5,9%.

Рис. 4.5. Динаміка витрати на інноваційну діяльність за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Врахування цінового чинника дозволяє сказати, що про реальне зростання витрат на інноваційну діяльність в Україні не може йти мови. Навпаки за 2005–2018 роки їхня величина знизилась на 59,0% (по 6,6% щорічно).

На рис. 4.6 наведено динаміку наявного населення за 2005–2018 роки. Динаміка даного показника характеризувалась тенденцією до падіння. За 2005–2018 роки значення даного показника зменшилось з 47280,8 тис. осіб до 42386,4 тис. осіб (на 4894,4 тис. осіб або на 10,35% порівняно зі значенням базового періоду). В середньому щороку зайняте населення скорочувалось на 0,9%.

Рис. 4.6. Динаміка наявного населення за 2005–2018 роки

На рис. 4.7 наведено сукупні ресурси домогосподарства на місяць за 2005–2018 роки. Динаміка даного показника характеризувалась тенденцією до зростання. За 2005–2018 роки значення даного показника збільшилось з 1321,4 грн до 9904,1 грн (на 8582,7 грн або у 7,5 рази порівняно зі значенням базового періоду). В середньому щороку даний показник зростав на 16,8%.

Рис. 4.7. Динаміка наявного населення за 2005–2018 роки

На рис. 4.8 наведено динаміку поточних витрат на охорону навколишнього середовища, за 2005–2018 роки. Динаміка обсягів поточних витрат на охорону навколишнього середовища хоча й характеризувалась певною хвилеподібністю, проте в цілому даний показник збільшувався. За 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 5313,6 млн грн до 24318,0 млн грн (на 19004,4 млн грн або у 4,6 рази більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 110,3%, тобто даний показник зростав щороку в середньому на 10,3%

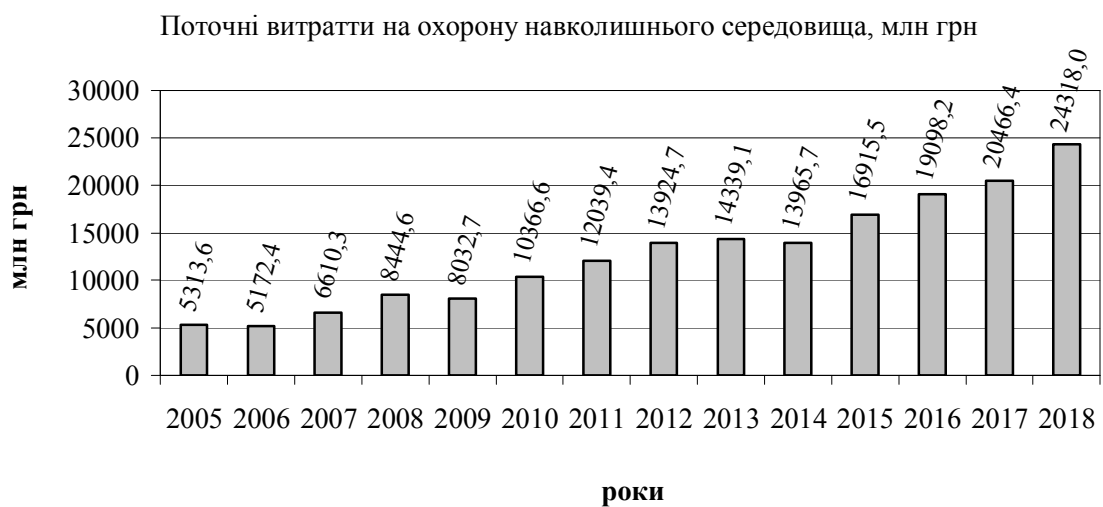

Рис. 4.8. Динаміка поточних витрат на охорону навколишнього середовища за 2005–2018 роки

На рис. 4.9 наведено динаміку обсягу послуг у сфері телекомунікації за 2005-2018 роки. Динаміка обсягу послуг у сфері телекомунікації в цілому характеризувалась тенденцією до зростання. За 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 27447,1млн грн до 72564,7 млн грн (на 45117,6 млн грн або у 2,6 рази більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 107,8%, тобто даний показник зростав щороку в середньому на 7,8%

Рис. 4.9. Динаміка обсягу послуг у сфері телекомунікації за 2005–2018 роки

Всі перераховані вище показники характеризують непрямі чинники середовища фінансового ринку.

На рис. 4.10 наведено кількість впроваджених інноваційних видів продукції в Україні за 2009-2017 роки. Як видно з рис. 4.10, досліджуваний показник вирізнявся суттєвою нестабільністю. Так, у 2010 році та у 2013–2014 роках спостерігалось скорочення кількості впроваджених інноваційних видів продукції, тоді як інші роки досліджуваного періоду характеризувались зростанням величини даного показника. У 2017 році кількість впроваджених інноваційних видів продукції збільшилась на 106 видів або 2,56% порівняно з 2016 роком та на 1561 видів або 58,1% порівняно з 2009 роком.

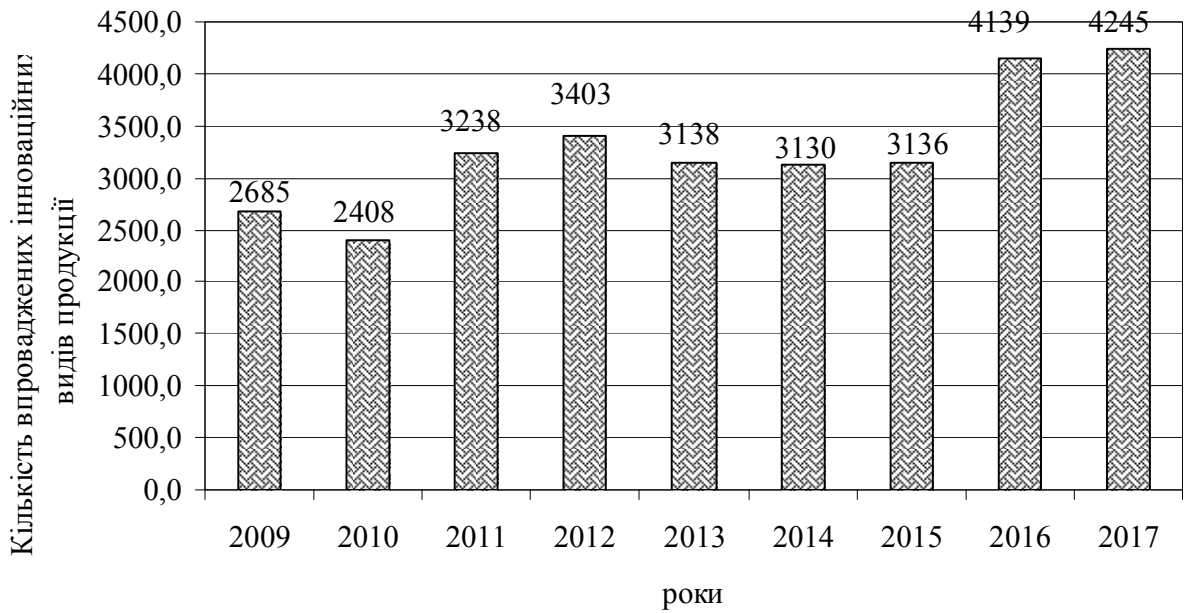

Рис. 4.10. Кількість впроваджених інноваційних видів продукції в Україні за 2009–2017 роки

На рис. 4.11 наведено кількість виданих патентів за досліджуваний період. Кількість виданих патентів скорочувалась у 2012 році та протягом 2014–2016 років. Інші роки досліджуваного періоду характеризувались зростанням цього показника. У 2017 році кількість виданих патентів зросла на 576 од., або 20,48% порівняно з 2016 роком, та на 237 од., або 7,52% порівняно з 2009 роком.

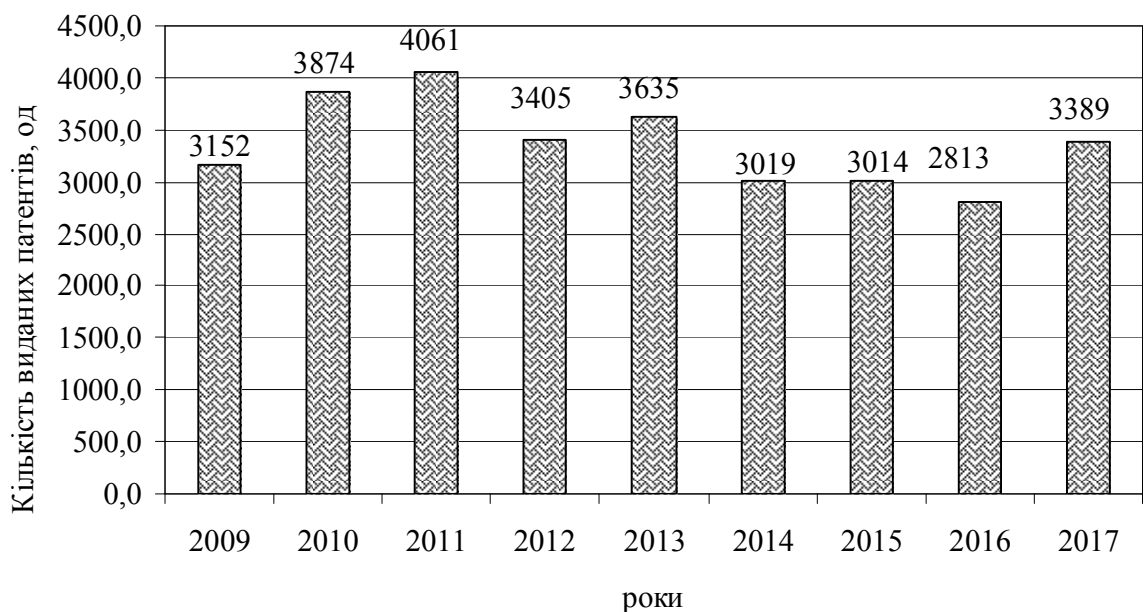

Рис. 4.11. Кількість патентів в Україні за 2009–2018 роки

На рис. 4.10–4.11 наведено результати інноваційно-інвестиційного розвитку умов національної економіки.

На рис. 4.12 наведено динаміку облікової ставки НБУ за 2005–2018 роки. Динаміка даного показника, як свідчать дані рисунку, не вирізнялась стабільністю. Практично впродовж усього досліджуваного періоду характерні були тривалі падіння значення облікової ставки НБУ, які переривалися короткотерміновими зростаннями. В цілому за 2005-2018 роки облікова ставка НБУ зростає з 9,5 до 18,0%.

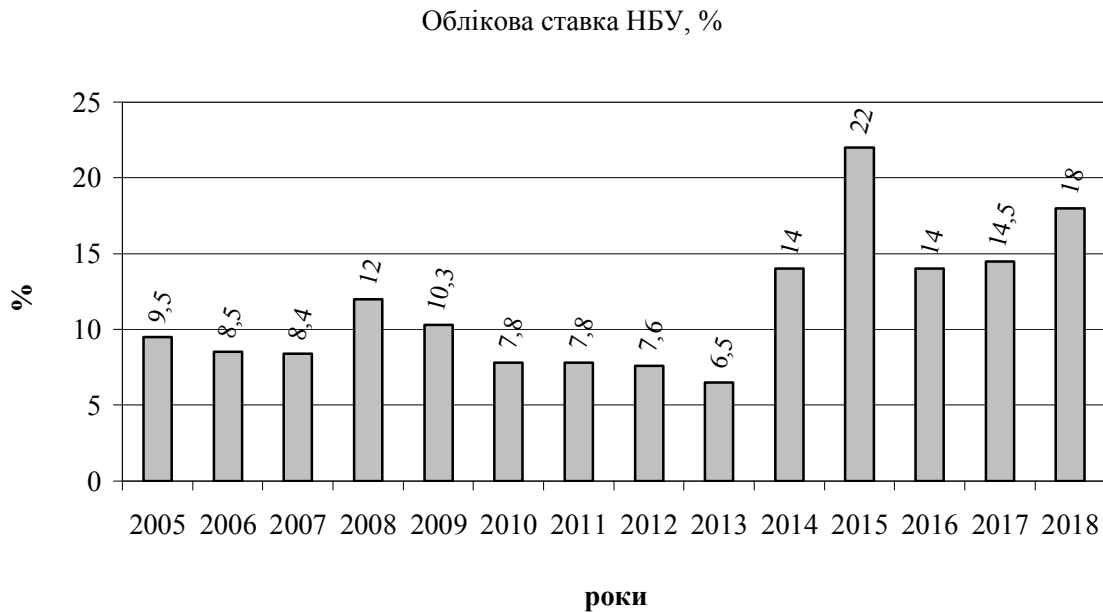

Рис. 4.12. Динаміка облікової ставки НБУ за 2005–2018 роки

На рис. 4.13 наведено динаміку середньозваженої ставки за всіма інструментами за 2005–2018 роки. Динаміка даного показника, як свідчать дані рисунку, не вирізнялась стабільністю. Падінням характеризувались 2006–2007 рр., 2010 р., 2012-2013 рр., 2016–2017 рр. Натомість для 2008–2009 рр., 2011 р., 2014–2015 рр. та 2018 р. характерним було зростання середньозваженої ставки за всіма інструментами. В цілому за 2005–2018 роки середньозважена ставка за всіма інструментами зростає з 14,7 до 19,2%.

Рис. 4.13. Динаміка середньозваженої ставки за всіма інструментами за 2005–2018 роки

На рис. 4.14 наведено динаміку доходності ОВДП на первинному ринку за 2005–2018 роки. Динаміка даного показника, також не вирізнялась стабільністю. В цілому за 2005-2018 роки рівень доходності ОВДП на первинному ринку зріс з 7,25 до 17,79%.

Рис. 4.14. Динаміка рівня доходності ОВДП на первинному ринку за 2005–2018 роки

Щодо середньозваженого курсу валют на міжбанківському ринку, то за 2005–2018 роки відбулось зростання з 505,0 грн за 100 дол. США до 2686,7 грн за 100 дол США

Рис. 4.15. Динаміка середньозваженого курсу валют на міжбанківському ринку

На основі наведених вище інформативних показників необхідно визначити індекси, які можуть трактуватися як покращення, чи погіршення середовища фінансового ринку.

Для цього всі показники варто розподілити на показники, зростання значення яких свідчить про поліпшення умов функціонування фінансового ринку (показники-каталізатори) та показники, зростання значення яких свідчить про погіршення умов функціонування фінансового ринку (показники-інгібітори) (табл. 4.2).

Таким чином, серед перерахованих показників більшість є каталізаторами функціонування фінансового ринку, тобто для оцінки динаміки цих показників може використовуватися прямий індекс значень даних показників (визначається як співвідношення значення показника досліджуваного року до значення даного показника в попередньому році). Для показників-інгібіторів для оцінки динаміки варто використовувати зворотній індекс (визначається за формулою оберненою прямому індексу,

тобто як співвідношення значення показника попереднього року до значення даного показника в досліджуваному році). Окремі показники (середньозважена ставка за всіма інструментами та курс валют) мають двосторонній вплив на функціонування фінансового ринку, а отже не може бути оцінений однозначно, тож дані показники було виключено з загального переліку.

Таблиця 4.2

Розподіл інформативних показників за умовами функціонування фінансового ринку на показники-інгібітори та показники-каталізатори

Найменування показника (чинника)	Вид показника
обсяг ВВП	каталізатор
обсяг національного доходу	каталізатор
обсяг витрат та заощаджень	каталізатор
витрати на інноваційну діяльність	каталізатор
обсяг експорту	каталізатор
обсяг імпорту товарів та послуг	інгібітор
чисельність зайнятого населення	каталізатор
середня заробітна плата	каталізатор
викиди забруднюючих речовин	каталізатор
витрати на охорону навколишнього середовища	каталізатор
обсяг телекомунікаційних послуг	каталізатор
облікова ставка НБУ	інгібітор
середньозважена ставка за всіма інструментами	двосторонній вплив
доходність ОВДП на первинному ринку	каталізатор
курс валют	двосторонній вплив

Водночас, як було виявлено в ході попереднього дослідження, значне зростання вартісних показників обумовлено в основному впливом інфляційного чинника. Тому, для показників, що вимірюються в національній валюті, перш ніж розраховувати індекси, необхідно спочатку врахувати вплив на даний показник інфляції. Індекс споживчих цін та відповідний коефіцієнт приведення міститься в табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Індекс споживчих цін та коефіцієнт інфляційної очистки

Рік	Індекс споживчих цін	Коефіцієнт інфляційної очистки
2005	110,3	1,000
2006	111,6	0,896
2007	116,6	0,768
2008	122,3	0,628
2009	112,3	0,560
2010	109,1	0,513
2011	104,6	0,490
2012	99,8	0,491
2013	100,5	0,489
2014	124,9	0,391
2015	143,3	0,273
2016	112,4	0,243
2017	113,7	0,214
2018	109,8	0,195

Для показників в іноземній валюті варто врахувати окрім індексу споживчих цін також курс валюти. Приведений курс валют наведено в табл. 4.4.

Таблиця 4.4

Приведений курс валют

Рік	Курс валют грн. за 100 дол	Коефіцієнт інфляційної очистки	Приведений курс валют, грн. за 100 дол
2005	505	1,000	505
2006	505	0,896	452,5
2007	505	0,768	388,1
2008	770	0,628	483,8
2009	799,2	0,560	447,2
2010	796,6	0,513	408,6
2011	802,8	0,490	393,6
2012	805,2	0,491	395,6
2013	815,1	0,489	398,5
2014	1576,9	0,391	617,2
2015	2400,1	0,273	655,5
2016	2719,1	0,243	660,7
2017	2806,7	0,214	599,8
2018	2686,7	0,195	522,9

Саме з врахуванням даних попередніх таблиць вартісні інформативні показники необхідно привести до порівняного вигляду і вже потім розраховувати індекси. Результати розрахунку індексів за інформативними показниками по економічних умовах та індекс економічних умов подано в табл. 4.5.

Таблиця 4.5

Індекс за інформативними показниками по економічних умовах

Рік	Обсяг ВВП	Національний дохід	Індекс економічних умови
2006	1,107	1,092	1,100
2007	1,140	1,111	1,125
2008	1,079	1,102	1,090
2009	0,955	0,929	0,942
2010	1,045	1,174	1,109
2011	1,151	1,115	1,133
2012	1,083	1,164	1,124
2013	1,038	1,052	1,045
2014	0,867	0,759	0,813
2015	0,874	0,826	0,850
2016	1,067	1,033	1,050
2017	1,100	1,116	1,108
2018	1,087	1,120	1,104

Як бачимо з табл. 4.5, економічні умови покращувались в усі роки досліджуваного періоду, окрім 2009, 2014 та 2015 років, які відзначались суттєвим погіршенням економічних умов.

Результати розрахунку індексів за інформативними показниками по інноваційно-інвестиційних умовах та індекс інноваційно-інвестиційних умов.

Таблиця 4.6

Індекс за інформативними показниками по інноваційно-інвестиційних умовах

Рік	Витрати та заощадження	Витрати на інноваційну діяльність	Індекс інноваційно-інвестиційних умов
2006	1,109	0,960	1,034
2007	1,132	1,507	1,319
2008	1,109	0,906	1,008
2009	0,942	0,590	0,766
2010	1,129	0,928	1,028
2011	1,100	1,703	1,402
2012	1,153	0,803	0,978
2013	1,057	0,829	0,943
2014	0,784	0,644	0,714
2015	0,815	1,253	1,034
2016	1,030	1,496	1,263
2017	1,137	0,345	0,741
2018	1,116	1,217	1,166

Як бачимо з табл. 4.6, інноваційно-інвестиційні умови покращувались в усі роки досліджуваного періоду, окрім 2009, 2012–2014 років, які відзначались суттєвим погіршенням інноваційно-інвестиційних умов.

Результати розрахунку індексів за інформативними показниками по зовнішньоекономічних умовах та індекс зовнішньоекономічних умов подано в табл. 4.7.

Таблиця 4.7

Індекс за інформативними показниками по зовнішньоекономічних умовах

Рік	Експорт товарів та послуг	Імпорт товарів та послуг	Індекс зовнішньоекономічних умов
2006	1,003	0,896	0,949
2007	1,101	0,866	0,983
2008	1,695	0,569	1,132
2009	0,548	2,037	1,292
2010	1,183	0,819	1,001
2011	1,281	0,763	1,022
2012	1,011	0,971	0,991
2013	0,927	1,092	1,009
2014	1,319	0,913	1,116
2015	0,751	1,366	1,059
2016	0,961	0,948	0,955
2017	1,080	0,872	0,976
2018	0,954	0,995	0,974

Як бачимо з даних таблиці, зовнішньоекономічні умови покращувались в 2007–2008, 2010–2011, 2013–2015 роках. В інші роки досліджуваного періоду спостерігалось погіршення зовнішньоекономічних умов.

Результати розрахунку індексів за інформативними показниками по соціальних умовах та індекс соціальних умов подано в табл. 4.8.

Таблиця 4.8

Індекс за інформативними показниками по соціальних умовах

Рік	Зайняте населення	Середньомісячна заробітна плата	Індекс соціальних умов
1	2	3	4
2006	1,002	1,157	1,080
2007	1,008	1,113	1,061
2008	1,003	1,093	1,048
2009	0,963	0,940	0,951

Продовження табл. 4.8

1	2	3	4
2010	0,950	1,082	1,016
2011	1,003	1,125	1,064
2012	1,002	1,151	1,076
2013	1,003	1,074	1,038
2014	0,936	0,849	0,892
2015	0,910	0,841	0,876
2016	0,990	1,099	1,045
2017	0,993	1,205	1,099
2018	1,013	1,137	1,075

Як бачимо з табл. 4.8, соціальні умови покращувались протягом всього досліджуваного періоду, окрім 2009 та 2014–2015 років, коли спостерігалось погіршення соціальних умов.

Результати розрахунку індексів за інформативними показниками по екологічних умовах та індекс екологічних умов.

Таблиця 4.9

Індекс за інформативними показниками по екологічних умовах

Рік	Поточні витрати на охорону навколишнього середовища	Індекс екологічних умов
2006	0,872	0,872
2007	1,096	1,096
2008	1,045	1,045
2009	0,847	0,847
2010	1,183	1,183
2011	1,110	1,110
2012	1,159	1,159
2013	1,025	1,025
2014	0,780	0,780
2015	0,845	0,845
2016	1,004	1,004
2017	0,943	0,943
2018	1,082	1,082

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як бачимо з даних таблиці, екологічні умови покращувались протягом всього досліджуваного періоду, окрім 2006, 2009, 2014, 2015 та 2017 років, коли спостерігалось погіршення екологічних умов.

Результати розрахунку індексів за інформативними показниками по інформаційних умовах та індекс інформаційних умов подано в табл. 4.10.

Таблиця 4.10

Індекс за інформативними показниками по інформаційних умовах

Рік	Обсяг послуг у сфері телекомунікації	Індекс інформаційних умов
2006	1,093	1,093
2007	1,021	1,021
2008	0,946	0,946
2009	0,894	0,894
2010	0,939	0,939
2011	1,013	1,013
2012	1,042	1,042
2013	0,999	0,999
2014	0,800	0,800
2015	0,744	0,744
2016	0,985	0,985
2017	0,938	0,938
2018	1,001	1,001

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як бачимо з даних таблиці не вирізнялись стабільністю, адже покращення з помітною періодичністю змінювалось погіршенням і навпаки.

Результати розрахунку індексів за інформативними показниками по кон'юнктурних умовах та індекс кон'юнктурних умов подано в табл. 4.11.

Таблиця 4.11

Індекс за інформативними показниками по кон'юнктурних умовах

Рік	Облікова ставка НБУ	Доходність ОВДП	Індекс кон'юнктурних умов
2006	1,118	1,277	1,197
2007	1,012	0,725	0,868
2008	0,700	1,768	1,234
2009	1,165	1,030	1,097
2010	1,321	0,851	1,086
2011	1,000	0,883	0,941
2012	1,026	1,411	1,219
2013	1,169	1,015	1,092
2014	0,464	1,024	0,744
2015	0,636	0,972	0,804
2016	1,571	0,701	1,136
2017	0,966	1,143	1,054
2018	0,806	1,699	1,252

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

Як бачимо з даних таблиці, кон'юнктурні умови покращувались протягом всього досліджуваного періоду, окрім 2007, 2011, 2014–2015 років, коли спостерігалось погіршення кон'юнктурних умов.

Результати розрахунку індексів по умовах середовища функціонування фінансового ринку.

Таблиця 4.12

**Індекс за інформативними показниками по умовах середовища
функціонування фінансового ринку в цілому**

Рік	Індекс умов середовища
2006	1,047
2007	1,068
2008	1,072
2009	0,970
2010	1,052
2011	1,098
2012	1,084
2013	1,022
2014	0,837
2015	0,887
2016	1,063
2017	0,980
2018	1,093

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11].

З даних таблиці видно, що умови середовища функціонування фінансового ринку покращувались протягом всього досліджуваного періоду, окрім 2009, 2014, 2015 та 2017 років, коли спостерігалось погіршення умов середовища функціонування.

4.2. Послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку

Якщо говорити про конструювання показників, то варто зупинитись на розгляді сутності самого поняття конструювання.

Згідно загально-технічного тлумачення конструювання є процесом створення конструктором проекту певного об'єкта техніки, що полягає у визначенні форми, розмірів, взаємного розташування й параметрів частин й елементів конструкції об'єкта, його складових (агрегатів, систем, вузлів тощо), способу їхнього з'єднання, вибору матеріалів окремих елементів та розробки конструкторської документації.

Конструювання показників, за аналогією, є процесом визначення вихідних параметрів для обчислення показників, вибору виду показників відповідно до визначених раніше критеріїв, визначення способів їх розрахунку та зведення в єдиний показник, розробки методики їх застосування та інтерпретації.

Розглянуто послідовність формування системи показників як встановлення переліку показників, вибір виду показників, визначення способів їх розрахунку та зведення в єдиний показник та його інтерпретація (рис. 4.16).

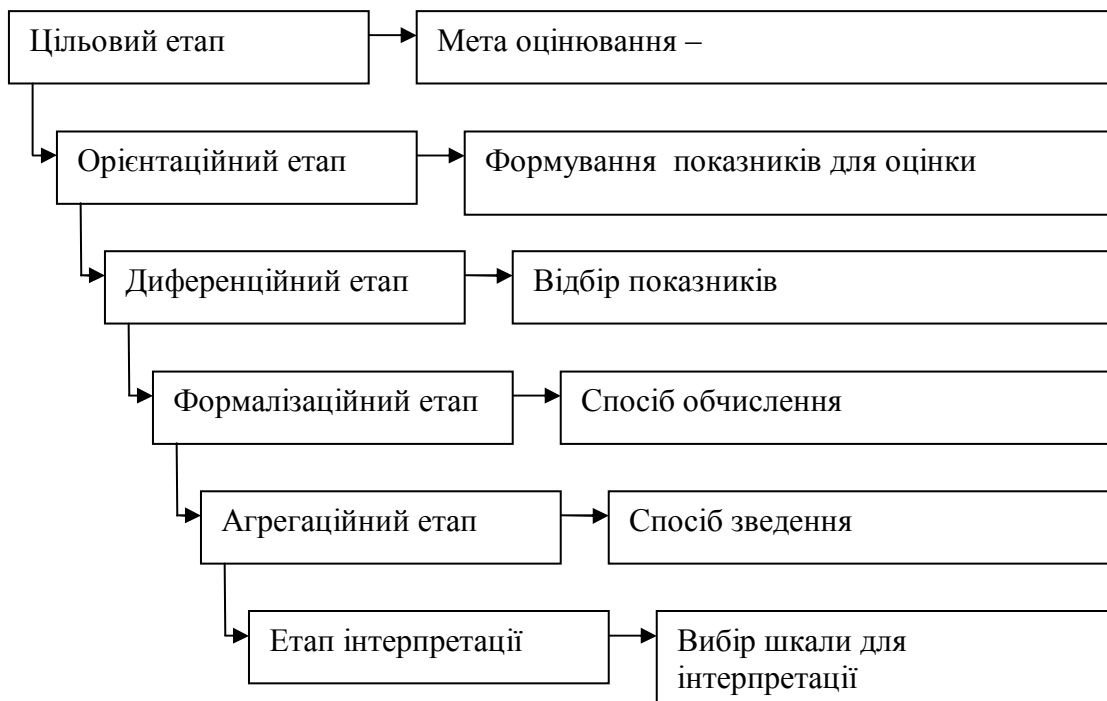

Рис. 4.16. Етапи формування системи показників оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів (сформовано автором)

Встановлено, що етапами формування системи показників мають бути: цільовий етап – визначення мети оцінювання; орієнтаційний етап – формування переліку оціночних показників, вибір їх виду показників, що лежатимуть в основі обчислення оціночних показників; диференційний етап – відбір показників функціонування фінансового ринку – оціночний етап – розрахунок оціночних показників функціонування фінансового ринку, його сегментів та зовнішнього середовища; агрегаційний етап – визначення способу зведення показників за оцінкою функціонування та оцінкою зовнішнього середовища; та інтерпретаційний етап – вибір шкали для інтерпретація оціночних показників за оцінкою функціонування.

На першому етапі має визначатися ціль оцінювання – оцінити функціонування фінансового ринку та його сегментів. На орієнтаційному етапі мають визначатися параметри, на врахуванні яких ґрунтуватиметься оцінювання. В нашому випадку такими параметрами можуть виступати залучені ресурси, виконувані функції або отримані результати функціонування, залежно від дослідницького завдання.

На наступному етапі має обиратися вид показників для оцінки. При цьому показники поділяються на такі основні види:

- абсолютні;
- відносні (індекси, коефіцієнти)

На наш погляд, більш доцільно застосовувати відносні показники, адже в такому разі вони не потребують нормалізації (приведення показників до порівняного виду).

Якщо говорити про реакцію на зміни зовнішнього середовища, то вона може виражатися як співвідношення між індексом показника за даним параметром до індексу показника, що відображає вплив зовнішніх чинників.

Загальний вигляд показника можна представити наступним чином:

$$Kr = \frac{I_i}{I}$$

де Kr – показник реакції фінансового ринку за певним параметром;

I_i та I – індекс показника за даним параметром функціонування фінансового ринку або його окремого сегменту та індекс показника зовнішнього середовища.

Щодо параметрів, що характеризують зовнішнє середовище, то, перш за все слід визначитися з тим, яким чином має здійснюватися його оцінювання.

Зовнішнім середовищем прийнято вважати сукупність чинників, які знаходяться ззовні по відношенню до досліджуваного об'єкту, але впливають (прямо або опосередковано) на процес його функціонування.

Якщо розглядати фінансовий ринок як об'єкт дослідження, то його зовнішнім середовищем є національна економіка в цілому, при цьому результати функціонування фінансового ринку можуть впливати на забезпечення економічної безпеки а отже оцінивши функціонування національної економіки можна отримати узагальнене уявлення про те, яким є зовнішнє середовище та яким є його вплив на фінансовий ринок, і навпаки.

Щодо оцінки функціонування національної економіки, то її здійснення може ґрунтуватись на:

- статичному підході (передбачає визначення досягнутого рівня функціонування національної економіки);
- динамічному підході (передбачає визначення змін за параметрами функціонування національної економіки (рис. 4.17).

Як видно з рис. 4.17, оцінювання за стичного підходу ґрунтується на ступеневому принципі, що передбачає використання, переважно, абсолютних показників, а об'єктом оцінювання виступає значення цих показників за певним параметром функціонування національної економіки.

Оцінювання за динамічного підходу ґрунтується на поведінковому принципі, що передбачає використання відносних показників, а об'єктом дослідження виступає зміна значень показників за параметрами функціонування національної економіки.

Рис. 4.17. Характеристика підходів до оцінювання функціонування національної економіки залежно від принципу оцінювання (систематизовано автором)

Якщо статичний підхід дає можливість оцінити досягнутий рівень функціонування національної економіки, то динамічний – дає змогу дати кількісно-якісну оцінку його змінам в динаміці.

Недоліки цих двох підходів є полярними, адже обидва вони є доволі обмеженими – статичний підхід не є показовим в умовах, коли необхідно

оцінити динаміку функціонування, тоді як динамічний – не є показовим в умовах, коли необхідно оцінити рівень функціонування.

Отже, при виборі одного з наведених вище підходів необхідно визначити доцільність використання кожного з них відповідно до поставленої дослідником мети, або ж за необхідності – здійснити їх комбінування.

В контексті нашого дослідження доцільніше обрати за основу динамічний підхід до оцінювання функціонування національної економіки. Адже, визначенню індексу показника зовнішнього середовища фінансового ринку (його окремого сегменту) більшою мірою відповідає оцінка динаміки функціонування національної економіки.

Слід відзначити, що підходи до оцінювання функціонування національної економіки можуть також бути поділені на дві великі групи:

– монолітичне оцінювання – передбачає здійснення оцінювання з використанням одного показника, який, на думку науковця, найбільш точно відбиває зміни, що відбуваються в національній економіці, та використання якого дає змогу отримати загальне уявлення про перебіг процесу функціонування національної економіки;

– композитне оцінювання – передбачає здійснення оцінювання з використанням низки показників, які характеризують різні аспекти (параметри) функціонування національної економіки, що дозволяє дати всебічну оцінку процесу функціонування.

Композитне оцінювання, в свою чергу можна розподілити на:

– комбінаційне – оцінювання, що ґрунтується на використанні різних комбінацій показників без їх наступного агрегування (зведення) в єдиний показник, що дозволяє дослідити окремі аспекти функціонування національної економіки;

– комплексне – оцінювання, яке передбачає окрім дослідження різних параметрів функціонування національної економіки з використанням низки показників, ще й здійснення їх агрегування – зведення в єдиний показник, що

дає комплексну оцінку функціонуванню національної економіки (його змінам).

Як бачимо з рис. 4.18, всі підходи до оцінювання функціонування національної економіки мають свої переваги та недоліки.

Рис. 4.18. Характеристика підходів до оцінювання функціонування національної економіки залежно від принципу побудови системи оціночних показників (систематизовано автором)

Перш за все, варто порівняти між собою монолітичне та композитне оцінювання. Так, для монолітичного оцінювання вагомою перевагою є простота процедури. Водночас, його результати дають досить обмежені оцінки складному процесу функціонування, розкриваючи окремий його аспект, що на суб'єктивну думку дослідника найбільш заслуговує на увагу. Тобто, щодо даного підходу можна надати наступні рекомендації стосовного його використання: монолітичне оцінювання доцільно застосовувати в

умовах обмеженого доступу до інформаційних ресурсів та / або браку часу, проте з обов'язковим застосуванням заходів щодо зменшення суб'єктивності відбору оціночного показника (зокрема, із застосуванням експертного методу з обов'язковою перевіркою узгодженості оцінок експертів).

Композитне оцінювання дозволяє врахувати різні аспекти функціонування національної економіки, проте передбачає необхідність здійснення обробки значних масивів даних, що за умови доступу до сучасної комп'ютерної техніки з певною умовністю але все ж таки може розглядатися як недолік (адже потребує від дослідника спеціальних знань та навичок по їх застосуванню на практиці). Цей підхід є більш об'єктивним, дозволяє поглянути на об'єкт оцінки під різними кутами зору. Отже, можна рекомендувати його до застосування в тих випадках, коли дослідник має змогу отримати різнобічну інформацію про функціонування національної економіки, не має жорстких обмежень в часі та має змогу досить швидко обробляти великі числові масиви (користуючись в т.ч. стандартним або спеціально налаштованим пакетним програмним забезпеченням).

Отже, в умовах даного дослідження було обрано композитний підхід до оцінювання. Щодо його різновидів, то вони також мають свої переваги та недоліки. Комбінаційне оцінювання хоча й забезпечує багатоаспектність оцінок, проте відсутність єдиного показника ускладнює процес їх інтерпретації, адже оцінки за різними аспектами можуть суперечити один одному. В такому разі складно вибудувати узагальнене уявлення про те, яким є рівень чи зміна процесу функціонування національної економіки. Даний підхід доцільно застосовувати для детального вивчення сильних та слабких сторін національної економіки з позиції її функціонування, коли важливіше дати оцінку окремим його аспектам, а не отримати загальне уявлення про успішність протікання процесу в цілому.

Щодо комплексного оцінювання, то воно забезпечує комплексність оцінок, дозволяючи отримати загальне уявлення про протікання процесу функціонування національної економіки з врахуванням різних його аспектів.

Водночас, процедура такої оцінки є найскладнішою, адже окрім вибору оціночних показників, збору даних та розрахунку значень за показниками, оцінювання за умови застосування комплексного підходу має включати також вибір способу зведення (агрегування) показників, визначення (за потреби) їхньої вагомості та здійснення безпосередньо процедури розрахунку зведеного показника. Не дивлячись на складність процедури оцінки, яка може бути частково згладжена за рахунок застосування науково-обґрунтованих та емпірично-перевірених способів розрахунку зведених показників та визначення вагових коефіцієнтів, даний підхід вважаємо найбільш прийнятним до застосування в контексті нашого дослідження. Адже, його застосування є доцільним в тому випадку, коли перед дослідником стоїть мета дати загальну оцінку складному процесу функціонування національної економіки з врахуванням окремих властивих йому аспектів. При цьому, така оцінка може бути як самоціллю (коли дослідницька мета полягає виключно в здійсненні оцінки функціонування національної економіки), або ж одним з низки дослідницьких завдань (в нашому випадку – дослідження функціонування національної економіки лише етап оцінювання функціонування фінансового ринку чи його сегментів, що дозволяє дати загальну оцінку змінам, які відбулись в їх зовнішньому середовищі).

Після того, як на основі вивчення динаміки за параметрами функціонування національної економіки буде визначено індекс показника зовнішнього середовища та розраховано індекс реакції фінансового ринку (його окремого сегменту) на цю зміну, вважаємо за доцільне зазначити, яким рівнем стабільності ці реакції вирізняються.

На наш погляд, стабільність реакцій функціонування ринку на зміну зовнішнього середовища може характеризувати показник, визначений з врахуванням коефіцієнту варіації індексу реакції за даним параметром в межах досліджуваного часового ряду, адже високий рівень варіації свідчить про відсутність усталеної тенденції зміни показника.

Загальний вигляд показника є наступним:

$$Ks_i = 1 - K \text{ var}_i,$$

де Ks – показник стабільності реакції функціонування фінансового ринку за певним параметром;

$K \text{ var}$ – коефіцієнт варіації індексу реакції (за умови, якщо коефіцієнт варіації перевищує одиницю, він приймається на рівні 1).

Щодо способу обчислення вказаних коефіцієнтів, то вони мають визначатися з використання способів (інструментів) індексного та кореляційно-регресійного аналізу.

Визначені за окремими параметрами оцінки показники мають зводитись в єдиний показник, для чого ми пропонуємо використовувати коефіцієнти вагомості, визначені на основі експертного аналізу.

Застосування даних показників передбачає дотримання певної методики, яка передбачає застосування відповідних методів збору, обробки даних, розрахунку показників, та, звичайно їх інтерпретації.

В загальноприйнятому розумінні інтерпретація – теоретико-пізнавальна категорія; метод наукового пізнання, спрямований на розуміння внутрішнього змісту об'єкта, що інтерпретується, через вивчення його проявів.

Відповідно до теорії інтерпретації Е. Бетті, інтерпретація – це процес, в якому задіяні три сторони: суб'єктивність автора, суб'єктивність інтерпретатора і репрезентативна форма, яка виконує функцію посередника, через якого здійснюється їх повідомлення. Головна функція репрезентативної форми – трансляція укладеного в ній сенсу.

Залежно від репрезентативної форми, вважаємо за доцільне виокремити наступні види інтерпретації:

– візуалізаційна – інтерпретація ґрунтується на представленні досліджуваного об'єкта (показника) із застосування методів візуалізації, що

дозволяє дати якісну оцінку цьому об'єкту (показнику) безпосередньо або в порівнянні з іншими об'єктами (показниками), його змінам з плином часу або під впливом певних визначальних факторів;

– калібрувальна – інтерпретація ґрунтується на побудові шкали даного досліджуваного показника, кожному діленню якої відповідає якісна його оцінка, що дозволяє отримавши результати оцінки без додаткових дій інтерпретувати значення даного показника.

На наш погляд, застосування різних видів інтерпретації дозволяє отримати найбільш повні уявлення про об'єкт дослідження, отже вважаємо за доцільне поєднувати і візуалізаційну, і калібрувальну інтерпретацію.

Калібрувальна інтерпретація показників ґрунтується на шкалюванні – побудові відповідних шкал показників. Нами пропонується використовувати в ході дослідження наступні шкали:

1. Для індексу реакції

до 0,94 – вповільнена реакція ;

від 0,95 до 1,05 – синхронізована реакція;

від 1,06 і вище – прискорена реакція.

2. Для показника стабільності реакції функціонування ринку за певним параметром (чи в цілому):

до 0,80 – висока стабільність реакції;

від 0,81 до 0,90 – посередня стабільність реакцій;

від 0,91 до 1,00 – низька стабільність реакцій.

Визначення не лише індексу реакції, але й показника їх стабільності розширює діапазон даного дослідження, адже дає змогу врахувати не лише поточний стан (наскільки адаптованим є ринок до зміни середовища в даний момент), але й схильність до зрушень в той чи інший бік.

Візуалізаційна інтерпретація може ґрунтуватись на різних методах (табличному, графічному, картографічному). Кожен з методів має свої умови застосування. Так, картографічний метод розповсюджений для подання уявлень про даний об'єкт в просторі, графічний дозволяє відобразити окремі

характеристики даного об'єкту у вигляді рисунку або схеми, табличний метод передбачає застосування таблиць. В економіці та управлінні досить розповсюдженим є поєднання табличного та графічного методів, шляхом побудови матриць.

Пропонуємо до використання матрицю «реакція – стабільність», яка дозволить визначити, наскільки незмінними є притаманні йому фінансовому ринку реакції на вплив середовища функціонування.

Таблиця 4.13

**Матриця оцінювання функціонування фінансового ринку (сегменту)
«реакція – стабільність»**

Реакція		Швидкість реакції		
		Вповільнена / низька	Синхронізована / помірна	Прискорена / висока
Стабільність реакції	Висока	Сектор постійного вповільнення	Сектор постійної синхронізації	Сектор постійного прискорення
	Посередня	Сектор посереднього вповільнення	Сектор посередньої синхронізації	Сектор посереднього прискорення
	Низька	Сектор тимчасового вповільнення	Сектор тимчасової синхронізації	Сектор тимчасового прискорення

Рекомендації та умовні позначення:

На поля матриці рекомендовано наносити позначки, інтерпретація яких наступна:

«↑» – реакція порівняно з базовим періодом покращилась;

«↓» – реакція порівняно з базовим періодом погіршилась;

«⇒» – реакція порівняно з базовим періодом не змінилась

Колір клітинок відповідає основним типам ситуації:

- темно сірий – абсолютна невідповідність реакцій змінам середовища;
- сірий – відносна невідповідність/відповідність реакцій змінам середовища;
- світло-сірий – посередня відповідність реакцій змінам середовища;
- білий – абсолютна відповідність реакцій змінам середовища

Таким чином, з допомогою матриці можна зрозуміти до якого сектору відноситься фінансовий ринок, яка швидкість його реакції на зміну середовища порівняно з базовим періодом, та яка ситуація склалася на ринку в цілому (з позиції забезпечення економічної безпеки).

Отже використовуючи розроблену методичну базу можна проводити саме оцінювання функціонування фінансового ринку.

Перш ніж оцінювати функціонування фінансового ринку та його сегментів, варто визначитися, які показники служитимуть вихідними даними для такої оцінки.

На наш погляд, оцінка функціонування фінансового ринку та його окремих сегментів може базуватися на використанні наступних показників (табл. 4.14).

Таблиця 4.14

Вихідні показники оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів

Сегмент ринку	Вихідний показник
Грошовий ринок	Грошова маса, грошові агрегати М0, М1, М2, М3
Кредитний ринок	Кредити, надані резидентам та нерезидентам
Ринок цінних паперів	Обсяг цінних паперів (крім акцій) випущених резидентами, депозитними компаніями та нерезидентами, вартість акцій, розміщення ОВДП на первинному ринку, обсяг торгів на фондовому ринку
Страховий ринок	Обсяг сформованих страхових резервів, валові та чисті страхові премії, валові та чисті страхові виплати
Валютний ринок	Обсяг продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку
Ринок інвестицій	Обсяг капітальних інвестицій, обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну та з України
Ринок нерухомості	Внески до фондів фінансування будівництва
Фінансовий ринок в цілому	Обсяг випуску та валова додана вартість в фінансовій, страховій діяльності та операціях з нерухомістю

Примітка: сформовано автором.

Ці показники було обрано тому, що вони відбивають масштаби операцій, що відбуваються на фінансовому ринку або окремому його сегменті. Звичайно є й інші показники (наприклад, доходність окремих фінансових інструментів, курси валют тощо). Однак, вони скоріше виступають факторами, які впливають на наведені вище показники, а не

відбувають закономірності функціонування фінансового ринку або його сегментів.

Показниками, що характеризують функціонування грошового ринку, є грошова база, грошові агрегати M0, M1, M2 та M3.

Отже сформована система показників дає змогу проаналізувати динаміку цих показників, встановити вагомість сегментів фінансового ринку та здійснити розрахунок показника оцінки функціонування фінансового ринку.

4.3. Оцінювання результатів функціонування фінансового ринку, його сегментів та зовнішнього середовища

На основі сформованої інформаційної бази для оцінювання, системи показників оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів (грошового, кредитного, страхового, валютного, ринку, ринку цінних паперів, інвестицій та нерухомості), можна проводити оцінку фінансового ринку, його сегментів та зовнішнього середовища.

На рис. 4.19 наведено динаміку грошової бази (залишку на кінець року) за 2008–2018 роки. Як видно з даних рисунку, обсяг грошової бази зростав, починаючи з 2005 року практично стабільними темпами. У 2005 році грошова база складала 62760 млн. грн, тоді як у 2018 році – 435798 млн грн, що у 373038 млн грн (майже у 5,3 рази) більше, ніж на початок досліджуваного періоду. Середній темп зростання грошової бази складає 113,63%, тобто щороку грошова база зростала в середньому на 13,63% порівняно з попереднім роком.

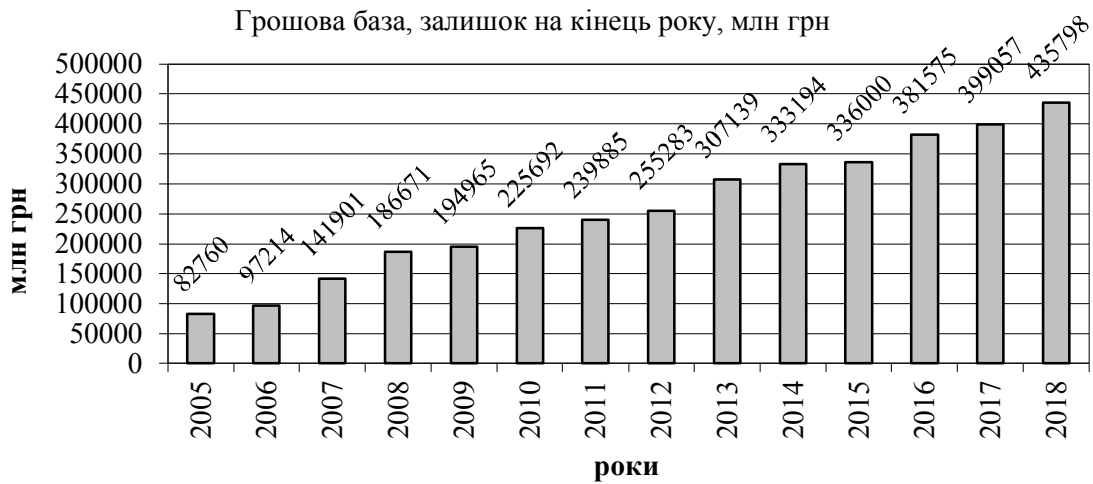

Рис. 4.19. Динаміка грошової бази (залишку на кінець року) за 2005–2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11]

На рис. 4.20 наведено динаміку грошового агрегату М0 за 2005–2018 роки. Динаміка грошового агрегату М0 вирізняється сталою тенденцією до зростання. Так за 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 60231 млн грн до 363629 млн грн (на 303398 млн грн або у 6 разів більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 114,83%, тобто грошовий агрегат М0 зростав щороку в середньому на 14,83%.

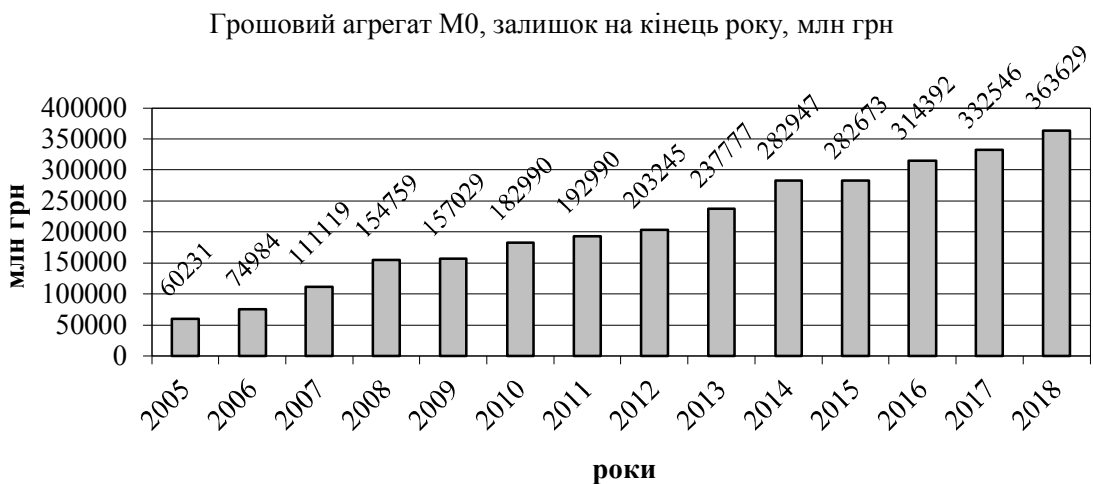

Рис. 4.20. Динаміка грошового агрегату М0 (залишку на кінець року) за 2005–2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11]

На рис. 4.21 наведено динаміку грошового агрегату М1 за 2005–2018 роки. Динаміка грошового агрегату М1 вирізняється сталою тенденцією до зростання. Так за 2005-2018 роки значення даного показника зросло з 98573 млн грн до 671285 млн грн (на 572712 млн грн або у 6,8 разів більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 115,9%, тобто грошовий агрегат М1 зростає щороку в середньому на 15,9%.

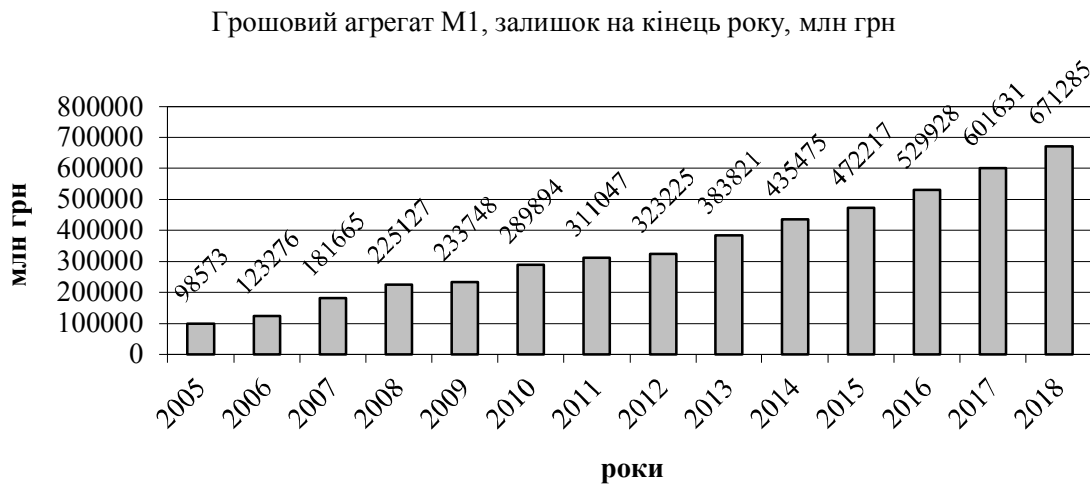

Рис. 4.21. Динаміка грошового агрегату М1 (залишку на кінець року) за 2005–2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11]

На рис. 4.22 наведено динаміку грошового агрегату М2 за 2005–2018 роки.

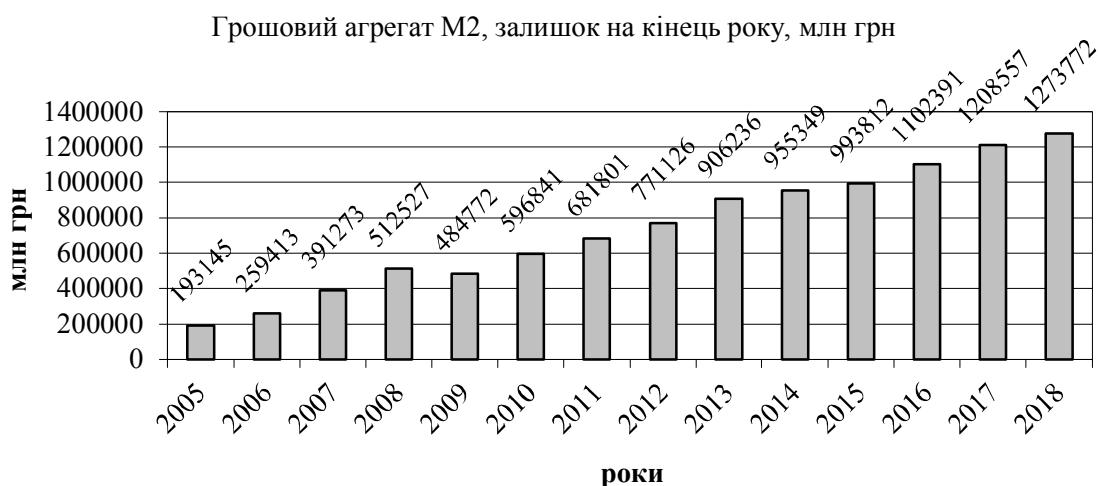

Рис. 4.22. Динаміка грошового агрегату М2 (залишку на кінець року) за 2005–2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11]

Динаміка грошового агрегату М2 також мала сталу тенденцією до зростання. Так за 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 193145 млн грн до 1273772 млн грн (на 1080627 млн грн або у 6,6 разів більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 115,6%, тобто грошовий агрегат М2 зростав щороку в середньому на 15,6%.

На рис. 4.23 наведено динаміку грошового агрегату М3 за 2005-2018 роки. Динаміка грошового агрегату М3 також за досліджуваний період стабільно зростала. Так, за 2005-2018 роки значення даного показника зросло з 194 071 млн грн до 1 277 635 млн грн (на 1 083 564 млн грн, або у 6,6 разу більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання – 115,6%, тобто грошовий агрегат М3 зростав щороку в середньому на 15,6%.

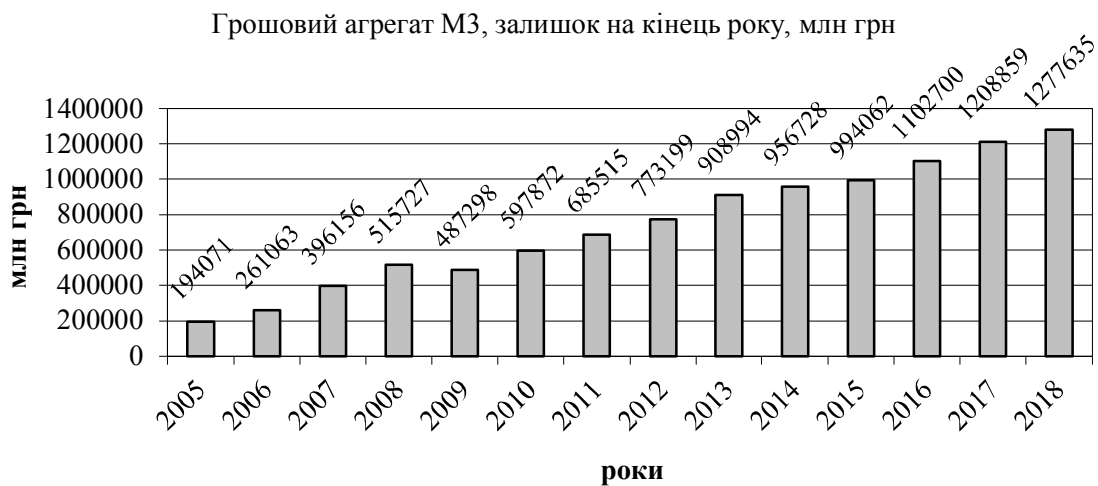

Рис. 4.23. Динаміка грошового агрегату М3 (залишку на кінець року) за 2005–2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела[11]

Показниками, що характеризують кредитний ринок є обсяги кредитів, наданих резидентам та нерезидентам.

На рис. 4.24 наведено динаміку кредитів, наданих резидентам, за 2005–2018 роки. Динаміка кредитів, наданих резидентам також за досліджуваний період зростала. За 2005–2018 роки значення даного показника зросло з

143423 млн грн до 1073131 млн грн (на 929708 млн грн або у 7,5 разів більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 116,7%, тобто обсяг наданих резидентам кредитів зростає щороку в середньому на 16,7%.

Рис. 4.24. Динаміка кредитів, наданих резидентам (залишку на кінець року) за 2005–2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11]

На рис. 4.25 наведено динаміку кредитів, наданих нерезидентам, за 2005–2018 роки.

Рис. 4.25. Динаміка кредитів, наданих нерезидентам (залишку на кінець року) за 2005–2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11]

Динаміка кредитів, наданих нерезидентам мала схильність до коливань. За 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 2053 млн грн до 50856 млн грн (на 48803 млн грн або у 24,8 разів більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 128,0%, тобто обсяг наданих резидентам кредитів зростав щороку в середньому на 28,0%. Однак, якщо зростання за попередньо розглянутими показниками вирізнялося стабільністю, то обсяги кредитів, наданих нерезидентам, змінювались хвилеподібно з ділянками зростання та падіння.

Показниками, що характеризують ринок цінних паперів є обсяги цінних паперів (в т.ч. акцій), розміщених ОВДП тощо.

На рис. 4.26 наведено динаміку цінних паперів (крім акцій), випущених резидентами (крім депозитних компаній), за 2005–2018 роки.

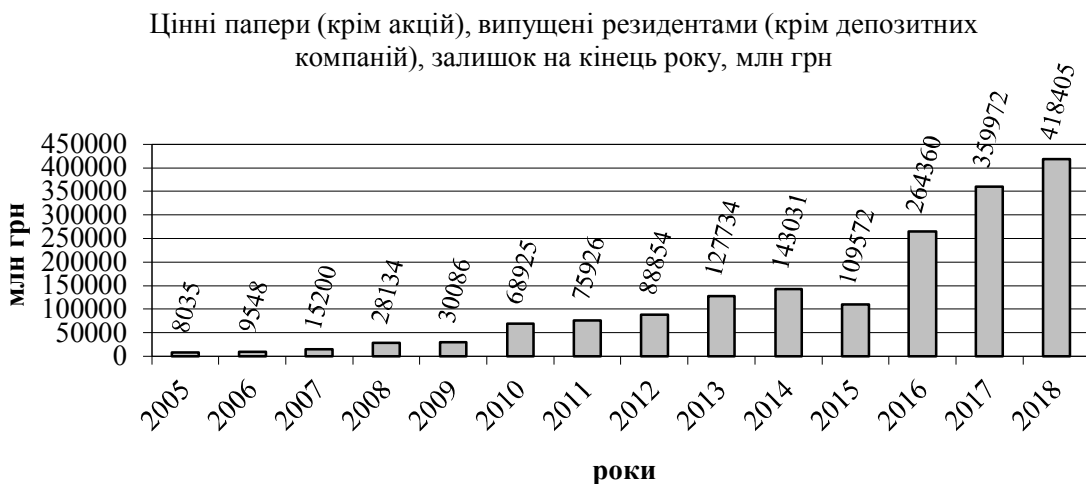

Рис. 4.26. Динаміка цінних паперів (крім акцій), випущених резидентами (крім депозитних компаній) (залишку на кінець року) за 2005–2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11]

Динаміка обсягів випущених резидентами (крім депозитних компаній) цінних паперів, хоча й коливалась, проте мала загальну схильність до зростання. За 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 8035 млн грн до 418405 млн грн (на 410370 млн грн або у 52,1 рази більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 135,5%, тобто

обсяг цінних паперів (крім акцій), випущених резидентами (крім депозитних компаній) зростає щороку в середньому на 35,5%.

На рис. 4.27 наведено динаміку цінних паперів (крім акцій), випущених іншими депозитними компаніями та нерезидентами, за 2005–2018 роки.

Рис. 4.27. Динаміка цінних паперів (крім акцій), випущених іншими депозитними компаніями та нерезидентами (залишку на кінець року) за 2005–2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11]

Динаміка обсягів випущених іншими депозитними компаніями та нерезидентами цінних паперів (крім акцій), мала суттєву схильність коливалась. Піковим є значення 2007 року, коли вартість цінних паперів (крім акцій), які випущені іншими депозитними компаніями та нерезидентами була максимальною і склала 4443 млн грн. За 2005–2018 роки значення даного показника зросло з 412 млн грн до 972 млн грн (на 560 млн грн або у 2,4 рази більше порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 106,8%, тобто обсяг цінних паперів (крім акцій), випущених іншими депозитними компаніями та нерезидентами зростає щороку в середньому на 6,8%.

На рис. 4.28 наведено динаміку вартості акцій за 2005–2018 роки. Динаміка обсягів випущених акцій також не вирізнялась стабільністю.

Зростанням характеризувались 2006–2008 та 2010–2013 роки, тоді як у 2009 році відзначалось досить суттєве хоча й короткотермінове падіння вартості акцій, а починаючи з 2014 роком падіння набуло затяжної форми, хоча й спадаючими темпами. В цілому за 2005–2018 роки значення даного показника зменшилось з 3580 млн грн до 606 млн грн (на 2974 млн грн або на 83,1% порівняно зі значенням базового періоду). Середній темп зростання складає 87,2%, тобто обсяг випущених акцій щороку знижувався в середньому на 12,8%.

Рис. 4.28. Динаміка випущених акцій (залишку на кінець року) за 2005-2018 роки

Примітка: розраховано автором на основі джерела [11]

Щодо розміщення ОВДП на первинному ринку, то за 2005–2018 роки не відмічалось стійкої до зміни даного показника (рис. 4.29).

Не дивлячись на суттєве зростання у 2014 та 2016 роках, в цілому за період збільшення випущених на первинний ринок ОВДП склало лише 55229,05 млн грн або 6,6 рази. Середній темп зростання склав 115,6%, тобто обсяг ОВДП на первинному ринку зростав на 15,6% щороку.

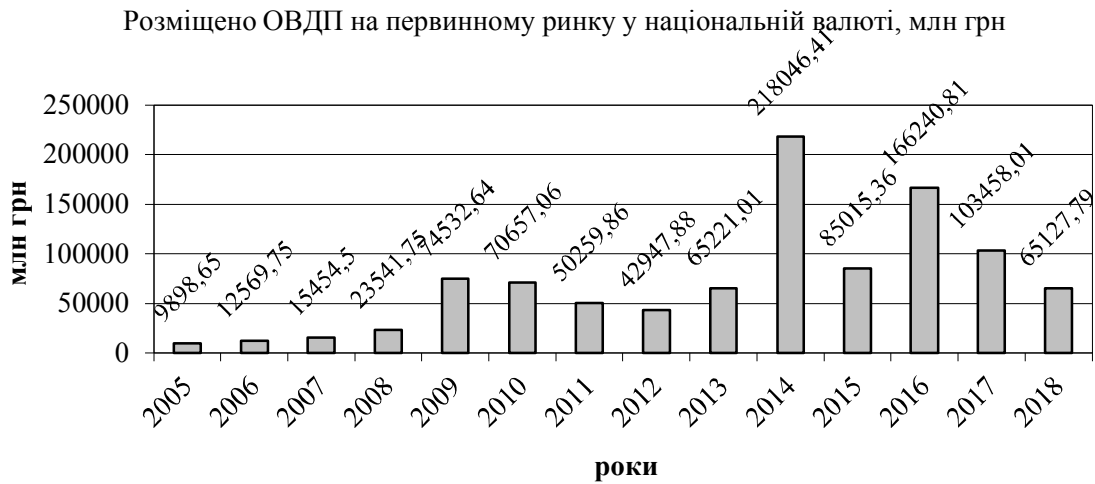

Рис. 4.29. Динаміка розміщення ОВДП в національній валюті за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано автором на основі джерела [11]

Обсяги торгів на фондовому ринку за період хоча й коливались (суттєвим падінням активності учасників ринку відзначався 2009 рік, 2014–2015 та 2017 роки), проте в цілому мав схильність до зростання. За 2005–2018 роки обсяг торгів на фондовому ринку зріс з 14492 млн грн до 114018 млн грн (на 99526 млн грн або у 7,9 рази). Середній темп росту склав 117,2%, тобто обсяг торгів зростав в середньому на 17,2% щорічно (рис. 4.30).

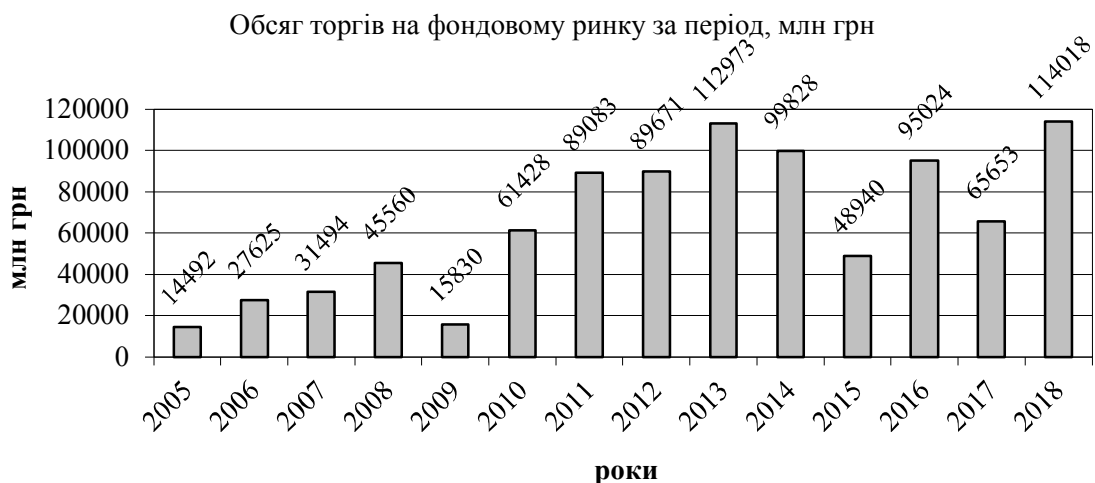

Рис. 4.30. Динаміка обсягів торгів на фондовому ринку за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Основними показниками, що характеризують страховий ринок, є обсяги страхових резервів, страхових премій та виплат. Як видно з даних рис. 4.31, обсяг сформованих страхових резервів невідмінно зростає. Якщо у 2005 році він становив 5045,8 тис. грн, то у 2018 році – 26975,6 млн грн, що на 21929,8 млн грн або у 5,3 рази більше за значення базового року. Середній темп росту склав 113,8%, тобто обсяг сформованих страхових резервів зростає в середньому на 13,8% щорічно.

Рис. 4.31. Динаміка обсягів сформованих страхових резервів за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

З рис. 4.32 видно, що, не дивлячись на незначні коливання, обсяги валових страхових премій збільшувався (на 36514 млн грн за 2005–2018 роки або у 3,8 рази). В середньому темп зростання склав 110,9%, тобто валові страхові премії щорічно зростали в середньому на 10,9%.

З рис. 4.33 видно, що, не дивлячись на незначні коливання, обсяги чистих страхових премій збільшувався (на 26941,5 млн грн за 2005–2018 роки або у 4,6 рази). В середньому темп зростання склав 112,4%, тобто чисті страхові премії щорічно зростали в середньому на 12,4%.

На рис. 4.34 наведено динаміку обсягів страхових виплат за період з 2005 по 2018 рр.

Рис. 4.32. Динаміка валових страхових премій за 2005–2018 роки
Примітка: побудовано на основі джерела[21]

Рис. 4.33. Динаміка чистих страхових премій за 2005–2018 роки
Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Рис. 4.34. Динаміка валових страхових виплат за 2005–2018 роки

З рис. 4.34 видно, що, не дивлячись хвилеподібну динаміку, обсяги валових страхових виплат збільшився за період з 2005 по 2018 рік на 10969,2 млн грн або у 6,8 рази). В середньому темп зростання склав 115,9%, тобто валові страхові виплати щорічно зростали в середньому на 15,9%.

З рис. 4.35 видно, що, не дивлячись хвилеподібну динаміку, обсяги чистих страхових виплат збільшився за період з 2005 по 2018 рік на 10885,9 млн грн або у 8,0 рази). В середньому темп зростання склав 117,4%, тобто валові страхові виплати щорічно зростали в середньому на 17,4%.

Рис. 4.35. Динаміка чистих страхових виплат за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Якщо говорити про валютний ринок, то його функціонування характеризується обсягами продажу іноземної валюти. Як видно з рис. 4.36, обсяги продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України за операціями банків та НБУ не вирізнялись стабільністю. Загалом за період даний показник скоротився з 83833,7 до 63436,2 млн дол США в еквіваленті, тобто на 20397,5 млн дол США або на 24,3%. В середньому за період скорочення обсягів продажу іноземної валюти становило 2,12% щорічно.

Обсяг продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України за операціями банків та НБУ, млн дол США

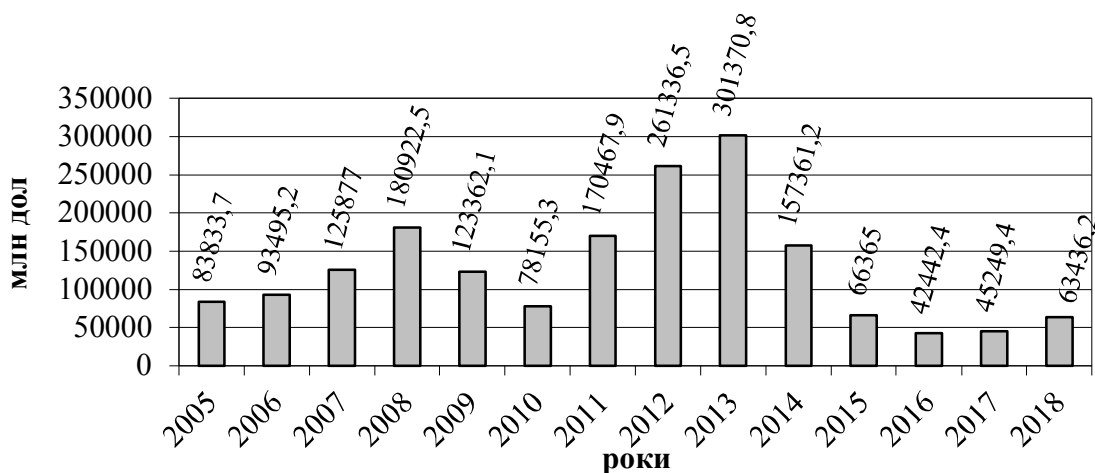

Рис. 4.36. Динаміка обсягу продажу іноземної валюти за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Показники ринку інвестицій – капітальні інвестиції та обсяги прямих іноземних інвестицій. Як видно з рис. 4.37, обсяги капітальних інвестицій змінювались хвилеподібно. Загалом за період даний показник скоротився з 111174,0 до 578726,4 млн грн, тобто на 467552,4 млн грн або у 4,2 рази. В середньому за період темп зростання капітальних інвестицій склав 111,7%, що свідчить про зростання обсягів капітальних інвестицій на 11,7% щорічно.

Обсяг капітальних інвестицій, млн грн

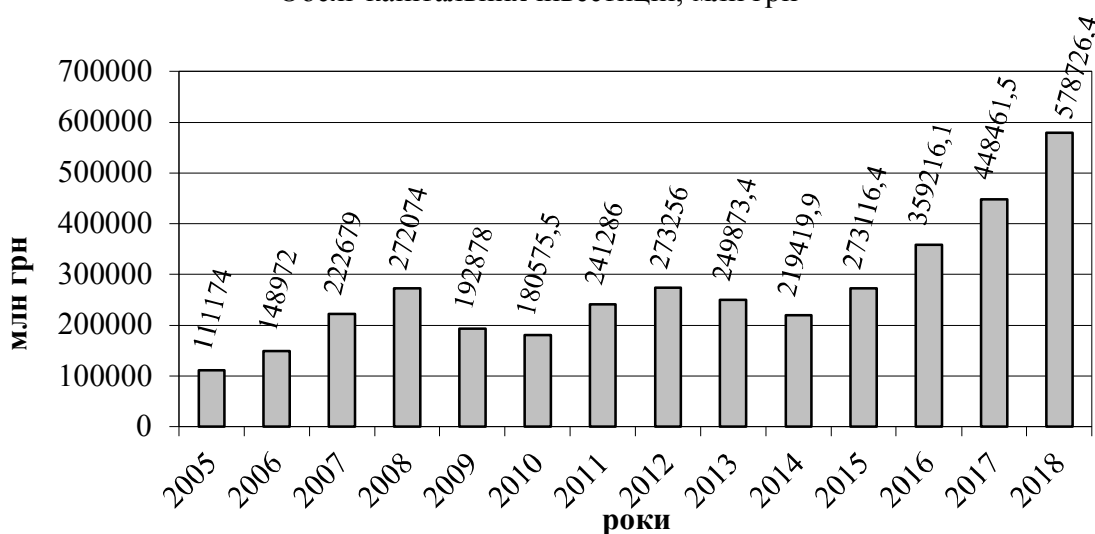

Рис. 4.37. Динаміка обсягу капітальних інвестицій за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Як видно з рис. 4.38, обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну зростали до 2014 року, після чого розпочалось стабільне падіння. Водночас, за період даний показник збільшився з 9047,0 до 31606,4 млн дол., тобто на 22559,4 млн дол або у 2,5 рази. В середньому за період темп зростання обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну склав 110,1%, що свідчить про зростання обсягів даного показника на 10,1% щорічно.

Рис. 4.38. Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Як видно з рис. 4.39, обсяги прямих іноземних інвестицій з України зросли суттєво у 2008 році, після чого їх значення стабілізувалося. Загалом за період даний показник зріс з 198,6 до 6322,0 млн дол., тобто на 6123,4 млн дол. або у 31,8 рази. В середньому за період темп зростання обсягів прямих іноземних інвестицій з України склав 130,5%, що свідчить про зростання обсягів даного показника в середньому на 30,5% щорічно.

Щодо ринку нерухомості, то одним з найбільш показових показників можуть вважатися внески до фондів фінансування будівництва. Як видно з даних рисунку, обсяги внесків до ФФБ постійно зростали, причому починаючи з 2014 року – зростаючими темпами.

Обсяг прямих іноземних інвестицій з України, млн дол

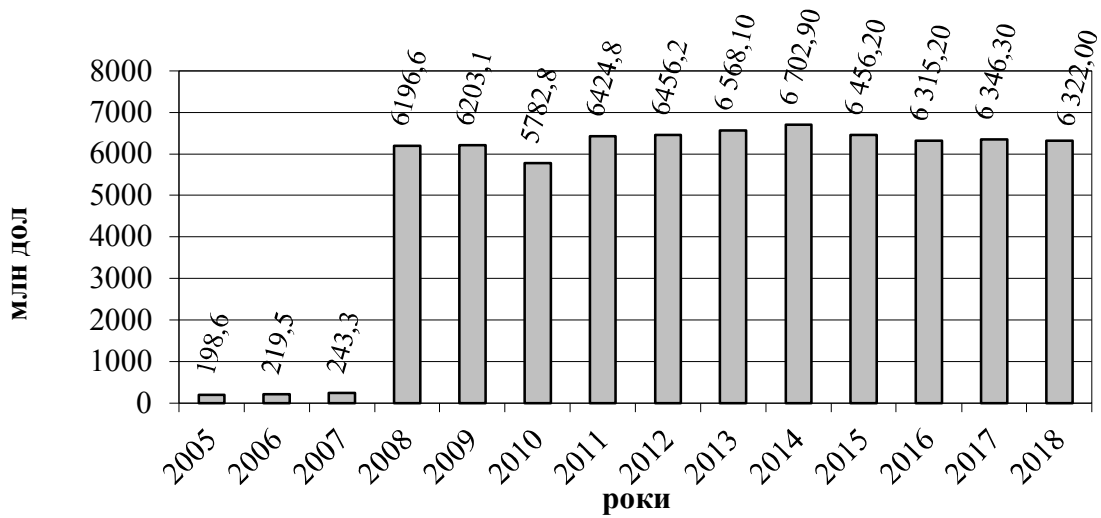

Рис. 4.39. Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

За 2005–2018 роки обсяги внесків до ФФБ зросли з 6337,2 до 40195,6 млн грн, тобто на 33858,4 млн грн. або у 6,3 рази. Середній темп приросту даного показника складає 115,3%. Тобто, в середньому щороку відбувалось зростання даного показника на 15,3% (рис. 4.40).

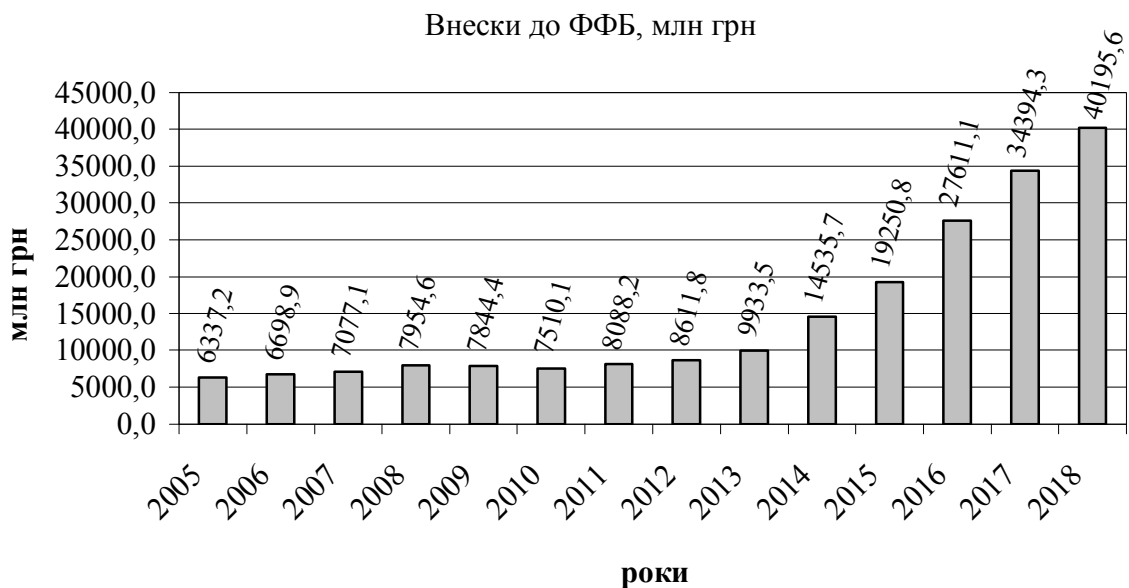

Рис. 4.40. Динаміка обсягу внесків до ФФБ за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Щодо фінансового ринку в цілому, то комплексним показником, який характеризує його функціонування можуть бути випуск товарів та послуг та обсяг валової доданої вартості за такими видами економічної діяльності як фінансова та страхова діяльність та операції з нерухомим майном (рис. 4.41).

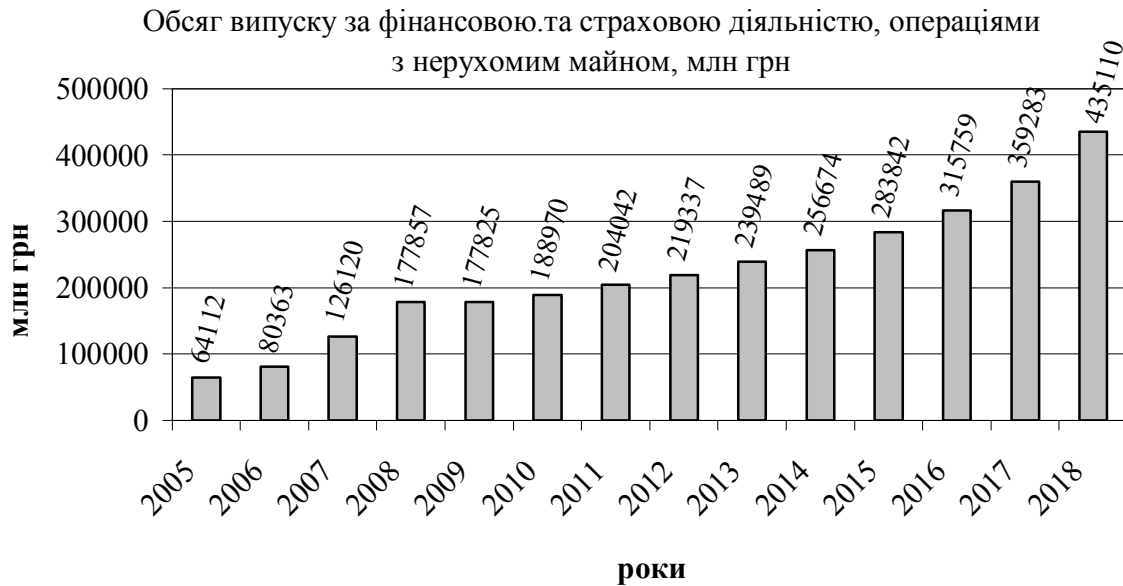

Рис. 4.41. Динаміка випуску за фінансовою та страховою діяльністю, операціями з нерухомим майном за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Як видно з рис. 4.42, обсяг випуску за досліджуваними видами діяльності мав стабільну тенденцію до зростання. За 2005-2018 роки його величина зросла на 370998 млн грн або майже у 6,8 разів. В цілому даний показник демонстрував тенденцію до щорічного зростання на 15,9%.

Як видно з рис. 4.42, обсяг валової доданої вартості за досліджуваними видами діяльності мав стабільну тенденцію до зростання. За 2005–2018 роки його величина зросла на 235000 млн грн. або майже у 6,7 разів. В цілому даний показник демонстрував тенденцію до щорічного зростання на 15,8%.

Отже, до 2008 року фінансовий ринок та його сегменти розвивалися досить динамічно, а в цілому за аналізований період з 2005 по 2018 рік зміни показників фінансового ринку мали дискретний та непропорційний характер.

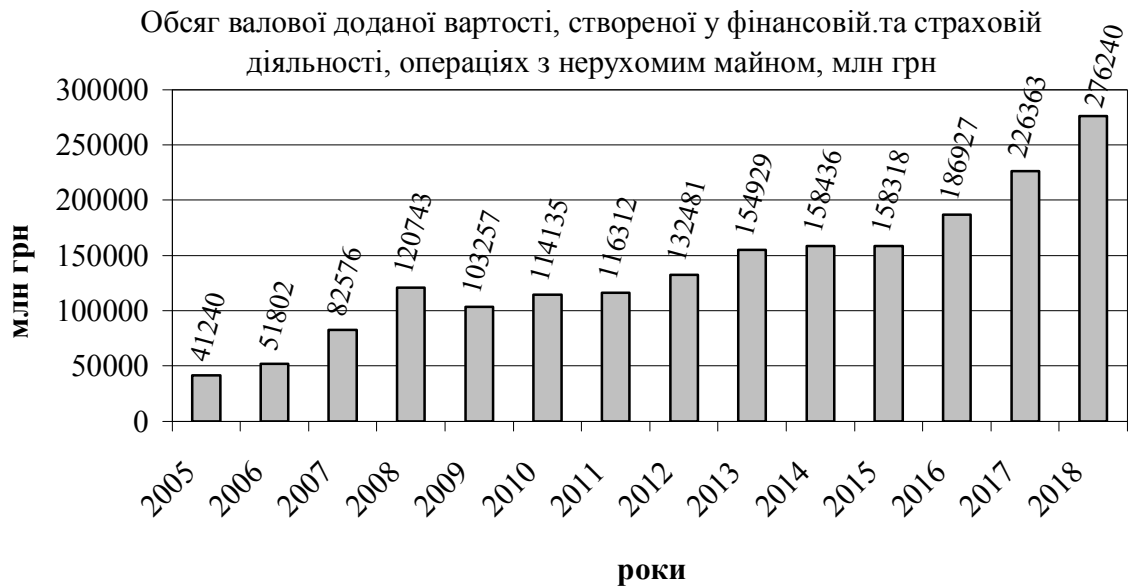

Рис. 4.42. Динаміка валової доданої вартості за фінансовою та страховою діяльністю, операціями з нерухомим майном за 2005–2018 роки

Примітка: побудовано на основі джерела [21]

Незбалансованість динаміки і структури грошової маси свідчить про недосконалість, що знайшло своє відображення у непропорційному випереджаючому зростанні грошової маси, отже процес монетизації економіки переважно був наслідком інфляційних процесів.

Варто відзначити, що в Україні високорозвинений кредитний сегмент, проте недостатньо розвинений фондовий сегмент, але досить активний, що підтверджується темпом приросту фондового сегменту фінансового ринку України у 2018 р. у розмірі майже 80 %. Слід зважати на те, що ринок акцій в Україні є досить обмеженим (в структурі торгів на ПФТС їх частка складає 0,25%, або 328 млн грн) у порівнянні з іншими фінансовими інструментами. Тому за таких обставин не можна говорити про інвестиційний бум. Але при цьому вартість усіх біржових контрактів зростає майже вдвічі та склала 114,09 млрд грн – і це рекордний показник за більш ніж двадцятирічну історію існування біржі.

Сучасний стан фінансового ринку України не відповідає вимогам безпечного розвитку і знаходиться в зоні значної небезпеки. Сучасні процеси,

що відбуваються на фінансовому ринку, мають негативні тенденції та вказують на необхідність виявлення та нейтралізації тих факторів, вплив яких заважає стабілізації та покращення стану фінансового ринку, що у свою чергу дасть змогу підвищити економічну безпеку національної економіки.

З метою визначення наявності інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку було здійснено оцінку функціонування сегментів та фінансового ринку в цілому.

В процесі оцінювання функціонування окремого сегменту фінансового ринку визначались індекси за окремим інформативним показником та обчислено середній індекс. При цьому, перед розрахунком індексів інформативні показники були приведені у порівняний вигляд з врахуванням впливу інфляційного чинника.

В табл. 4.15 наведено значення індексів за інформативними показниками по грошовому ринку.

Таблиця 4.15

Індекси приведених значень інформативних показників по грошовому ринку

Рік	Грошова база	Грошовий агрегат М0	Грошовий агрегат М1	Грошовий агрегат М2	Грошовий агрегат М3
2005	-	-	-	-	-
2006	1,053	1,116	1,121	1,203	1,205
2007	1,252	1,271	1,264	1,294	1,301
2008	1,076	1,139	1,013	1,071	1,064
2009	0,930	0,904	0,925	0,842	0,841
2010	1,061	1,068	1,137	1,128	1,125
2011	1,016	1,008	1,026	1,092	1,096
2012	1,066	1,055	1,041	1,133	1,130
2013	1,197	1,164	1,182	1,169	1,170
2014	0,869	0,953	0,908	0,844	0,843
2015	0,704	0,697	0,757	0,726	0,725
2016	1,010	0,990	0,998	0,987	0,987
2017	0,920	0,930	0,999	0,964	0,964
2018	0,995	0,996	1,016	0,960	0,963

Примітка: розраховано автором.

На основі індексів приведених значень показників було розраховано середній індекс по грошовому ринку та показник реагування грошового ринку на зміну зовнішнього середовища.

Показник реагування, який відображає швидкість реакції будь-якого сегменту фінансового ринку має наступний вигляд:

$$Kr = \frac{I_i}{I},$$

де Kr – показник реакції сегменту фінансового ринку за певним параметром;

I_i та I – індекс показника за даним параметром функціонування сегменту або фінансового ринку в цілому та індекс змін зовнішнього середовища.

Для інтерпретації показника реагування (табл. 4.16) використовуємо:

до 0,94 – вповільнена швидкість;

від 0,95 до 1,05 – синхронізована швидкість;

від 1,06 і вище – прискорена швидкість реакції.

Як видно з табл. 4.16, грошовий ринок вирізнявся переважно синхронізованою швидкістю реакції на зміни зовнішнього середовища.

Таблиця 4.16

Результати розрахунку показника реагування грошового ринку на зміну середовища

Рік	Середній індекс по показниках грошового ринку	Індекс змін середовища	Показник реагування	Швидкість реакції
1	2	3	4	5
2005				
2006	1,140	1,055	1,080	прискорена
2007	1,276	1,075	1,187	прискорена
2008	1,073	1,070	1,002	синхронізована
2009	0,888	0,916	0,970	синхронізована
2010	1,104	1,073	1,029	синхронізована
2011	1,048	1,101	0,952	синхронізована
2012	1,085	1,100	0,987	синхронізована

Продовження табл. 4.16

1	2	3	4	5
2013	1,176	1,024	1,149	Прискорена
2014	0,883	0,764	1,156	Прискорена
2015	0,722	0,854	0,845	Вповільнена
2016	0,994	1,075	0,925	Вповільнена
2017	0,955	0,978	0,977	синхронізована
2018	0,986	1,112	0,887	Вповільнена

Примітка: розраховано автором.

Для визначення показника стабільності функціонування використовуємо наступну формулу:

$$Ks_i = 1 - K \text{ var}_i,$$

де Ks – показник стабільності функціонування фінансового ринку за певним параметром;

$K \text{ var}$ – коефіцієнт варіації індексу реакції (за умови, якщо коефіцієнт варіації перевищує одиницю, він приймається на рівні 1).

Для показника стабільності функціонування ринку за певним параметром (чи в цілому) використовуємо наступну шкалу:

до 0,80 – низька стабільність;

від 0,81 до 0,90 – посередня стабільність;

від 0,91 до 1,00 – висока стабільність.

На основі даних таблиці було визначено показник стабільності функціонування грошового ринку, який складає 0,896, тобто грошовий ринок має посередню стабільність функціонування.

Розраховані показники за 2009-2012 та 2017 роки свідчать про помірну адаптивність цього сегменту до змін зовнішнього середовища, а за 2006–2007 та 2013–2014 рр. про його високу адаптивність в цей період. Вповільненою реакція грошового ринку, була лише у 2015–2016 що свідчило про його низьку адаптивність до змін середовища. Щодо 2018 року, то він характеризувався зниженням значення показника реакції грошового ринку

порівняно з базовим 2006 роком. Для цього сегменту фінансового ринку у 2018 році була характерною абсолютна невідповідність реакцій змінам середовища, а отже цей сегмент відноситься до зони низької адаптивності до змін зовнішнього середовища.

Як видно з матриці (табл. 4.17), в цілому впродовж більшості років досліджуваного періоду грошовий ринок відноситься до зони посередньої адаптивності потрапляючи до сектору посередньої синхронізації (46,1% всіх спостережень), хоча були окремі роки, коли для даного сегмента ринку були характерні посереднє вповільнення (30,8%) (зона низької адаптивності) або ж посереднє прискорення (23,1%) (зона високої адаптивності).

Таблиця 4.17

**Матриця оцінки функціонування грошового ринку
«реакція – стабільність»**

Реакція \ Стабільність		Швидкість реакції		
		Вповільнена	Синхронізована	Прискорена
Стабільність функціонування	Висока			
	Посередня	↓(2018, 2016, 2015)	↓(2017, 2012, 2011, 2010, 2009, 2008)	↑(2014, 2013, 2007) = (2006 – б.р., 1, 080)
	Низька			

Рекомендації та умовні позначення:

На поля матриці рекомендовано наносити позначки, інтерпретація яких наступна:

«↑» – реакція порівняно з базовим періодом покращилась;

«↓» – реакція порівняно з базовим періодом погіршилась;

«⇒» – реакція порівняно з базовим періодом не змінилась

В табл. 4.18 наведено значення індексів за інформативними показниками по кредитному ринку.

На основі індексів приведених значень було розраховано середній індекс по кредитному ринку та показник реагування кредитного ринку на зміну умов середовища (табл. 4.19).

Таблиця 4.18

**Індекси приведених значень інформативних показників
по кредитному ринку**

Рік	Кредити, надані резидентам	Кредити, надані нерезидентам
2005	-	-
2006	1,532	1,506
2007	1,493	1,675
2008	1,406	1,587
2009	0,877	1,155
2010	0,929	0,807
2011	1,046	0,315
2012	1,019	0,782
2013	1,112	0,618
2014	0,897	8,453
2015	0,671	0,943
2016	0,905	0,715
2017	0,895	1,491
2018	0,961	0,997

Примітка: розраховано автором.

Таблиця 4.19

**Результати розрахунку показника реагування кредитного ринку
на зміну умов середовища**

Рік	Середній індекс по показниках кредитного ринку	Індекс умов середовища	Показник реагування	Інтерпретація
1	2	3	4	5
2005				
2006	1,519	1,055	1,440	високо адаптивний ринок
2007	1,584	1,075	1,474	високо адаптивний ринок
2008	1,497	1,070	1,399	високо адаптивний ринок
2009	1,016	0,916	1,109	високо адаптивний ринок
2010	0,868	1,073	0,809	низько адаптивний ринок
2011	0,681	1,101	0,618	низько адаптивний ринок
2012	0,900	1,100	0,818	низько адаптивний ринок
2013	0,865	1,024	0,845	низько адаптивний ринок
2014	4,675	0,764	6,119	високо адаптивний ринок

Продовження табл. 4.19

1	2	3	4	5
2015	0,807	0,854	0,945	низько адаптивний ринок
2016	0,810	1,075	0,754	низько адаптивний ринок
2017	1,193	0,978	1,220	високо адаптивний ринок
2018	0,979	1,112	0,881	низько адаптивний ринок

Примітка: розраховано автором.

Як видно з табл. 4.19, кредитний ринок вирізнявся або прискореною реакцією, що свідчила про високу адаптивність (у 2006–2009, 2014, 2017 рр.), або ж навпаки, вповільненою реакцією кредитного ринку, що свідчило про його низьку адаптивність (у 2010–2013, 2015–2016 та 2018 рр.)

На основі даних таблиці було визначено показник стабільності кредитного ринку, який складає 0, тобто кредитний ринок має низьку стабільність реакції.

Таблиця 4.20

**Матриця оцінки функціонування кредитного ринку
«реакція – стабільність»**

Реакція		Швидкість реакції / адаптивність		
		Вповільнена / низька	Синхронізована / помірна	Прискорена / висока
Стабільність реакції	Висока			
	Посередня			
	Низька	↓(2010, 2011, 2012, 2013, 2015, 2016, 2018)		↑(2014, 2007) ↓(2017, 2008, 2009) = (2006 – б.р., 1,440)

Рекомендації та умовні позначення:

На поля матриці рекомендовано наносити позначки, інтерпретація яких наступна:

«↑» – реакція порівняно з базовим періодом покращилась;

«↓» – реакція порівняно з базовим періодом погіршилась;

«⇒» – реакція порівняно з базовим періодом не змінилась

Колір клітинок відповідає основним типам ситуації:

- темно сірий – абсолютна невідповідність реакцій змінам середовища;
- сірий – відносна невідповідність/відповідність реакцій змінам середовища;
- світло-сірий – посередня відповідність реакцій змінам середовища;
- білий – абсолютна відповідність реакцій змінам середовища

Як видно з матриці, впродовж більшості років досліджуваного періоду кредитний ринок потрапляв до сектору тимчасового вповільнення (53,8% всіх спостережень), яке досить часто поступалось місцем тимчасовому прискоренню (30,8%).

Щодо 2018 року, то він характеризувався зниженням значення показника реакції кредитного ринку порівняно з базовим 2006 роком. Для цього сегменту фінансового ринку у 2018 році була характерною відносна невідповідність реакцій змінам середовища.

В табл. 4.21 наведено значення індексів за інформативними показниками по ринку цінних паперів.

Таблиця 4.21

Індекси приведених значень інформативних показників по ринку цінних паперів

Рік	Цінні папери (крім акцій), випущені резидентами (крім депозитних компаній)	Цінні папери (крім акцій), випущені іншими депозитними компаніями та нерезидентами	Акції станом на кінець року	Розміщено ОВДП на первинному ринку у національній валюті	Обсяг торгів на фондовому ринку за період
2005					
2006	1,065	1,729	1,028	1,138	1,708
2007	1,365	4,793	1,352	1,054	0,978
2008	1,513	0,554	0,830	1,246	1,183
2009	0,952	0,458	0,628	2,819	0,309
2010	2,100	0,641	1,075	0,869	3,557
2011	1,053	2,106	1,052	0,680	1,386
2012	1,173	0,982	1,163	0,856	1,009
2013	1,430	1,112	1,061	1,511	1,254
2014	0,897	0,335	0,782	2,677	0,707
2015	0,535	0,622	0,371	0,272	0,342
2016	2,146	0,890	0,444	1,740	1,727
2017	1,198	0,899	0,467	0,547	0,608
2018	1,059	0,891	0,540	0,573	1,582

Примітка: розраховано автором.

На основі індексів приведених значень було розраховано середній індекс по ринку цінних паперів та показник реагування даного ринку на зміну умов середовища.

Результати розрахунку показника реагування ринку цінних паперів на зміну умов середовища

Рік	Середній індекс по показниках ринку цінних паперів	Індекс умов середовища	Показник реагування	Інтерпретація
2005				
2006	1,334	1,055	1,264	високо адаптивний ринок
2007	1,909	1,075	1,775	високо адаптивний ринок
2008	1,065	1,070	0,995	помірно адаптивний ринок
2009	1,033	0,916	1,128	високо адаптивний ринок
2010	1,648	1,073	1,536	високо адаптивний ринок
2011	1,255	1,101	1,140	високо адаптивний ринок
2012	1,037	1,100	0,942	низько адаптивний ринок
2013	1,274	1,024	1,244	високо адаптивний ринок
2014	1,080	0,764	1,413	високо адаптивний ринок
2015	0,428	0,854	0,502	низько адаптивний ринок
2016	1,390	1,075	1,293	високо адаптивний ринок
2017	0,744	0,978	0,760	низько адаптивний ринок
2018	0,929	1,112	0,835	низько адаптивний ринок

Примітка: розраховано автором.

Як видно з даних таблиці, ринок цінних паперів вирізнявся синхронізованою реакцією на зміни зовнішнього середовища, що свідчило про помірну його адаптивність, лише у 2008 році. В інших роках досліджуваного періоду реакція була або прискореною, що свідчило про високу адаптивність (у 2006–2007, 2009–2011, 2013–2014, 2016 рр.), або ж вповільненою, що свідчило про його низьку адаптивність (у 2012, 2015, 2017–2018 рр.).

На основі даних таблиці було визначено показник стабільності ринку цінних паперів, який складає 0,702, тобто даний ринок має низьку стабільність реакції.

Як видно з матриці (табл. 4.23), впродовж більшості років досліджуваного періоду ринок цінних паперів потрапляв до сектору тимчасового прискорення (61,5% всіх спостережень). Водночас, в окремі роки даний сегмент потрапляв до сектору тимчасового вповільнення (30,8%) або тимчасової синхронізації (7,7%).

Таблиця 4.23

**Матриця оцінки функціонування ринку цінних паперів
«реакція – стабільність»**

Реакція \ Стабільність		Швидкість реакції / адаптивність		
		Вповільнена / низька	Синхронізована / помірна	Прискорена / висока
Стабільність реакції	Висока			
	Посередня			
	Низька	↓(2012, 2015, 2017, 2018)	↓(2008)	↑(2007, 2010, 2011, 2014, 2016) ↓(2009, 2013) = (2006 – б.р.1,264)

Рекомендації та умовні позначення:

На поля матриці рекомендовано наносити позначки, інтерпретація яких наступна:

«↑» – реакція порівняно з базовим періодом покращилась;

«↓» – реакція порівняно з базовим періодом погіршилась;

«=» – реакція порівняно з базовим періодом не змінилась

Колір клітинок відповідає основним типам ситуації:

- темно сірий – абсолютна невідповідність реакцій змінам середовища;
- сірий – відносна невідповідність/відповідність реакцій змінам середовища;
- світло-сірий – посередня відповідність реакцій змінам середовища;
- білий – абсолютна відповідність реакцій змінам середовища

Щодо 2018 року, то він характеризувався зниженням значення показника реакції ринку цінних паперів порівняно з базовим 2006 роком. Для цього сегменту фінансового ринку у 2018 році була характерною відносна невідповідність реакцій змінам середовища.

В табл. 4.24 наведено значення індексів за інформативними показниками по страховому ринку.

Таблиця 4.24

**Індекси приведених значень інформативних показників
по страховому ринку**

Рік	Обсяг сформованих страхових резервів	Валові страхові премії	Чисті страхові премії	Валові страхові виплати	Чисті страхові виплати
2005					
2006	1,068	0,964	1,050	1,230	1,348
2007	1,201	1,117	1,208	1,390	1,432
2008	1,058	1,090	1,058	1,368	1,275
2009	0,828	0,758	0,705	0,851	0,962
2010	1,028	1,035	0,965	0,831	0,824
2011	0,940	0,940	1,289	0,762	0,763
2012	1,127	0,950	1,131	1,061	1,060
2013	1,142	1,326	1,058	0,899	0,914
2014	0,878	0,748	0,691	0,872	0,858
2015	0,810	0,775	0,839	1,116	1,084
2016	1,014	1,052	1,053	0,971	1,002
2017	0,960	1,086	0,947	1,048	1,054
2018	1,075	1,035	1,100	1,112	1,104

Примітка: розраховано автором.

На основі індексів приведених значень було розраховано середній індекс по страховому ринку та показник реагування даного ринку на зміну умов середовища (табл. 4.25).

Таблиця 4.25

Результати розрахунку показника реагування страхового ринку на зміну умов середовища

Рік	Середній індекс по показниках страхового ринку	Індекс умов середовища	Показник реагування	Інтерпретація
1	2	3	4	5
2005				
2006	1,132	1,055	1,073	високо адаптивний ринок
2007	1,270	1,075	1,181	високо адаптивний ринок
2008	1,170	1,070	1,093	високо адаптивний ринок
2009	0,821	0,916	0,896	низько адаптивний ринок
2010	0,936	1,073	0,873	низько адаптивний ринок

Продовження табл. 4.25

1	2	3	4	5
2011	0,939	1,101	0,853	низько адаптивний ринок
2012	1,066	1,100	0,969	помірно адаптивний ринок
2013	1,068	1,024	1,043	помірно адаптивний ринок
2014	0,809	0,764	1,059	високо адаптивний ринок
2015	0,925	0,854	1,083	високо адаптивний ринок
2016	1,018	1,075	0,947	низько адаптивний ринок
2017	1,019	0,978	1,042	помірно адаптивний ринок
2018	1,085	1,112	0,976	помірно адаптивний ринок

Примітка: розраховано автором.

Як видно з даних таблиці, страховий ринок вирізнявся синхронізованою реакцією на зміни зовнішнього середовища, що свідчило про помірну його адаптивність, у 2012–2013 та 2017–2018 рр. В інших роках досліджуваного періоду реакція була або прискореною, що свідчило про високу адаптивність (у 2006–2008 та 2014–2015 рр.), або ж вповільненою, що свідчило про його низьку адаптивність (у 2009–2011 та 2016 рр.).

На основі даних таблиці було визначено показник стабільності страхового ринку, який складає 0,904, тобто даний ринок має високу стабільність реакції.

Як видно з матриці (табл. 4.26), впродовж більшості років досліджуваного періоду страховий ринок потрапляв до сектору постійного прискорення (46,1% всіх спостережень). Водночас, в окремі роки даний сегмент потрапляв до сектору постійного вповільнення (30,8%) або постійної синхронізації (23,1%). Щодо 2018 року, то він характеризувався зниженням значення показника реакції страхового ринку порівняно з базовим 2006 роком. Для цього сегменту фінансового ринку у 2018 році була характерною посередня відповідність реакцій змінам середовища.

**Матриця оцінки функціонування страхового ринку
«реакція – стабільність»**

Реакція		Швидкість реакції / адаптивність		
		Вповільнена / низька	Синхронізована / помірна	Прискорена / висока
Стабільність реакції	Висока	↓(2009, 2010, 2011, 2016)	↓(2012, 2013, 2018)	↑(2007, 2008, 2015) ↓(2014, 2017) = (2006 – б.р.1,073)
	Посередня			
	Низька			

Рекомендації та умовні позначення:

На поля матриці рекомендовано наносити позначки, інтерпретація яких наступна:

«↑» – реакція порівняно з базовим періодом покращилась;

«↓» – реакція порівняно з базовим періодом погіршилась;

«⇒» – реакція порівняно з базовим періодом не змінилась

Колір клітинок відповідає основним типам ситуації:

- темно сірий – абсолютна невідповідність реакцій змінам середовища;
- сірий – відносна невідповідність/відповідність реакцій змінам середовища;
- світло-сірий – посередня відповідність реакцій змінам середовища;
- білий – абсолютна відповідність реакцій змінам середовища

В табл. 4.27 наведено значення індексів за інформативними показниками по валютному ринку.

Таблиця 4.27

**Індекси приведених значень інформативних показників
по валютному ринку**

Рік	Обсяг продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України за операціями банків та НБУ
2005	
2006	0,999
2007	1,155
2008	1,792
2009	0,630
2010	0,579
2011	2,101
2012	1,541
2013	1,162
2014	0,809
2015	0,448
2016	0,645
2017	0,968
2018	1,222

Примітка: розраховано автором.

На основі індексів приведених значень було розраховано середній індекс по валютному ринку та показник реагування даного ринку на зміну умов середовища.

Як видно з даних табл. 4.28, валютний ринок вирізнявся синхронізованою реакцією на зміни зовнішнього середовища, що свідчило про помірну його адаптивність, лише у 2017р. В інших роках досліджуваного періоду реакція була або прискореною, що свідчило про високу адаптивність (у 2007–2008, 2011–2014 та 2018 рр.), або ж вповільненою, що свідчило про його низьку адаптивність (у 2006, 2009–2010 та 2015–2016 рр.).

Таблиця 4.28

**Результати розрахунку показника реагування валютного ринку
на зміну умов середовища**

Рік	Середній індекс по показниках валютного ринку	Індекс умов середовища	Показник реагування	Інтерпретація
2005				
2006	0,999	1,055	0,947	низько адаптивний ринок
2007	1,155	1,075	1,074	високо адаптивний ринок
2008	1,792	1,070	1,675	високо адаптивний ринок
2009	0,630	0,916	0,688	низько адаптивний ринок
2010	0,579	1,073	0,539	низько адаптивний ринок
2011	2,101	1,101	1,909	високо адаптивний ринок
2012	1,541	1,100	1,401	високо адаптивний ринок
2013	1,162	1,024	1,134	високо адаптивний ринок
2014	0,809	0,764	1,059	високо адаптивний ринок
2015	0,448	0,854	0,525	низько адаптивний ринок
2016	0,645	1,075	0,600	низько адаптивний ринок
2017	0,968	0,978	0,990	помірно адаптивний ринок
2018	1,222	1,112	1,099	високо адаптивний ринок

Примітка: розраховано автором.

На основі даних таблиці було визначено показник стабільності валютного ринку, який складає 0,597, тобто даний ринок має низьку стабільність реакції.

Як видно з матриці (табл. 4.29), впродовж більшості років досліджуваного періоду валютний ринок потрапляв до сектору тимчасового прискорення (53,8% всіх спостережень). Водночас, в окремі роки даний сегмент потрапляв до сектору тимчасового вповільнення (38,5%) або тимчасової синхронізації (7,7%).

Таблиця 4.29

**Матриця оцінки функціонування валютного ринку
«реакція – стабільність»**

Реакція Стабільність		Швидкість реакції / адаптивність		
		Вповільнена / низька	Синхронізована / помірна	Прискорена / висока
Стабільність реакції	Висока			
	Посередня			
	Низька	↓(2009, 2010, 2015, 2016) = (2006 – б.р., 0,947)	↑(2017)	↑(2007, 2008, 2011, 2012, 2013, 2014, 2018)

Рекомендації та умовні позначення:

На поля матриці рекомендовано наносити позначки, інтерпретація яких наступна:

«↑» – реакція порівняно з базовим періодом покращилась;

«↓» – реакція порівняно з базовим періодом погіршилась;

«=» – реакція порівняно з базовим періодом не змінилась

Колір клітинок відповідає основним типам ситуації:

- темно сірий – абсолютна невідповідність реакцій змінам середовища;
- сірий – відносна невідповідність/відповідність реакцій змінам середовища;
- світло-сірий – посередня відповідність реакцій змінам середовища;
- білий – абсолютна відповідність реакцій змінам середовища

Щодо 2018 року, то він характеризувався зростанням значення показника реакції валютного ринку порівняно з базовим 2006 роком. Для цього сегменту фінансового ринку у 2018 році була характерною відносна невідповідність реакцій змінам середовища.

В таблиці наведено значення індексів за інформативними показниками по інвестиційного ринку.

**Індекси приведених значень інформативних показників по
інвестиційному ринку**

Рік	Обсяг капітальних інвестицій	Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну
2005		
2006	1,201	1,673
2007	1,282	1,097
2008	1,523	1,705
2009	0,655	1,114
2010	0,855	1,022
2011	1,287	1,120
2012	1,138	1,074
2013	0,921	1,052
2014	1,360	1,609
2015	1,322	0,759
2016	1,326	0,844
2017	1,133	0,883
2018	1,125	0,882

Примітка: розраховано автором.

На основі індексів приведених значень було розраховано середній індекс по інвестиційному ринку та показник реагування даного ринку на зміну умов середовища.

Як видно з даних табл. 4.31, інвестиційний ринок вирізнявся синхронізованою реакцією на зміни зовнішнього середовища, що свідчило про помірну його адаптивність, у 2009, 2012–2013 та у 2016–2017 рр. В інших роках досліджуваного періоду реакція була або прискореною, що свідчило про високу адаптивність (у 2006–2008, 2011, 2014–2015 рр.), або ж вповільненою, що свідчило про його низьку адаптивність (у 2010 та 2018 рр.).

На основі даних таблиці було визначено показник стабільності інвестиційного ринку, який складає 0,741, тобто даний ринок має низьку стабільність реакції.

Результати розрахунку показника реагування інвестиційного ринку на зміну умов середовища

Рік	Середній індекс по показниках інвестиційного ринку	Індекс умов середовища	Показник реагування	Інтерпретація
2005				
2006	1,437	1,055	1,362	високо адаптивний ринок
2007	1,190	1,075	1,107	високо адаптивний ринок
2008	1,614	1,070	1,508	високо адаптивний ринок
2009	0,885	0,916	0,966	помірно адаптивний ринок
2010	0,938	1,073	0,875	низько адаптивний ринок
2011	1,204	1,101	1,093	високо адаптивний ринок
2012	1,106	1,100	1,006	помірно адаптивний ринок
2013	0,987	1,024	0,964	помірно адаптивний ринок
2014	1,484	0,764	1,943	високо адаптивний ринок
2015	1,040	0,854	1,218	високо адаптивний ринок
2016	1,085	1,075	1,009	помірно адаптивний ринок
2017	1,008	0,978	1,031	помірно адаптивний ринок
2018	1,004	1,112	0,903	низько адаптивний ринок

Примітка: розраховано автором.

Як видно з матриці (табл. 4.32), впродовж більшості років досліджуваного періоду інвестиційний ринок потрапляв до сектору тимчасового прискорення (46,1% всіх спостережень). Водночас, в окремі роки даний сегмент потрапляв до сектору тимчасового вповільнення (15,4%) або тимчасової синхронізації (38,5%).

**Матриця оцінки функціонування інвестиційного ринку
«реакція – стабільність»**

Реакція		Швидкість реакції / адаптивність		
		Вповільнена / низька	Синхронізована / помірна	Прискорена / висока
Стабільність реакції	Висока			
	Посередня			
	Низька	↓(2010, 2018)	↓ (2009, 2012, 2013, 2016, 2013)	↑(2008, 2014) ↓(2007, 2011, 2015) = (2006 – б.р., 1,362)

Рекомендації та умовні позначення:

На поля матриці рекомендовано наносити позначки, інтерпретація яких наступна:

«↑» – реакція порівняно з базовим періодом покращилась;

«↓» – реакція порівняно з базовим періодом погіршилась;

«⇒» – реакція порівняно з базовим періодом не змінилась

Колір клітинок відповідає основним типам ситуації:

- темно сірий – абсолютна невідповідність реакцій змінам середовища;
- сірий – відносна невідповідність/відповідність реакцій змінам середовища;
- світло-сірий – посередня відповідність реакцій змінам середовища;
- білий – абсолютна відповідність реакцій змінам середовища

Щодо 2018 року, то він характеризувався зниженням значення показника реакції інвестиційного ринку порівняно з базовим 2006 роком. Для цього сегменту фінансового ринку у 2018 році була характерною відносна невідповідність реакцій змінам середовища.

В табл. 4.33 наведено значення індексів за інформативними показниками по ринку нерухомості.

Таблиця 4.33

**Індекси приведених значень інформативних показників по ринку
нерухомості**

Рік	Внески до ФФБ
1	2
2005	
2006	0,947
2007	0,906
2008	0,919
2009	0,878
2010	0,878
2011	1,030

Продовження табл. 4.33

1	2
2012	1,067
2013	1,148
2014	1,172
2015	0,924
2016	1,276
2017	1,096
2018	1,064

Примітка: розраховано автором.

На основі індексів приведених значень було розраховано середній індекс по ринку нерухомості та показник реагування даного ринку на зміну умов середовища.

Як видно з табл. 4.34, ринок нерухомості вирізнявся синхронізованою реакцією на зміни зовнішнього середовища, що свідчило про помірну його адаптивність, у 2009, 2012–2013, 2018 рр. В інших роках досліджуваного періоду реакція була або прискореною, що свідчило про високу адаптивність (у 2014–2017 рр.), або ж вповільненою, що свідчило про його низьку адаптивність (у 2006–2008, 2010–2011 рр.).

Таблиця 4.34

Результати розрахунку показника реагування ринку нерухомості на зміну умов середовища

Рік	Середній індекс по показниках ринку нерухомості	Індекс умов середовища	Показник реагування	Інтерпретація
1	2	3	4	5
2005				
2006	0,947	1,055	0,898	низько адаптивний ринок
2007	0,906	1,075	0,843	низько адаптивний ринок
2008	0,919	1,070	0,859	низько адаптивний ринок
2009	0,878	0,916	0,959	помірно адаптивний ринок
2010	0,878	1,073	0,818	низько адаптивний ринок
2011	1,030	1,101	0,935	низько адаптивний ринок

Продовження табл. 4.34

1	2	3	4	5
2012	1,067	1,100	0,970	помірно адаптивний ринок
2013	1,148	1,024	1,121	помірно адаптивний ринок
2014	1,172	0,764	1,533	високо адаптивний ринок
2015	0,924	0,854	1,082	високо адаптивний ринок
2016	1,276	1,075	1,187	високо адаптивний ринок
2017	1,096	0,978	1,120	високо адаптивний ринок
2018	1,064	1,112	0,957	помірно адаптивний ринок

Примітка: розраховано автором.

На основі даних табл. 4.34 було визначено показник стабільності ринку нерухомості, який складає 0,811, тобто даний ринок має посередню стабільність реакції.

Таблиця 4.35

Матриця оцінки функціонування ринку нерухомості «реакція – стабільність»

Реакція		Швидкість реакції / адаптивність		
		Вповільнена / низька	Синхронізована / помірна	Прискорена / висока
Стабільність реакції	Висока			
	Посередня	↓(2007, 2008, 2010) ↑(2011) = (2006 – б.р., 0,898)	↑(2009, 2012, 2018)	↑(2013, 2014, 2015, 2016, 2017)
	Низька			

Рекомендації та умовні позначення:

На поля матриці рекомендовано наносити позначки, інтерпретація яких наступна:

«↑» – реакція порівняно з базовим періодом покращилась;

«↓» – реакція порівняно з базовим періодом погіршилась;

«=» – реакція порівняно з базовим періодом не змінилась

Колір клітинок відповідає основним типам ситуації:

- темно сірий – абсолютна невідповідність реакцій змінам середовища;
- сірий – відносна невідповідність/відповідність реакцій змінам середовища;
- світло-сірий – посередня відповідність реакцій змінам середовища;
- білий – абсолютна відповідність реакцій змінам середовища

Як видно з матриці (табл. 4.35), впродовж більшості років досліджуваного періоду ринок нерухомості потрапляв до сектору посереднього прискорення та посереднього вповільнення (по 38,5% всіх спостережень). Водночас, в окремі роки даний сегмент потрапляв до сектору посередньої синхронізації (23,0%).

Щодо 2018 року, то він характеризувався зростанням значення показника реакції ринку нерухомості порівняно з базовим 2006 роком. Для цього сегменту фінансового ринку у 2018 році була характерною посередня відповідність реакцій змінам середовища.

В табл. 4.36 наведено узагальнені оцінки сегментів та фінансового ринку в цілому.

Таблиця 4.36

Результати оцінки фінансового ринку та його сегментів

Сегменти / Рік	Грошовий ринок	Кредитний ринок	Ринок цінних паперів	Страховий ринок	Валютний ринок	Інвестиційний ринок	Ринок нерухомості	Фінансовий ринок
2006	1,140	1,519	1,334	1,132	0,999	1,437	0,947	1,275
2007	1,276	1,584	1,909	1,270	1,155	1,190	0,906	1,431
2008	1,073	1,497	1,065	1,170	1,792	1,614	0,919	1,314
2009	0,888	1,016	1,033	0,821	0,630	0,885	0,878	0,906
2010	1,104	0,868	1,648	0,936	0,579	0,938	0,878	1,043
2011	1,048	0,681	1,255	0,939	2,101	1,204	1,030	1,108
2012	1,085	0,900	1,037	1,066	1,541	1,106	1,067	1,079
2013	1,176	0,865	1,274	1,068	1,162	0,987	1,148	1,083
2014	0,883	1,675	1,080	0,809	0,809	1,484	1,172	1,152
2015	0,722	0,807	0,428	0,925	0,448	1,040	0,924	0,718
2016	0,994	0,810	1,390	1,018	0,645	1,085	1,276	0,990
2017	0,955	1,193	0,744	1,019	0,968	1,008	1,096	0,991
2018	0,986	0,979	0,929	1,085	1,222	1,004	1,064	1,012

Примітка: розраховано автором.

В табл. 4.37 наведено значення індексів за інформативними показниками по фінансовому ринку.

Таблиця 4.37

**Індекси приведених значень інформативних показників
по фінансовому ринку**

Рік	Випуск продукції	ВДВ за видами діяльності
2005		
2006	1,123	1,126
2007	1,346	1,367
2008	1,153	1,196
2009	0,890	0,762
2010	0,974	1,013
2011	1,032	0,974
2012	1,077	1,141
2013	1,086	1,164
2014	0,858	0,819
2015	0,772	0,697
2016	0,990	1,050
2017	1,001	1,065
2018	1,103	1,111

Примітка: розраховано автором.

На основі індексів приведених значень було розраховано середній індекс по фінансовому ринку та показник реагування даного ринку на зміну умов середовища.

Таблиця 4.38

**Результати розрахунку показника реагування фінансового ринку на
зміну умов середовища**

Рік	Індекс показника фінансового ринку	Індекс умов середовища	Показник реагування
2005			
2006	1,124	1,055	1,066
2007	1,357	1,075	1,262
2008	1,174	1,070	1,098
2009	0,826	0,916	0,902
2010	0,994	1,073	0,926
2011	1,003	1,101	0,911
2012	1,109	1,100	1,008
2013	1,125	1,024	1,099
2014	0,838	0,764	1,097
2015	0,735	0,854	0,860
2016	1,020	1,075	0,949
2017	1,033	0,978	1,056
2018	1,107	1,112	0,996

Примітка: розраховано автором.

Як видно з табл. 4.38, фінансовий ринок вирізнявся синхронізованою реакцією на зміни зовнішнього середовища у 2012 та 2018 рр. В інших роках досліджуваного періоду реакція була або прискореною, (у 2006–2008, 2013–2014, 2017 рр.), або ж вповільненою (у 2009–2011, 2015–2016 рр.). На основі даних таблиці було визначено показник стабільності фінансового ринку в цілому, який складає 0,892, тобто даний ринок має посередню стабільність реакції.

Для оцінювання змін зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку надано комплексну оцінку функціонування національної економіки (за економічними, інвестиційно-інноваційними, соціальними, екологічними, інформаційними та кон'юнктурними параметрами). Визначено індекси, які характеризують зміну зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку. Для цього всі показники розподілено на показники, зростання значення яких свідчить про поліпшення ситуації щодо зовнішнього середовища фінансового ринку (показники-каталізатори) та показники, зростання значення яких свідчить про погіршення зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку (показники-інгібітори). Результати розрахунку індексу зміни зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку наведені в табл. 4.39.

Таблиця 4.39

**Результати розрахунку індексу зміни зовнішнього середовища
функціонування фінансового ринку**

Рік	Індекс змін зовнішнього середовища
2006	1,055
2007	1,075
2008	1,070
2009	0,916
2010	1,073
2011	1,101
2012	1,100
2013	1,024
2014	0,764
2015	0,854
2016	1,075
2017	0,978
2018	1,112

Примітка: розраховано автором.

З даних таблиці видно, що параметри зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку покращувались, окрім ситуації у 2009, 2014, 2015 та 2017 роках, коли спостерігались негативні зміни зовнішнього середовища функціонування.

На основі результатів оцінки функціонування фінансового ринку та змін зовнішнього середовища в подальшому є можливість встановити наявність інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку, а також виявити її вплив на економічну безпеку в цілому.

Висновки до розділу 4

В межах даного розділу розглянуто послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та інформаційної бази для його проведення. Обґрунтовано для проведення детального оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів необхідність формування системи показників оцінювання та інформаційної бази.

Встановлено, що проведення оцінювання функціонування фінансового ринку має ґрунтуватися на використанні блоків інформативних показників зовнішнього середовища та функціонування фінансового ринку та його сегментів, що формують інформаційну базу для оцінювання. Розглянуто послідовність формування системи показників як встановлення переліку показників, вибір виду показників, визначення способів їх розрахунку та зведення в єдиний показник та його інтерпретація.

На основі сформованої інформаційної бази для оцінювання, системи показників оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів (грошового, кредитного, страхового, валютного, ринку, ринку цінних паперів, інвестицій та нерухомості), було проаналізовано динаміку цих

показників за 2006–2018 роки, встановлено вагомість сегментів фінансового ринку та здійснено розрахунок показника оцінки функціонування фінансового ринку.

Для оцінювання змін зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку надано комплексну оцінку функціонування національної економіки (за економічними, інвестиційно-інноваційними, соціальними, екологічними, інформаційними та кон'юнктурними параметрами). Визначено індекси, які характеризують зміну зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку. Для цього всі показники розподілено на показники, зростання значення яких свідчить про поліпшення ситуації щодо зовнішнього середовища фінансового ринку (показники-каталізатори) та показники, зростання значення яких свідчить про погіршення зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку (показники-інгібітори).

При розгляді параметрів зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку відзначено їх покращення, окрім ситуації у 2009, 2014, 2015 та 2017 роках, коли спостерігались негативні зміни зовнішнього середовища функціонування.

Обґрунтовано, що на основі результатів оцінки функціонування фінансового ринку та змін зовнішнього середовища в подальшому є можливість встановити наявність інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку, а також виявити її вплив на економічну безпеку в цілому.

Список використаних джерел до розділу 4

1. Лактионова А. А. Структурно-функциональный анализ национальной финансовой системы. *Финансы, учет, банки*. 2011. № 1 [17]. С. 4–18.

2. Смолянська О. Ю., Борисова І. С. Сутність фінансового ринку та його роль у фінансовій системі держави. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава : ПДАА, 2013. Спецвипуск. С. 261–267.
3. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія. Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, УАБС НБУ, 2008. 348 с.
4. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000. 587 с.
5. Коваленко Ю. М. Фінансовий ринок і ринок фінансових послуг: сутність, сегменти, суб'єкти. *Фінанси України*. 2013. № 1. С. 101–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2013_1_10 (дата звернення: 14.01.2019).
6. Іваницька О. М. Державне регулювання фінансових ринків в Україні у посткризовий період. *Фінанси України*. 2011. № 2. С. 35–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2011_2_6 (дата звернення: 14.01.2019).
7. Онікієнко О. В., Передерієва С. О. Сутність фінансового ринку, його роль у фінансовій системі та перспективи розвитку. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. № 8. С. 127–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2014_8_25 (дата звернення: 14.01.2019).
8. Смагін В. Л. Формування та розвиток фінансового ринку в умовах трансформаційної економіки : монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 232 с.
9. Рязанова Н. С. Фінансовий ринок: його генезис, сутність та функції. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. Вип. 17. С. 179–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2011_17_24 (дата звернення: 14.01.2019).
10. Бондаренко Д. Фінансовий ринок України: підходи до визначення дефініції. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 2. С. 357–364. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpeu_2016_2_46 (дата звернення: 14.01.2019).

11. Мошенський С. З. Сутність, функції та структура сучасних фінансових ринків в контексті гармонізації національних фінансових систем країн ЄС та України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2008. Вип. 102. С. 33–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2008_102_12 (дата звернення: 14.01.2019).
12. Коваленко В. В. Фінансовий ринок України: сутнісний та функціональний аспекти. *Економічний форум*. 2017. № 2. С. 286–295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_2_48 (дата звернення: 14.01.2019).
13. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. URL: // <http://www.dfr.gov.ua> (дата звернення: 14.01.2019).
14. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.nbu.gov.ua> (дата звернення: 14.01.2019).
15. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfm.gov.ua> (дата звернення: 14.01.2019).
16. Деревацька М. Р. Електронний фінансовий ринок та фактори, які впливають на його формування. *Стратегічні орієнтири*. 2011. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=830> (дата звернення: 14.01.2019).
17. Савченко Т. Г. Грошовий ринок: сутність, структура та інструменти. *Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України*. 2011. Вип. 31. С. 257–266.
18. Карев В. П, Карев Д. В. Оценка бизнеса доходным подходом – констатация факта или прогнозное планирование. *Вопросы оценки*. 2005. № 1. С. 15–26.
19. Орлов С. В. Оценочная деятельность – основа управления собственностью. *Городская собственность*. 1999. № 9 (25). С. 11–15.
20. Оцінка майна в Україні: монографія / Л. І. Вороніна, В. Є. Воротін, В. Г. Лісник, В. М. Поліщук. К.: Вид-во Європ.ун-ту, 2005. Т. 1. Нерухоме майно. 217 с.

РОЗДІЛ 5

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА З УРАХУВАННЯМ
ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

5.1. Підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства

Зважаючи на те, що головною метою забезпечення економічної безпеки, яка досягається внаслідок інтеграційної взаємодії, може вважатись підвищення рівня (ступінь) пристосування до впливу чинників середовища, тобто підвищення адаптивності об'єкта, критерієм забезпечення економічної безпеки з точки зору оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів може вважатися адаптивність фінансового ринку до зовнішнього середовища.

Підходи до визначення адаптивності представлені на рисунку 8. Врахувавши всі переваги та недоліки, а також, незважаючи на певну складність, пропонуємо використовувати саме комбінований підхід, який ґрунтується на елементах: параметричного підходу (використовується як основа для оцінювання показників, що характеризують різні аспекти функціонування); реакційного підходу (передбачає використання у процесі оцінювання коефіцієнта, що характеризує швидкість реакції системи на зміну зовнішнього середовища); стабілізаційного підходу (передбачає визначення стабільності функціонування ринку) (рис. 5.1).

Підхід	Акцент в оцінці	Переваги	Недоліки
Реакційний	Реакція	Характеристика реакції як прояву адаптивності	Висвітлення виключно реакційного аспекту
Стабілізаційний	Стійкість	Характеристика стійкості як прояву адаптивності	Висвітлення виключно стабілізаційного аспекту
Параметричний	Параметри	Характеристика різних аспектів функціонування суб'єктів	Зміщення акцентів з адаптивності на фактори, що на неї впливають
Потенційний	Резерви	Виявлення потенційних можливостей до пристосування	Характеристика з точки зору можливостей, а не досягнутого рівня
Суб'єктний	Суб'єкти	Визнання провідної ролі особистих якостей управлінця в забезпеченні адаптивності	Неможливість застосування для складних систем з розгалуженим апаратом управління
Комбінований	Реакція та стійкість тощо	Характеристика різних комбінацій проявів адаптивності	Складність конструювання показників оцінки

Рис. 5.1. Підходи до визначення адаптивності та їх змістова характеристика (удосконалено автором)

Функціонування фінансового ринку та його сегментів є складним економічним процесом. Сьогодні економічні процеси є одним з найважливіших об'єктом дослідження не лише економістів, але й інших науковців. Саме ці процеси переважно обумовлюють ефективність економіки, здатні стимулювати її розвиток чи, навпаки, гальмувати її функціонування.

Економічні процеси мають дуже складну структуру, вони охоплюють одночасно соціальні та економічні сторони розвитку суспільства, впливаючи на всі сфери його життя. Вони формуються на макро- та мікрорівні та

безпосередньо пов'язані з функціонуванням ринку. Економічні процеси надзвичайно різноманітні, тісно пов'язані між собою та взаємообумовлені. Ці процеси можна назвати природними, від них неможливо позбавитися, однак ними можна управляти, їх можна корегувати відповідно до потреб та можливостей суспільства.

Економічні процеси – це неперервні складні явища, які формуються на різних рівнях економіки, постійно змінюються та впливають одночасно як на економічну, так і соціальну сторони життя суспільства.

Глибоке пізнання сутності, закономірностей протікання економічних процесів в цілому та функціонування фінансового ринку зокрема потребує застосування науково обґрунтованих методів, що є сукупністю прийомів, засобів і принципів, за допомогою яких вони досліджуються, що допомагають у вивченні категорій та встановленні законів функціонування та розвитку економічних систем.

Оскільки фінансовий ринок, як економічна система, є складним та багатомірним утворенням, необхідно застосовувати адекватні методи вивчення його функціонування. Фундаментальний принцип методології економічної теорії полягає в ґрунтовному аналізі, який означає вивчення внутрішніх причинно-наслідкових, структурно-функціональних, ієрархічних, прямих і зворотних зв'язків між її складовими.

Серед методів наукового пізнання виокремлюють загальнонаукові та специфічні для даної науки методи пізнання економічних явищ і процесів. Діалектика як метод – загальний для всіх наук метод пізнання, у тому числі і для пізнання економічних процесів.

Особливістю теоретико-економічного дослідження є те, що при вивченні економічних процесів не можна користуватися конкретними прийомами і технічними засобами, які широко застосовуються, наприклад, у природничих науках. Тут використовують наукове економічне мислення у вигляді наукової абстракції.

Аналіз і синтез як метод дослідження застосовується в єдності двох його складових. При аналізі об'єкт дослідження розумово або фактично розкладається на складові, кожна з яких вивчається окремо; при синтезі відбувається об'єднання різних елементів, сторін об'єкта в єдине ціле з урахуванням взаємозв'язків між ними. Аналіз сприяє розкриттю істотного в кожному елементі, а синтез завершує розкриття суті об'єкта в цілому.

Індукція – це метод пізнання від окремого до загального, від знання нижчого ступеня до знання вищого ступеня. Дедукція – метод пізнання від загального до одиничного. Метод індукції і дедукції забезпечує діалектичний зв'язок одиничного, особливого і всезагального.

Історичний і логічний методи використовуються економічною теорією для дослідження економічних процесів у єдності. Історичний метод вивчає ці процеси у тій історичній послідовності, в якій вони виникали, розвивалися і змінювалися один за одним у житті. Логічний метод досліджує економічні процеси в їхній логічній послідовності, прямуючи від простого до складного, звільняючись при цьому від історичних випадковостей.

В ході пізнання економічних процесів застосовуються також економічне моделювання, економічний експеримент, поєднання кількісного і якісного аналізу, метод порівнянь, розробка наукових гіпотез тощо.

Пізнання та оцінювання економічних процесів є складним. Для того, щоб пізнати невідоме, оцінити його, потрібен критерій, яким, як правило, є вже відоме, раніше пізнане. Відтак постає потреба оцінювання економічні процеси за відповідними параметрами або критеріями. Тобто оцінювання економічних процесів повинно відбуватися на підставі чітко розробленого критеріального апарату.

В таблиці наведено підходи до визначення сутності поняття «критерій». У Вікіпедії наводиться таке визначення поняття «критерій» (від латинського – здатність розрізнення; засіб судження, мірило, пов'язане з грецьким – розділяю, розрізняю) — мірило, вимоги, випробування для

визначення або оцінки людини, предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації.

Якщо узагальнити погляди науковців, то критерій (від лат. *critērium* – засіб для судження) – це ознака, завдяки якій відбувається оцінка, визначення або класифікація явища чи процесу. Незважаючи на деяку умовність, критерії є ідеальним зразком для порівняння з реальними явищами (процесами), за їх допомогою можна встановити міру відповідності, наближення до заданої моделі сформованості того чи іншого явища.

Таблиця 5.1

Підходи до визначення сутності поняття «критерій»

Автор	Визначення
Г.Мир	первинна природна чи штучна залежність деяких параметрів системи, що знаходить своє відображення як в математиці та теорії управління, так і в природі й у відчуттях людини, змушуючи систему чи організм змінювати свої процеси таким чином, щоб власними силами мінімізуватися або максимізуватися мірило, яке дає змогу оцінювати те, про що йде мова чи оцінювати сенси взагалі в будь-якій системі
В.Зорін	ознака, знак, на основі якого здійснюється оцінка, засіб перевірки, мірило оцінки; в теорії пізнання – ознака, що дозволяє відрізнити істинне від хибного та робить можливим судження
Д.Жюліа	знак, що дозволяє відрізнити істинне від хибного та робить можливим судження
І.Кондрашин, В.Савченко, В.Смагін, Д.Ушаков, Т.Єфремова	ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення чи класифікація чого-небудь, мірило оцінки
Є.Губський	ознака, на основі якої здійснюється оцінка, засіб перевірки, мірило оцінки; в теорії пізнання – ознака істинності чи хибності положення
Н.Комлев	суттєва, відмінна ознака, на основі якої здійснюється оцінка
Економічний словник	показник, ознака, на основі якої формується оцінка якості економічного об'єкта, процесу, мірило такої оцінки
С.Ожегов	мірило оцінки, судження
Ф.Брокгауз, І.Ефрон	мірило оцінки істинності судження чи факту

Примітка: систематизовано автором.

Критерії повинні бути об'єктивними (результати мають відповідати певному явищу), унікальними (не повинно бути взаємопересічних критеріїв і їх показників), повними (охоплювати найбільш значні й стійкі сторони

явища), надійними (має бути достовірний результат у різних умовах) і зрозумілими (усі експерти мають однозначно тлумачити критерії та їх показники).

Для економічного дослідження важливим є визначення критерію того явища (процесу), на яке спрямоване дослідження. З огляду на це можна виокремити такі групи критеріїв:

- об'єктивні та суб'єктивні;
- результативні та процесуальні;
- нормативні та індивідуально-варіативні;
- наявного та прогностичного рівнів;
- якісні та кількісні.

Критерії класифікуються також наступним чином: інтегральні критерії як оцінка загального стану явища або процесу; часткові критерії як оцінка складників явища або процесу; одиничні критерії як оцінка окремих сторін складників явища або процесу.

Компонентом критерію є показник, який фіксує певний стан або рівень розвитку певного критерію. Показник – це явище або подія, за якими можна судити про динаміку певного процесу.

Трансформація суспільства призводить до того, що з'являються нові цінності, нові механізми взаємодії. Взаємовідносини, що виникають в результаті протікання економічних процесів знаходяться не лише в сфері традиційного управлінського контролю, вони спираються також на соціальну систему. Задачі виявлення подібного роду критеріїв прийняття рішень, проведення їх аналізу та розробки відповідного інструментарію є найважливішими в ході управління процесами економічної взаємодії між сегментами фінансового ринку.

Нами запропоновано виділяти наступні підходи до вибору критеріїв оцінки функціонування ринків: ресурсний, результативний, функціональний, наслідковий.

Перший (ресурсний) підхід передбачає встановлення критеріїв, що ґрунтуються на оцінюванні ресурсів, залучених для функціонування ринку. Такий підхід дозволяє сформувати критерій, який найбільш точно характеризує можливості фінансового ринку в цілому чи його окремих сегментів, що склалися завдяки досягненню певного рівня ресурсної бази.

За умови застосування другого (результативного) підходу оцінюються результати отримані в ході функціонування ринку або ж окремого його сегменту. Завдяки застосуванню такого підходу стає можливим сформувати критерій, який дозволяє встановити, наскільки ефективними є отримані внаслідок його функціонування результати.

Якщо застосовується третій (функціональний) підхід, то оцінка ґрунтується на визначенні ступеня виконання фінансовим ринком (або ж його окремим сегментом) покладених на нього функцій, що є відображенням успішності функціонування даної соціально-економічної системи.;

За наслідковим підходом оцінюються наслідки функціонування ринку, що дають узагальнену оцінку його функціонуванню з врахуванням залучення ресурсів, виконання з їх використанням основних функцій та отримання певних результатів. Залежно від кута розгляду ринку, в якості відображення наслідків можуть використовуватися різні критерії. З огляду того, що наслідком взаємодії є поява нової якості.

В таблиці наведено переваги та недоліки підходів до вибору критеріїв оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів.

Таблиця 5.2

Переваги та недоліки підходів до вибору критеріїв забезпечення економічної безпеки через функціонування фінансового ринку та його сегментів

Підхід	Стисла характеристика	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Ресурсний	Критерій має відображати залучені для функціонування фінансового ринку та його сегментів ресурси	Має достатній рівень універсальності	Характеризує виключно ресурсний аспект функціонування фінансового ринку та його сегментів

1	2	3	4
Результативний	Критерій має відображати отримані в процесі функціонування фінансового ринку та його сегментів результати	Має достатній рівень універсальності.	Характеризує виключно результативний аспект функціонування фінансового ринку та його сегментів
Функціональний	Критерій має відображати успішність виконуваних фінансовим ринком та його сегментами функцій	Має достатній рівень універсальності.	Характеризує виключно функціональний аспект функціонування фінансового ринку та його сегментів
Наслідковий	Критерій має відображати наслідки функціонування фінансового ринку та його сегментів важливі в контексті окремого дослідження	Може враховувати як наслідок процесу функціонування ресурсні, результативні, функціональні аспекти або ж поєднувати їх.	Є специфічним та застосовується для вирішення конкретної дослідницької задачі

Примітка: систематизовано автором.

На наш погляд, найбільш прийнятним є застосування наслідкового підходу до вибору критерію. Це обумовлено його суттєвими перевагами, які полягають у можливості врахування в якості наслідків процесу функціонування ресурсні, результативні, функціональні аспекти або ж поєднання їх. Крім того, специфічний характер підходу та його застосування виключно для вирішення конкретної дослідницької задачі є досить умовним недоліком, адже за певних обставин може трансформуватись в перевагу.

Такий підхід може бути представлений наступним чином (рис. 5.2). Встановлення того, чи виникає внаслідок взаємодії окремих секторів фінансового ринку синергетичний ефект, дає змогу говорити про те, що існуюча між ними взаємодія є інтеграційною. Виходячи з характеристики інтеграційної взаємодії, наданої вище, основною її відмінністю від інших видів взаємодії є поява нової якості, що може виражатися, в першу чергу, у підвищенні стійкості фінансового ринку до загроз, його адаптивності до змін

мінливого середовища, а отже не може не вплинути на рівень економічної безпеки країни.

Рис. 5.2. Підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства *(запропоновано автором)*

Таким чином забезпеченням економічної безпеки можна вважати:

- усунення негативних наслідків впливу середовища;
- стійкість до зовнішніх впливів;
- уникнення зовнішніх загроз;
- протистояння деструктивним впливам внутрішніх чинників;
- захист від впливу середовища.

Проаналізувавши всі перераховані наслідки ми дійшли висновку, що всі вони є проявами підвищення адаптивності об'єкта. Отже критерієм

оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів може вважатися адаптивність фінансового ринку до мінливого середовища.

Таким чином зміцнення економічної безпеки може вважатися найбільш пріоритетним наслідком функціонування фінансового ринку та його сегментів з точки зору дослідження інтеграційної взаємодії між ними.

Враховавши всі переваги та недоліки, а також, незважаючи на певну складність, пропонуємо використовувати саме комбінований підхід, який ґрунтується на елементах: параметричного підходу (використовується як основа для оцінювання показників, що характеризують різні аспекти функціонування); реакційного підходу (передбачає використання у процесі оцінювання коефіцієнта, що характеризує швидкість реакції системи на зміну зовнішнього середовища); стабілізаційного підходу (передбачає визначення стабільності функціонування ринку).

Показник реагування, який відображає швидкість реакції будь якого сегменту фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища має наступний вигляд:

$$Kr = \frac{I_i}{I},$$

де Kr – показник реагування сегменту фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища;

I_i та I – індекс показника оцінки функціонування сегменту або фінансового ринку в цілому та індекс змін зовнішнього середовища.

Для інтерпретації цього показника використовуємо шкалу

до 0,94 – вповільнена швидкість ;

від 0,95 до 1,05 – синхронізована швидкість;

від 1,06 і вище – прискорена швидкість реакції.

Для визначення показника стабільності функціонування використовуємо наступну формулу:

$$Ks_i = 1 - K \text{ var}_i,$$

де Ks – показник стабільності функціонування фінансового ринку;

$K \text{ var}$ – коефіцієнт варіації індексу показника реагування на зміну зовнішнього середовища (за умови, якщо коефіцієнт варіації перевищує одиницю, він приймається на рівні 1).

Для показника стабільності функціонування ринку використовуємо наступну шкалу:

до 0,80 – низька стабільність;

від 0,81 до 0,90 – посередня стабільність;

від 0,91 до 1,00 – висока стабільність.

На основі розрахованих даних можна побудувати матрицю оцінки адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища.

Таблиця 5.3

**Матриця оцінки адаптивності фінансового ринку
«реакція – стабільність»**

Стабільність / Реакція		Швидкість реакції		
		Вповільнена	Синхронізована	Прискорена
Стабільність функціонування	Висока	Зона низької адаптивності	Зона високої адаптивності	
	Посередня		Зона помірної адаптивності	
	Низька		Зона нестійкої адаптивності	

Примітка: побудовано автором.

Використання для побудови матриці оцінки адаптивності поєднання стабільності функціонування та реакції фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища дозволяє не лише визначити, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища а й встановити наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища.

5.2. Оцінка адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища

Таким чином, головною характеристикою економічної безпеки, яка досягається шляхом інтеграційної взаємодії, може вважатись підвищення рівня (ступінь) пристосування до впливу чинників середовища, що є проявом підвищення адаптивності об'єкта. Адже термін адаптивність (від латинського «adaptio» – пристосування) тлумачиться як здатність системи до адаптації, основними характеристиками якої і є пристосування до внутрішніх та зовнішніх умов або впливів (такої думки дотримуються В. Казначеев, С. Чиженкова, І. Пітайкіна, В. Ячменьова, А. Сударєв, Б. Райзберг, Л. Лозовський, О. Стародубцева, В. Данілов-Данильян).

На основі значень узагальненого показника оцінки функціонування фінансового ринку та змін індексу зовнішнього середовища було розраховано показники реагування даного ринку на зміну зовнішнього середовища за досліджуваний період та побудовано матрицю оцінки адаптивності.

Таблиця 5.4

Оцінка реагування фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища

Рік	Індекс змін зовнішнього середовища	Показник реагування фінансового ринку	Інтерпретація реагування (швидкість реакції)
2005			
2006	1,055	1,066	Прискорена
2007	1,075	1,262	Прискорена
2008	1,070	1,098	Прискорена
2009	0,916	0,902	Вповільнена
2010	1,073	0,926	Вповільнена
2011	1,101	0,911	Вповільнена
2012	1,100	1,008	Синхронізована
2013	1,024	1,099	Прискорена
2014	0,764	1,047	Синхронізована
2015	0,854	0,860	Вповільнена
2016	1,075	0,949	Вповільнена
2017	0,978	1,056	Прискорена
2018	1,055	0,996	Синхронізована

Примітка: розраховано автором.

Як видно з даних табл. 5.4, фінансовий ринок вирізнявся синхронізованою реакцією на зміни зовнішнього середовища у 2012, 2014 та 2018 рр. В інших роках досліджуваного періоду реакція була або прискореною, (у 2006-2008, 2013, 2017 рр.), або ж вповільненою (у 2009-2011, 2015-2016 рр.).

Зважаючи на отримані значення показника реагування та на той факт, що показник стабільності функціонування фінансового ринку складає 0,892 (тобто має посередню стабільність) можна за допомогою матриці визначити адаптивність фінансового ринку за досліджуваний період.

Встановлено, що у 2009, 2010, 2011, 2015 та 2016 роки фінансовий ринок мав низьку адаптивність до змін зовнішнього середовища, а в інших роках – помірну адаптивність.

Для визначення наявності інтеграційної взаємодії між сегментами ринку, скористаємось кореляційним аналізом, який допоможе виявити наявність чи відсутність синергійного ефекту.

Для того, щоб визначитися, чи є інтеграційна взаємодія між сегментами ринку, скористаємось кореляційним аналізом, який допоможе виявити наявність чи відсутність синергійного ефекту.

З цією метою, перш за все, запропоновано визначити коефіцієнт парної кореляції між показником реагування по кожному сегменту та показником реагування по фінансовому ринку в цілому. Розраховані коефіцієнти кореляції в порядку зниження наведені в таблиці.

Таблиця 5.5

Коефіцієнти парної кореляції між показником реагування по кожному сегменту та показником реагування по фінансовому ринку в цілому

Сегмент фінансового ринку	Коефіцієнт парної кореляції	Тіснота зв'язку
Грошовий ринок (С1)	0,799	Висока
Страховий ринок (С2)	0,744	Висока
Ринок цінних паперів (С3)	0,508	Помітна
Кредитний ринок (С4)	0,340	Помірна
Інвестиційний ринок (С5)	0,329	Помірна
Валютний ринок (С6)	0,291	Слабка
Ринок нерухомості (С7)	0,024	Дуже слабка

Примітка: розраховано автором.

Як видно з даних таблиці, із застосуванням шкали тісноти зв'язку Чеддока можна дійти висновку, що найтісніший зв'язок існує між показником реагування по фінансовому ринку в цілому та показниками реагування по грошовому та страховому ринках (коефіцієнти парної кореляції є найвищими, складають 0,799 та 0,744, відповідно, і свідчать про високу тісноту зв'язку між згаданими показниками). Помітною є тіснота зв'язку між показником реагування по фінансовому ринку в цілому та показником реагування по ринку цінних паперів (коефіцієнт парної кореляції складає 0,508). Тіснота зв'язку між показником реагування по фінансовому ринку в цілому та показниками реагування по кредитному й інвестиційному ринках є помітною (коефіцієнти парної кореляції складають, відповідно 0,340 та 0,329). Щодо показника реагування по валютному ринку, то між ним та показником реагування по фінансовому ринку в цілому існує слабкий зв'язок (коефіцієнт парної кореляції дорівнює 0,291). Найменш вираженим є зв'язок між показником реагування по фінансовому ринку в цілому та показником реагування на ринку нерухомості (коефіцієнт парної кореляції складає 0,024, що свідчить про дуже слабкий зв'язок).

Знаючи коефіцієнти парної кореляції між показниками реагування по сегментах та показником реагування по фінансовому ринку в цілому, можна визначити, чи призведе поєднання окремих сегментів до посилення зв'язку між ними та результативним показником. З цією метою, здійснено визначення коефіцієнтів множинної кореляції для залежності показника реагування по фінансовому ринку в цілому від різних комбінацій показників реагування за сегментами фінансового ринку, взятих попарно.

Як видно з табл. 5.6, за умови комбінування показників реагування по грошовому та кредитному ринку, тіснота їхнього зв'язку з показником реагування по фінансовому ринку в цілому є надзвичайно високою, адже коефіцієнт множинної кореляції складає 0,9099.

Коефіцієнти множинної кореляції між показниками реагування сегментів (скомбінованих попарно) та показником реагування по фінансовому ринку в цілому

Сегменти фінансового ринку	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7
C1	-	0,9099	0,8161	0,8007	0,7997	0,8197	0,8040
C2	0,9099	-	0,8825	0,7538	0,7445	0,7987	0,7471
C3	0,8161	0,8825	-	0,5501	0,5800	0,5960	0,5118
C4	0,8007	0,7538	0,5501	-	0,3481	0,4463	0,4781
C5	0,7997	0,7445	0,5800	0,3481	-	0,3990	0,3766
C6	0,8197	0,7987	0,5960	0,4463	0,3990	-	0,3000
C7	0,8040	0,7471	0,5118	0,4781	0,3766	0,3000	-

Примітка: розраховано автором.

Високою є тіснота зв'язку показника реагування по фінансовому ринку в цілому з показниками реагування по сегментах фінансового ринку, взятими в наступних комбінаціях:

– показники реагування по страховому ринку та ринку цінних паперів (коефіцієнт множинної кореляції – 0,8825);

– показники реагування по грошовому ринку та валютному ринку (коефіцієнт множинної кореляції – 0,8197);

– показники реагування по грошовому ринку та ринку цінних паперів (коефіцієнт множинної кореляції – 0,8161);

– показники реагування по грошовому ринку та ринку нерухомості (коефіцієнт множинної кореляції – 0,8040);

– реагування по грошовому та кредитному ринках (коефіцієнт множинної кореляції – 0,8007);

– показники реагування по грошовому та інвестиційному ринках (коефіцієнт множинної кореляції – 0,7997);

– показники реагування по страховому та валютному ринках (коефіцієнт множинної кореляції – 0,7987);

– показники реагування по страховому та кредитному ринках (коефіцієнт множинної кореляції – 0,7538);

– показники реагування по страховому ринку та ринку нерухомості (коефіцієнт множинної кореляції – 0,7471);

– показники реагування по страховому та інвестиційному ринку (коефіцієнт множинної кореляції – 0,7445).

Помітною є тіснота зв'язку показника реагування по фінансовому ринку в цілому з показниками реагування по сегментах фінансового ринку, взятими в наступних комбінаціях:

– показники реагування по ринку цінних паперів та валютному ринку (коефіцієнт множинної кореляції – 0,5960);

– показники реагування по ринку цінних паперів та інвестиційному ринку (коефіцієнт множинної кореляції – 0,5800);

– показники реагування по ринку цінних паперів та кредитному ринку (коефіцієнт множинної кореляції – 0,5501);

– показники реагування по ринку цінних паперів та ринку нерухомості (коефіцієнт множинної кореляції – 0,5118);

Помірною є тіснота зв'язку показника реагування по фінансовому ринку в цілому з показниками реагування по сегментах фінансового ринку, взятими в наступних комбінаціях:

– показники реагування по кредитному ринку та ринку нерухомості (коефіцієнт множинної кореляції – 0,4781);

– показники реагування по кредитному та валютному ринках (коефіцієнт множинної кореляції – 0,4463);

– показники реагування по інвестиційному та валютному ринках (коефіцієнт множинної кореляції – 0,3990);

– показники реагування по інвестиційному ринку та ринку нерухомості (коефіцієнт множинної кореляції – 0,3766);

– показники реагування по кредитному та інвестиційному ринках (коефіцієнт множинної кореляції – 0,3481);

– показники реагування по валютному ринку та ринку нерухомості (коефіцієнт множинної кореляції – 0,3000).

Порівнюючи визначені коефіцієнти множинної кореляції з найбільшим з двох коефіцієнтів парної кореляції за сегментами які увійшли до певної комбінації можна дійти висновку про наявність синергійного ефекту між цими сегментами.

З цією метою пропонується визначити коефіцієнт синергії:

$$K_{ij} = \frac{R_{ij}}{\max\{R_i, R_j\}},$$

де K_{ij} – коефіцієнт синергії між секторами фінансового ринку;

R_{ij} – коефіцієнт множинної кореляції між показниками реагування по даних секторах (сектору C_i та C_j) та показником реагування по фінансовому сектору в цілому;

R_i – коефіцієнт парної кореляції між показником реагування сектору C_i та показником реагування по фінансовому сектору в цілому;

R_j – коефіцієнт парної кореляції між показниками реагування по сектору C_j та показником реагування по фінансовому сектору в цілому.

При цьому, застосовується правило:

якщо $K_{ij} \leq 1$, то це означає, що введення в модель залежності показника, який має менший коефіцієнт парної кореляції з показником реагування по фінансовому ринку в цілому, не впливає на тісноту зв'язку або призводить до її послаблення, тобто про наявність синергійного ефекту між сегментами говорити не можна;

якщо $K_{ij} > 1$, то це означає, що введення в модель залежності показника, який має менший коефіцієнт парної кореляції з показником реагування по фінансовому ринку в цілому, призводить до посилення зв'язку, тобто можна говорити про наявність синергійного ефекту між сегментами.

Розрахуємо коефіцієнти синергії між секторами фінансового ринку:

1. За умови комбінування показників реагування по грошовому та кредитному ринку:

$$K_{12} = \frac{R_{12}}{\max\{R_1; R_2\}} = \frac{0,9099}{\max\{0,799; 0,744\}} = \frac{0,9099}{0,799} = 1,1391.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Отже, зважаючи на те, що поява синергійного ефекту є відмінною рисою інтеграційної взаємодії, можна між грошовим та кредитним ринками існує інтеграційна взаємодія.

2. За умови комбінування показників реагування по страховому ринку та ринку цінних паперів:

$$K_{23} = \frac{R_{23}}{\max\{R_2; R_3\}} = \frac{0,8825}{\max\{0,744; 0,508\}} = \frac{0,8825}{0,744} = 1,1857.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між страховим ринком та ринком цінних паперів інтеграційної взаємодії.

3. За умови комбінування показників реагування по грошовому ринку та валютному ринку:

$$K_{16} = \frac{R_{16}}{\max\{R_1; R_6\}} = \frac{0,8197}{\max\{0,799; 0,291\}} = \frac{0,8197}{0,799} = 1,0262.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність

синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між грошовим та валютним ринками інтеграційної взаємодії.

4. За умови комбінування показників реагування по грошовому ринку та ринку цінних паперів:

$$K_{13} = \frac{R_{13}}{\max\{R_1; R_3\}} = \frac{0,8161}{\max\{0,799; 0,508\}} = \frac{0,8161}{0,799} = 1,0217.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між грошовим ринком та ринком цінних паперів інтеграційної взаємодії.

5. За умови комбінування показників реагування по грошовому ринку та ринку нерухомості:

$$K_{17} = \frac{R_{17}}{\max\{R_1; R_7\}} = \frac{0,8040}{\max\{0,799; 0,024\}} = \frac{0,8040}{0,799} = 1,0065.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між грошовим ринком та ринком нерухомості інтеграційної взаємодії.

6. За умови комбінування показників реагування по грошовому та кредитному ринках:

$$K_{14} = \frac{R_{14}}{\max\{R_1; R_4\}} = \frac{0,8007}{\max\{0,799; 0,340\}} = \frac{0,8007}{0,799} = 1,0025.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між грошовим та кредитним ринками інтеграційної взаємодії.

7. За умови комбінування показників реагування по грошовому та інвестиційному ринках:

$$K_{15} = \frac{R_{15}}{\max\{R_1; R_5\}} = \frac{0,7997}{\max\{0,799; 0,329\}} = \frac{0,7997}{0,799} = 1,0012.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між грошовим та інвестиційним ринками інтеграційної взаємодії.

8. За умови комбінування показників реагування по страховому та валютному ринках:

$$K_{26} = \frac{R_{26}}{\max\{R_2; R_6\}} = \frac{0,7987}{\max\{0,744; 0,291\}} = \frac{0,7987}{0,744} = 1,0731.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між страховим та валютним ринками інтеграційної взаємодії.

9. За умови комбінування показників реагування по страховому та кредитному ринках:

$$K_{24} = \frac{R_{24}}{\max\{R_2; R_4\}} = \frac{0,7538}{\max\{0,744; 0,340\}} = \frac{0,7534}{0,744} = 1,0128 .$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між страховим та кредитним ринками інтеграційної взаємодії.

10. За умови комбінування показників реагування по страховому ринку та ринку нерухомості:

$$K_{27} = \frac{R_{27}}{\max\{R_2; R_7\}} = \frac{0,7471}{\max\{0,744; 0,024\}} = \frac{0,7471}{0,744} = 1,0038 .$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між страховим ринком та ринком нерухомості інтеграційної взаємодії.

11. За умови комбінування показників реагування по страховому та інвестиційному ринку:

$$K_{25} = \frac{R_{25}}{\max\{R_2; R_5\}} = \frac{0,7445}{\max\{0,744; 0,329\}} = \frac{0,7445}{0,744} = 1,0003 .$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить

про існування між страховим та інвестиційним ринками інтеграційної взаємодії.

12. За умови комбінування показників реагування по ринку цінних паперів та валютному ринку:

$$K_{36} = \frac{R_{36}}{\max\{R_3; R_6\}} = \frac{0,5960}{\max\{0,508; 0,291\}} = \frac{0,5960}{0,508} = 1,1730.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між ринком цінних паперів та валютним ринком інтеграційної взаємодії.

13. За умови комбінування показників реагування по ринку цінних паперів та інвестиційному ринку):

$$K_{35} = \frac{R_{35}}{\max\{R_3; R_5\}} = \frac{0,5800}{\max\{0,508; 0,329\}} = \frac{0,5800}{0,508} = 1,1415.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між ринком цінних паперів та інвестиційним ринком інтеграційної взаємодії.

14. За умови комбінування показників реагування по ринку цінних паперів та кредитному ринку:

$$K_{34} = \frac{R_{34}}{\max\{R_3; R_4\}} = \frac{0,5501}{\max\{0,508; 0,340\}} = \frac{0,5501}{0,508} = 1,0827.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між ринком цінних паперів та кредитним ринком інтеграційної взаємодії.

15. За умови комбінування показників реагування по ринку цінних паперів та ринку нерухомості:

$$K_{37} = \frac{R_{37}}{\max\{R_3; R_7\}} = \frac{0,5118}{\max\{0,508; 0,024\}} = \frac{0,5118}{0,508} = 1,0072 .$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між ринками цінних паперів та нерухомості інтеграційної взаємодії.

16. За умови комбінування показників реагування по кредитному ринку та ринку нерухомості:

$$K_{47} = \frac{R_{47}}{\max\{R_4; R_7\}} = \frac{0,4781}{\max\{0,340; 0,024\}} = \frac{0,4781}{0,340} = 1,4060 .$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між кредитним ринком та ринком нерухомості інтеграційної взаємодії.

17. За умови комбінування показників реагування по кредитному та валютному ринках:

$$K_{46} = \frac{R_{46}}{\max\{R_4; R_6\}} = \frac{0,4463}{\max\{0,340; 0,291\}} = \frac{0,4463}{0,340} = 1,3127.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між кредитним та валютним ринками інтеграційної взаємодії.

18. За умови комбінування показників реагування по інвестиційному та валютному ринках:

$$K_{56} = \frac{R_{56}}{\max\{R_5; R_6\}} = \frac{0,3990}{\max\{0,329; 0,291\}} = \frac{0,3990}{0,329} = 1,2138.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між інвестиційним та валютним ринками інтеграційної взаємодії.

19. За умови комбінування показників реагування по інвестиційному ринку та ринку нерухомості:

$$K_{57} = \frac{R_{57}}{\max\{R_5; R_7\}} = \frac{0,3766}{\max\{0,329; 0,024\}} = \frac{0,3766}{0,329} = 1,1456.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо

взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між інвестиційним ринком та ринком нерухомості інтеграційної взаємодії.

20. За умови комбінування показників реагування по кредитному та інвестиційному ринках:

$$K_{45} = \frac{R_{45}}{\max\{R_4; R_5\}} = \frac{0,3481}{\max\{0,340; 0,329\}} = \frac{0,3481}{0,340} = 1,0236.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між кредитним та інвестиційним ринками інтеграційної взаємодії.

21. За умови комбінування показників реагування валютного ринку та ринку нерухомості (коефіцієнт множинної кореляції – 0,3000):

$$K_{67} = \frac{R_{67}}{\max\{R_6; R_7\}} = \frac{0,3000}{\max\{0,291; 0,024\}} = \frac{0,3000}{0,291} = 1,0313.$$

Таким чином, зв'язок між показниками реагування по даним сегментам фінансового ринку при їх поєднанні посилюється в порівнянні з окремо взятими показниками по цих сегментах, тож можна говорити про наявність синергійного ефекту між цими сегментами фінансового ринку. Це свідчить про існування між валютним ринком та ринком нерухомості інтеграційної взаємодії.

Для зручності подальшого використання отримані результати зведено в матрицю ідентифікації наявності синергійного ефекту.

Матриця ідентифікації наявності синергійного ефекту

Сегменти фінансового ринку	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7
C1	-	1,1391	1,0217	1,0025	1,0012	1,0262	1,0065
C2	1,1391	-	1,1857	1,0128	1,0003	1,0731	1,0038
C3	1,0217	1,1857	-	1,0827	1,1415	1,1730	1,0072
C4	1,0025	1,0128	1,0827	-	1,0236	1,3127	1,4061
C5	1,0012	1,0003	1,1415	1,0236	-	1,2138	1,1456
C6	1,0262	1,0731	1,1730	1,3127	1,2138	-	1,0313
C7	1,0065	1,0038	1,0072	1,4061	1,1456	1,0313	-

Примітка: розраховано автором.

Як видно з матриці, коефіцієнт синергії досить суттєво коливається, змінюючись від 1,0003 до 1,4061.

Найвищим значенням коефіцієнта синергії вирізняються кредитний ринок та ринок нерухомості, а також кредитний та валютний ринки, що свідчить про найвищий ступінь інтеграційної взаємодії між цими сегментами.

Досить багато комбінацій (поєднань) сегментів мають значення коефіцієнтів синергії, що не перевищують 1,1, а саме: страховий та інвестиційний, грошовий та інвестиційний, грошовий та кредитний, страховий та нерухомості, грошовий та нерухомості, цінних паперів та нерухомості, страховий та кредитний, грошовий та цінних паперів, кредитний та інвестиційний, грошовий та валютний, інвестиційний та нерухомості, страховий та валютний, цінних паперів та кредитний (рис. 5.3).

Для того, щоб згрупувати сегменти за рівнем інтеграції між ними, необхідно визначитись зі шкалою інтерпретації коефіцієнта синергії.

На наш погляд, для інтерпретації даного показника можна скористатися наступною шкалою:

менше або дорівнює 1 – синергетичний ефект відсутній (інтеграційна взаємодія між сегментами не спостерігається);

більше за 1 до 1,1 включно – невиражений синергійний ефект (рівень базової інтеграційної взаємодії);

більше за 1,1 до 1,2 включно – низько виражений синергійний ефект (рівень незначної інтеграційної взаємодії);

більше за 1,2 до 1,3 включно – помітно виражений синергійний ефект (рівень тісної інтеграційної взаємодії);

більше за 1,3 до 1,4 включно – добре виражений синергійний ефект (рівень посиленої інтеграційної взаємодії);

більше за 1,4 – дуже добре виражений синергійний ефект (рівень найсильнішої інтеграційної взаємодії).

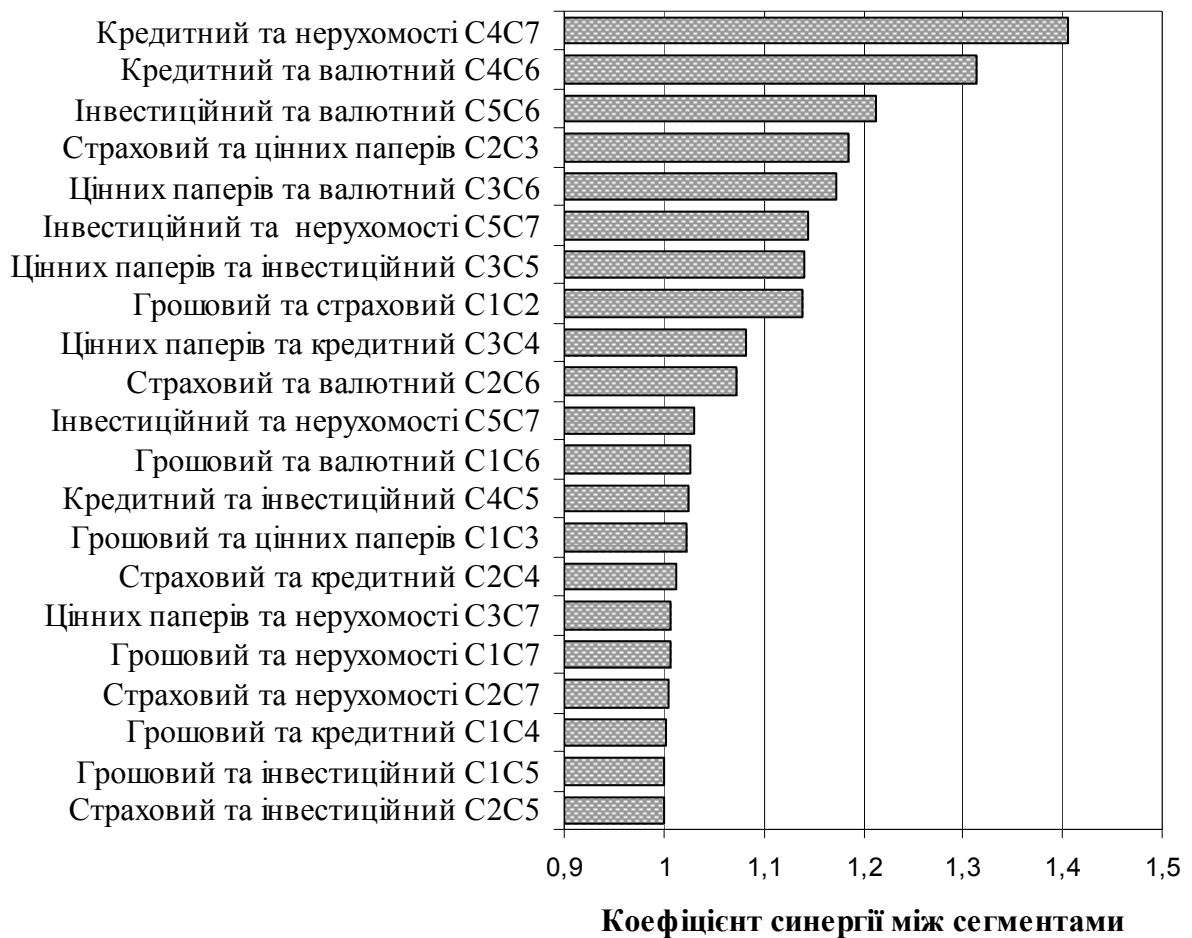

Рис. 5.3. Впорядкування комбінацій сегментів фінансового ринку за значеннями коефіцієнтів синергії (побудовано автором)

Згрупуємо сегменти фінансового ринку за наявністю синергійного ефекту та рівнем інтеграційної взаємодії (табл. 5.8).

Результати ідентифікації інтеграційної взаємодії

Інтервал	Наявність синергійного ефекту	Рівень інтеграційної взаємодії	Сегменти	Коефіцієнт синергії
до 1,0 включно	відсутній	не спостерігається	-	-
більше за 1,0 до 1,1 включно	невиражений	рівень базової інтеграційної взаємодії	Страховий та інвестиційний C2C5	1,0003
			Грошовий та інвестиційний C1C5	1,0012
			Грошовий та кредитний C1C4	1,0025
			Страховий та нерухомості C2C7	1,0038
			Грошовий та нерухомості C1C7	1,0065
			Цінних паперів та нерухомості C3C7	1,0072
			Страховий та кредитний C2C4	1,0128
			Грошовий та цінних паперів C1C3	1,0217
			Кредитний та інвестиційний C4C5	1,0236
			Грошовий та валютний C1C6	1,0262
			Інвестиційний та нерухомості C5C7	1,0313
			Страховий та валютний C2C6	1,0731
			Цінних паперів та кредитний C3C4	1,0827
більше за 1,1 до 1,2 включно	низько виражений	рівень помірної інтеграційної взаємодії	Грошовий та страховий C1C2	1,1391
			Цінних паперів та інвестиційний C3C5	1,1415
			Інвестиційний та ринок нерухомості C5C7	1,1456
			Цінних паперів та валютний C3C6	1,1730
			Страховий та цінних паперів C2C3	1,1857
більше за 1,2 до 1,3 включно	помітно виражений	рівень тісної інтеграційної взаємодії	Інвестиційний та валютний C5C6	1,2138
більше за 1,3 до 1,4 включно	добре виражений	рівень посиленої інтеграційної взаємодії	Кредитний та валютний C4C6	1,3127
більше за 1,3 до 1,4 включно	дуже добре виражений	рівень тотальної інтеграційної взаємодії	Кредитний та нерухомості C4C7	1,4061

Примітка: розраховано автором.

Як видно з даних таблиці, взаємодія між більшістю сегментів перебуває на базовому або помірному рівні. Виключенням є інвестиційний та валютний ринки (рівень тісної інтеграційної взаємодії), кредитний та валютний ринки (рівень посиленої інтеграційної взаємодії), а також кредитний ринок та ринок нерухомості (рівень тотальної інтеграційної взаємодії).

При цьому, рівень інтеграційної взаємодії по всіх сегментах (тобто по фінансовому ринку в цілому) не зводиться до середнього рівня інтеграційної взаємодії між сегментами всіх досліджених комбінацій, адже поєднання декількох сегментів, навіть якщо кожна пара серед яких має рівень базової інтеграційної взаємодії, може призвести до непропорційного зростання коефіцієнта синергії (по суті це є частковим проявом мультиплікативного ефекту).

З огляду на це для оцінки інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку в цілому також доцільно скористатися вищезазначеною методикою. При цьому, враховуючи, що між всіма сегментами фінансового ринку існує інтеграційна взаємодія, при розрахунку множинної кореляції варто враховувати значення показників реагування за всіма сегментами.

Як засвідчили розрахунки, коефіцієнт множинної кореляції за всіма сегментами склав 0,973, тоді як найбільше значення коефіцієнта парної кореляції за сегментами склало 0,799. Отже, загальний коефіцієнт синергії по фінансовому ринку складатиме:

$$K_{1-7} = \frac{R_{1-7}}{\max\{R_1; R_2; R_3; R_4; R_5; R_6; R_7\}} = \frac{0,973}{\max\{0,799; 0,744; 0,508; 0,340; 0,329; 0,291; 0,024\}} = \frac{0,973}{0,799} = 1,218$$

Таким чином, не дивлячись на те, що більшість сегментів фінансового ринку безпосередньо пов'язані один з одним інтеграційними зв'язками на базовому та помірному рівні, наявність вторинних зв'язків, що спричиняють

мультиплікативний ефект, призводить до того, що в цілому фінансовий ринок можна вважати ринком з рівнем тісної інтеграції між сегментами.

Для того, щоб отримати уявлення про те, якою є абсолютна величина синергійного ефекту на фінансовому ринку, доцільно скористатися наступною методикою:

1) визначити середнє значення показників реагування по сегментах ринку (з врахуванням вагомості окремих сегментів, визначеної на основі коефіцієнтів парної кореляції між показником по кожному сегменту та показником реагування по фінансовому ринку в цілому);

2) визначити безінтеграційне скориговане середнє значення показників реагування по сегментах фінансового ринку (враховуючи, що значення показників по всіх сегментах отримані в т.ч. і завдяки синергії, що виникла через інтеграційну взаємодію, пропонується скоригувати середнє значення показників на коефіцієнт загальної синергії шляхом ділення на його величину, що дозволить визначити орієнтовне значення показника реагування, яке могло б бути отримане на фінансовому ринку, якби йому не була притаманна інтеграційна взаємодія)

3) порівняти значення показника реагування по фінансовому ринку в цілому зі інтеграційно-скоригованим значенням показників реагування по сегментах (додатна величина різниці між цими показниками свідчить про наявність позитивного синергійного ефекту, а від'ємна – негативного синергійного ефекту).

Для того, щоб визначити середнє значення показників реагування по сегментах ринку необхідно визначити вагомість окремих сегментів, яку пропонується розраховувати із застосуванням методу попарних порівнянь на основі коефіцієнтів парної кореляції між показником по кожному сегменту та показником реагування по фінансовому ринку в цілому.

Визначення коефіцієнтів вагомості сегментів фінансового ринку

Сегменти фінансового ринку	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	Сума	Коефіцієнт вагомості
C1	1,000	1,073	1,572	2,349	2,430	2,746	32,826	43,996	0,263
C2	0,932	1,000	1,465	2,189	2,264	2,558	30,586	40,994	0,245
C3	0,636	0,683	1,000	1,494	1,546	1,747	20,881	27,986	0,167
C4	0,426	0,457	0,669	1,000	1,034	1,169	13,973	18,728	0,112
C5	0,412	0,442	0,647	0,967	1,000	1,130	13,510	18,107	0,108
C6	0,364	0,391	0,573	0,856	0,885	1,000	11,955	16,024	0,096
C7	0,030	0,033	0,048	0,072	0,074	0,084	1,000	1,340	0,008
Разом								167,174	1,000

Примітка: розраховано автором.

Як видно з даних таблиці, найбільшими є коефіцієнти вагомості грошового та страхового ринків (0,263 та 0,245, відповідно). Досить значущими є коефіцієнти вагомості ринку цінних паперів (0,167), кредитного ринку (0,112), інвестиційного та валютного ринків (0,108 та 0,096, відповідно). Найменш вагомим є ринок нерухомості (0,008).

Як видно, існує тісна залежність між рівнем показників реагування за сегментами фінансового ринку з показником реагування за фінансовим ринком в цілому, відображенням якої є коефіцієнт парної кореляції, та коефіцієнтом вагомості сегмента. Так, сегмент з найвищим значенням коефіцієнта кореляції має вищу вагомість, і навпаки – найменш вагомий сегмент має найнижчий рівень коефіцієнта парної кореляції.

Впорядкування сегментів фінансового ринку наочно відображено на рис. 5.4.

З врахуванням коефіцієнтів вагомості було розраховано середнє значення показників реагування по сегментах ринку, а також здійснено подальші обчислення для вимірювання величини синергійного ефекту (табл. 5.10).

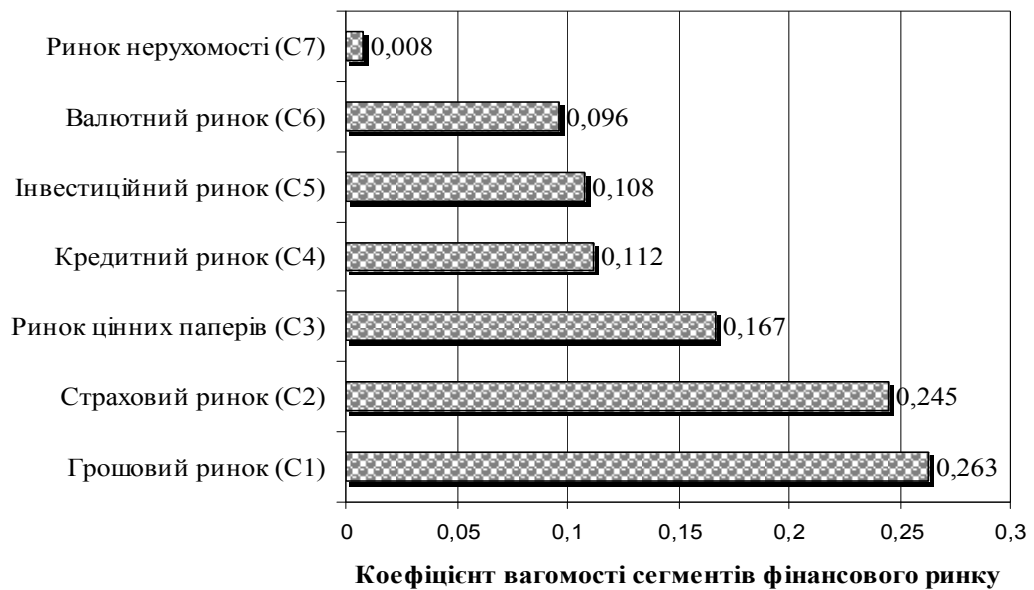

Рис. 5.4. Коефіцієнти вагомості сегментів фінансового ринку

Таблиця 5.10

**Результати оцінювання величини синергійного ефекту
на фінансовому ринку**

Рік	Середнє значення по сегментах	Середнє інтеграційно-скориговане значення	Показник реагування по фінансовому ринку фактичний	Величина синергійного ефекту
2006	1,166	0,957	1,066	0,109
2007	1,294	1,062	1,262	0,200
2008	1,186	0,973	1,098	0,124
2009	0,966	0,793	0,902	0,109
2010	0,985	0,809	0,926	0,117
2011	1,028	0,844	0,911	0,067
2012	0,998	0,819	1,008	0,190
2013	1,083	0,889	1,099	0,210
2014	1,691	1,385	1,097	-0,288
2015	0,869	0,713	0,860	0,147
2016	0,953	0,782	0,949	0,167
2017	0,992	0,814	1,056	0,242
2018	0,922	0,756	0,996	0,239

Примітка: розраховано автором.

Як видно з даних таблиці, впродовж всього досліджуваного періоду (окрім 2014 року) внаслідок інтеграції було отримано позитивний синергійний ефект. Наприклад, у 2018 році фактичне значення показника

реагування, хоча й було меншим за 1, але склало на 0,239 пункти більше, ніж могло б бути, якби не наявність інтеграційної взаємодії.

Динаміка величини синергійного ефекту унаочнена на рис. Як видно з рисунку, величина синергійного ефекту змінювалась хвилеподібно зі значними коливаннями, однак демонструючи загальну тенденцію до зростання.

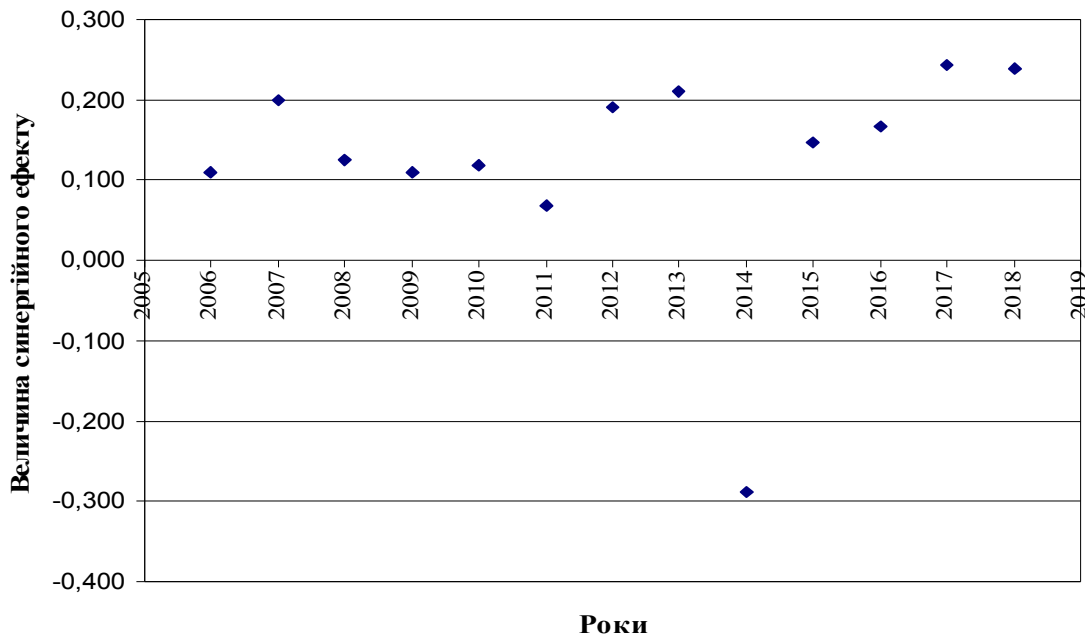

Рис. 5.5. Динаміка величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку

Щодо негативного значення синергійного ефекту, то очевидно його причиною є надзвичайно негативний у 2014 році вплив зовнішнього середовища функціонування. На наступному рисунку наведено динаміку індексу змін середовища функціонування фінансового ринку.

Як видно з рис. 5.6, динаміка індексу змін середовища є подібною до динаміки величини синергійного ефекту хоча й з менш вираженою амплітудою коливань.

Щоб довести наявність залежності між вказаними показниками, простежимо зв'язок між величиною синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії та індексом змін зовнішнього середовища (рис. 5.7).

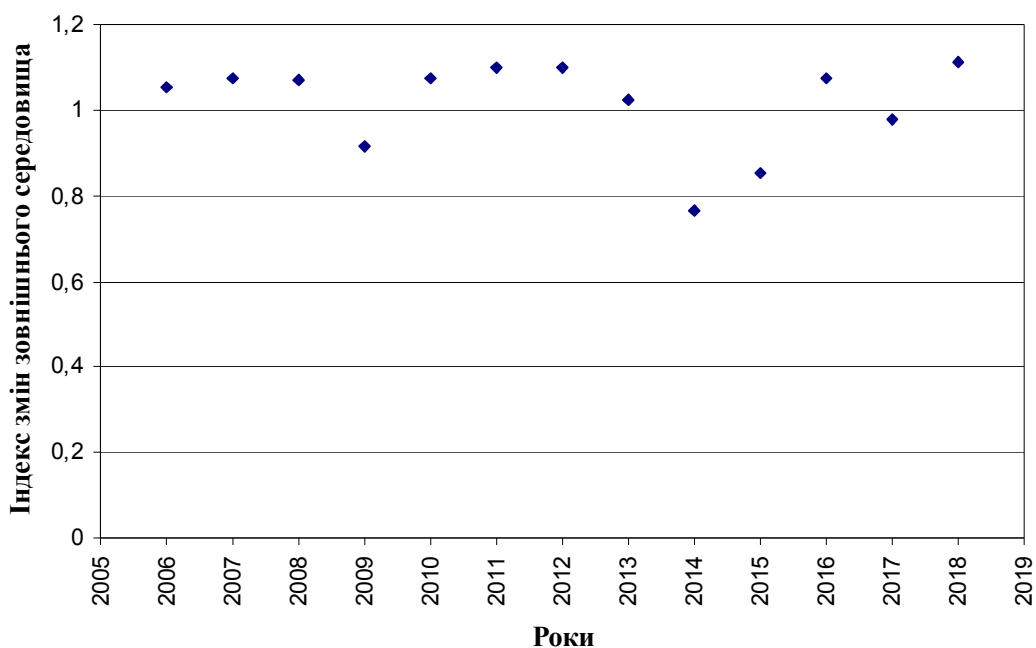

Рис. 5.6. Динаміка індексу змін зовнішнього середовища фінансового ринку

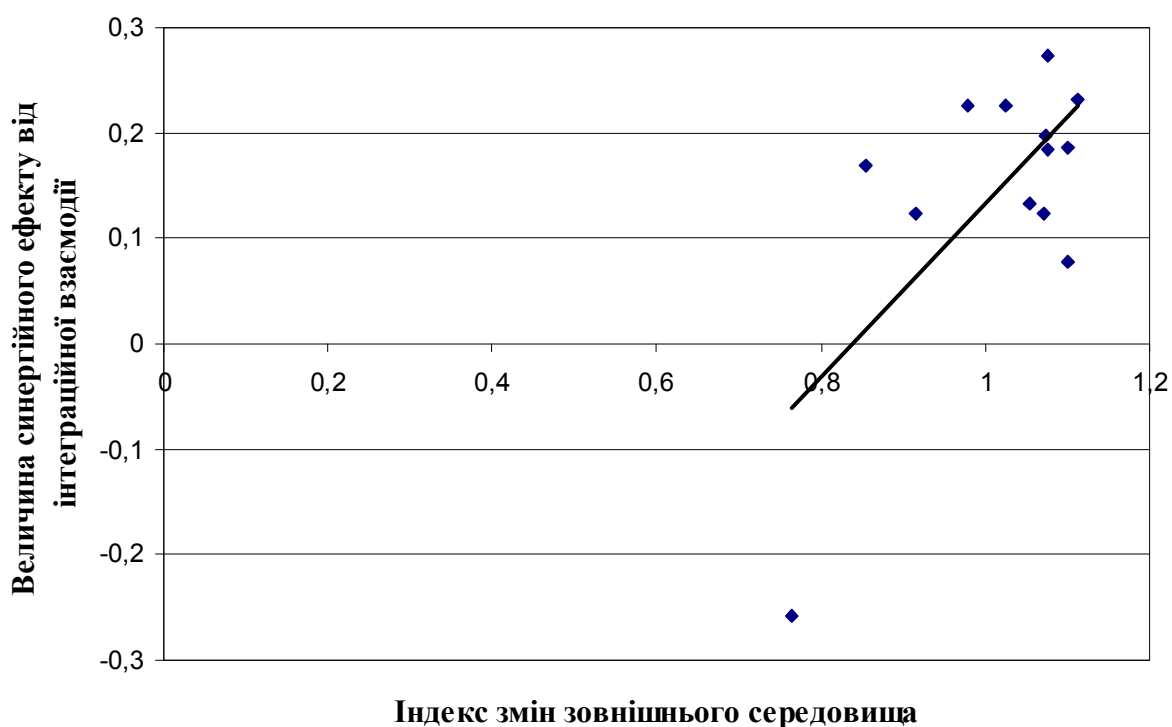

Рис. 5.7. Поле залежності між величиною синергійного ефекту та індексом умов середовища

Як видно з рис. 5.7, простежується залежність між величиною синергійного ефекту та індексом змін зовнішнього середовища, яку можна виразити формулою:

$$Y = 0,8434x - 0,7071,$$

де Y – величина синергійного ефекту як результативний показник;

x – індекс змін зовнішнього середовища

При цьому, яскраво видно, що на певній ділянці графіку синергійний ефект набуває від’ємних значень. Визначити граничний рівень індексу умов середовища, нижче за яке інтеграційна взаємодія не сприяє покращенню показників реагування, а навпаки призводить до їхнього погіршення:

$$0,8434x - 0,7071 = 0$$

$$0,8434x = 0,7071$$

$$x = 0,8384$$

Як бачимо, граничний рівень індексу змін зовнішнього середовища становить 0,8384. Зважаючи, що у 2014 році індекс змін середовища складав 0,764 (єдиний рік досліджуваного періоду, коли умови середовища були настільки несприятливі, що індекс змін середовища був нижчим за граничний рівень), закономірно, що величина синергійного ефекту набуває від’ємного значення.

Отже варто оцінити також, яким чином величина синергійного ефекту впливає на показник економічної безпеки. Коефіцієнт кореляції між цими показниками складає 0,550, що свідчить про помітний зв’язок між величиною синергійного ефекту та показником економічної безпеки:

$$ОБ = 0,4069 + 0,3238 * СЕ$$

де $ОБ$ – узагальнений показник оцінки економічної безпеки (рівень);

$СЕ$ – величина синергійного ефекту.

Дану модель залежності було перевірено на адекватність та достовірність із застосуванням критеріїв Фішера (табличне значення 4,84, розрахункове 5,76) та Стьюдента (табличне значення 2,20, розрахункові 15,14 та 2,28 для незалежного та залежного параметра, відповідно).

Як було встановлено наявність інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку дає можливість отримувати певний синергійний ефект. Отже варто оцінити також, яким чином величина синергійного ефекту впливає на показник економічної безпеки. Вихідні дані для такої оцінки наведені в табл. 5.11.

Таблиця 5.11

Вихідні дані для встановлення взаємозв'язку між величиною синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та показником економічної безпеки національного господарства

Рік	Величина синергійного ефекту (пункти)	Показник економічної безпеки
2006	0,109	0,516
2007	0,200	0,569
2008	0,124	0,431
2009	0,109	0,273
2010	0,117	0,494
2011	0,067	0,484
2012	0,190	0,447
2013	0,210	0,423
2014	-0,288	0,314
2015	0,147	0,428
2016	0,167	0,459
2017	0,242	0,479
2018	0,239	0,502

Примітка: розраховано автором.

Коефіцієнт кореляції між цими показниками, визначений на основі даних таблиці, складає 0,550, що свідчить про помітний зв'язок між величиною синергійного ефекту та показником економічної безпеки:

$$OB = 0,4269 + 0,3238 * CE ,$$

де *OB* – узагальнений показник оцінки економічної безпеки (рівень);

SE – величина синергійного ефекту.

Дану модель залежності було перевірено на адекватність та достовірність із застосуванням критеріїв Фішера (табличне значення 4,84, розрахункове 5,76) та Стьюдента (табличне значення 2,20, розрахункові 15,14 та 2,28 для незалежного та залежного параметра, відповідно).

Таким чином, доведено, що фінансовому ринку притаманна інтеграційна взаємодія між сегментами, яка знаходить вияв у отриманні синергійного ефекту, від величини якого достатньою мірою залежить рівень економічної безпеки, а отже розробка заходів її забезпечення за рахунок інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку є необхідною.

5.3. Концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку

Стратегічне планування забезпечення економічної безпеки – це управлінський процес, у межах якого значну увагу необхідно приділяти узгодженню теоретичних, інформаційних, оціночно-аналітичних, процесуальних та контролюючих елементів процесу забезпечення економічної безпеки в контексті наявної інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку.

З метою забезпечення економічної безпеки здійснюється державне регулювання фінансового ринку, яке залежить від моделі ринку, ступеня централізації управління в країні, а також загальносвітової тенденції функціонування таких ринків. Як показує світова практика таких моделей існує декілька. З них традиційна, мегарегулятора та перехресного регулювання. Традиційна секторна модель, яка передбачає розподіл повноважень державних регулюючих органів за сегментами фінансового

ринку. Така модель регулювання фінансового ринку передбачає відсутність дублювання функцій, зважаючи на те, за кожний сегмент фінансового ринку відповідає свій орган. До країн, які використовують дану модель регулювання належить і Україна, але спостерігаючи за перебігом останніх тенденцій у сфері регулювання фінансового ринку, можна зробити висновок, що країни з розвинутими фінансовими ринками поступово секторна модель поступово втрачає популярність, і від неї відходять.

Регулювання за моделлю мегарегулятора передбачає, концентрацію регулюючих дій та контролю за фінансовим ринком у єдиного органу – мегарегулятора, який охоплює функції тих регулятивних органів, що увійшли до його складу. Така модель успішно реалізується у Великобританії та Німеччині, де органи були створені шляхом злиття трьох традиційних регулятивних установ (банківської, страхової та з регулювання цінних паперів). В той же час механізм регулювання з боку мегарегуляторів може відрізнятись, тому існують певні відмінності в цьому питанні в країнах, що використовують дану модель. Різні мегарегулятори можуть приймати різні поєднання регулюючих, контролюючих і наглядових функцій: деякі з них можуть поєднувати або не поєднувати правозастосування та нормотворчість; здійснювати або не здійснювати контроль та нагляд за виконанням встановлених законодавством норм і правил діяльності на ринках (дані функції можуть здійснюватися іншими контрольними і наглядовими органами, спеціальними агентствами). Додаток Е наочно демонструє нам механізми використання мегарегуляторів на фінансових ринках.

3. Модель перехресного регулювання – передбачає передачу повноважень з нагляду одному органу, а з регулювання операцій на фінансовому ринку – іншому. Основне завдання такої моделі полягає в розмежуванні функцій пруденційного нагляду і нагляду за проведенням комерційних операцій. Існує ще одна модель, яку можна вважати розширеним варіантом моделі перехресного регулювання – модель регулювання за функціями фінансового ринку. Вона передбачає, що кількість регулятивних органів визначається

кількістю функцій фінансового ринку; для нагляду за реалізацією кожної з них створюється окремий орган. Основним недоліком цієї моделі є ризик надмірного розподілу компетентності кожного з регулятивних органів. Отже, ми бачимо, що при визначенні тієї чи іншої моделі державного регулювання фінансового ринку основну роль відіграє наявність одного або 150 декількох спеціальних державних органів, що здійснюють регулювання та контроль за ринком. Узагальнюючи вищевикладене, необхідно зазначити, що теперішня система регулювання та контролю в деяких країнах довела свою неефективність через погану реакцію на події на фінансовому ринку під час фінансової кризи. Банкрутства досить потужних відомих фінансових компаній засвідчили, що моделі, запроваджені в часи процвітання, погано спрацьовують в такі періоди, а інфраструктури для синхронізації ринків в глобальному аспекті не існує. Проведене нами дослідження існування регуляторів на фінансовому ринку провідних країн світу дозволило виявити як позитивні, так і негативні сторони їх існування (табл. 2.5). Необхідно відмітити, що негативні сторони функціонування подібних регуляторів в більшості випадків, як видно із таблиці, обумовлені рівнем розвитку фінансового ринку та соціально-економічним станом в країнах в цілому. Це найбільш показовим чином проявляється в країнах, що розвиваються, а також в інших країнах, що знаходяться в перехідному стані до ринкової економіки. З урахуванням світової глобалізації та особливостей сучасних процесів зближення країн по відношенню до механізмів регулювання фінансових ринків є залежність стабільності даних ринків окремих країн світу від ступеня відповідності принципів і механізмів регулювання їх з принципами та механізмами регулювання фінансових ринків зарубіжних країн. При цьому існуючим регуляторам фінансових ринків властива різноманітність покладених на них функцій. Економічна безпека змінюється під змінами зовнішніх умов, а оскільки адаптивність фінансового ринку являється критерієм забезпечення економічної безпеки, то через фінансовий

ринок ми можемо встановити вплив зовнішнього середовища на економічну безпеку національного господарства.

Для того, щоб визначити значення показника економічної безпеки прогностні величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії та, значення якого залежить від згаданої величини доцільно визначити, перш за все прогностне значення індексу змін зовнішнього середовища.

Для прогнозування значень показників найчастіше використовують факторний аналіз та регресійний аналіз, при цьому, факторний аналіз дозволяє встановити зміну результативного показника під впливом зміни певного фактора, тоді як регресійний аналіз дозволяє виявити як основні чинники впливають на результативний показник у сукупності.

Зважаючи на те, що індекс змін зовнішнього середовища обчислюється на основі значень індексів змін економічних, інноваційно-інвестиційних, соціальних, екологічних, інформаційних та кон'юнктурних умов зовнішнього середовища, доцільно, перш за все, визначити прогностні значення індексів змін окремих складових, а вже потім здійснити агрегування.

При цьому, в даному випадку основним є виявлення прогностного індексу змін в цілому, тобто більш доцільно застосовувати саме регресійний, а не факторний аналіз.

З цією метою пропонується побудувати лінії тренду для всіх показників, які включені до розрахунку індексу змін зовнішнього середовища (економічних, інноваційно-інвестиційних, соціальних, екологічних, інформаційних та кон'юнктурних).

Для візуалізації трендової залежності окремого показника має бути побудовано рисунок, на якому в двомірному просторі відкладено точки з координатами, одна з яких відповідає порядковому номеру року дослідження, а інша – значенню показника в цьому році. Саме візуалізація залежності показника від фактору часу спрощує визначення найбільш прийняттого типу лінії тренду.

1. Лінія тренду приведених значень за показником національного доходу.

Для візуалізації існуючої залежності скористаємося даними рис.

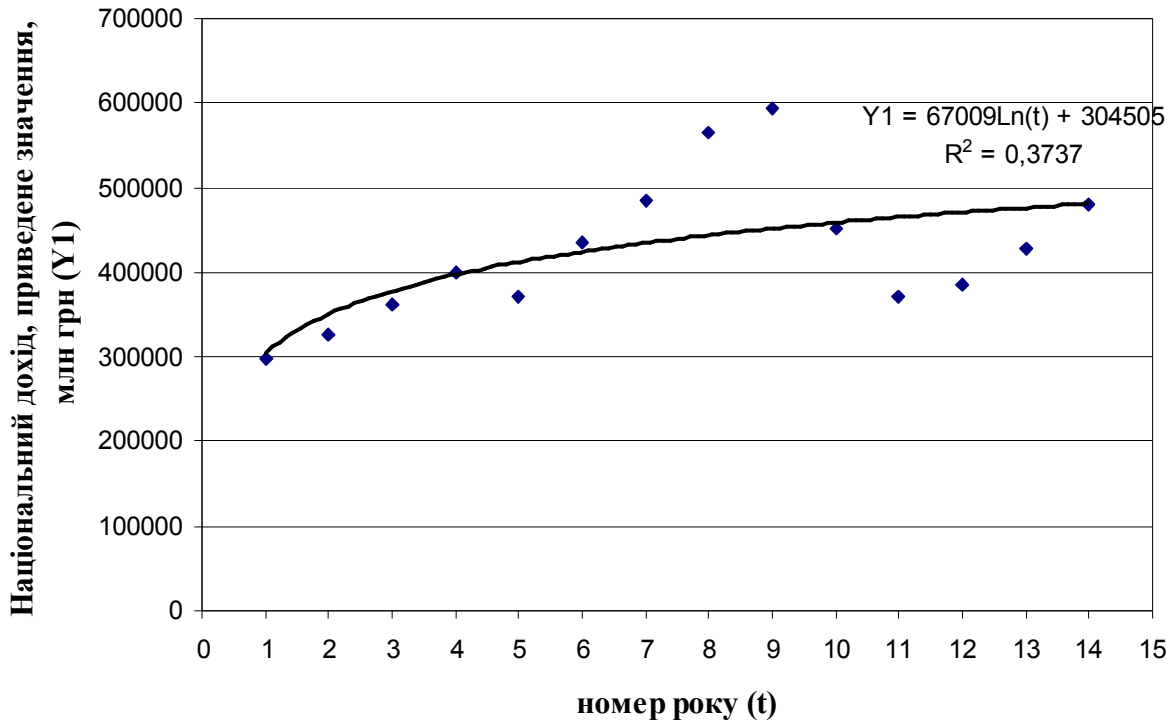

Рис. 5.8. Результати побудови лінії тренду приведених значень за показником національного доходу

За результатами розрахунків було отримано лінію тренду приведених значень за показником національного доходу:

$$Y1 = 67009\ln(t) + 304505,$$

$Y1$ – приведені значення за показником національного доходу;

t – умовний номер року.

Прогнозоване значення за даним показником становитиме 485968,7 млн грн.

2. Лінія тренду приведених значень за показником витрат та заощаджень.

Для візуалізації існуючої залежності скористаємося даними рис. 5.9.

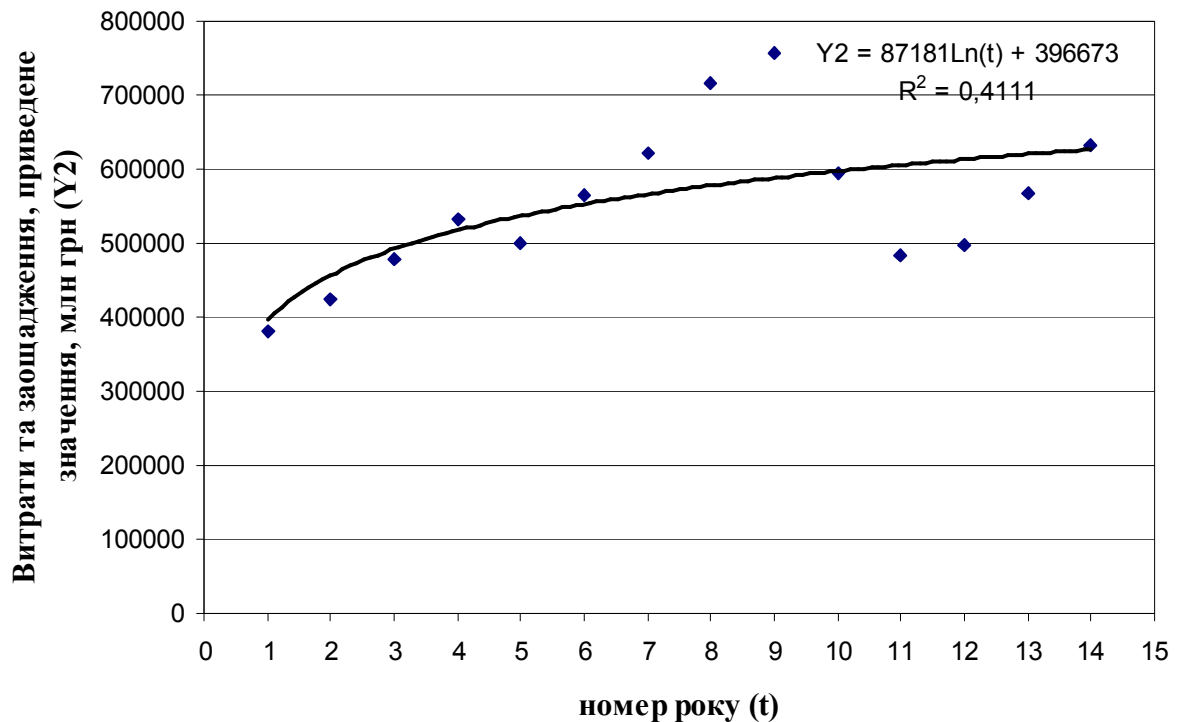

Рис. 5.9. Результати побудови лінії тренду приведених значень за показником витрат та заощаджень

За результатами розрахунків було отримано лінію тренду приведених значень за показником витрат та заощаджень:

$$Y2 = 87181\ln(t) + 396673,$$

де $Y2$ – приведені значення за показником витрат та заощаджень;

t – умовний номер року.

Прогнозоване значення за даним показником становитиме 632763,5 млн грн.

3. Лінія тренду приведених значень за показником витрат на інноваційну діяльність.

Для візуалізації існуючої залежності скористаємося даними рис. 5.10.

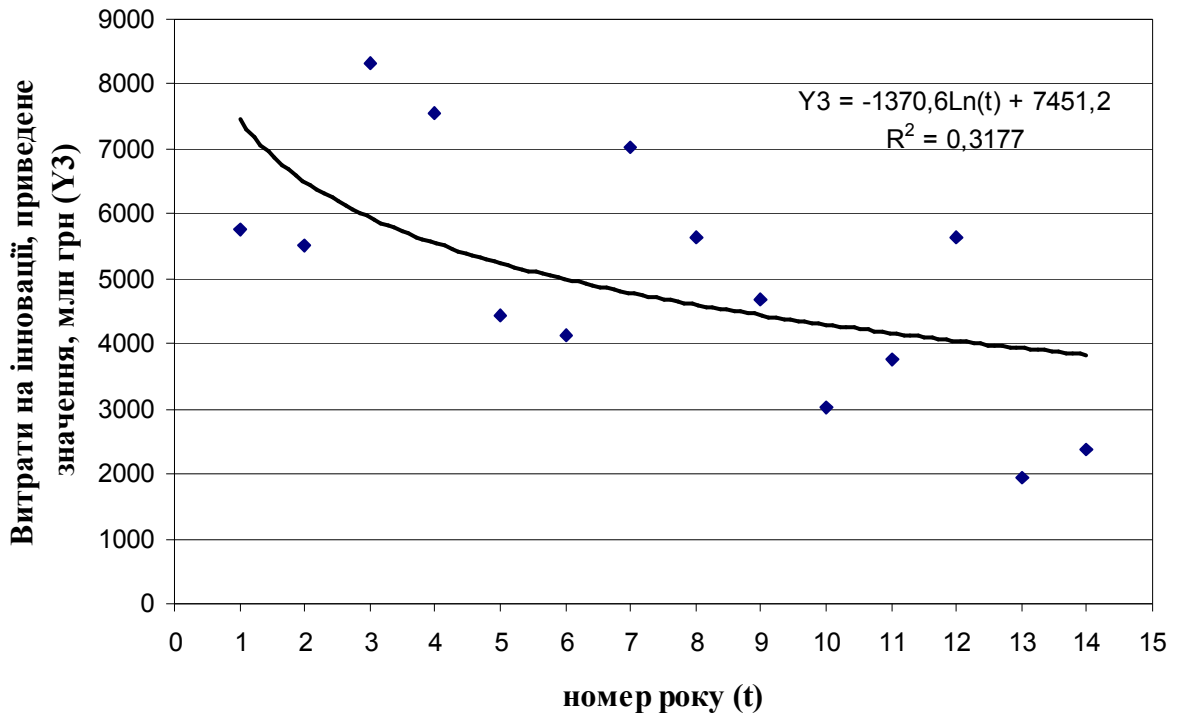

Рис. 5.10. Результати побудови лінії тренду приведених значень за показником витрат на інноваційну діяльність

За результатами розрахунків було отримано лінію тренду приведених значень за показником витрат на інноваційну діяльність:

$$Y3 = -1370,6\ln(t) + 7451,2,$$

де $Y3$ – приведені значення за показником витрат на інноваційну діяльність;

t – умовний номер року.

Прогнозоване значення за даним показником становитиме 3739,5 млн грн.

4. Лінія тренду значень за показником наявного населення.

Для візуалізації існуючої залежності скористаємося даними рис. 5.11.

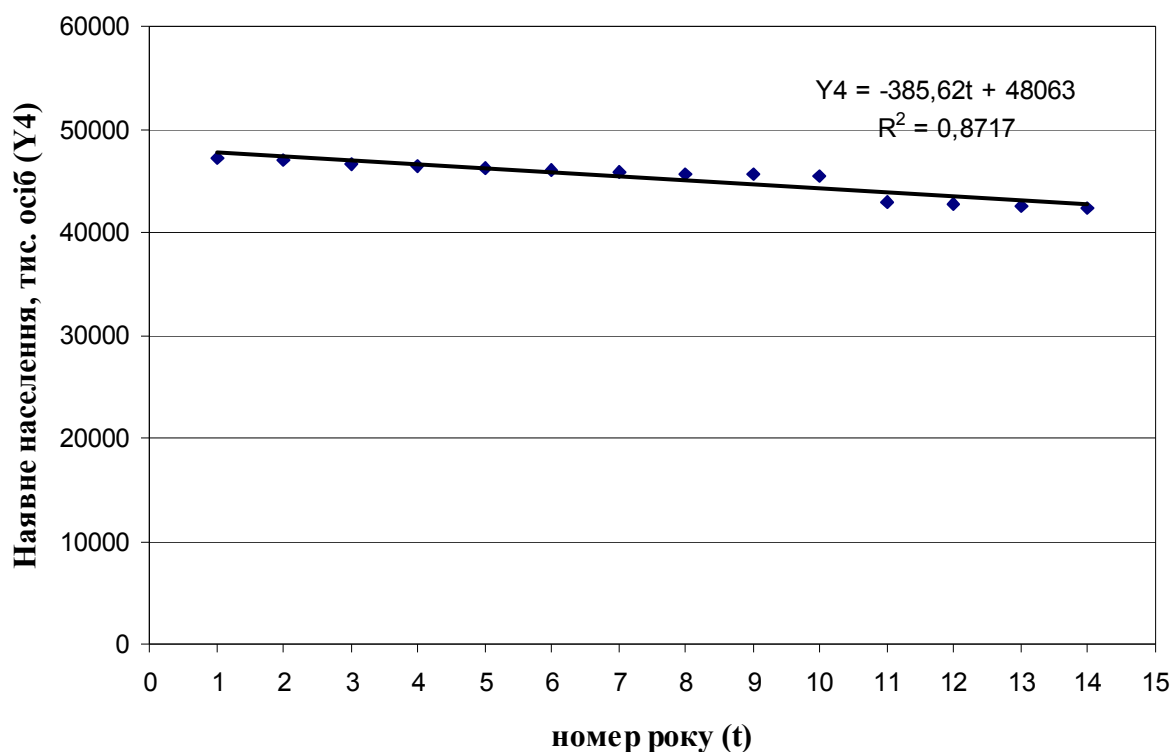

Рис. 5.11. Результати побудови лінії тренду значень за показником наявного населення

За результатами розрахунків було отримано лінію тренду приведених значень за показником наявного населення:

$$Y_4 = -385,62t + 48063,$$

де Y_4 – значення за показником наявного населення;

t – умовний номер року.

Прогнозоване значення за даним показником становитиме 42278,7 тис. осіб.

5. Лінія тренду приведених значень за показником середньомісячних сукупних доходів населення.

Для візуалізації існуючої залежності скористаємося даними рис. 5.12.

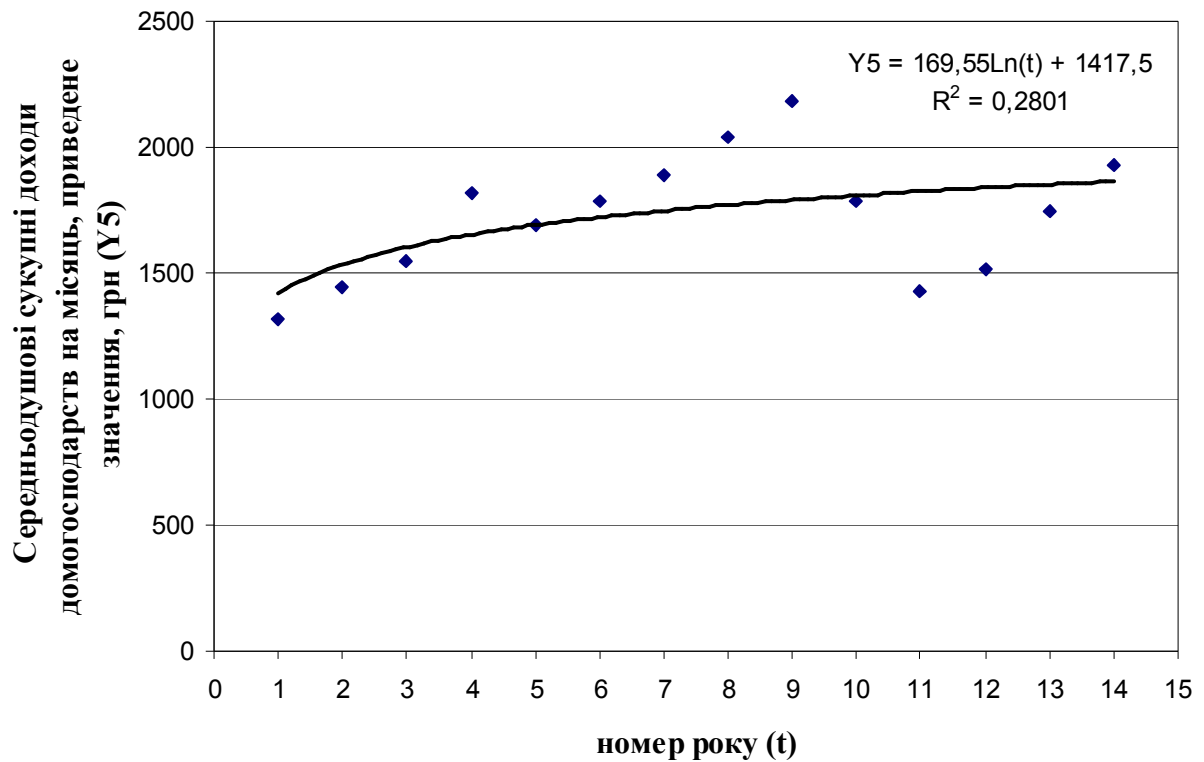

Рис. 5.12. Результати побудови лінії тренду значень за показником середньодушових доходів

За результатами розрахунків було отримано лінію тренду приведених значень за показником середньодушових доходів:

$$Y5 = 169,55 \ln t + 1417,5,$$

де $Y5$ – приведені значення за показником середньодушових сукупних доходів домогосподарств;

t – умовний номер року.

Прогнозоване значення за даним показником становитиме 1876,65 грн.

6. Лінія тренду приведених значень за показником питомих витрат на охорону навколишнього середовища .

Для візуалізації існуючої залежності скористаємося даними рис. 5.13.

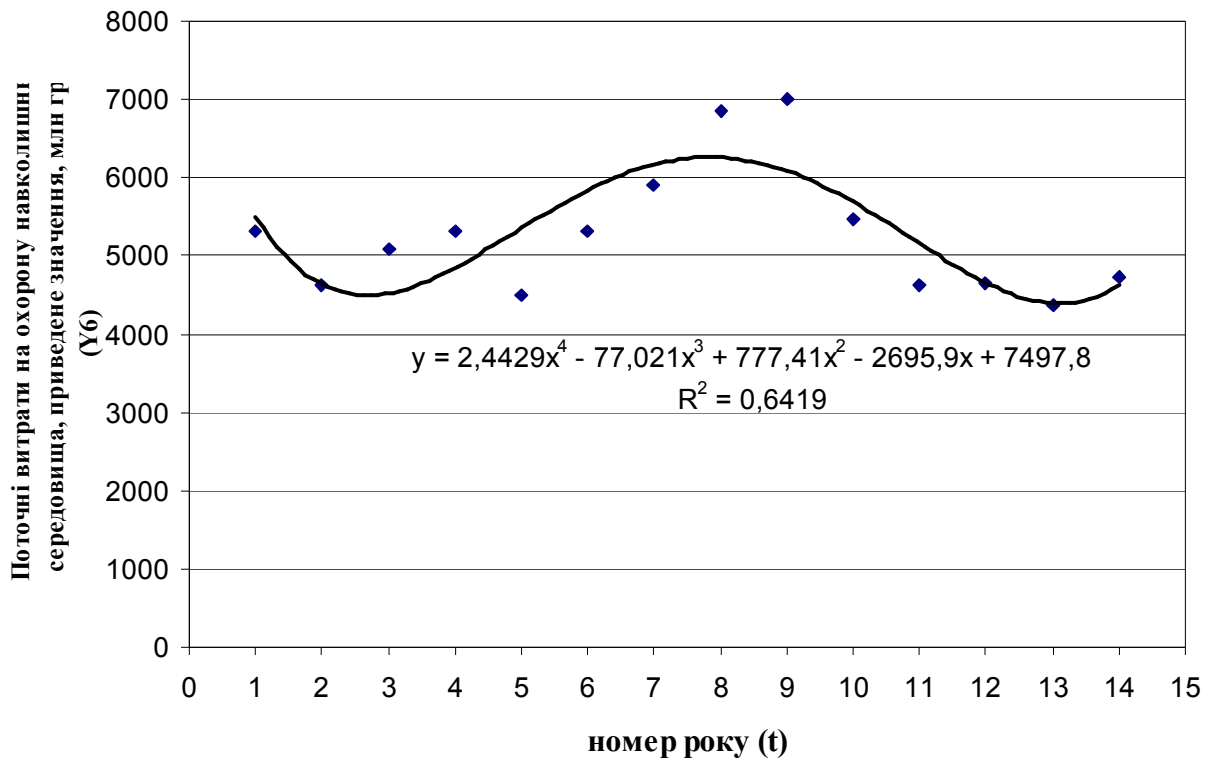

Рис. 5.13. Результати побудови лінії тренду значень за показником поточних витрат на охорону навколишнього середовища

За результатами розрахунків було отримано лінію тренду приведених значень за показником поточних витрат на охорону навколишнього середовища:

$$Y_6 = 2,4429t^4 - 77,021t^3 + 777,41t^2 - 2695,9t + 7497,8,$$

де Y_6 – приведені значення за показником поточних витрат на охорону навколишнього середовища;

t – умовний номер року.

Прогнозоване значення за даним показником становитиме 5702,49 млн.грн.

7. Лінія тренду приведених значень за обсягом наданих телекомунікаційних послуг.

Для візуалізації існуючої залежності скористаємося даними рис. 5.14.

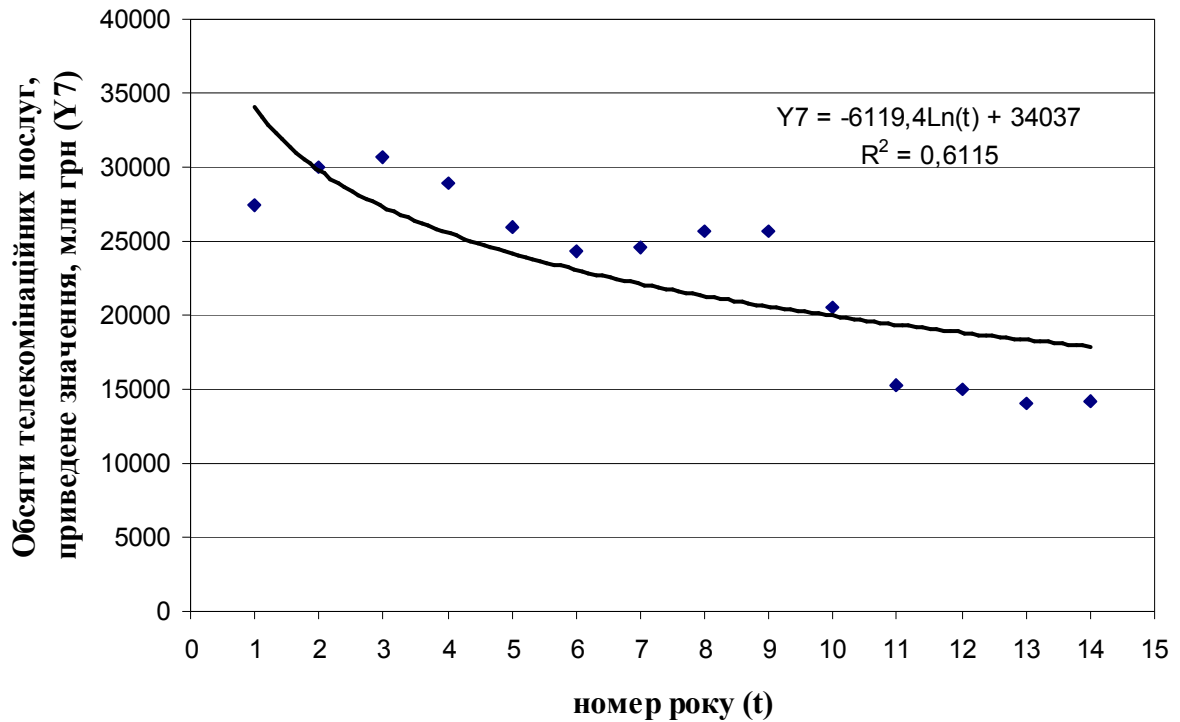

Рис. 5.14. Результати побудови лінії тренду значень за показником обсягів телекомунікаційних послуг

За результатами розрахунків було отримано лінію тренду приведених значень за показником обсягів телекомунікаційних послуг:

$$Y7 = -6119,4\ln(t) + 34037,$$

де $Y7$ – приведені значення за показником обсягів телекомунікаційних послуг;

t – умовний номер року.

Прогнозоване значення за даним показником становитиме 17465,4 млн грн.

8. Лінія тренду значень за показником облікової ставки НБУ.

Для візуалізації існуючої залежності скористаємося даними рис. 5.15.

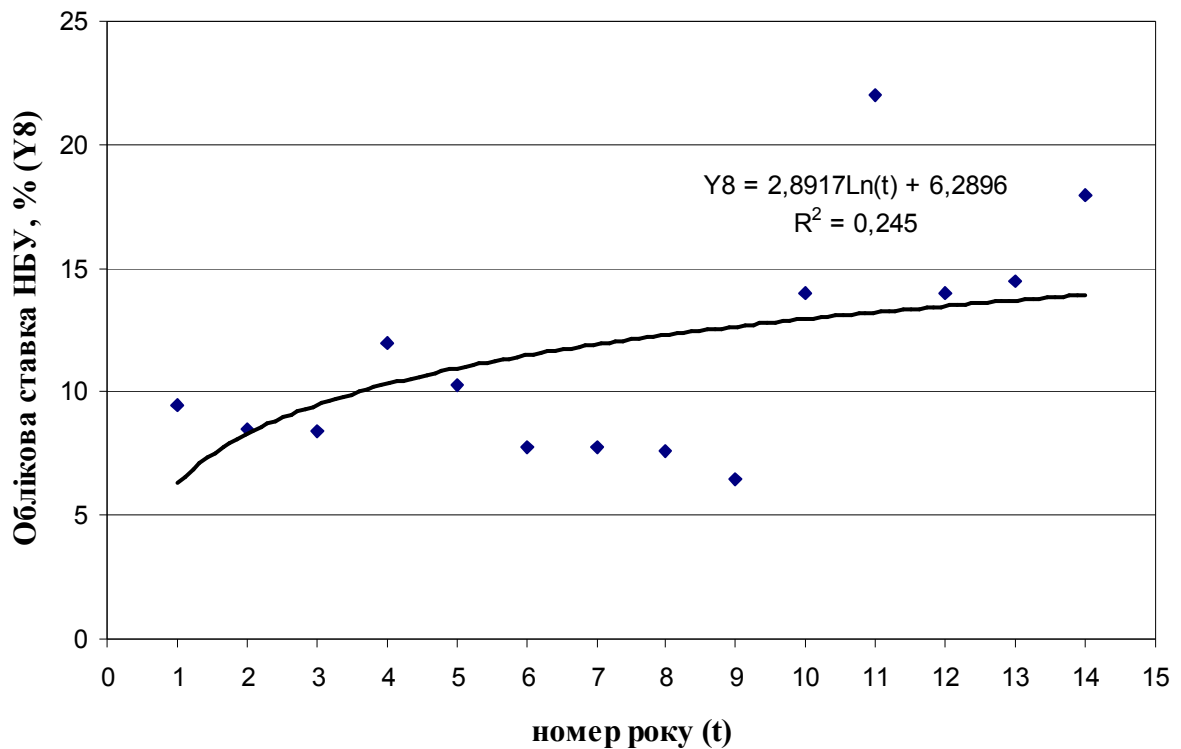

Рис. 5.15. Результати побудови лінії тренду значень за обліковою ставкою НБУ

За результатами розрахунків було отримано лінію тренду приведених значень за обліковою ставкою НБУ:

$$Y8 = 2,8917\ln(t) + 6,2896,$$

де $Y8$ – значення за обліковою ставкою НБУ;

t – умовний номер року.

Прогнозоване значення за даним показником становитиме 14,12%.

9. Лінія тренду значень за показником доходності ОВДП.

Для візуалізації існуючої залежності скористаємося даними рис. 5.16.

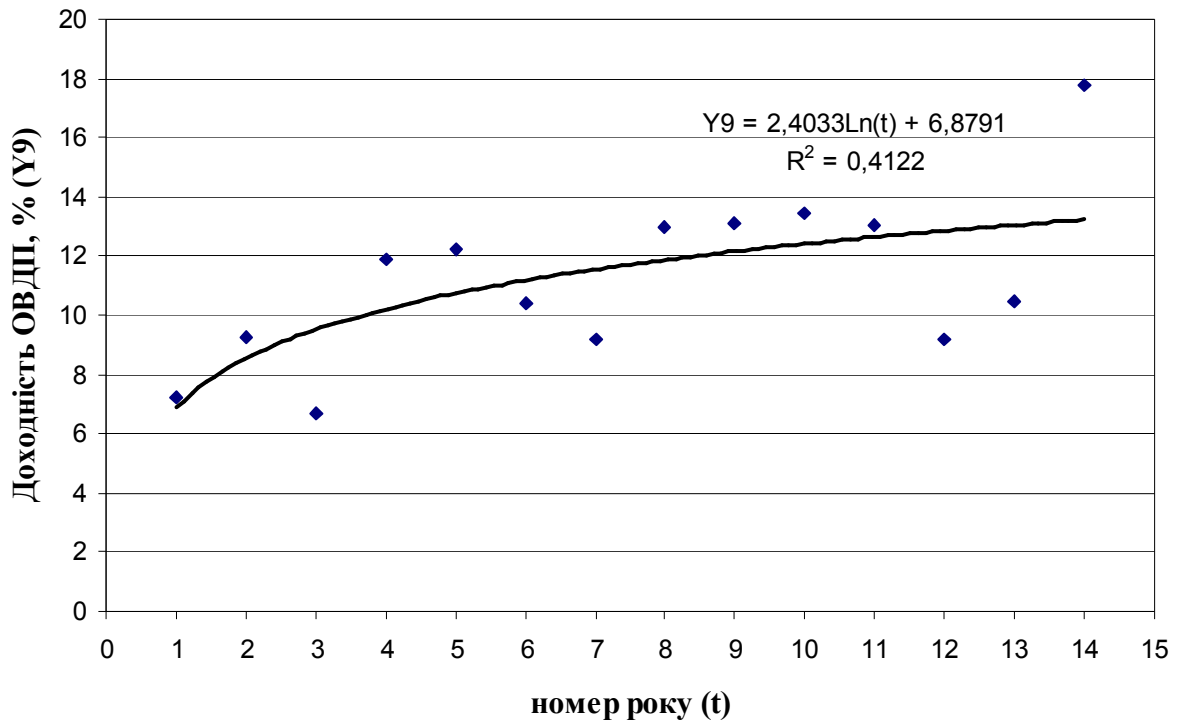

Рис. 5.16. Результати побудови лінії тренду значень за доходністю ОВДП

За результатами розрахунків було отримано лінію тренду приведених значень за доходністю ОВДП:

$$Y9 = 2,4033\ln(t) + 6,8791,$$

$Y9$ – значення за доходністю ОВДП;

t – умовний номер року.

Прогнозоване значення за даним показником становитиме 13,39%.

В таблиці 5.12. наведено характеристику побудованих вище моделей, а саме вид моделі, коефіцієнти детермінації та кореляції, табличне та розрахункове значення критерію Фішера. Як видно з даних таблиці 5.12., для визначення прогнозного значення більшості показників доцільно використовувати логарифмічну модель залежності: це $Y1$ – приведені значення за показником національного доходу; $Y2$ – приведені значення за показником витрат та заощаджень; $Y3$ – приведені значення за показником витрат на інноваційну діяльність; $Y5$ – приведені значення за показником

середньодушових сукупних доходів домогосподарств; Y_7 – приведенне значення за показником обсягів телекомунікаційних послуг; Y_8 – значення за обліковою ставкою НБУ; Y_9 – значення за доходністю ОВДП.

Таблиця 5.12

**Характеристика ліній тренду за інформативними показниками
оцінки змін зовнішнього середовища**

Шифр показника	Вид моделі, коефіцієнти детермінації та кореляції	Табличне значення критерію Фішера	Розрахункове значення критерію Фішера	Табличне значення критерію Стьюдента	Розрахункове значення критерію Стьюдента
Y1	Логарифмічна, 0,3737; 0,6113	4,75	7,162	2,18	6,243 2,676
Y2	Логарифмічна, 0,4111; 0,6412	4,75	8,378	2,18	6,761 2,894
Y3	Логарифмічна, 0,3177; 0,5636	4,75	5,588	2,18	6,598 -2,364
Y4	Лінійна, 0,8717; 0,9336	4,75	81,514	2,18	132,158 -9,028
Y5	Логарифмічна, 0,2801; 0,5292	4,75	4,878	2,18	9,274 2,261
Y6	Поліном 4 ступеня, 0,6419; 0,8012	3,63	4,033	2,26	5,749 -2,420 2,700 -2,713 2,598
Y7	Логарифмічна, 0,6115; 0,7820	4,75	18,887	2,18	12,410 -4,346
Y8	Логарифмічна, 0,2450; 0,4940	4,75	5,89	2,18	2,203 2,197
Y9	Логарифмічна, 0,4122; 0,6420	4,75	8,416	2,18	4,263 2,901

Примітка: розраховано автором.

Для визначення прогнозного значення за Y_4 – показником наявного населення більш доцільно використовувати лінійну модель залежності, а для визначення прогнозного значення за Y_6 – за показником поточних витрат на охорону навколишнього середовища – модель поліноміальної залежності (з використанням поліному 4 ступеня).

Всі моделі було перевірено на достовірність та адекватність з використанням критеріїв Стьюдента та Фішера. Як відомо, якщо розрахункові значення за даними критеріями перевищують (по модулю,

тобто за своїм абсолютним значенням) табличне, то можна говорити про адекватність побудованої моделі залежності емпіричним даним та її достовірність, а отже побудована модель може бути використана в процесі прогнозування.

Зведені всі прогнозні значення наведена нижче в табл. 5.13.

Таблиця 5.13

Прогнозні значення для розрахунку індексу змін зовнішнього середовища

Показники зовнішнього середовища фінансового ринку	Значення показника
Приведене значення за показником національного доходу, млн. грн	485968,7
Приведене значення за показником витрат та заощаджень, млн. грн	632763,5
Приведене значення за показником витрат на інноваційну діяльність, млн. грн	3739,5
Значення за показником наявного населення, тис. осіб	42278,8
Приведене значення за показником середньомісячних сукупних доходів населення, грн	1876,65
Приведене значення за показником питомих витрат на охорону навколишнього середовища, млн. грн	5702,49
Приведене значення за обсягом наданих телекомунікаційних послуг	17465,4
Значення за показником облікової ставки НБУ, %	14,12
Значення за показником доходності ОВДП, %	13,39

Примітка: розраховано автором

На основі прогнозних значень за показниками, які визначені з використанням наведених вище моделей (табл. 5.14) було визначено прогнозоване значення індексу змін зовнішнього середовища.

Таблиця 5.14

Прогнозоване значення індексу змін зовнішнього середовища

Умови середовища	Індекс змін середовища
Економічні	1,011
Інноваційно-інвестиційні	1,289
Соціальні	0,985
Екологічні	1,205
Інформаційні	1,237
Кон'юнктурні	1,014
В цілому по зовнішньому середовищу	1,123

Примітка: розраховано автором.

На основі побудованої в попередньому пункті моделі визначимо прогнозне значення величини синергійного ефекту:

$$Y = 0,8434 * 1,123 - 0,7071 = 0,240 .$$

Тобто синергійний ефект спостерігатиметься на рівні, трохи вищому за 2018 рік.

Скориставшись моделлю залежності між величиною синергійного ефекту та узагальнюючим показником економічної безпеки, визначимо прогнозне значення останнього показника:

$$ОБ = 0,4269 + 0,3238 * 0,240 = 0,505 .$$

Таким чином, хоча за прогнозними розрахунками рівень економічної безпеки лишатиметься задовільним, проте величина узагальнюючого показника економічної безпеки зросте порівняно з 2018 роком на 0,003 пункти (на 0,6%) якщо інтеграційна взаємодія залишиться на досягнутому рівні.

В рамках проведеного дослідження, щоб забезпечити досягнення прогнозного рівня економічної безпеки за сприяння інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку було запропоновано наступні напрями забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Забезпечення економічної безпеки національного господарства пропонується підтримувати у наступних напрямках:

– створення єдиної державної стратегії економічної безпеки, а також розробка узгоджених галузевих стратегій із забезпечення фінансової безпеки тощо;

– удосконалення правового регулювання, як одного із засобів забезпечення економічної безпеки, мусить мати в своїй основі глибокий економічний аналіз, враховувати динаміку найважливіших фінансово-

економічних показників, оперативно реагувати на зміни, що відбуваються в фінансовій сфері:

– вдосконалення інформаційно-аналітичного та мережевого забезпечення функціонування фінансового ринку, що підтримує процес прийняття стратегічних, тактичних і оперативних рішень на різних рівнях управління сегментами та фінансовим ринком в цілому;

– розробка концепції фінансової безпеки України, яка б враховувала специфіку кожного сегменту фінансового ринку, тим самим посилюючи економічну безпеку країни в цілому;

– визначення стратегічних орієнтирів для економічно безпечного розвитку професійних учасників фінансового ринку та їх взаємодії.

Реалізація запропонованих напрямів передбачає розробку та виконання наступних заходів за період з 2020 по 2025 рр., характер яких обирається залежно від адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища (рис. 5.17). Згідно побудованої матриці «стабільність – реакція» було встановлено що наприкінці аналізованого періоду фінансовий ринок має низьку адаптивність до змін зовнішнього середовища, отже заходи повинні спрямовуватися на підвищення як стабільності функціонування фінансового ринку так і швидкості його реакції на зміну зовнішнього середовища.

Такими заходами є наступні:

Захід 1.

Для стабільності для підвищення стабільності функціонування фінансового ринку: Посилення регулювання фінансового ринку на основі консолідованої моделі регулювання. Використання нової моделі регулювання фінансового ринку дасть можливість забезпечити збалансований і системний підхід у напрямі ефективного розвитку небанківського фінансового сектору, переходу від секторальної до інтегрованої моделі, яка є більш ефективною та створить можливість та покращення захисту прав його суб'єктів, що дасть змогу підвищити їх економічну безпеку, а отже і економічну безпеку національного господарства.

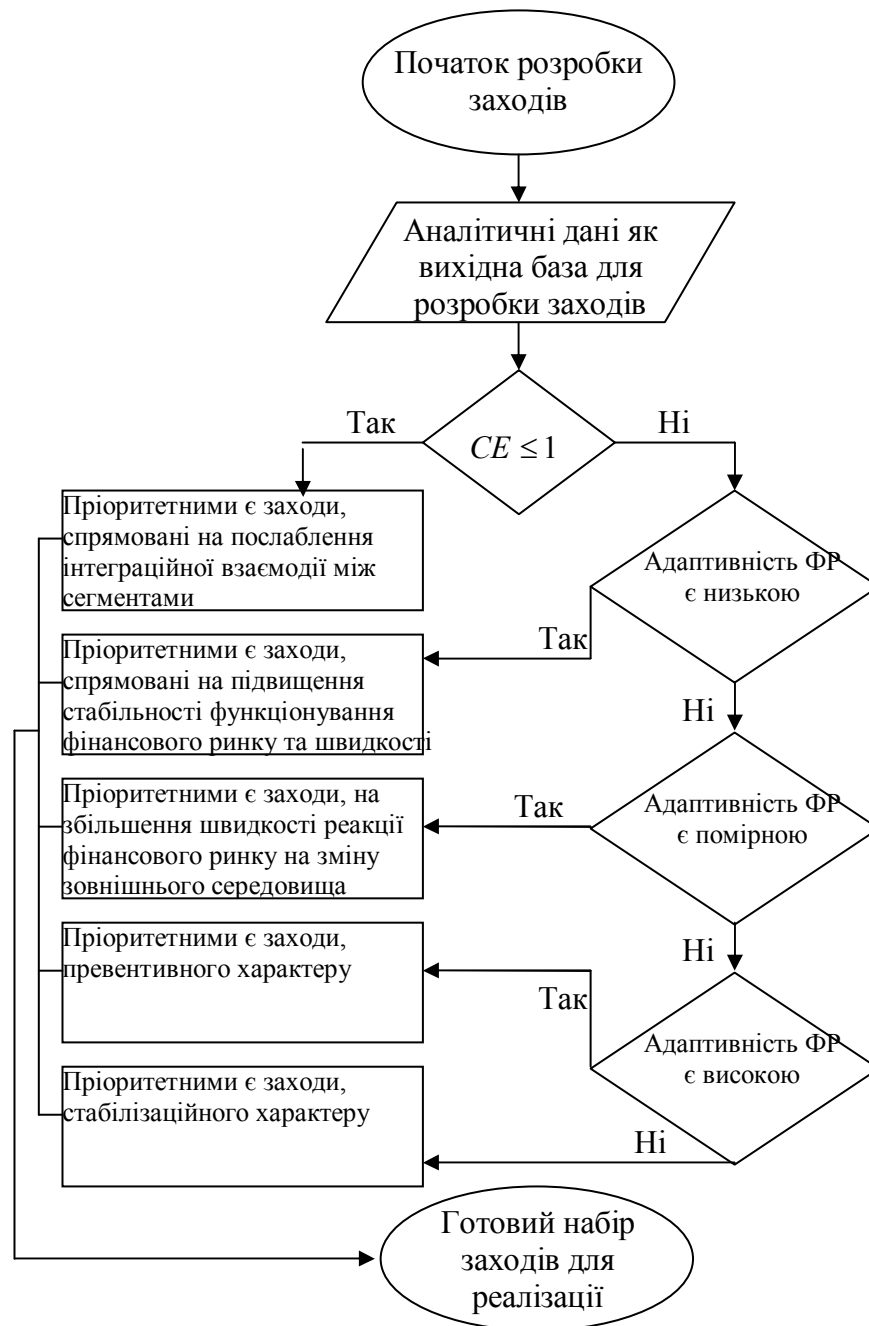

Рис. 5.17. Алгоритмізація процесу розробки заходів по забезпеченню економічної безпеки

Захід 2.

Активне поширення та удосконалення цифровізації фінансового посередництва в напрямках банкінгу, платіжних систем, управління інвестиціями, фінансового трейдингу, страхування, що дасть змогу пришвидшити реакцію сегментів фінансового ринку на зміну умов зовнішнього середовища. Цифрова конвергенція повинна стати

визначальною для структури і діалектики трансформації сучасного фінансового ринку, створюючи умови для підвищення стабільності його функціонування, розширення можливостей і зміни поведінки споживачів фінансових послуг, формуючи новий тип останніх, де переважає цифровий профіль, для збільшення синергічних ефектів на ринку фінансових послуг.

Захід 3.

Створення законодавчого поля для розвитку BigTech, що вплине як на стабільність функціонування фінансового ринку так і на швидкість його реакції на зміну зовнішнього середовища шляхом врегулювання діяльності гравців фінансового ринку та забезпечить належний захист конфіденційних даних споживачів та кібербезпеку.

Захід 4.

Прийняття комплексних змін до нормативно-правових актів з питань провадження спільної депозитарної діяльності, діяльності з торгівлі цінними паперами в умовах функціонування фондових бірж та страхових компаній. Підвищення ефективності експлуатації ІТ- платформи Центрального депозитарію DEPEND Q, що дає змогу відбуватися якісним змінам у роботі системи депозитарного обліку українського ринку цінних паперів. Ця платформа дає нові можливості для фінансового ринку, нові сервіси як для компаній, так і власників цінних паперів, забезпечивши високий рівень захисту їхніх прав. Саме це дозволить депозитарним установам самим обирати програмне забезпечення для обслуговування клієнтів.

Завдяки вищезазначеним змінам з'явиться можливість застосування новітніх мобільних ІТ-технологій у разі встановлення ділових відносин і надання професійними учасниками фондового ринку послуг своїм клієнтам щодо відкриття та обслуговування рахунку в цінних паперах, проведення операцій з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, у тому числі на фондових біржах, що дасть можливість інвесторам отримати спрощений та оперативний доступ до послуг депозитарних установ і торговців цінними паперами.

Захід 5.

Розробка політики підвищення рівня фінансової обізнаності споживачів та прозорого механізму визначення вартості фінансових послуг із врахуванням падіння рівня доходів населення, а також розвинення фінансової інклюзії. Стимулювання поширення в Україні таких інструментів забезпечення фінансової інклюзії, як: електронні гроші, системи мобільних платежів, у першу чергу – безконтактні, що дасть можливість розширити доступ до фінансової інфраструктури. Створення на базі Департаменту комунікацій НБУ єдиної комунікаційної платформи з питань фінансової грамотності за досвідом працюючих комунікаційних платформ Money Wise (Нідерланди), Finanzas para todos (Іспанія), Money Sense (Канада), La finance pour tous (Франція), Vikifin.be (Бельгія), Money Smart (Австралія). Ключовим завданням такої платформи має стати доведення інформації до споживачів простою та доступною мовою за допомогою візуального (графічного та відео) контенту про види послуг інтегрованих секторів фінансового ринку.

Захід 6.

Розробка та впровадження ефективного інституційно-організаційного забезпечення функціонування фінансового ринку та інтеграційної взаємодії його сегментів, яке буде охоплювати регулювання усіх сегментів ринку. Це може бути досягнуто шляхом розробки законопроектів реформування фінансового сектору щодо регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових інститутів; утворення системи відкритого доступу до інформації про діяльність фінансових установ; розвитку інфраструктури фінансового ринку на засадах збалансованості економічних інтересів всіх учасників фінансового ринку при здійсненні міжсекторної інтеграції, дотримання прав споживачів фінансових послуг; упровадження в діяльність усіх регуляторів фінансового ринку єдиних міжнародних стандартів електронного документообігу.

З метою впровадження розробленого теоретико-методологічного інструментарію та практичних рекомендацій забезпечення економічної безпеки запропоновано відповідну концепцію, яка певним чином узгоджується з іншими стратегічними документами, такими як Закон

України про національну безпеку, Стратегія сталого розвитку України, Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України тощо.

На рис. 5.18 наведено концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що містить такі блоки:

– теоретичного підґрунтя, що включає понятійно-категоріальний апарат дослідження та змістовно-сенсове наповнення.

– блок методологічної бази, який поєднує низку підходів, в т.ч. підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження, критерізації виділення ознак класифікації ФР, оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів, оцінки зовнішнього середовища фінансового ринку, ідентифікації інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та оцінки економічної безпеки;

– блок інформаційної бази, який передбачає здійснення збору даних по інформативних показниках по фінансовому ринку, його зовнішньому середовищу, по показниках оцінки економічної безпеки;

– блок оцінки та аналітики, що включає оцінку зовнішнього середовища фінансового ринку, оцінку функціонування фінансового ринку та його сегментів, оцінку інтеграційної взаємодії між сегментами з метою визначення величини синергійного ефекту від такої взаємодії, а також оцінку економічної безпеки, та аналіз зв'язку між синергійним ефектом та індексом зміни середовища, залежності економічної безпеки та величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку;

– блок практично-процесуальний передбачає розробку напрямів забезпечення економічної безпеки, розробку заходів та визначення відповідальних, а також впровадження розроблених заходів;

– блок підтримки і контролю, що поєднує організаційно-ресурсну підтримку реалізації заходів забезпечення економічної безпеки та контролю.

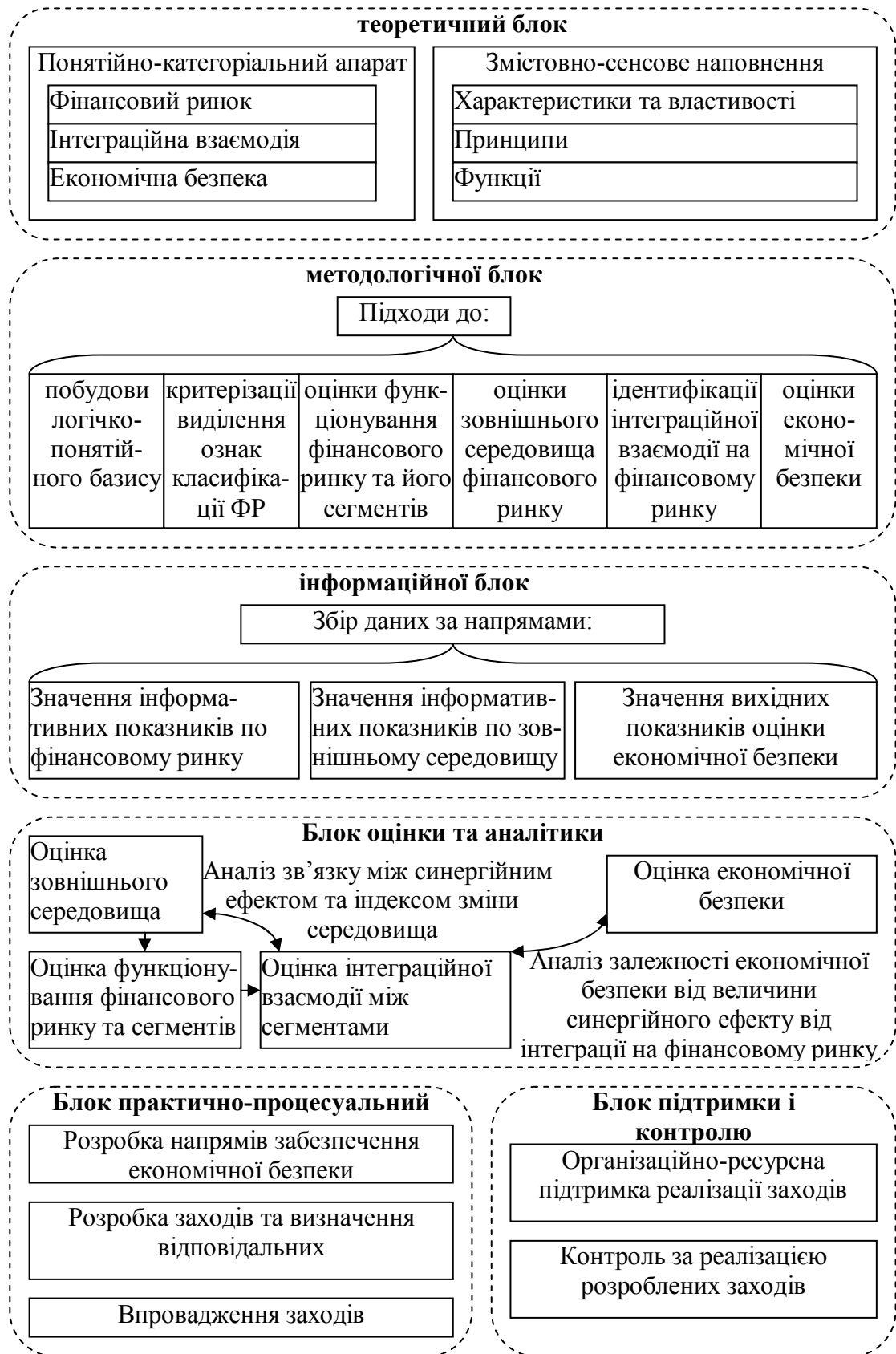

Рис. 5.18. Концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку (запропоновано автором)

Повноваження і відповідальність в межах інформаційного блоку та блоку оцінки та аналітики розподіляють між собою державна служба статистики, НБУ, Міністерство фінансів та Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

За практично-процесуальний блок відповідальність повинна бути покладена на Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

Започаткування підтримки і контроль статусу впровадження концепції є компетенцією НБУ та Міністерства фінансів.

Після розробки та затвердження концепції як стратегічного документу, кожного наступного року слід проводити стратегічну нараду з метою оцінки актуальності існуючої стратегії та внесення необхідних змін. Пропоновані зміни до концепції повинні враховувати внутрішні та зовнішні обставини в країні, річні результати діяльності сегментів фінансового ринку та/або окремих напрямків розвитку фінансового ринку в цілому.

Таким чином, запропонована концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку є стратегічним документом, що на відміну від інших, ґрунтується на поєднанні блоків теоретичного, методологічної та інформаційної бази, оцінки та аналітики, практично-процесуального блоку та блоку підтримки і контролю, та дозволяє з врахуванням величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку визначити найбільш доцільні напрямки та заходи забезпечення економічної безпеки.

Висновки до розділу 5

Забезпечення економічної безпеки з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку є складним економічним процесом, що потребує застосування певних критеріїв. Базою для вибору критеріїв за будь-якого підходу можуть служити різні аспекти процесу забезпечення та показники, що їх характеризують.

Встановлено, що головною метою забезпечення економічної безпеки, яка досягається внаслідок інтеграційної взаємодії, може вважатись підвищення рівня (ступінь) пристосування до впливу чинників середовища, тобто підвищення адаптивності об'єкта, критерієм забезпечення економічної безпеки з точки зору оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів може вважатись адаптивність фінансового ринку до зовнішнього середовища.

Запропоновано використовувати саме комбінований підхід, який ґрунтується на елементах: параметричного підходу (використовується як основа для оцінювання показників, що характеризують різні аспекти функціонування); реакційного підходу (передбачає використання у процесі оцінювання коефіцієнта, що характеризує швидкість реакції системи на зміну зовнішнього середовища); стабілізаційного підходу (передбачає визначення стабільності функціонування ринку).

Використання для побудови матриці оцінки адаптивності поєднання стабільності функціонування та реакції фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища дозволяє не лише визначити, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища а й встановити наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища.

На основі значень узагальненого показника оцінки функціонування фінансового ринку та змін індексу зовнішнього середовища було

розраховано показники реагування даного ринку на зміну зовнішнього середовища за досліджуваний період та побудовано матрицю оцінки адаптивності.

Встановлено, що у 2009, 2010, 2011, 2015 та 2016 роки фінансовий ринок мав низьку адаптивність до змін зовнішнього середовища, а в інших роках – помірну адаптивність.

Розроблено метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку, який ґрунтується на співставленні фактичних (отриманих з врахуванням впливу наявного рівня інтеграційної взаємодії) та умовних (безінтеграційних, отриманих за умови нівелювання впливу інтеграційної взаємодії) середніх значень показників реагування по сегментах ринку. Доведено, що фінансовому ринку притаманна інтеграційна взаємодія між сегментами, яка знаходить вияв у отриманні синергійного ефекту, від величини якого достатньою мірою залежить рівень економічної безпеки.

Виконано прогнозування показника економічної безпеки та встановлено його прогнозний рівень на основі залежності між величиною синергійного ефекту та показником економічної безпеки.

Обґрунтовано, що для того щоб забезпечити досягнення прогнозного рівня економічної безпеки за сприяння інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку необхідно розробити напрями забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Доведено необхідність в рамках розробки напрямів заходів по забезпеченню економічної безпеки необхідність створення єдиної державної стратегії економічної безпеки, а також розробка узгоджених галузевих стратегій із забезпечення фінансової безпеки тощо, удосконалення правового регулювання, як одного із засобів забезпечення економічної безпеки, проведення глибоко аналізу показників функціонування фінансового ринку з врахуванням динаміки, що дозволить оперативно реагувати на зміни, що відбуваються у зовнішньому середовищі, вдосконалення інформаційно-

аналітичного забезпечення функціонування фінансового ринку та процесу обміну інформацією між сегментами, що підтримує процес прийняття стратегічних, тактичних і оперативних рішень на різних рівнях управління сегментами та фінансовим ринком в цілому, розробка концепції фінансової безпеки України, яка б враховувала специфіку кожного сегменту фінансового ринку, тим самим посилюючи економічну безпеку країни в цілому та визначення стратегічних орієнтирів для економічно безпечного розвитку сегментів фінансового ринку та їх взаємодії.

Запропоновано концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що є стратегічним документом, та ґрунтується на поєднанні теоретичного методологічного та інформаційного блоків, блока оцінки та аналітики, практично-процесуального блоку та блоку підтримки і контролю, та дозволяє з врахуванням величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку визначити найбільш доцільні напрямки та заходи забезпечення економічної безпеки.

Після розробки та затвердження концепції, кожного наступного року слід проводити стратегічну нараду з метою оцінки її актуальності та внесення необхідних змін. Пропоновані зміни до концепції повинні враховувати внутрішні та зовнішні обставини в країні, річні результати діяльності сегментів фінансового ринку та/або окремих напрямків розвитку фінансового ринку в цілому.

Список використаних джерел до розділу 5

1. Сльникова Г. В. Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2005. 641 с.

2. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління : курс лекцій. Харків : Основа, 2004. 128 с.
3. Маслоу А. Самоактуалізація личности и образование личности / пер. с англ., предисл. Г. А. Балла. Київ, Донецьк, 1994. 52 с.
4. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основи менеджмента / пер. с англ. Москва : Дело, 1992. 702 с.
5. Моисеев А. М. Качество управления школой: каким оно должно быть. Москва : Сентябрь, 2001. 160 с.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. 21-е изд., перераб. и доп. Москва : Рус. яз., 1989. 924 с.
7. Програма розвитку освітньої системи міста Запоріжжя (2004–2010 рр.) / заг. ред. Г. В. Єльнікової. Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2005. 124 с.
8. Третьяков П. И., Митин С. Н., Бояринцева Н. Н. Адаптивное управление педагогическими системами : учеб. пособ. для студентов высших учебных заведений / под ред. П. И. Третьякова. Москва : Академия, 2003. 368 с.
9. Фоллет М. П. Практика управления. Москва, 1992. 121 с.
10. Шамова Т. И., Давиденко Т. М. Управление образовательным процессом в адаптивной школе. Москва : Центр «Педагогический поиск», 2001. 384 с.
11. Щекин Г. В. Теория социального управления : монография. Київ : МАУП, 1996. 408 с.
12. Ямбург Е. А. Школа для всех: Адаптивная модель: (Теоретические основы и практическая реализация). Москва : Новая школа, 1996. 352 с.
13. Framework for the Inspection of Nursery, Primary, Middle, Secondary and Special School. Office for Standards in Education. London : HMSO, 1995. 56 p.
14. Антонов В. Н., Терехов В. А., Тюкин И. Ю. Адаптивное управление в технических системах. Санкт-Петербург : СПбУ, 2001. 244 с.

15. Грунін О. А., Куприн А. А. Формування адаптивності систем управління організацією підприємницького типу. Санкт-Петербург : Астеріон, 2010. 188 с.
16. Ефендієв Б. А. Розробка і функціонування адаптивних систем управління організацією. *Російське підприємництво*. 2008. № 11. Вид. 1 (122). С. 21–25.
17. Кравченко О. Принципи побудови адаптивної системи управління підприємства в умовах нестабільності економіки. *Збірник наукових праць ДЕГУТ. Скрія «Економіка і управління»*, 2010. Вип. 15. С. 213–218.
18. Орлова К. Є. Визначення механізму адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища. *Інноваційна економіка*. 2011. № 5. С. 174–178.
19. Погорєлов Ю.С. Моделювання розвитку підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 10. С. 51–59.
20. Самочкин В. Н. Гибкое развитие предприятия. Анализ и планирование. Москва : Дело, 1999. 336 с.
21. Харитоновна А. В. Основные направления механизма адаптации на металлургическом предприятии. URL: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/7/ekonomika/haritonova.pdf (дата обращения: 12.02.2019).
22. Галушко Є. С., Галушко С. А. Обоснование организационно-экономического механизма адаптации предприятия. *Вісник СевНТУ. Серія: Економіка і фінанси* : зб. наук. пр. Севастополь, 2012. Вип. 130/2012. С. 43–47.
23. Інформація Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2019).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення важливої науково-прикладної проблеми, що полягає в розробці концептуальних, теоретико-методологічних і методико-прикладних положень щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства. Отримані результати сприятимуть вирішенню актуальних проблем, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки національного господарства з урахуванням синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, і надають змогу сформулювати такі висновки.

1. З'ясовано, що розвиток ринкових відносин у національному господарстві потребує адекватних кардинальних змін у характері управління ним та його елементом – фінансовим ринком. Встановлено, що фінансовий ринок є однією з рушійних сил розвитку національної економіки. Обґрунтовано, що розбіжності й неузгодженості у використанні ключових понять можуть бути усунені при використанні семантичних моделей. На цій основі сформовано логіко-понятійний базис дослідження фінансового ринку.

2. З урахуванням розробленого підходу до побудови логіко-понятійного базису вивчення фінансового ринку сформовано понятійно-термінологічний апарат і єдину методологічну базу проведення наукових досліджень фінансового ринку в системі національного господарства в контексті забезпечення економічної безпеки. Сутність поняття «фінансовий ринок» розкрито через визначення ринку, на якому об'єктом обміну є саме фінансові ресурси, що надає змогу встановити зв'язки між термінологічними поняттями «кошти», «цінні папери», «фінансові активи», «капітал», «інвестиції» тощо, які найточніше відображають особливості функціонування фінансового ринку.

3. За підсумками досліджень виокремлено функції фінансового ринку, сформовано їх перелік. Функції, що виконує фінансовий ринок, поділено на загальні (притаманні будь-якому ринку) та специфічні (властиві більшою мірою фінансовому ринку). Обґрунтовано, що дослідження функцій фінансового ринку передбачає їх конкретизацію щодо нього. Виділення специфічних функцій фінансового ринку надало змогу більш точно сформулювати сутність фінансового ринку, окреслити його роль у національній економіці.

4. Визначено сутність інтеграційної взаємодії на основі систематизації підходів до її тлумачення різними авторами. Запропоновано інтеграційною вважати взаємодію, яка об'єднує її учасників спільною метою, що приводить до єдинонаправлених, спільних і злагоджених дій, які набувають системного характеру та реалізація яких зумовлює появу нової якості й цілісності, що має результатом отримання не лише локальних ефектів для кожного учасника взаємодії, але й синергійного.

5. Розроблено підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії сегментів фінансового ринку на основі виявлення коефіцієнта синергійності, що ґрунтується на використанні кореляційно-регресійного аналізу, застосування якого в процесі реалізації блоку попереднього оцінювання, оціночно-аналітичного й оціночно-діагностичного блоків надає змогу визначити наявність синергійного ефекту не прямим розрахунком, а на основі порівняння результатів оцінювання функціонування фінансового ринку в цілому та його сегментів і надає змогу визначити, чи є взаємодія між окремими сегментами фінансового ринку інтеграційною, та в подальшому встановити її вплив на економічну безпеку національного господарства.

6. Узагальнено й систематизовано визначення поняття «економічна безпека» та її характеристики. Це надало змогу виокремити шляхом логічного узагальнення ключові характеристики економічної безпеки з їх подальшим розподілом за семантичними ознаками. До семантичних ознак економічної безпеки зараховано мету, способи її досягнення, дії та

результати цих дій, за якими було розподілено змістові характеристики. Встановлено відповідність змістових характеристик економічної безпеки певним семантичним ознакам. Доведено, що ключовою характеристикою економічної безпеки можна вважати підвищення стійкості до внутрішніх і зовнішніх чинників (тобто стабільність функціонування).

7. Удосконалено послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів у контексті забезпечення економічної безпеки, що встановлює етапи її формування в певній логічній послідовності, представлена блоками інформативних показників функціонування фінансового ринку та надає змогу розрахувати показник його оцінювання, застосування якого є найбільш обґрунтованим для визначення параметрів забезпечення економічної безпеки національного господарства.

8. Обґрунтовано цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки національного господарства, а саме з позиції її забезпечення з використанням показників економічного та соціального розвитку країни, розподілених на ідентифікатори покращення й ідентифікатори погіршення економічної безпеки, що надає змогу здійснювати оцінювання економічної безпеки та інтерпретацію її рівня. Встановлено, що впродовж усього аналізованого періоду (2006–2018 рр.) спостерігається задовільний рівень економічної безпеки національного господарства України, крім 2009 та 2014 рр., які вирізняються низьким рівнем економічної безпеки унаслідок погіршення майже за всіма показниками соціально-економічного розвитку країни. Зазначено, що зміна рівня економічної безпеки відбувається під впливом цілої низки різноманітних чинників, зокрема результатів функціонування фінансового ринку і його сегментів та інтеграційної взаємодії між ними.

9. Визначено методологічні засади формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища. Розроблена послідовність формування

інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища передбачає визначення необхідної інформації для розрахунку інформативних показників, які характеризують зовнішнє середовище функціонування та відбивають характеристики фінансового ринку (його окремих сегментів), і дозволяє подати дані для оцінювання у вигляді, прийнятному для подальших розрахунків.

10. Розвинуто підхід до визначення адаптивності фінансового ринку, який представлено комбінацією елементів таких підходів: параметричного (як основа для оцінювання застосування показників, які характеризують різні параметри – аспекти функціонування); реакційного (використання в процесі оцінювання коефіцієнта, який характеризує швидкість реакції системи за певним параметром функціонування на зміну зовнішнього середовища), стабілізаційного (передбачається визначення показника, який характеризує стабільність функціонування ринку), – що надає змогу оцінити адаптивність функціонування фінансового ринку (його окремого сегмента) як критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства.

11. Побудована матриця оцінювання адаптивності фінансового ринку «реакція – стабільність», що ґрунтується на результатах багатоступеневого оцінювання функціонування окремого сегмента чи фінансового ринку в цілому, передбачає поєднання показників стабільності функціонування й реагування фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища та надає змогу, узагальнено представляючи результати оцінювання, не лише визначити, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища, а й встановити, наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища.

12. Запропоновано метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку, який ґрунтується на зіставленні фактичних (отриманих з урахуванням впливу наявного рівня інтеграційної

взаємодії) та умовних (безінтеграційних, отриманих за умови нівелювання впливу інтеграційної взаємодії) середніх значень показників реагування за сегментами ринку й надає змогу визначити вплив інтеграційної взаємодії окремих сегментів фінансового ринку на забезпечення економічної безпеки національного господарства.

13. Сформовано підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки, що ґрунтується на поєднанні як базового наслідкового підходу та елементів інших підходів і передбачає в певному змістовому контексті (у цьому випадку – кризь призму забезпечення економічної безпеки національного господарства) виявлення наслідків функціонування фінансового ринку та його сегментів, встановлення наслідків з погляду інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку.

14. Розроблено концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що ґрунтується на поєднанні таких блоків: теоретичного, методологічного, інформаційного, оцінювання й аналітики, практично-процесуального, підтримки та контролю – і надає змогу врахувати величину синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку. Визначено напрями забезпечення економічної безпеки з урахуванням встановленого синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку. Обґрунтовано необхідність створення єдиної державної стратегії економічної безпеки, в якій обов'язково повинні бути враховані як результати функціонування сегментів фінансового ринку, так і ефективність інтеграційної взаємодії між ними, що надасть змогу своєчасно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. Розробка узгоджених галузевих стратегій із забезпечення фінансової безпеки та вдосконалення правового регулювання як одного із засобів забезпечення економічної безпеки на основі результатів аналізу показників функціонування фінансового ринку з урахуванням їх динаміки надасть змогу вдосконалити інформаційно-аналітичне забезпечення функціонування фінансового ринку та процесу обміну інформацією

між сегментами, щоб підтримувати процес прийняття стратегічних, тактичних і оперативних рішень на різних рівнях управління сегментами та фінансовим ринком у цілому й забезпечити досягнення прогнозного рівня економічної безпеки за сприяння інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку України.

ДОДАТКИДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

**Коефіцієнти вагомості показників оцінки економічної безпеки згідно
методичних рекомендацій**

N	Найменування індикатора, одиниця виміру	Значення вагового коефіцієнта
1	2	3
1. Виробнича безпека		
1.1.	Середнє співвідношення обсягів валової доданої вартості промисловості України та ВДВ промисловості окремих країн Європи, %	0,0531
1.2.	Різниця індексу ВДВ промисловості України та Китаю, відсоткових пунктів	0,0284
1.3.	Різниця індексу промислового виробництва України та Росії, відсоткових пунктів	0,0284
1.4.	Ступінь зносу основних засобів промисловості, %	0,0733
1.5.	Частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	0,073
1.6.	Трудомісткість промислового виробництва, %	0,0683
1.7.	Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	0,0686
1.8.	Обсяг виконаних будівельних робіт до 1990 року, %	0,0653
1.9.	Ступінь зносу основних засобів у будівництві, %	0,0673
1.10.	Рентабельність операційної діяльності підприємств будівництва, %	0,0666
1.11.	Ступінь зносу основних засобів на підприємствах транспорту та зв'язку, %	0,0716
1.12.	Рентабельність операційної діяльності підприємств транспорту та зв'язку, %	0,0673
1.13.	Урожайність основних зернових та зернобобових культур, ц з 1 га площі збирання	0,068
1.14.	Середній річний удій молока від однієї корови, кг	0,0595
1.15.	Ступінь зносу основних засобів у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, %	0,0669
1.16.	Співвідношення імпоротної ціни на газ в Україні та Європі, разів	0,0743
2. Демографічна безпека		
2.1.	Чисельність наявного населення, відсотків до рівня 1990 року	0,1265
2.2.	Очікувана тривалість життя при народженні, років	0,1265
2.3.	Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року), на 1 тис. народжених живими	0,1431
2.4.	Коефіцієнт природного приросту, на 1 тис. осіб наявного населення	0,1874
2.5.	Частка населення похилого віку в загальній чисельності населення (станом на кінець звітної періоду), відсотків (коефіцієнт старіння)	0,1625
2.6.	Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, відсотків	0,1265
2.7.	Загальний коефіцієнт міграційного приросту, скорочення (-) (на 10 тис. осіб)	0,1274
3. Енергетична безпека		
3.1.	Частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, %	0,1153
3.2.	Рівень імпоротної залежності за домінуючим ресурсом у загальному постачанні первинної енергії, %	0,1193
3.3.	Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, %	0,1199
3.4.	Знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, %	0,109
3.5.	Відношення інвестицій у підприємства паливно-енергетичного комплексу ВВП, %	0,109
3.6.	Енергосміність ВВП, кг умовного палива/гривень	0,1216
3.7.	Запаси природного газу, місяців споживання	0,0499
3.8.	Запаси кам'яного вугілля, місяців споживання	0,0499
3.9.	Частка відновлювальних джерел у загальному постачанні первинної енергії, %	0,0994

Продовження табл. А.1

1	2	3
3.10.	Частка втрат при транспортуванні та розподіленні енергії, %	0,1066
4. Зовнішньоекономічна безпека		
4.1.	Відкритість економіки, %	0,0835
4.2.	Коефіцієнт покриття експортом імпорту, разів	0,1061
4.3.	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту товарів, %	0,0885
4.4.	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі імпорту товарів, %	0,0935
4.5.	Питома вага провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту товарів, %	0,0909
4.6.	Питома вага провідного товару (товарної групи) за виключенням енергетичного імпорту в загальному обсязі імпорту товарів, %	0,0877
4.7.	Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту товарів, %	0,0981
4.8.	Частка імпорту у внутрішньому споживанні країни, %	0,0992
4.9.	Індекс умов торгівлі (ціновий), %	0,0996
4.10.	Завантаженість транзитних потужностей нафтотранспортної системи, %	0,0774
4.11.	Завантаженість транзитних потужностей газотранспортної системи, %	0,0754
5. Інвестиційно-інноваційна безпека		
5.1.	Валове нагромадження основного капіталу, відсотків ВВП	0,0807
5.2.	Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, :	0,0715
5.3.	Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %	0,0771
5.4.	Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	0,0727
5.5.	Відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (кумулятивно, скореговані на курсову різницю), відсотків ВВП	0,0747
5.6.	Частка продукції, що була реалізована на конкурентних ринках країни, відсотків загального обсягу продукції (станом на початок року)	0,0644
5.7.	Розмір економіки України, відсотків до світового ВВП	0,0658
5.8.	Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %	0,0719
5.9.	Відношення витрат на наукові та науково-технічні роботи за рахунок держбюджету, відсотків ВВП	0,0654
5.10.	Чисельність спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, до чисельності зайнятого населення (на 1 тис. осіб)	0,0642
5.11.	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, %	0,0843
5.12.	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості, %	0,0855
5.13.	Відношення експорту роялті, ліцензійних послуг, комп'ютерних та інформаційних послуг, наукових та конструкторських розробок, послуг в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях, відсотків до ВВП	0,0703
5.14.	Частка осіб, які повідомили, що за останні 12 місяців користувалися послугами Інтернету (обстеження домогосподарств), %	0,0516
6. Макроекономічна безпека		
6.1.	Різниця між індексами продуктивності праці в Україні та реальної середньомісячної заробітної плати, відсоткових пунктів	0,0828
6.2.	Рівень "тінізації" економіки, відсотків ВВП	0,095
6.3.	Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, відсотків ВВП	0,0914
6.4.	Рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці), %	0,0914
6.5.	Рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), відсотків до загальної чисельності безробітних	0,0894
6.6.	Різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються, відсоткових пунктів	0,0717
6.7.	Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року)	0,0854
6.8.	Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	0,0837
6.9.	Схильність населення до заощаджень, %	0,0759

Продовження табл. А.1

1	2	3
6.10.	Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, разів	0,0798
6.11.	Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення в країнах ЄС-27, %	0,0711
6.12.	Зайнятість населення в неформальному секторі економіки, відсотків до загальної чисельності зайнятих	0,0824
7. Продовольча безпека		
7.1.	Добова калорійність харчування людини, тис. ккал	0,0945
7.2.	Співвідношення обсягів виробництва та споживання м'яса та м'ясних продуктів на одну особу, %	0,1048
7.3.	Співвідношення обсягів виробництва та споживання молока та молочних продуктів на одну особу, %	0,1071
7.4.	Співвідношення обсягів виробництва та споживання яєць на одну особу, %	0,0971
7.5.	Співвідношення обсягів виробництва та споживання олії на одну особу, %	0,0921
7.6.	Співвідношення обсягів виробництва та споживання цукру на одну особу, %	0,087
7.7.	Співвідношення обсягів виробництва та споживання картоплі на одну особу, %	0,0958
7.8.	Співвідношення обсягів виробництва та споживання овочів та продовольчих баштанних культур на одну особу, %	0,1021
7.9.	Виробництво зерна на одну особу на рік, тонн	0,0893
7.10.	Рівень запасів зернових культур на кінець періоду, відсотків до споживання	0,0351
7.11.	Частка продажу імпортованих продовольчих товарів через торговельну мережу підприємств, %	0,0948
8. Соціальна безпека		
8.1.	Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, %	0,0911
8.2.	Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	0,0857
8.3.	Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	0,0808
8.4.	Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	0,0803
8.5.	Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	0,0838
8.6.	Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків ВВП	0,0651
8.7.	Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків ВВП	0,061
8.8.	Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	0,0583
8.9.	Чисельність хворих на активний туберкульоз з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	0,0583
8.10.	Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6–17 років	0,0544
8.11.	Сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року, %	0,0847
8.12.	Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	0,0529
8.13.	Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років, відсотків населення відповідної вікової групи	0,0823
8.14.	Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за оплачену годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів	0,0612
9. Фінансова безпека		
9.1. Банківська безпека		
9.1.1.	Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	0,151
9.1.2.	Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	0,1425
9.1.3.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	0,1371
9.1.4.	Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	0,1487

Продовження табл. А.1

1	2	3
9.1.5.	Рентабельність активів, %	0,1496
9.1.6.	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,1359
9.1.7.	Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	0,1351
	9.2. Безпека небанківського фінансового ринку	
9.2.1.	Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	0,3496
9.2.2.	Рівень капіталізації лістингових компаній, відсотків ВВП	0,3295
9.2.3.	Рівень волатильності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	0,1278
9.2.4.	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	0,1931
	9.3. Боргова безпека	
9.3.1.	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	0,2195
9.3.2.	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	0,2214
9.3.3.	Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	0,183
9.3.4.	Індекс ЕМВІ+Україна	0,1778
9.3.5.	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	0,1983
	9.4. Бюджетна безпека	
9.4.1.	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	0,2671
9.4.2.	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків ВВП	0,2482
9.4.3.	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	0,2203
9.4.4.	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	0,2644
	9.5. Валютна безпека	
9.5.1.	Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	0,1775
9.5.2.	Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень	0,1505
9.5.3.	Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	0,1801
9.5.4.	Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	0,1496
9.5.5.	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	0,1657
9.5.6.	Рівень доларизації грошової маси, %	0,1767
	9.6. Грошово-кредитна безпека	
9.6.1.	Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), %	0,1615
9.6.2.	Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	0,1697
9.6.3.	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	0,1725
9.6.4.	Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, в загальній структурі кредитів, наданих резидентам	0,1523
9.6.5.	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	0,1697
9.6.6.	Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США	0,1743

Таблиця Б.1

Дані для нормування відібраних показників згідно методичних рекомендацій

N	Найменування індикатора, одиниця виміру	Характеристичні значення індикатора									
		XLкрит	XLнебезп	XLнездв	XLздв	XLопт	XRопт	XRздв	XRнездв	XRнебезп	XRкрит
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Виробнича безпека											
1.4	Ступінь зносу основних засобів промисловості, %	5	10	15	20	30	40	50	60	70	80
1.5	Частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	1	2	3	5	7	12	30	45	60	75
1.7	Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	1	3	4	5	6	10	20	30	40	60
2. Демографічна безпека											
2.4	Коефіцієнт природного приросту, на 1 тис. осіб наявного населення	-2	-1	0	1	1,5					
2.5	Частка населення похилого віку в загальній чисельності населення (станом на кінець звітного періоду), відсотків (коефіцієнт старіння)	11	13	15	17	18	20	21	22	23	25
3. Енергетична безпека											
3.3	Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, %						25	30	40	50	60
3.6	Енергоємність ВВП, кг умовного палива/гривень	0,7	0,5	0,45	0,35	0,25					
4. Зовнішньоекономічна безпека											
4.2	Коефіцієнт покриття експортом імпорту, разів	0,85	0,9	0,95	0,975	1	1,2	1,25	1,3	1,5	1,7

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
4.9	Індекс умов торгівлі (ціновий), %	85	90	95	105	110					
5. Інвестиційно-інноваційна безпека											
5.1	Валове нагромадження основного капіталу, відсотків ВВП	18	20	23	25	30					
5.11	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, %	5	10	15	25	35					
5.12	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості, %	3	7	15	20	25					
6. Макроекономічна безпека											
6.2	Рівень "тінізації" економіки, % ВВП						13	18	22	25	30
6.3	Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, % ВВП	-7	-5	-4	-3	-1,5	1,5	3	5	7	10
6.4	Рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці), %						5	6	7	8	9
7. Продовольча безпека											
7.2	Співвідношення обсягів виробництва та споживання м'яса та м'ясних продуктів на одну особу, %	80	85	90	95	105					
7.3	Співвідношення обсягів виробництва та споживання молока та молочних продуктів на одну особу, %	80	85	90	95	105					
8. Соціальна безпека											
8.1	Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, %						18	20	23	25	30
8.2	Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	1,5	1,8	2	2,5	3					
8.11	Сума невиплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року, %						0	0,5	2,5	5	10
9. Фінансова безпека											
9.1. Банківська безпека											
9.1.1	Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %						2	3	4	5	7
9.2. Безпека небанківського фінансового ринку											
9.2.1	Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1	2	4	6	8					
9.3. Боргова безпека											
9.3.2	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %						40	45	55	60	70
9.4. Бюджетна безпека											
9.4.1	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-6	-5	-4	-3	-2	3	5	6	8	10
9.5. Валютна безпека											
9.5.3	Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	1,5	2	2,5	3	5					
9.6. Грошово-кредитна безпека											
9.6.6	Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США						1,0	2	5	10	15

Таблиця В.1

Базова інформація для оцінки зовнішніх факторів

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяг ВВП, млн. грн	457325	565018	751106	990819	947042	1079346	1299991
Національний дохід, млн. грн	298275	363586	470953	634493	661915	847949	988983
Витрати та заощадження, млн. грн	381404	472061	623289	845641	894286	1101175	1266753
Витрати на інноваційну діяльність, млн. грн	5751,6	6160	10821	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9
Експорт товарів та послуг, млн. дол	34286,7	38367,7	49248,1	66954,4	39702,9	51430,5	68394,2
Імпорт товарів та послуг, млн. дол	36141,1	45034,5	60669,9	85535,4	45435,6	60740	82608,2
Зайняте населення, тис. осіб	20680	20730,4	20904,7	20972,3	20191,5	180,20 ¹⁹	19 231,10
Сукупні доходи громадян, млн грн	1321,4	1611,7	2012,1	2892,8	3015,3	3481	3853
Поточні витрати на охорону навколишнього середовища, млн. грн	5313,6	5172,4	6610,3	8444,6	8032,7	10366,6	12039,4
Облікова ставка НБУ, %	9,5	8,5	8,4	12	10,3	7,8	7,8
Доходність ОВДП, %	7,25	9,26	6,71	11,86	12,21	10,39	9,17
Обсяг телекомунікацій	27447,1	33491,5	39869,8	46106,1	46284,5	47432,7	50280,7

Таблиця В.1 (продовження)

Базова інформація для оцінки зовнішніх факторів

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг ВВП, млн. грн	1404669	1465198	1586915	1988544	2385367	2983882	3560596
Національний дохід, млн. грн	1149244	1215457	1151656	1362599	1582293	2008278	2470325
Витрати та заощадження, млн. грн	1457864	1548733	1516768	1772016	2051331	2652082	3248730
Витрати на інноваційну діяльність, млн. грн	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5	9117,5	12180,1
Експорт товарів та послуг, млн. дол	68809,8	63312	53901,7	38127,1	36361,7	43264,7	47335
Імпорт товарів та послуг, млн. дол	84658,1	76964	54428,7	37516,4	39249,8	49607,2	57187,6
Зайняте населення, тис. осіб	19 261,40	314,20 ¹⁹	073,30 ¹⁸	443,20 ¹⁶	16 276,90	156,40 ¹⁶	16 360,90
Сукупні доходи громадян, млн грн	4144,5	4470,5	4563,3	5231,7	6238,8	8165,2	9904,1
Поточні витрати на охорону навколишнього середовища, млн. грн	13924,7	14339,1	13965,7	16915,5	19098,2	20466,4	24318
Облікова ставка НБУ, %	7,6	6,5	14	22	14	14,5	18
Доходність ОВДП, %	12,94	13,13	13,44	13,07	9,16	10,47	17,79
Обсяг телекомунікацій	52271,1	52492,3	52434	55895,8	61911,2	66040,3	72564,7

Додаток Г

Таблиця Г.1

Коефіцієнти для приведення даних

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Коефіцієнт інфляційної очистки	1,000	0,896	0,768	0,628	0,560	0,513	0,490	0,491	0,489	0,391	0,273	0,243	0,214	0,195
Приведений курс валют	505,000	452,509	388,087	483,840	447,184	408,551	393,624	395,592	398,464	617,191	655,539	660,736	599,844	522,949

Таблиця Г.2

Приведені дані для оцінки зовнішніх факторів

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяг ВВП, млн. грн	457325,00	506288,53	577216,17	622594,28	529907,76	553562,90	637404,25
Національний дохід, млн. грн	298275,00	325793,91	361921,87	398692,10	370367,84	434886,60	484912,56
Витрати та заощадження, млн. грн	381404,00	422993,73	478990,30	531369,75	500388,68	564758,32	621107,18
Витрати на інноваційну діяльність, млн. грн	5751,60	5519,71	8315,81	7536,71	4448,29	4126,29	7028,12
Експорт товарів та послуг, млн. дол	17314783,50	17361728,05	19112527,05	32395198,52	17754512,29	21011997,46	26921623,38
Імпорт товарів та послуг, млн. дол	18251255,50	20378514,78	23545174,43	41385424,46	20318085,54	24815405,76	32516600,07
Зайняте населення, тис. осіб	20680,00	20730,40	20904,70	20972,30	20191,50	19180,20	19231,10
Середньомісячна заробітна плата, грн	806,00	932,80	1038,23	1134,82	1066,48	1153,95	1298,35
Поточні витрати на охорону навколишнього середовища, млн. грн	5313,60	4634,77	5079,94	5306,28	4494,62	5316,71	5903,09
Телекомунікаційні послуги	27447,10	30010,30	30639,47	28971,38	25898,02	24326,75	24653,35
Облікова ставка НБУ, %	9,50	8,50	8,40	12,00	10,30	7,80	7,80
Доходність ОВДП, %	7,25	9,26	6,71	11,86	12,21	10,39	9,17

Таблиця Г.2 (продовження)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг ВВП, млн. грн	690109,59	716265,97	621111,01	543130,99	579639,90	637711,49	693047,43
Національний дохід, млн. грн	564620,07	594179,42	450752,70	372166,64	384494,36	429206,64	480833,10
Витрати та заощадження, млн. грн	716244,13	757102,28	593655,81	483990,70	498469,75	566799,62	632344,69
Витрати на інноваційну діяльність, млн. грн	5640,38	4674,70	3012,14	3772,94	5644,73	1948,58	2370,78
Експорт товарів та послуг, млн. дол	27220627,16	25227541,52	33267654,38	24993811,22	24025499,34	25952087,10	24753796,45
Імпорт товарів та послуг, млн. дол	33490092,63	30667369,62	33592914,13	24593473,39	25933772,19	29756600,07	29906204,92
Зайняте населення, тис. осіб	19261,40	19314,20	18073,30	16443,20	16276,90	16156,40	16360,90
Середньомісячна заробітна плата, грн	1494,03	1604,41	1362,06	1145,78	1259,46	1518,26	1725,52
Поточні витрати на охорону навколишнього середовища, млн. грн	6841,16	7009,71	5466,11	4620,13	4640,83	4374,05	4733,34
Телекомунікаційні послуги	25680,63	25661,00	20522,42	15266,82	15044,31	14114,05	14124,26
Облікова ставка НБУ, %	7,60	6,50	14,00	22,00	14,00	14,50	18,00
Доходність ОВДП, %	12,94	13,13	13,44	13,07	9,16	10,47	17,79

Додаток Д
Таблиця Д.1

Результати розрахунків індексів по зовнішніх факторах

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяг ВВП, млн. грн	1,107	1,140	1,079	0,955	1,045	1,151
Національний дохід, млн. грн	1,092	1,111	1,102	0,929	1,174	1,115
Витрати та заощадження, млн. грн	1,109	1,132	1,109	0,942	1,129	1,100
Витрати на інноваційну діяльність, млн. грн	0,960	1,507	0,906	0,590	0,928	1,703
Експорт товарів та послуг, млн. дол	1,003	1,101	1,695	0,548	1,183	1,281
Імпорт товарів та послуг, млн. дол	0,896	0,866	0,569	2,037	0,819	0,763
Зайняте населення, тис. осіб	1,002	1,008	1,003	0,963	0,950	1,003
Середньомісячна заробітна плата, грн	1,157	1,113	1,093	0,940	1,082	1,125
Поточні витрати на охорону навколишнього середовища, млн. грн	0,872	1,096	1,045	0,847	1,183	1,110
Облікова ставка НБУ, %	1,118	1,012	0,700	1,165	1,321	1,000
Доходність ОВДП, %	1,277	0,725	1,768	1,030	0,851	0,883
Телекомунікаційні послуги	1,109	1,132	1,109	0,942	1,129	1,100

Таблиця Д.1 (продовження)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг ВВП, млн. грн	1,083	1,038	0,867	0,874	1,067	1,100	1,087
Національний дохід, млн. грн	1,164	1,052	0,759	0,826	1,033	1,116	1,120
Витрати та заощадження, млн. грн	1,153	1,057	0,784	0,815	1,030	1,137	1,116
Витрати на інноваційну діяльність, млн. грн	0,803	0,829	0,644	1,253	1,496	0,345	1,217
Експорт товарів та послуг, млн. дол	1,011	0,927	1,319	0,751	0,961	1,080	0,954
Імпорт товарів та послуг, млн. дол	0,971	1,092	0,913	1,366	0,948	0,872	0,995
Зайняте населення, тис. осіб	1,002	1,003	0,936	0,910	0,990	0,993	1,013
Середньомісячна заробітна плата, грн	1,151	1,074	0,849	0,841	1,099	1,205	1,137
Поточні витрати на охорону навколишнього середовища, млн. грн	1,159	1,025	0,780	0,845	1,004	0,943	1,082
Облікова ставка НБУ, %	1,026	1,169	0,464	0,636	1,571	0,966	0,806
Доходність ОВДП, %	1,411	1,015	1,024	0,972	0,701	1,143	1,699
Телекомунікаційні послуги	1,153	1,057	0,784	0,815	1,030	1,137	1,116

Додаток Е
Таблиця Е.1

Базові дані для оцінки фінансового ринку

	Грошова база, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М0, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М1, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М2, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М3, залишок на кінець року, млн грн	Кредити, надані резидентам, залишок на кінець року, млн грн	Кредити, надані нерезидентам, залишок на кінець року, млн грн	Цінні папери (крім акцій), випущені резидентами (крім депозитних компаній), залишок на кінець року, млн грн	Цінні папери (крім акцій), випущені іншими депозитними компаніями та нерезидентами, залишок на кінець року, млн грн	Акції, залишок на кінець року, млн грн	Розміщено ОВДП на первинному ринку у національній валюті, млн грн	Обсяг торгів на фондовому ринку за період, млн грн
2005	82760	60231	98573	193145	194071	143423	2053	8035	412	3580	9898,65	14492
2006	97214	74984	123276	259413	261063	245230	3450	9548	795	4109	12569,75	27625
2007	141901	111119	181665	391273	396156	426867	6740	15200	4443	6478	15454,5	31494
2008	186671	154759	225127	512527	515727	734022	13085	28134	3009	6575	23541,75	45560
2009	194965	157029	233748	484772	487298	723295	16970	30086	1547	4640	74532,64	15830
2010	225692	182990	289894	596841	597872	732823	14942	68925	1082	5440	70657,06	61428
2011	239885	192990	311047	681801	685515	801809	4923	75926	2383	5984	50259,86	89083
2012	255283	203245	323225	771126	773199	815142	3842	88854	2336	6948	42947,88	89671
2013	307139	237777	383821	906236	908994	910782	2388	127734	2610	7411	65221,01	112973
2014	333194	282947	435475	955349	956728	1020667	25213	143031	1091	7240	218046,4	99828
2015	336000	282673	472217	993812	994062	981627	34080	109572	972	3851	85015,36	48940
2016	381575	314392	529928	1102391	1102700	998682	27397	264360	972	1923	166240,8	95024
2017	399057	332546	601631	1208557	1208859	1016657	46439	359972	993	1022	103458	65653
2018	435798	363629	671285	1273772	1277635	1073131	50856	418405	972	606	65127,79	114018

Таблиця Е.2

Базові дані для оцінки фінансового ринку

	Обсяг сформованих страхових резервів, млн грн	Валові страхові премії, млн грн	Чисті страхові премії, млн грн	Валові страхові виплати, млн грн	Чисті страхові виплати, млн грн	Обсяг продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України за операціями банків та НБУ, млн дол США	Обсяг капітальних інвестицій, млн грн	Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну, млн дол	Внески до ФФБ	Випуск	ВДВ
2005	5045,8	12853,5	7482,8	1894,2	1546,7	83833,7	111174	9 047,00	6337,2	64112	41240
2006	6014,1	13829,9	8769,4	2599,6	2326,2	93495,2	148972	16 890,00	6698,9	80363	51802
2007	8423,3	18008,2	12353,8	4213	3884	125877	222679	21 607,30	7077,1	126120	82576
2008	10904,1	24008,6	15981,8	7050,7	6056,4	180922,5	272074	29 542,70	7954,6	177857	120743
2009	10141,3	20442,1	12658	6737,2	6546,1	123362,1	192878	35 616,40	7844,4	177825	103257
2010	11371,8	23081,7	13327,7	6104,6	5885,2	78155,3	180576	39 824,50	7510,1	188970	114135
2011	11179,3	22693,5	17970	4864	4699,2	170467,9	241286	46 293,50	8088,2	204042	116312
2012	12577,6	21508,2	20277,5	5151	4970	261336,5	273256	49 494,40	8611,8	219337	132481
2013	14435,7	28661,9	21551,4	4651,8	4566,6	301370,8	249873	51 705,30	9933,5	239489	154929
2014	15828	26767,3	18592,8	5065,4	4893	157361,2	219420	53 704,00	14535,7	256674	158436
2015	18376,3	29736	22354,9	8100,5	7602,8	66365	273116	38 356,80	19250,8	283842	158318
2016	20936,7	35170,3	26463,9	8839,5	8561	42442,4	359216	32 122,50	27611,1	315759	186927
2017	22864,4	43431,8	28494,4	10536,8	10256,8	45249,4	448462	31 230,30	34394,3	359283	226363
2018	26975,6	49367,5	34424,3	12863,4	12432,6	63436,2	578726	31 606,40	40195,6	435110	276240

Таблиця Е.3

Приведені дані для оцінки фінансового ринку

	Грошова база, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М0, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М1, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М2, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М3, залишок на кінець року, млн грн	Кредити, надані резидентам, залишок на кінець року, млн грн	Кредити, надані нерезидентам, залишок на кінець року, млн грн	Цінні папери (крім акцій), випущені резидентами (крім депозитних компаній), залишок на кінець року, млн грн	Цінні папери (крім акцій), випущені іншими депозитними компаніями та нерезидентами, залишок на кінець року, млн грн	Акції, залишок на кінець року, млн грн	Розміщено ОВДП на первинному ринку у національній валюті, млн грн	Обсяг торгів на фондовому ринку за період, млн грн
2005	82760	60231	98573	193145	194071	143423	2053	8035	412	3580	9898,65	14492
2006	87109,32	67189,96	110462,4	232448,925	233927,42	219740,14	3091,398	8555,556	712,3656	3681,9	11263,22	24753,58
2007	109049,3	85393,65	139607,4	300688,719	304441,25	328042,29	5179,611	11681,02	3414,393	4978,267	11876,6	24202,77
2008	117297,2	97244,87	141461,5	322053,147	324063,91	461232,47	8222,134	17678,37	1890,745	4131,489	14792,77	28628,23
2009	109090,7	87863,99	130791,3	271249,264	272662,66	404712,39	9495,392	16834,32	865,6082	2596,265	41703,98	8857,516
2010	115750,4	93849,86	148677,6	306101,135	306629,9	375842,06	7663,286	35349,48	554,9241	2790,006	36237,8	31504,51
2011	117619,1	94625,77	152510,8	334296,816	336117,84	393138,46	2413,818	37227,61	1168,419	2934,041	24643,13	43678,67
2012	125419,8	99853,65	158799,5	378851,849	379870,31	400476,78	1887,563	43653,7	1147,67	3413,531	21100,16	44055,09
2013	150145,7	116237,9	187631,9	443015,9	444364,16	445238,22	1167,38	62443,11	1275,906	3622,887	31883,47	55227,15
2014	130410,6	110744,1	170442,9	373919,073	374458,81	399484,23	9868,249	55981,66	427,0122	2833,702	85342,33	39072,21
2015	91771,67	77206,47	128976,6	271439,853	271508,14	268111,76	9308,27	29927,4	265,4823	1051,824	23220,24	13366,98
2016	92722,04	76396,69	128771,6	267879,033	267954,12	242677,93	6657,422	64239,01	236,1943	467,2855	40396,22	23090,66
2017	85285,96	71071,31	128579,8	258291,276	258355,82	217278,65	9924,884	76932,76	212,2227	218,4205	22110,91	14031,28
2018	84825,32	70778,08	130661,4	247931,642	248683,55	208878,14	9898,798	81439,88	189,1936	117,9541	12676,71	22192,88

Таблиця Е.4

Приведені дані для оцінки фінансового ринку

	Обсяг сформованих страхових резервів, млн грн	Валові страхові премії, млн грн	Чисті страхові премії, млн грн	Валові страхові виплати, млн грн	Чисті страхові виплати, млн грн	Обсяг продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України за операціями банків та НБУ, млн дол США	Обсяг капітальних інвестицій, млн грн	Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну, млн дол	Внески до ФФБ	Випуск	ВДВ
2005	5045,8	12853,5	7482,8	1894,2	1546,7	423360,2	561428,7	45687,35	6337,2	64112	41240
2006	5388,978	12392,38	7857,885	2329,391	2084,409	423074,2	674111,6	76428,7634	6002,599	72009,86	46417,56
2007	6473,207	13839,09	9493,751	3237,641	2984,809	488511,8	864187,3	83855,0331	5438,668	96921,74	63458,69
2008	6851,736	15086,12	10042,38	4430,401	3805,619	875374,9	1316402	142939,319	4998,379	111758,8	75870,47
2009	5674,462	11438,17	7082,656	3769,732	3662,804	551655,9	862520,1	159270,938	4389,255	99500,18	57776,41
2010	5832,242	11837,88	6835,362	3130,859	3018,336	319304,5	737745,6	162703,511	3851,696	96916,82	58536,28
2011	5481,371	11126,95	8810,949	2384,889	2304,085	671003,2	949760,5	182222,494	3965,761	100044,7	57029,44
2012	6179,336	10566,91	9962,274	2530,671	2441,746	1033827	1080980	195796,036	4230,951	107759,6	65087,51
2013	7056,931	14011,45	10535,46	2274,045	2232,395	1200854	995653,5	206026,915	4856,018	117074,8	75737,46
2014	6195,004	10476,59	7277,134	1982,574	1915,097	971219,5	1354241	331456,357	5689,204	100461	62011,1
2015	5019,118	8121,793	6105,793	2212,489	2076,553	435048,6	1790383	251443,886	5257,971	77525,76	43241,39
2016	5087,58	8546,32	6430,68	2147,983	2080,308	280432,4	2373471	212245,055	6709,448	76728,87	45422,93
2017	4886,551	9282,189	6089,787	2251,912	2192,07	271426	2690074	187333,199	7350,706	76785,51	48378,01
2018	5250,629	9609,071	6700,472	2503,779	2419,927	331739	3026443	165285,39	7823,819	84691,4	53768,36

Додаток Ж
Таблиця Ж.1

Розрахунок індексів за показниками фінансового ринку

	Грошова база, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М0, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М1, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М2, залишок на кінець року, млн грн	Грошовий агрегат М3, залишок на кінець року, млн грн	Кредити, надані резидентам, залишок на кінець року, млн грн	Кредити, надані нерезидентам, залишок на кінець року, млн грн	Цінні папери (крім акцій), випущені резидентами (крім депозитних компаній), залишок на кінець року, млн грн	Цінні папери (крім акцій), випущені іншими депозитними компаніями та нерезидентами, залишок на кінець року, млн грн	Акції, залишок на кінець року, млн грн	Розміщено ОВДП на первинному ринку у національній валюті, млн грн	Обсяг торгів на фондовому ринку за період, млн грн
2005												
2006	1,053	1,116	1,121	1,203	1,205	1,532	1,506	1,065	1,729	1,028	1,138	1,708
2007	1,252	1,271	1,264	1,294	1,301	1,493	1,675	1,365	4,793	1,352	1,054	0,978
2008	1,076	1,139	1,013	1,071	1,064	1,406	1,587	1,513	0,554	0,830	1,246	1,183
2009	0,930	0,904	0,925	0,842	0,841	0,877	1,155	0,952	0,458	0,628	2,819	0,309
2010	1,061	1,068	1,137	1,128	1,125	0,929	0,807	2,100	0,641	1,075	0,869	3,557
2011	1,016	1,008	1,026	1,092	1,096	1,046	0,315	1,053	2,106	1,052	0,680	1,386
2012	1,066	1,055	1,041	1,133	1,130	1,019	0,782	1,173	0,982	1,163	0,856	1,009
2013	1,197	1,164	1,182	1,169	1,170	1,112	0,618	1,430	1,112	1,061	1,511	1,254
2014	0,869	0,953	0,908	0,844	0,843	0,897	8,453	0,897	0,335	0,782	2,677	0,707
2015	0,704	0,697	0,757	0,726	0,725	0,671	0,943	0,535	0,622	0,371	0,272	0,342
2016	1,010	0,990	0,998	0,987	0,987	0,905	0,715	2,146	0,890	0,444	1,740	1,727
2017	0,920	0,930	0,999	0,964	0,964	0,895	1,491	1,198	0,899	0,467	0,547	0,608
2018	0,995	0,996	1,016	0,960	0,963	0,961	0,997	1,059	0,891	0,540	0,573	1,582

Таблиця Ж.1 (продовження)

	Обсяг сформованих страхових резервів, млн грн	Валові страхові премії, млн грн	Чисті страхові премії, млн грн	Валові страхові виплати, млн грн	Чисті страхові виплати, млн грн	Обсяг продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України за операціями банків та НБУ, млн дол США	Обсяг капітальних інвестицій, млн грн	Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну, млн дол	Внески до ФФБ	Випуск	ВДВ
2005											
2006	1,068	0,964	1,050	1,230	1,348	0,999	1,201	1,673	0,947	1,123	1,126
2007	1,201	1,117	1,208	1,390	1,432	1,155	1,282	1,097	0,906	1,346	1,367
2008	1,058	1,090	1,058	1,368	1,275	1,792	1,523	1,705	0,919	1,153	1,196
2009	0,828	0,758	0,705	0,851	0,962	0,630	0,655	1,114	0,878	0,890	0,762
2010	1,028	1,035	0,965	0,831	0,824	0,579	0,855	1,022	0,878	0,974	1,013
2011	0,940	0,940	1,289	0,762	0,763	2,101	1,287	1,120	1,030	1,032	0,974
2012	1,127	0,950	1,131	1,061	1,060	1,541	1,138	1,074	1,067	1,077	1,141
2013	1,142	1,326	1,058	0,899	0,914	1,162	0,921	1,052	1,148	1,086	1,164
2014	0,878	0,748	0,691	0,872	0,858	0,809	1,360	1,609	1,172	0,858	0,819
2015	0,810	0,775	0,839	1,116	1,084	0,448	1,322	0,759	0,924	0,772	0,697
2016	1,014	1,052	1,053	0,971	1,002	0,645	1,326	0,844	1,276	0,990	1,050
2017	0,960	1,086	0,947	1,048	1,054	0,968	1,133	0,883	1,096	1,001	1,065
2018	1,075	1,035	1,100	1,112	1,104	1,222	1,125	0,882	1,064	1,103	1,111

Моделювання засобами Microsoft Excel (скріншот з екрану)

Microsoft Excel - Приведений розрахунок проба.xls

Файл Правка Вид Вставка Формат Сервіс Дані Окно Справка

Times New Roman 12 Ж К У % 000 75%

AE135 1,0003

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	
1											1,218														
2	0,26317	0,24522	0,16741	0,11203	0,10831	0,09885	0,00802																		
3		1 грош	2 страх	3 цп	4 кред	5 інв	6 вал	7 верух																	
4	1,080	1,073	1,264	1,440	1,362	0,947	0,898			Сер по септ	Сер з врах інт	Син ефект	2006	1,166	0,957	1,056	2008	0,109	0,516			1,11414	0,43408		
5	1,187	1,181	1,775	1,474	1,107	1,074	0,843			1,136093612	0,932753376	0,133	2007	1,294	1,062	1,262	2007	0,200	0,589			1,18853	0,4878		
6	1,002	1,093	0,995	1,399	1,508	1,675	0,859			1,204351576	0,988794397	0,273	2008	1,180	0,973	1,098	2008	0,124	0,431			1,12771	0,4395		
7	0,970	0,896	1,128	1,109	0,966	0,868	0,959			1,186551687	0,974180367	0,123	2009	0,966	0,793	0,902	2009	0,109	0,273			1,13705	0,4339		
8	1,029	0,873	1,536	0,309	0,375	0,539	0,818			0,948963488	0,779116183	0,123	2010	0,963	0,809	0,928	2010	0,117	0,494			1,14811	0,437		
9	0,952	0,853	1,140	0,818	0,993	1,309	0,935			1,015776437	0,833970803	0,077	2011	1,028	0,844	0,911	2011	0,067	0,484			1,07975	0,41938		
10	0,987	0,989	0,942	0,818	1,006	1,401	0,970			1,001039405	0,821871433	0,186	2012	0,998	0,819	1,008	2012	0,190	0,447			1,23181	0,48382		
11	1,149	1,043	1,244	0,845	0,964	1,134	1,121			1,063813356	0,87340998	0,225	2013	1,083	0,889	1,099	2013	0,210	0,423			1,23639	0,47162		
12	1,158	1,059	1,413	0,619	1,943	1,059	1,533			1,650716031	1,355267677	-0,258	2014	1,687	1,385	1,097	2014	-0,288	0,314			0,79236	0,31312		
13	0,845	1,083	0,502	0,945	1,218	0,525	1,082			0,842005597	0,691301803	0,169	2015	0,869	0,713	0,860	2015	0,147	0,428			1,20654	0,44788		
14	0,926	0,847	1,293	0,754	1,009	0,800	1,187			0,932519323	0,769612744	0,193	2016	0,953	0,792	0,949	2016	0,167	0,459			1,21366	0,45524		
15	0,977	1,042	0,780	1,220	1,031	0,990	1,120			1,010528982	0,829890954	0,228	2017	0,992	0,814	1,056	2017	0,242	0,479			1,29741	0,45422		
16	0,887	0,976	0,835	0,881	0,903	1,099	0,957			0,930603093	0,764041899	0,232	2018	0,922	0,756	0,999	2018	0,239	0,502			1,3162	0,48306		
17		0,799	0,744	0,508	0,340	0,329	0,291	0,024																	
18									3,036				0,613							0,550	0,30211				
19																									
20		1	2	3	4	5	6	7																	
21	1	0,799	0,77154	0,65245	0,5694	0,58377	0,54496	0,41156		1	0,799	0,799	0,799	0,799	0,799	0,799	0,799					0,32385	0,4069		
22	2		0,744	0,6262	0,54215	0,53652	0,51781	0,38431		2		0,744	0,744	0,744	0,744	0,744	0,744								
23	3			0,508	0,42407	0,41843	0,39952	0,26622		3			0,508	0,508	0,508	0,508	0,508								
24	4				0,340	0,33439	0,31548	0,18218		4				0,340	0,340	0,340	0,340								
25	5						0,329	0,30984	0,17654	5					0,329	0,329	0,329								
26	6							0,291	0,15763	6						0,291	0,291								
27	7								0,024	7							0,024								
28																									
29		1	2	3	4	5	6	7																	
30	1	0,000	0,80988	0,8161	0,80074	0,79974	0,81971	0,80398																	
31	2		0,000	0,8828	0,79382	0,74447	0,79807	0,74709																	
32	3			0,000	0,65014	0,58	0,58599	0,51175																	
33	4				0,34806	0,44835	0,47809																		
34	5					0,000	0,38903	0,3766																	
35	6							0,000	0,30003																
36	7								0,000																
37																									
38	1 грош	2 страх			1 грош	3 цп				1 грош	4 кред				1 грош	5 інв					1 грош	6 вал		1 грош	7 верух
39	1,08011	1,07292			1,08011	1,28412				1,08011	1,439786661				1,08011	1,96188					1,08011	0,94723		1,08011	0,99782
40	1,18728	1,18102			1,18728	1,77538				1,18728	1,472654061				1,18728	1,10657					1,18728	1,07411		1,18728	0,84284
41	1,00247	1,09342			1,00247	0,99542				1,00247	1,398793887				1,00247	1,50836					1,00247	0,85892		1,00247	0,85892
42	0,96982	0,89629			0,96982	1,12819				0,96982	1,109342786				0,96982	0,96987					0,96982	0,69798		0,96982	0,95866
43	1,0287	0,87277			1,0287	1,53612				1,0287	0,808815343				1,0287	0,8746					1,0287	0,53943		1,0287	0,81783
44	0,95158	0,85266			0,95158	1,14019				0,95158	0,618076777				0,95158	1,09326					0,95158	1,90868		0,95158	0,93516
45	0,96959	0,96933			0,96959	0,94239				0,96959	0,818476641				0,96959	1,00576					0,96959	1,40065		0,96959	0,96968
46	1,14882	1,04266			1,14882	1,24378				1,14882	0,844838564				1,14882	0,96953					1,14882	1,12934		1,14882	1,12934
47	1,15613	1,05910			1,15613	1,41297				1,15613	0,119480283				1,15613	1,94303					1,15613	1,06861		1,15613	1,63348
48	0,8451	1,08308			0,8451	0,50157				0,8451	0,945198637				0,8451	1,21818					0,8451	0,52462		0,8451	1,0822
49	0,92504	0,94731			0,92504	1,29257				0,92504	0,753652669				0,92504	1,0092					0,92504	0,59963		0,92504	1,18703
50	0,97689	1,04206			0,97689	0,76044				0,97689	1,218906692				0,97689	1,03068					0,97689	0,98966		0,97689	1,12022
51	0,88653	0,97586			0,88653	0,83545				0,88653	0,880714586				0,88653	0,90258					0,88653	1,09911		0,88653	0,95716
52																									
53																									
54	0,55195	0,61011	-0,155		-0,0849	1,04568	0,95717		-0,0049	0,867504692	0,147402429		0,01552	0,81886	0,17176		0,04846	0,80854	0,14923		-0,0528	0,84878	0,21329		
55	0,1662	0,15293	0,17087		0,09283	0,29924	0,23199		0,01661	0,226670274	0,219625093		0,07528	0,21323	0,20181		0,0477	0,1911	0,19386		0,10872	0,19881	0,21602		
56	0,82788	0,05014	#Н/Д		0,66602	0,06984	#Н/Д		0,64118	0,072393405	#Н/Д		0,63959	0,07255	#Н/Д		0,67192	0,06922	#Н/Д		0,64638	0,07187	#Н/Д		
57	24,0503		#Н/Д		9,97078	10	#Н/Д		8,93468	10	#Н/Д		8,7307	10	#Н/Д		10,2403	10	#Н/Д		9,13966	10	#Н/Д		
58	0,12092	0,02514	#Н/Д		0,09728	0,04878	#Н/Д		0,09395	0,052408052	#Н/Д		0,09342	0,05284	#Н/Д		0,09814	0,04792	#Н/Д		0,09441	0,05165	#Н/Д		
59																									
60	2 страх	3 цп			2 страх	4 кред				2 страх	5 інв				2 страх	6 вал					2 страх	7 верух			
61	1,07292	1,26412			1,07292	1,43977				1,07292	1,361882645				1,07292	0,84723					1,07292	0,87872			

Готово

Сума=24,10613333 NUM

Total Commander 7... Open Mobile U210 Додаток.doc - Мисро... Приведений розра... 19:51

Додаток К (продовження)

Моделювання засобами Microsoft Excel (скріншот з екрану)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y
61		1,07292	1,26412			1,07292	1,43977			1,07292	1,361892645			1,07292	0,94723			1,07292	0,89782						
62		1,19102	1,77538			1,19102	1,47395			1,19102	1,106572398			1,19102	1,07411			1,19102	0,94284						
63		1,09342	0,96542			1,09342	1,39879			1,09342	1,509356825			1,09342	1,67489			1,09342	0,85832						
64		0,89629	1,12819			0,89629	1,10934			0,89629	0,965865614			0,89629	0,68798			0,89629	0,96866						
65		0,87277	1,53612			0,87277	0,80882			0,87277	0,874598829			0,87277	0,53943			0,87277	0,81783						
66		0,85266	1,14019			0,85266	0,61808			0,85266	1,093255538			0,85266	1,90888			0,85266	0,93516						
67		0,96883	0,94239			0,96883	0,81848			0,96883	1,005749621			0,96883	1,40085			0,96883	1,40085						
68		1,04206	1,24378			1,04206	0,84484			1,04206	0,963534475			1,04206	1,13434			1,04206	1,12084						
69		1,05916	1,41297			1,05916	6,11949			1,05916	1,843032755			1,05916	1,05951			1,05916	1,53348						
70		1,08308	0,50157			1,08308	0,9452			1,08308	1,218184734			1,08308	0,52452			1,08308	0,8222						
71		0,94731	1,26257			0,94731	0,75365			0,94731	1,009201438			0,94731	0,59693			0,94731	1,18703						
72		1,04206	0,76044			1,04206	1,21991			1,04206	1,030684764			1,04206	0,89966			1,04206	1,12022						
73		0,97586	0,83545			0,97586	0,88071			0,97586	0,902584333			0,97586	1,09911			0,97586	0,96716						
74																									
75																									
76		0,15393	0,82052	0,01599		0,00961	0,80216	0,19642		-0,007	0,855343821	0,164513748		0,07558	0,84492	0,0877		-0,0373	0,85428	0,19568					
77		0,04628	0,16912	0,17721		0,01671	0,24776	0,24427		0,09783	0,270361165	0,243717489		0,04965	0,21617	0,2246		0,12113	0,24049	0,26942					
78		0,77881	0,05684	#Н/Д		0,56825	0,07941	#Н/Д		0,55424	0,080688815	#Н/Д		0,83788	0,07273	#Н/Д		0,56815	0,80333	#Н/Д					
79		17,6052	10	#Н/Д		6,58077	10	#Н/Д		6,21678	10	#Н/Д		8,80748	10	#Н/Д		6,31801	10	#Н/Д					
80		0,11375	0,03231	#Н/Д		0,083	0,06306	#Н/Д		0,08095	0,065106849	#Н/Д		0,09317	0,05289	#Н/Д		0,08152	0,06454	#Н/Д					
81																									
82		3 цп	4 кред			3 цп	5 вал			3 цп	6 вал			3 цп	7 верух										
83		1,26412	1,43977			1,26412	1,36188			1,26412	0,947226908			1,26412	0,89782			1,26412	0,81783						
84		1,77538	1,47395			1,77538	1,10657			1,77538	1,074113201			1,77538	0,84284			1,77538	0,93516						
85		0,96542	1,39879			0,96542	1,50836			0,96542	1,6748934			0,96542	0,85832			0,96542	0,96866						
86		1,12819	1,10934			1,12819	0,96587			1,12819	0,87984563			1,12819	0,95666			1,12819	0,95666						
87		1,53612	0,80882			1,53612	0,8746			1,53612	0,53942409			1,53612	0,81793			1,53612	0,81793						
88		1,14019	0,61808			1,14019	1,09326			1,14019	1,803676098			1,14019	0,93516			1,14019	0,93516						
89		0,94239	0,81848			0,94239	1,00575			0,94239	1,00053255			0,94239	1,40085			0,94239	0,96883						
90		1,24378	0,84484			1,24378	0,96353			1,24378	1,13433729			1,24378	1,12084			1,24378	1,12084						
91		1,41297	6,11949			1,41297	1,94303			1,41297	1,058805024			1,41297	1,53348			1,41297	1,53348						
92		0,50157	0,9452			0,50157	1,21818			0,50157	0,524520616			0,50157	1,0822			0,50157	1,0822						
93		1,29257	0,75365			1,29257	1,0092			1,29257	0,599627998			1,29257	1,18703			1,29257	1,18703						
94		0,76044	1,21991			0,76044	1,03068			0,76044	0,98966293			0,76044	1,12022			0,76044	1,12022						
95		0,83545	0,88071			0,83545	0,90258			0,83545	1,099108048			0,83545	0,96716			0,83545	0,96716						
96																									
97																									
98		0,01677	0,14563	0,82775		0,10372	0,15571	0,72047		0,08134	0,168804567	0,739758178		0,03484	0,16618	0,79238									
99		0,021	0,08892	0,10163		0,09654	0,08395	0,14123		0,06063	0,082405424	0,122163838		0,15585	0,08832	0,19565									
100		0,30266	0,10092	#Н/Д		0,3364	0,09845	#Н/Д		0,35521	0,097044894	#Н/Д		0,26189	0,10383	#Н/Д									
101		2,17009	10	#Н/Д		2,53465	10	#Н/Д		2,75442	10	#Н/Д		1,77406	10	#Н/Д									
102		0,44421	0,10185	#Н/Д		0,04813	0,09692	#Н/Д		0,05188	0,094177114	#Н/Д		0,03825	0,10781	#Н/Д									
103																									
104		4 кред	5 вал			4 кред	6 вал			4 кред	7 верух														
105		1,43977	1,36188			1,43977	0,94723			1,43977	0,897820313			1,43977	0,81783			1,43977	0,81783						
106		1,47395	1,10657			1,47395	1,07411			1,47395	0,942839387			1,47395	0,84284			1,47395	0,84284						
107		1,39879	1,50836			1,39879	1,67489			1,39879	1,803676098			1,39879	1,05832			1,39879	1,05832						
108		1,10934	0,96587			1,10934	0,87988			1,10934	0,879863418			1,10934	0,95666			1,10934	0,95666						
109		0,80882	0,8746			0,80882	0,53943			0,80882	0,817827135			0,80882	0,81783			0,80882	0,81783						
110		0,61808	1,09326			0,61808	1,90868			0,61808	0,935162662			0,61808	0,93516			0,61808	0,93516						
111		0,81848	1,00575			0,81848	1,40085			0,81848	0,968881839			0,81848	1,40085			0,81848	1,40085						
112		0,84484	0,96353			0,84484	1,13434			0,84484	1,120836099			0,84484	1,12084			0,84484	1,12084						
113		6,11949	1,94303			6,11949	0,96861			6,11949	1,533479088			6,11949	1,53348			6,11949	1,53348						
114		0,9452	1,21818			0,9452	0,52452			0,9452	0,082203091			0,9452	1,0822			0,9452	1,0822						
115		0,75365	1,0092			0,75365	0,59963			0,75365	1,18702578			0,75365	1,18703			0,75365	1,18703						
116		1,21991	1,03068			1,21991	0,98966			1,21991	1,120220321			1,21991	1,12022			1,21991	1,12022						
117		0,88071	0,90258			0,88071	1,09911			0,88071	0,957160821			0,88071	0,96716			0,88071	0,96716						
118																									
119																									
120		0,05251	0,01675	0,83337		0,07544	0,02593	0,90173		-0,2851	0,054221035	1,232043075													
121		0,20929	0,04344	0,19401		0,07383	0,02168	0,08843		0,2356	0,031540441	0,211934098													

Додаток К (продовження)

Моделювання засобами Microsoft Excel (скріншот з екрану)

Microsoft Excel - Приведений розрахунок проба.xls

Ведітьте вопрос

Файл Правка Вид Вставка Формат Сервис Данные Окно Справка

Times New Roman 12 Ж К Ч

AE135 1,0003

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y
115		0,75365	1,0092			0,75365	0,59963			0,75365	1,18702578														
116		1,21991	0,90258			1,21991	0,98966			1,21991	1,120220321														
117		0,89071	0,90258			0,89071	1,09911			0,89071	0,957150621														
118																									
119																									
120		0,05251	0,01675	0,93337		0,07544	0,02593	0,90173		-0,2851	0,054221036	1,232043075													
121		0,20929	0,04344	0,19401		0,07383	0,02168	0,08843		0,2356	0,031540441	0,211934098													
122		0,12116	0,1133	#Н/Д		0,19923	0,10815	#Н/Д		0,22857	0,106147619	#Н/Д													
123		0,98924	10	#Н/Д		1,24358	10	#Н/Д		1,49148	10	#Н/Д													
124		0,01769	0,12830	#Н/Д		0,0291	0,11696	#Н/Д		0,03338	0,11267317	#Н/Д													
125																									
126		5 инв	6 вал			5 инв	7 нерух																		
127		1,36188	0,84723			1,36188	0,89782																		
128		1,10657	1,07411			1,10657	0,84284																		
129		1,50936	1,57469			1,50936	0,85892																		
130		0,98798	0,98798			0,98798	0,98966																		
131		0,8746	0,53943			0,8746	0,81783																		
132		1,09326	1,90868			1,09326	0,9516																		
133		1,00575	1,40065			1,00575	0,96988																		
134		0,96353	1,13434			0,96353	1,12084																		
135		1,94303	1,05861			1,94303	1,53348																		
136		1,21818	0,52452			1,21818	1,0822																		
137		1,0092	0,59963			1,0092	1,18703																		
138		1,03088	0,98966			1,03088	1,12022																		
139		0,90258	1,09911			0,90258	0,95716																		
140																									
141																									
142		0,06039	0,10315	0,8364		-0,1252	0,16518	0,95516																	
143		0,07743	0,10951	0,13825		0,19963	0,12876	0,17806																	
144		0,15922	0,11082	#Н/Д		0,14183	0,11196	#Н/Д																	
145		0,94687	10	#Н/Д		0,82632	10	#Н/Д																	
146		0,02326	0,1228	#Н/Д		0,02071	0,12534	#Н/Д																	
147																									
148		6 вал	7 нерух																						
149		0,94723	0,89782																						
150		1,07411	0,84284																						
151		1,57469	0,85892																						
152		0,98798	0,98966																						
153		0,53943	0,81783																						
154		1,90868	0,9516																						
155		1,40065	0,96988																						
156		1,13434	1,12084																						
157		1,05861	1,53348																						
158		0,52452	1,0822																						
159		0,59963	1,18703																						
160		0,98966	1,12022																						
161		1,09911	0,95716																						
162																									
163																									
164		0,04255	0,07911	0,89118																					
165		0,175	0,0798	0,21199																					
166		0,09002	0,11529	#Н/Д																					
167		0,49461	10	#Н/Д																					
168		0,01315	0,13281	#Н/Д																					

Готово

Сумма=24,10613333 NUM

19.53

Прогнозування із застосуванням засобів Microsoft Excel (скріншот з екрану)

Microsoft Excel - Приклад розрахунку испр.xls

Файл Правка Вид Вставка Формат Сервіс Данні Очно Справка

Times New Roman 12 Ж К Ч % 000 75%

R170 =СРЗНАЧ(С170:Р170)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U
83		Оцінний показник	0,203	0,365	0,430	0,348	0,100	0,364	0,349	0,285	0,245	0,231	0,238	0,257	0,386	0,384	Ki макс ум	Ki мин ум			
84																	1,65	0,35			
85		Інформативні показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018					
86	9	індекс експорту факт	105,6	111,6	127,9	141,7	56,6	129,8	134,3	101,9	90,8	88,4	69,1	94,1	120,6	109,9					
87		індекс експорт прогноз	108,7	108,5	112,1	130,2	96,2	115,1	122,7	109,4	104,35	96,9	88,1667	105,45	110,4	103,933					
88																	Ki макс	Ki мин	ΔKi+	ΔKi-	ΔKi
89		Базовий показник	0,971	1,029	1,141	1,088	0,588	1,128	1,095	0,931	0,870	0,912	0,784	0,892	1,092	1,057	1,14	0,59	0,14	0,41	0,41
90																	Ki+	Ki-	R ₁		
91																	1,41	0,59	0,10291		
92																	Ki макс ум	Ki мин ум			
93		Оцінний показник	0,472	0,528	0,637	0,586	0,100	0,624	0,592	0,433	0,374	0,415	0,290	0,395	0,590	0,556	1,51	0,49			
94																					
95		Інформативні показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018					
96	10	імпорт факт	36141,4	45034,5	60669,9	85335,4	45435,6	60740	82608,2	84658,1	76958,1	54428,7	37516,4	39249,8	49607,2	57187,6					
97		імпорт прогноз	44589	46337	54016	98775	89502	64373	89929	101242,5	108698	95315	59154,7	54364	57222	62900,7					
98																	Ki макс	Ki мин	ΔKi+	ΔKi-	ΔKi
99		Базовий показник	0,811	0,972	1,123	0,866	0,308	0,944	0,919	0,836	0,708	0,571	0,634	0,722	0,867	0,909	1,12	0,51	0,12	0,49	0,49
100																	Ki+	Ki-	R ₁		
101																	1,49	0,51	0,12309		
102																	Ki макс ум	Ki мин ум			
103		Оцінний показник	0,346	0,477	0,600	0,391	0,100	0,454	0,434	0,367	0,263	0,152	0,203	0,274	0,392	0,426	1,62	0,38			
104																					
105		Інформативні показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018					
106	11	імпорт индекс факт	124,6	123,7	134,2	149,4	50,1	133,9	138,1	102,9	91,1	72,4	68,8	101,8	127,5	116,7					
107		імпорт индекс прогноз	112,3	113	107,3	137,4	90,5	114,4	123	108,55	104,3	94,7	83,8667	105,2	110,6	105,433					
108																	Ki макс	Ki мин	ΔKi+	ΔKi-	ΔKi
109		Базовий показник	1,110	1,095	1,251	1,087	0,554	1,170	1,123	0,948	0,873	0,765	0,820	0,968	1,153	1,107	1,25	0,55	0,25	0,45	0,45
110																	Ki+	Ki-	R ₁		
111																	1,45	0,55	0,1116		
112																	Ki макс ум	Ki мин ум			
113		Оцінний показник	0,598	0,585	0,725	0,578	0,100	0,653	0,610	0,453	0,387	0,289	0,339	0,471	0,637	0,596	1,56	0,44			
114																					
115	інгібітор	Інформативні показники																			
116	12	індекс спож шн факт	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,9	113,7	109,8					
117		індекс спож шн прогноз	106,2	111,4	107,5	115,9	109,5	113,1	108,9	107,9	105,45	112	135,87	113,35	111,2	110,67					
118																	Ki макс	Ki мин	ΔKi+	ΔKi-	ΔKi
119		Базовий показник	1,039	1,002	1,085	1,055	1,026	0,965	0,961	0,925	0,953	1,115	1,055	0,996	1,022	0,992	1,12	0,92	0,08	0,12	0,12
120																	Ki+	Ki-	R ₁		
121																	1,12	0,88	0,03		
122																	Ki макс ум	Ki мин ум			
123		Оцінний показник	0,366	0,494	0,206	0,308	0,411	0,623	0,637	0,761	0,663	0,100	0,310	0,514	0,422	0,527	1,14	0,86			
124																					
125																					
126	13	індекс виробн факт	109,5	114,1	123,3	123	114,3	118,7	114,2	100,3	101,7	131,8	125,4	135,7	116,5	114,2					
127		індекс виробн прогноз	105,3	113,2	114,4	131,2	112	114,4	117,9	109,55	105,9	112,3	130,633	111,3	116,8	111,9					
128																	Ki макс	Ki мин	ΔKi+	ΔKi-	ΔKi
129		Базовий показник	1,040	1,008	1,078	0,938	1,021	1,038	0,969	0,916	0,960	1,174	0,960	1,219	0,997	1,021	1,22	0,92	0,08	0,22	0,22
130																	Ki+	Ki-	R ₁		
131																	1,22	0,78	0,05		

Готово

Сумма=6,347 NUM

EN 19:58

Додаток Л (продовження)

Прогнозування із застосуванням засобів Microsoft Excel (скріншот з екрану)

The screenshot displays a Microsoft Excel spreadsheet titled "Приклад розрахунку испр.xls". The spreadsheet contains a forecast model with the following structure:

- Columns:** Years from 2005 to 2018.
- Rows:**
 - Row 133:** "Оцінний показник" (Estimated indicator) with values from 0.427 to 0.462.
 - Row 136:** "14 безробітний факт" (14 unemployment fact) with values from 7.2 to 8.8.
 - Row 137:** "безробітний прогноз" (unemployment forecast) with values from 8 to 9.06667.
 - Row 138:** "Базовий показник" (Basic indicator) with values from 0.900 to 0.971.
 - Row 143:** "Оцінний показник" (Estimated indicator) with values from 0.737 to 0.570.
 - Row 146:** A row of values from 2005 to 2018, with 2014 highlighted in pink (0.314) and 2018 highlighted in orange (0.502).
 - Row 170:** A row of values from 0.774 to 0.737.
 - Row 171:** A row of values from 0.655 to 0.721.
 - Row 172:** A row of values from 0.900 to 0.900.
 - Row 173:** A row of values from 0.534 to 0.404.
 - Row 174:** A row of values from 0.356 to 0.486.
 - Row 175:** A row of values from 0.495 to 0.500.
 - Row 176:** A row of values from 0.511 to 0.485.
 - Row 177:** A row of values from 0.397 to 0.484.
 - Row 178:** A row of values from 0.414 to 0.610.
 - Row 179:** A row of values from 0.512 to 0.182.
 - Row 180:** A row of values from 0.636 to 0.879.
 - Row 181:** A row of values from 0.588 to 0.791.
 - Row 182:** A row of values from 0.573 to 0.570.

Additional features visible in the screenshot include:

- Formulas: "=СРЗНАЧ(С170:Р170)" in the formula bar.
- Statistical functions: "Кі макс", "Кі міні", and "Кі міні ум" are used in cells R138, R139, R140, R141, R142, R143, R144.
- Navigation: "Лист1 / Лист2 / Лист3" at the bottom left.
- Status bar: "Сума=6,347" and "NUM" at the bottom right.
- Taskbar: Shows "Total Commander 7...", "Open Mobile U210", "Додаток дос - Micro...", "Microsoft Excel - Пр...", and the time "19:59".

УКРАЇНА
БОГОДУХІВСЬКА РАЙОННА РАДА
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

62103, пл. Свято-Духівська, 2, м. Богодухів Харківської області, тел. факс (05758)3-40-19,
e-mail: bog_rr@ukr.net

Від 23.10.2018 № 01-18/106
На № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дослідження
кандидата економічних наук, доцента
Баранової Валерії Вадимівни

Богодухівська районна рада розглянула представлені Барановою В.В. розробки та прийшла до висновку щодо доцільності їх використання при плануванні регуляторної діяльності у сфері фінансів й відстеженні результативності регуляторних актів стосовно фінансових інструментів.

Так, особливій уваги заслуговують такі розробки:

- система показників оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів в контексті забезпечення економічної безпеки, що представлена блоками інформативних показників функціонування фінансового ринку, яка передбачає етапи її формування в певній логічній послідовності та дозволяє розрахувати показник оцінки функціонування фінансового ринку, застосування якого в ході оцінки функціонування фінансового ринку є найбільш обґрунтованим;

- процес формування інформаційної бази оцінки функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища, що передбачає визначення необхідної інформації для розрахунку інформативних показників, які характеризують зовнішнє середовище функціонування та відбивають характеристики фінансового ринку (його окремих сегментів), що дозволяє сформувати дані для оцінки у вигляді, прийнятному для подальших розрахунків.

Представлені рекомендації було враховано при розробці Програми економічного і соціального розвитку Богодухівського району.

Заступник голови районної ради

Р.І. Ярошенко

Бідило
(05758) 3-22-68

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

вул. Мищенка, 2, м. Полтава, 36011, тел.: (+38 0522) 60-76-06, 60-31-10 тел./ факс: (+38 0522) 56-92-53;
E-mail: gov_apc@adm-pl.gov.ua Web: http://apk.adm-pl.gov.ua Код ЄДРПОУ 00732619

15.11.2018р. № 01-18/158

на № _____

від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Баранової Валерії Валеріївни в роботу Департаменту агропромислового розвитку
Полтавської обласної державної адміністрації

Цією довідкою підтверджується впровадження в практичну діяльність Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації результатів, що отримані Барановою В. В., в ході виконання дисертаційного дослідження. Працівниками департаменту було розглянуто представлені Барановою В. В. розробки та зроблено висновок щодо доцільності їх використання при плануванні регуляторної діяльності у сфері фінансового забезпечення розвитку сільського господарства області й відстеженні результативності регуляторних актів стосовно фінансових інструментів регулювання ринку землі.

Найбільш вагомим напрацюванням авторки, що знайшло практичне втілення у роботі є розроблений авторкою комбінований підхід до визначення адаптивності фінансового ринку, який було успішно апробовано в сільському господарстві. Цінність даного підходу з практичної точки зору полягає в тому, що він ґрунтується на елементах параметричного, реакційного, стабілізаційного підходів, що дозволяє оцінити адаптивність функціонування фінансового ринку, в якості критерію забезпечення екологічної безпеки національного господарства.

Заступник директора
Департаменту агропромислового розвитку

І.І.Рева

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «БАНК ФАМІЛЬНИЙ»

Адреса: проспект Голосівський, 26А, м.Київ, 03039, Україна, тел./факс: +38 044 257 20 14, ел.пошта: bank@bank.com.ua телекс: 831107 BIRIAUX.
S.W.I.F.T. DOBTLA2T, код ЄДРПОУ 20042839, код банку 334540, к.р 320081134(1026 в Національному банку України, код банку 300001

**Б А Н К
ФАМІЛЬНИЙ**

25-14/48 № 69 7 12 2012р

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дослідження
к.е.н., доцента Баранової Валерії Вадимівни**

ПрАТ «БАНК ФАМІЛЬНИЙ» розглянуло представлені Барановою В.В. розробки та прийшло до висновку щодо доцільності їх використання при здійсненні банківської діяльності.

Так, відмічена практична значущість таких наукових результатів, як:

- ксицелція забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку яка є стратегічним документом, що ґрунтується на поєднанні теоретичного, методологічного та інформаційного блоків, блока оцінки та аналітики, практично-процесуального блоку та блоку підтримки і контролю, та дозволяє з врахуванням величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку визначити найбільш доцільні напрямки та заходи забезпечення економічної безпеки;

- процес формування інформаційної бази оцінки функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища, що передбачає визначення необхідної інформації для розрахунку інформативних показників, які характеризують зовнішнє середовище функціонування та відбивають характеристики фінансового ринку (його окремих сегментів), та дозволяє подати дані для оцінки в вигляді, прийнятному для подальших розрахунків.

Крім того, слід зазначити, що представлені авторкою рекомендації щодо функціонування сегментів фінансового ринку було враховано при розробці стратегічних планів розвитку банківської установи ПрАТ «БАНК ФАМІЛЬНИЙ».

В.о. Голови Правління

О.С. Квашнін

УКРАЇНА
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

майдан Свободи 5, Держпром, 3 під., 8 пов., м. Харків, 61022, тел.: (057) 705-10-17, факс: 705-10-29
E-mail: uek@kharkivoda.gov.ua, код ЄДРПОУ 38157940

05.02.2019 № 01-09/1007
на № _____ від _____

Д О В І Д К А

про впровадження результатів та окремих пропозицій
кандидата економічних наук, доцента
Баранової Валерії Вадимівни
поданих у дисертаційному дослідженні
на тему: «Інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку у забезпеченні
економічної безпеки національного господарства: методологія, організація та
практика»

Цією довідкою підтверджується впровадження в практичну діяльність Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації результатів, що отримані Барановою В.В. в ході виконання дисертаційного дослідження. Представлені Барановою В.В. розробки та запропоновані висновки щодо доцільності їх використання при плануванні регуляторної діяльності у сфері фінансового забезпечення розвитку ринку фінансових послуг та відстеженні результативності регуляторних актів стосовно інструментів регулювання фінансового ринку на рівні області.

Найбільш вагомим напрацюванням авторки, що знайшло практичне втілення у роботі Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації є розроблений цільовий підхід до оцінки економічної безпеки, який ґрунтується на принципі оцінювання економічної безпеки з позиції її забезпечення з використанням показників економічного та соціального розвитку країни, розподілених на ідентифікатори покращення та погіршення економічної безпеки, що дозволяє здійснювати оцінку економічної безпеки та інтерпретацію її рівня, який може бути використаний на рівні області. Також відмічена практична цінність пропозицій авторки щодо побудови матриці оцінки адаптивності фінансового ринку «реакція-стабільність», яка ґрунтується на

002941

результатах багатоступеневого оцінювання функціонування окремого сегменту, чи фінансового ринку в цілому та дозволяє узагальнено представляти результати оцінювання не лише визнаючи, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища, а й встановити наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища.

Застосування результатів отриманих в процесі дисертаційного дослідження Барановою В.В. слугуватимуть підґрунтям при підготовці аналітичних матеріалів та стратегічних програм регіонального розвитку фінансового ринку у Харківському регіоні.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

**Заступник директора Департаменту
начальник управління аналітики,
прогнозування та міжнародних відносин,
к.н.держупр.**

Ірина КОНОВАЛОВА

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК «ПРИВАТБАНК»
Юридична адреса:
вул. Грушевського, 1д., м. Київ, 01001, Україна
Адреса для записів та листування:
вул. Набережна Перемоги, 30,
м. Дніпро, 49094, Україна
Тел.: 3700 (безкоштовно з мобільного),
+38 (056) 735 32 82,
www.pb.ua E-mail: help@pb.ua

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баранової Валерії Вадимівни*

Цією довідкою підтверджується впровадження в практичну діяльність фінансової установи Акціонерне Товариство Комерційний банк «ПРИВАТБАНК» результатів, що отримані Барановою В.В. в ході виконання дисертаційного дослідження. Найбільш вагомим напрацюванням авторки, що знайшло практичне втілення у роботі є розроблений автором метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку та матриця оцінки адаптивності фінансового ринку «реакція-стабільність», що успішно було апробовано в Акціонерному Товаристві Комерційний банк «ПРИВАТБАНК».

Окремі пропозиції та розробки Баранової Валерії Вадимівни було враховано при розробці напрямів зміцнення фінансової стабільності та удосконаленні банківської діяльності Акціонерного Товариства Комерційний банк «ПРИВАТБАНК» при здійсненні моніторингу виконання встановлених стратегічних цілей і розробці необхідних заходів по забезпеченню економічної безпеки Акціонерного Товариства Комерційний банк «ПРИВАТБАНК».

Керівник напрямку трудових ресурсів
ХАРКІВСЬКЕ ГРУ АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Ігор ПОПОВ

15.02.2019

Запорізька обласна організація товариства «Знання»
України

69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 73б, каб. 8
р/р 26007000095866 ПАТ Укрсоцбанку, МФО 300021,
код ЄДРПОУ 02923542 тел. (061) 707-45-47

№ 05-19

від 21 лютого 2019р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень

Баранової Валерії Вадимівни

за темою дисертаційної роботи «Інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку у забезпеченні економічної безпеки національного господарства»

Науково-методичні та практичні результати дослідження Баранової Валерії Вадимівни щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства є актуальними та використані в діяльності Запорізької обласної організації товариства «Знання» України при розробці комплексу заходів щодо сприяння забезпеченню високого рівня підготовки, обізнаності та підвищення кваліфікації представників органів місцевого самоврядування з розкриття сутності поняття «інтеграційна взаємодія» в контексті її розуміння як загальнотеоретичного поняття з наступною конкретизацією змісту даного її різновиду з врахуванням основних відмінностей від інших видів, що полягають в меті, результатах, впорядкованості процесу, направленості, дії учасників та наслідку взаємодії, що дозволяє розмежувати інтеграційну та інші види взаємодії сегментів фінансового ринку.

Голова правління
Запорізької обласної організації
товариства «Знання» України

Н.М. Забава

5/14 19 25.02.2019

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баранової Валерії Вадимівни
за темою «Інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку у забезпеченні
економічної безпеки національного господарства: методологія, організація та
практика»**

В умовах коли страхові компанії обслуговують все більшу кількість операцій відбувається розширення ринку страхування, що надає актуальності та практичної значущості результатам, що отримані Барановою В.В. в ході дисертаційного дослідження. ПАТ "Страхова компанія "Українська страхова група" розглянули представлені розробки та прийшли до висновку щодо їх практичної значущості при здійсненні управління страховою діяльністю.

При детальному вивченні представлених наукових результатів, було встановлено, що працівники страхової компанії при здійсненні аналітичної оцінки своєї діяльності можуть використовувати розроблені Барановою В.В. процес формування інформаційної бази оцінки функціонування фінансового ринку (відносно страхового сегменту) та його зовнішнього середовища, та систему показників оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів в контексті забезпечення економічної безпеки, що дозволяє розраховувати показник оцінки функціонування страхового сегменту фінансового ринку.

**Директор
Центру страхового сервісу
ПАТ "СК"Українська страхова група"**

Лопатенко М. Г.

КЛАСИЧНИЙ
ПРИВАТНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Україна, 69002 тел. (061) 764-57-15
м. Запоріжжя, (0612) 63-99-73
Жуковського, 70 "Б" факс (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

CLASSIC
PRIVATE
UNIVERSITY

70 "B", Zhukovskogo st., tel. (061) 764-57-15
69002 Zaporizhja, (0612) 63-99-73
UKRAINE fax (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

№ 04-18

“05” 03 2018 р.

ДОВІДКА

про використання в Класичному приватному університеті результатів,
окремих пропозицій та рекомендацій, отриманих у ході досліджень
Баранової Валерії Вадимівни

Цією довідкою підтверджується використання в навчальному процесі Класичного приватного університету результатів науково-дослідної роботи за темою «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної реєстрації 0116U000798), де автором встановлено взаємозв'язок інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку з економічною безпекою національного господарства, а також при викладанні дисциплін «Національна економіка», «Макроекономіка», «Фінансовий ринок».

Ректор

В.М. Огаренко

СПИСОК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в колективних монографіях

1. Баранова В. В. Фінансовий ринок у забезпеченні економічної безпеки національного господарства : монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 366 с. (15,25 д. а.)
2. Баранова В. В., Глущенко В. В. Сучасні питання проблематики розвитку міжбюджетних відносин в Україні : монографія. Харків : Константа, 2006. 116 с.²¹ *Особистий внесок: визначено основи диверсифікації джерел фінансування заходів із забезпечення економічної безпеки та доцільність корегування коефіцієнта вирівнювання в розрахунках обсягів трансфертів.* (5,87/3,87 д. а.)
3. Баранова В. В. Міжбюджетні відносини і суб'єкти господарювання. *Вплив фінансово-кредитного механізму на розвиток суб'єктів господарювання* : монографія / відп. ред. В. В. Глущенко. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. С. 96–110. (1,31 д. а.)
4. Баранова В. В. Сучасні загрози економічній безпеці України. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки* : колективна монографія : у 2 т. Дніпропетровськ : ФОП Дробязко С. І., 2014. Т. 2. С. 336–343.²² (0,50 д. а.)
5. Баранова В. В. Фінансове забезпечення розвитку регіонів: теоретичні засади та аналіз в умовах децентралізаційних процесів. *Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів* : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, доц. В. І. Варцаби. Ужгород : Говерла, 2018. С. 24–35. (0,64 д. а.)

²¹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

²² Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

Монографії, розділи в колективних зарубіжних виданнях

6. Баранова В. В. Развитие банковского сегмента международного финансового рынка. *Развитие финансовых отношений в условиях становления инновационной экономики* : коллективная монография / под науч. ред. д-ра экон. наук, проф. М. В. Владыка; д-ра экон. наук, проф. Т. Н. Флигинских; канд. экон. наук, доц. Ю. В. Всяких. Белгород : ИД «Белгород», 2012. С. 207–220. (0,85 д. а.)

7. Baranova V. State regulation as a mechanism of security of economic security of the state. *Transformational processes the development of economic systems in conditions of globalization: scientific bases, mechanisms, prospects* : collective monograph : in 2 vol. / ed. by M. Bezpartochnyi ; ISMA University. Riga : «Landmark» SIA, 2018. Vol. 2. P. 247–255. (0,57 д. а.)

Статті в наукових фахових виданнях України

8. Баранова В. В., Ляшенко В. В. Інфляція, вартість банківських ресурсів та мережа банківських філій – окремі аспекти впливу та взаємозалежності. *Економіка розвитку*. 2007. № 4. С. 64–67.²³ *Особистий внесок: досліджено взаємозв'язок між інфляцією й розгалуженістю мережі банківських філій та значенням між відсотками за банківськими ресурсами й кількістю філій у банківській мережі*. (0,38/0,20 д. а.)

9. Куштим В. В., Ляшенко В. В. Динаміка розвитку банківського сегменту міжнародного фінансового ринку. *Фінанси України*. 2007. № 12. С. 96–105.²⁴ *Особистий внесок: здійснено аналіз банківського сегмента фінансового ринку*. (0,50/30 д. а.)

10. Куштим В. В. Динаміка позиціонування банківського сегменту країн Європи, ринки яких є такими що розвиваються. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 3. С. 93–99.²⁵ (0,4 д. а.)

²³ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

²⁴ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

²⁵ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

11. Куштим В. В. Порівняльна оцінка структури банківського сегменту міжнародного ринку капіталів з погляду країн, які складають певну ринкову групу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2008. № 4. С. 23–26.²⁶ (0,38 д. а.)

12. Куштим В. В. Загальна схема аналізу взаємних впливів між різними економічними системами. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*: зб. наук. пр. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. № 54 (2). Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. С. 31–35. (0,28 д. а.)

13. Куштим В. В. Порівняльна оцінка розвитку структури банківського сегменту вітчизняного фінансового ринку. *Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон»*. 2009. № (1) 20. С. 161–164. (0,28 д. а.)

14. Куштим В. В., Ляшенко В. В. Фазовий аналіз динаміки розвитку банків. *Банківська справа*. 2011. № 2. С. 83–94.²⁷ *Особистий внесок: проаналізовано показники банківського сегмента фінансового ринку та їх динаміку*. (0,50/0,31 д. а.)

15. Жихор О. Б., Баранова В. В. Сучасні загрози економічній безпеці України. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 1. С. 71–77.²⁸ *Особистий внесок: проаналізовано результати впливу загроз на економічну безпеку національного господарства*. (0,76/0,55 д. а.)

16. Баранова В. В. Методологія аналізу функціонування банківського сегменту економіки з погляду оцінки економічної безпеки народного господарства. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 4. С. 137–142. (0,69 д. а.)

²⁶ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

²⁷ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

²⁸ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

17. Баранова В. В. Ефективність страхового ринку як складова оцінки економічної безпеки народного господарства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 5 (05). С. 149–153. (0,51 д. а.)

18. Баранова В. В. Фінансово-економічна безпека у забезпеченні економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 14. Ч. I. С. 206–209.²⁹ (0,55 д. а.)

19. Баранова В. В. Теоретичні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 12. Ч. I. С. 194–197.³⁰ (0,57 д. а.)

20. Баранова В. В. Логіко-понятійний базис дослідження фінансового ринку як складової ланки фінансової економічної системи. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13 (1). С. 250–253. (0,44 д. а.)

21. Баранова В. В. Ідентифікація інтеграційної взаємодії між секторами фінансового ринку в межах національної економіки: методологічний аспект. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 286–292. (0,63 д. а.)

22. Баранова В. В. Теоретичні підходи до визначення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку як фактору впливу на економічну безпеку національного господарства. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 2-1 (45). С. 149–154.³¹ (0,64 д. а.)

²⁹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

³⁰ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

³¹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

23. Баранова В. В. Підходи до визначення адаптивності фінансового ринку до змін функціонування національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 237–240. (0,47 д. а.)

24. Баранова В. В. Методична база оцінювання функціонування фінансового ринку в умовах розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27 (1). С. 187–193. (0,65 д. а.)

25. Баранова В. В. Фінансовий ринок та його функції в національному господарстві. *Вісник Одеського національного університету імені В. І. Мечникова*. 2018. Т. 23. Вип. 6 (71). С. 210–215. (0,66 д. а.)

26. Баранова В. В. Підходи до оцінки економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 17 (1). С. 186–190.³² (0,72 д. а.)

27. Баранова В. В. Концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 19 (2). С. 180–185.³³ (0,65 д. а.)

28. Баранова В. В. Сутність економічної безпеки національного господарства та її характеристики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 21 (2). С. 147–152.³⁴ (0,85 д. а.)

29. Баранова В. В. Ризики валютного ринку в оцінці економічної безпеки народного господарства (дані вейвлет аналізу). *Вісник Одеського національного університету*. 2019. Т. 24. Вип. 1 (7). С. 137–141. (0,62 д. а.)

³² Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

³³ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

³⁴ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

Статті в зарубіжних виданнях

30. Baranova V. V., Lyashenko V. V. Comparative Aspects of Dynamics of Separate Indications of Bank Sectors of Economy of European Countries. *Economic potential and perspectives of Europe, Russia and CIS states* / ed. by S. Stark. Stuttgart, ORT Publishing, 2012. P. 284–299.³⁵ *Особистий внесок: проведено порівняльний аналіз показників банківських секторів економік європейських країн. (1,00/0,50 д. а.)*

31. Baranova V. Comparative Aspects of Indications of Bank Sector. *Promising problems of economics and management*: collection of scientific articles. Montreal, Canada : Publishing house «BREEZE», 2015. P. 174–176.³⁶ *(0,26 д. а.)*

32. Lyashenko V., Matarneh R., Baranova V., Deineko Z. V. Hurst Exponent as a Part of Wavelet Decomposition Coefficients to Measure Long-term Memory Time Series Based on Multiresolution Analysis. *American Journal of Systems and Software*. 2016. Vol. 4. № 2. P. 51–56. DOI: 10.12691/ajss-4-2-4.³⁷ *Особистий внесок: розглянуто властивості деталізації коефіцієнтів вейвлет-аналізу на фінансовому ринку. (0,53/0,13 д. а.)*

33. Baranova V., Kots H., Matarneh R., Lyashenko V. Stochastic Frontier Analysis as a Tool for Evaluating the Effectiveness of Banks Lending To the Real Economic Sectors in Ukraine. *Account and Financial Management Journal*. 2016. Vol. 1. Issue 8. Dec. P. 487–496. DOI: 10.18535/afmj/v1i8.02.³⁸ *Особистий внесок: досліджено ефективність банківського кредитування реального сектору економіки України від збалансованої системи депозитів-позик за допомогою стохастичного аналізу. (0,65/0,17 д. а.)*

³⁵ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar, Bielefeld Academic Search Engine (BASE).

³⁶ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar, відправлено в Національну бібліотеку і архів Канади (Library and Archives Canada) та Національну бібліотеку і архів Квебека (Bibliothèque et Archives nationales du Québec).

³⁷ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar, Bielefeld Academic Search Engine (BASE).

³⁸ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar.

Матеріали конференцій

34. Куштим В. В. Розвиток банківського сегменту міжнародного ринку капіталів. *Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10 жовтня 2008 р.). Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 124–127. (0,18 д. а.)

35. Куштим В. В. Аналіз позиціювання банківського сегменту країн Європи, ринки яких є такими, що розвиваються. *Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2008»* : труди VI-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3–5 грудня 2008 р.). Харків : НТУ «ХП», 2008. С. 72–73. (0,10 д. а.)

36. Куштим В. В. Порівняльні аспекти розвитку банківського сегменту вітчизняного фінансового ринку. *Розвиток фінансових ринків та інститутів в умовах міжнародної інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 19–20 лютого 2009 р.) : у 2 ч. / відп. ред. Р. В. Шинкаренко. Полтава : ПолтНТУ, 2009. Ч. II. С. 70–72. (0,11 д. а.)

37. Куштим В. В. Взаємозалежність вартості банківських ресурсів та розвитку мережі банківських філій. *Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку* : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 30–31 березня 2012 р.). Дніпропетровськ : Інновація, 2012. С. 25–27. (0,13 д. а.)

38. Куштим В. В. Вплив інфляції на розвиток вітчизняної мережі банківських філій. *Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль – м. Чортків, 26–27 квітня 2012 р.). Чортків : Чортків. ін-т підприємництва і бізнесу Терноп. нац. екон. ун-ту, 2012. С. 451–453. (0,20 д. а.)

39. Баранова В. В. Фінансова безпека суб'єктів небанківської сфери. *Правове регулювання економічної безпеки України в умовах євроінтеграції* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 лютого 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2013. С. 65–68. (0,20 д. а.)

40. Баранова В. В. Безпека небанківського фінансового сектора та її місце у безпеці фінансової системи держави. *Актуальні питання фінансової безпеки держави* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (м. Харків, 21 лютого 2014 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Ніканова, 2014. С. 50–53. (0,23 д. а.)

41. Калантарідіс К., Жихор О. Б., Баранова В. В. Корупція – реальна загроза національній безпеці України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 вересня 2014 р.) / ХІБС УБС НБУ (м. Київ). URL: <http://kbi.karazin.ua/naukova-diyalnist/mizhnarodni-naukovi-konferencii/mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferenciya-finansovo-kreditna-diyalnist-problemi-teorii-ta-praktiki/> *Особистий внесок: проаналізовано наслідки корупції в Україні.* (0,19/0,1 д. а.)

42. Баранова В. В. Банківський сектор економіки як об'єкт аналізу загального фінансового ринку. *Актуальні проблеми економіки та фінансів* : III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, Санкт-Петербург, Відень, 31 серпня 2015 р.). Київ ; Санкт-Петербург ; Відень, 2015. С. 10–12.³⁹ (0,16 д. а.)

43. Baranova V., Deineko Z., Zeleniy O., Lyashenko V. Stochastic Frontier Analysis and Wavelet Ideology in the Study of Emergence of Threats in the Financial Markets. *Problems of Infocommunications. Science and Technology «PIC S&T'2019»* : International Scientific-Practical Conference (Ukraine, Kyiv, 08–11 October 2019). Kyiv, 2019. P. 341–344.⁴⁰ *Особистий внесок: досліджено ймовірність виникнення загроз на фінансовому ринку.* (0,44/0,15 д. а.)

Прізвище Баранова змінено на Куштим на підставі свідоцтва про шлюб (серія І-ВЛ № 075901 від 27.10.2007).

Прізвище Куштим змінено на Баранова на підставі рішення Ленінського районного суду м. Харкова про розірвання шлюбу від 26.10.2012.

³⁹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

⁴⁰ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *SCOPUS* та *IEEE Xplore Digital Library* <https://ieeexplore.ieee.org/document/9061222>.